
CORNELL UNIVERSITY
FOUNDED BY EZRA CORNELL

CORNELL UNIVERSITY LIBRARY
3 1924 082 038 450

ARKIV

za

POVJESTNICU JUGOSLAVENSKU.

KNJIGA XI.

Uredio

Ivan Kukuljević Sakcinski.

Izdan troškom družtva za jugoslavensku povjestnicu i starine.

U ZAGREBU.

Tiskom Dragutina Albrechta.

1872.

Kazalo.

I.

Gradjanska povjestnica.

II.

Odgovori.

I.

GRADJANSKA POVJESTNICA.

1.

Povjest Banovah

kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije

do XIV. vieka.

od

Josipa Mikoc'a.

UVOD.

O životu i spisih Josipa Mikoca

od

Ivana Kukuljevića Sakcinskoga.

Velikomu nehajstvu našijeh predjah za sve, što je služilo na proslavljenje vlastitoga im naroda, ima se jedino pripisati, da uprav o životu onijeh mnogozaslužnijeh muževah, koji se ponajviše trudiše, kako da tamnu prošlost naroda hrvatskoga razbistre, i budući naraštaj sa zgodama i nezgodama svojieh pradjedovah upoznadu, skoro nikakovijeh sabranijeh podatakah neimamo.

Preostaje dakle nama, koji u bolje vrieme probudjene ponješto sviesti narodne živimo, da popravimo stare griehe našijeh otacah.

Ali koliko je mučan posao pisati bez dobrijeh podatakah povjestnicu bud čitava naroda, bud pojedina plemena, miesta, itd. to je još mučnije poduzeće pisati štogod o pojedinom čovjeku, kojega zasluge i uman trud vidiš jasno u njegovih ostavljenih djelih, a neznaš uprav ništa o njegovom sukromnom privatnom životu.

Tako zapinje svak čas i moje pero, kad hoću da štogod napišem o našem velezaslužnom Josipu Mikocu.

Znam iz analogije sadašnjega doba, ali takodjer iz pobilježena tugovanja našijeh starijeh zgodopisacah, koliko su mukah i progonah pretrpjeti imali od svojieh suvremenikah oni, koji se baviše pisanjem domaće naše povjestnice. Neću da govorim o starih naših istorikah; nu ovamo od 16 vieka, sve do najnovijega vremena, spomenut ću samo Lucića, Levakovića, Ratkaja, Vitezovića, Kerčelića i Blaškovića, od kojieh su dvojica, Lucić i Vitezović, u zatočenju

izvan svoje domovine umrli; Blašković je ubijen, a Levaković, Ratkaj i Kerčelić huljeni i proganjani imadjahu se boriti s neprestanom duševnom bolju.

Da li je i našemu Mikocu sličan bio privatan život, nemogu uztvrditi. Ali ako uzmemo na um, da je suvremeni ugarski istorik Engel, spominjući ga g. 1796 medju zagrebačkimi profesori kao akademičkoga knjižničara, mogao o njemu kazati: da se nikakovim duševnim djelom prahu zaboravnosti oteo nije, [1]) to možemo pomisliti, koliko biaše Mikočevo trudovanje i djelovanje za njegova života poznato i cienjeno.

Neznamo za izvestno ni gdje se Mikoci rodio. J. Stoeger [2]) tvrdi istina bog da se rodio u Zagrebu dne 5 Svibnja g. 1734. Ali ako uzmemo u obzir ono, što sám Mikoci u predgovoru svoga djela „Otiorum Croatiae" veli: „Otium, quod paullo longius mihi sors apud Croatas obtulerat, libello huic conficiendo materiem praebuit, et confecto nomen fecit" — zatiem: Croatiae in qua diversabar" — nadalje: „volumen hoc exiguum, fortasse his, apud quos scripsi, futurum non omnino ingratum" dalo bi se zaključiti, da se Mikoci u Hrvatskoj rodio nije, prem da neimamo uzroka sumnjati, da je J. Stoeger kao član reda Isusovacah crpio iz dobrijeh izvorah [3]) podatke o piscih svoga reda; te pošto nije pogriešio u naznačenju vremena, kada se rodio Mikoci, to valjda nije ni mjesto rodjenja navlaš izumio. Mikocijeve dakle više spomenute izreke dale bi se tako protumačiti, da je veću stranu svoga života sproveo izvan Hrvatske, te da je onda u predgovoru svoga gore navedenoga djela mogao kazati, kako mu je sreća poslužila, da malko dulje vremena proživi medju Hrvati.

I doista nalazimo Mikocija, iza kako je u 17 godini t. j. god. 1751 stupio u red Isusovacah, godine 1763 i 1765 u gornjo-ugarskoj Trnavi, gdje je po svoj prilici na ondašnjem ježuvitskom sve-

---

[1]) „Bei der Zagraber akademie waren (1796) 4 Profesoren der Rechtsgelehrsamkeit, und 5 der Philosophie nebst 1 Exhortator und 1 Bibliothekar (Josef Mikoczi) angestellt. Keiner darunter hat sich durch Schriften aus dem Staub der Vergessenheit erhoben." Engel Geschichte von Dalmatien, Croatien u. Slavonien. Halle 1798. p. 411.

[2]) J. Stoeger. Scriptores Provinciae Austriacae Societatis Jesu. Vienna 1856. p. 229.

[3]) Stoeger navadja „Paintnera, Gesta et Scripta Provinciae Austriacae" koje djelo ja neimam pri ruci.

učilištu bio profesorom, te kao takav dvoja ascetička djela pod naslovom: „Panegyricus Divo Francisco Xaverio.“ Tyrnaviae 1763 i „Panegyricus Divo Ivoni“ Tyrnaviae 1765. u 12 tiskom izdao.

Pošto g. 1773. red Isusovacah od Marije Terezije dignut bijaše, raztrkaše se članovi toga reda po svih krajevih svieta, te je valjda u to doba vratio se naš Mikoci u Hrvatsku i u Zagreb, gdje postade gimnazijalnim profesorom pjesničtva i grčkoga jezika. Barem ga čitamo u zagr. kalendaru jur. g. 1777. kao profesora „amoenioris literaturae et linguae graecae.“ Oko g. 1789. nespnminje se medju zag. profesori, ali g. 1792. dolazi kao knjižničar akademički i član školskoga savjeta, a od g. 1793. do 1797. kao akademički knjižničar i gimnazijalni kateketa. Godine 1798 odreče se po svoj prilici radi nemoći i bolesti, višespomenute časti, jer iste godine nalazimo jur Prof. povjestnice Matu Kirinića kao akademičkoga knjižničara, a Nikolu Huttera kao gimnazialnoga kateketu. (Curator Eccles. accad. S. Catharinae)

Na Mikočevo miesto bijaše po svoj prilici imenovan professorom pjesničtva mnogozaslužni za hrvatsku kajkavsku književnost Toma Mikloušić, a u isto doba bješe kod zag. gimnazije namiesčeni i veleučeni Adam Baričević, Petar Katančić i Franjo Klohammer, s kojimi je Mikoci stojao u tjesnom prijateljskom savezu.

Godine 1800. umre Mikoci u Zagrebu kao prosti svećenik biskupije zagrebačke, opjevan u latinskoj pjesmi, [4]) po spomenutom Klohameru, Prof. i svećeniku pobožnih učionah.

Kako mi prije njekoliko godinah stari jedan kanonik pripovjedao, stanovaše Mikoci kroz više godinah u nizkoj priprostoj kučici „pod zidom“ na kaptolu, polazeći svaki dan akademiju i toli obljublenu knjižnicu, u kojoj mnoge ure revnim čitanjem i radnjom sprovede. U proste časove bijaše mu najmilija šetnja prema sv. Ksaveru, negdašnjem tuskulu zagrebačkijeh Isusovacah, vršeći u tamošnjoj kapeli svoju pobožnost, o čemu i Klohammer ovako pjeva:

---

[4]) Ad tumulum Josephi Mikoczi presbyteri Zagrabiensis olim e Soc. Jesu. Franciscus Klohammer e scholis Piis. 1800. Zagrabiae Typis Kotascheianis.

Vidi ego non raro causa pietatis euntem,
Deiecto ad sanctum lumine Xaverium.
Ut quoque, dum vellet corpus relevare, preces tunc
Esse sui partem duceret officii.

Osim jeziku hrvatskom, bijaše vješt i jeziku grčkomu i latinskomu, prem da latinski nije baš klasički pisao. Kako Mikloušić tvrdi, bijaše takodjer pjesnik latinski, ali ja nenadjoh uz sav svoj trud nijedne njegove pjesme. Kao istorik zaslužuje pako Mikoci svaku pohvalu i priznanje. Jur mnogozaslužni Jos. Šafarik veli o njemu, da bijaše „spisovatel neobijčegnè bystrosti a saudnosti“ i opet „střjzlivý a saudni Mikotzi.“ [5]) Ovaj sud pripada mu punim pravom.

Od svojieh djelah, osim gore spomenutijeh dvijuh knjižicah, nije nijedno tiskom izdao. Razpravu o banovih, bijaše istina bog po tadašnjem propisu, god. 1792. poslao u Budim na glavnu cenzuru, odkuda je dobio dozvolu za tiskanje, s podpisom „Imprima-Matth. Rietaller. Censor Librorum ad Exc. Cons. R. L. H. Budae 31. Decembris 1792.“ ali i ovo djelo ostade neizdano, premda bijaše na njemu svoje ime kao pisac zatajio, nadjenuv mu krivo ime: Alojzije Blumentala kao pisca.

Nu prije nego o tom djelu progovorim, valja mi spomenuti preostavša iza smrti ostala rukopisna njegova djela.

Prvo mjesto zaslužuje svakako njegovo glavno istorično, jur gore spomenuto djelo, kojemu podá naslov: „Otiorum Croatiae“. Ovo djelo izdano je istom šest godinah nakon smrti Mikočeve u Budimu, u tiskarni sveučilišta, pod ovim naslovom: „Josephi Mikoczi olim Societatis Jesu, postea Dioecesis Zagrabiensis Presbyteri. Otiorum Croatiae Liber unus. Opus postumum. Budae 1806. Tko je izdao ovo djelo? meni poznato nije, ali se može nagadjati da je izdano troškom tadašnjeg velikog pokrovitelja i promicatelja književnosti hrvatske Maksimilijana Verhovca, biskupa zagrebačkoga, trudom pako i nastojanjem vierna prijatelja Mikočeva, veleučenoga Adama Baričevića, u kojega vrlo bogatu knjižnicu dospieše iza smrti Mikočeve skoro svi njegovi rukopisi.

---

[5]) Šafařik Slowanskè starožitnosti. V Praze 1837. l. 636. bilj. 10 i 638. bilj. 12.

Rečeno svoje djelo razdieli Mikoci na šest glave. I. De Regnorum Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae initiis, divisione, hodiernisque possessoribus. II. De veteribus provinciarum, a Croatis occupatarum, praecipuorumque populorum nominibus, horumque positione: de illarum item possessoribus, ac sorte ad Croatarum usque adventum. III. De Croatarum nomine; antiquioribus, recentioribusque sedibus. IV. De linguis Illyrica et Pannonica; Slavicae item divisione, litterarumque formis. V. De Croatarum rebus a Caroli Magni Imperio usque ad Croatiam Hungariae Regno adiunctam. VI. De Politia his in regionibus cum ante, tum post Croatarum adventum usqve ad S. Ladislaum vsitata.

Iz ovoga sadržaja vidimo, da se Mikoci bavio iztraživanjem uprav najstarije povjestnice Hrvatah, do saveza s krunom ugarskom. Kritičkim razglabanjem i umnim upotriebljenjem starijih najboljih izvorah, preteče on iste za hrvatsku povjest, kao: velezaslužne pisce Lucija i Farlata. Da nespominjem manje važne Vitezovića, Kerčelića i ostale. Nu ako ipak i ovo njegovo djelo imade golemijeh pogriešakah, to se ovaj grieh neima upisati toliko nedostatnomu trudovanju pisca, koliko pomanjkanju izvorah, koji tada još sukromnomu, različitim zvanjem obterečenomu redovniku nebijahu pristupačni, ili bijahu u obće još nepoznati.

Drugo njegovo poveće rukopisno djelo govori o zemljopisu Hrvatske i Slavonije. Mikoci razdieli ovô svoje djelo, bez naznačena naslova, po tadašnjih županijah, opisujući sva znamenita mjesta, uz naznačenje riekah, gorah itd. Pri svakom mjestu ima i važnijeh povjestnijeh bilježakah. Kod njekih govori i o starinama, što se u njih nalaze, zatiem o monastirima, opatijama, redovima itd. Ali ovo mnogocienjeno djelo sačuvano je žalibože samo fragmentarno, i nalazi se u znamenitoj književnoj zbirci prečastnoga g. kanonika Pavla Guglera u Zagrebu, koj uz ostalu zbirku Barićevićevu nasliedi i taj Mikoćev rukopis od pokojnoga kanonika Adama Mravinca. Sačuvan je ponajviše opis križevačke, požeške, virovitičke i sriemske županije, zatiem samo ponješto zagrebačke i varaždinske, a podpunije hrvatskoga primorja t. j. severinske županije s gradom Riekom. Najmanje ima o vojničkoj krajini, o kojoj je samo nješto o karlovačkoj sačuvano.

Treće Mikočevo rukopisno djelo, koje ovdje svietu priobčujem, nosi naslov: „Aloysii Blumenthal Banorum Dalmatiae Croatiae et Sclavoniae ad saeculnm XIV. usque perducta series. Anno

Domini 1792.“ Ovaj rukopis, bivši negda u zbirci Baričevićevoj, a sada u knjižnici akademije jugoslavenske, dobio sam prije mnogo godinah na dar od pokojnoga kanonika Adama Mravinca, koj na moju molbu, izpod naslova piščeva, sljedeću bilježku svojom rukom napisa.

„Pater Josephus Mikoczi e Societate Jesu, dum celeberrimus Jesuitarum ordo sublatus fuisset, ut erat vir litterarum amans, hoc Libro quoque contentam Banorum Croatiae seriem texuit, eamque nomine Alosyi Blumenthal insignivit ideo, quia nomen suum posteritati, hujus operis authorem ignotum esse voluit.“

„Caeterum, qui super hoc Testimonio meo dubitat, in R. Academia Zagrabiensi plura manu ejusdem Patris Josephi Mikoczi scripta Documenta, [6]) et de veritate Testimonii mei abunde informabitur.“

Ita testor. Adamus Mravinecz m. p.
Canon. Zagrab.

Da i neimamo ovoga sviedočanstva Mravinčeva, koji je Mikoca lično poznavao, nebismo mogli dvojiti da je ovo djelo doista Mikočevo, pošto ga je svega svojom vlastitom rukom i pisao i popravljao, a pismo nalikuje posve njegovim ostalim rukopisom. Što više, on je ovo svoje djelo i nastavio, želeći mu dodati i popis banovah XIV. i XV. vieka, ostavivši mnogo rukopisnijeh bilježakah, hronologičkim redom poredanijeh, iz kojieh bi se barem za XIV. viek podpunije djelo sastaviti dalo. Ove rukopisne bilježke nalaze se takodjer u zbirci g. kanonika Guglera.

Preostaje mi sada reći koju o sàmom, ovdje prvikrat svietu priobćenom djelu.

Poznato je, a po meni na drugom jur mjestu spomenuto, da se i prije Mikoca baviše pisanjem povjesti hrvatskih banovah: Ratkaj, Ladany, Vitezović, Marcellović, Valentin Kèri s Kolinovićem, Karol Du Fresne s Josipom Keglevićem i napokon Baltazar Kerčelić, ali sve ove nadkrili Mikoci u toliko, koliko je broj banovah, počam od IX. do XIV. vieka znatno popunio i kronologički savjestnom kritikom poredao, služeći se ponajviše podatcima iz vjerodostojnih listinah.

---

[6]) Sada neima u knjižnici zagrebačke akademie nijednoga rukopisa Mikočeva.

Ali kao što sva skoro djela našijeh starijih istorikah vrve od ogromnijeh pogriešakah, tako nije bez njih ostalo ni ovo Mikočevo djelo.

Najnesavršenija mu je povjest banovah za vrieme domaćih vladarah hrvatskih. Tu je ne samo poremetio kronologički red, nego je uvrstio njeke kao banove, o kojima možemo temeljito tvrditi da bijahu nezavisni hrvatski vladari, kao n. p. Svetoslav i Gojslav, dočim je sasvim izpustio za vrieme kralja Svanimira (Svinimira—Sv'nmira) banove Dragotu i Pribimira, koji se u listinah spominju.

U XII. vieku izpušteni su Gejza sin kralja Bele II. kao vojvoda hrvatski g. 1137. Domoslav vojevoda g. 1158-9. Rogerio vojevoda čitave Slavonije za vrieme cara Emanuela god. 1178—1780.

U XIII. vieku izpušteni su napokon: Andronik ban g. 1200. Andrija vojevoda čitave Slavonije 1200—1205. Ipok ban 1204. Mitrar inače Merkurio ban 1205. Šimun ban 1214. Ivan ban g. 1215. Použa ban g. 1216. Buzad ban g. 1225. Jakša ban 1242. Andrija nećak Andrije II. kralja, vojevoda čitave Slavonije g. 1274—1286. Stjepan sin Stjepanov, ban g. 1255-78. Jelisava starija kraljica i vojvodkinja čitave Slavonije, Mačve i Bosne g. 1280-83. Pavao ban sin Stjepana Šubića g. 1283-4 i 1289-92. Bela vojevoda čitave Slavonije g. 1284. Ivan ban čitave Slavonije g. 1284. Stjepan Babonić g. 1284-88. Grgur ban čitave Slavonije 1287 i 1291. Nikola ban sin Henrika g. 1288. 1290. 1291. Radoslav Babonić ban čitave Slavonije 1288-1292. Vladislav sin kralja srbskoga, vojevoda čitave Slavonije god. 1292. Lothard sin kneza Pavla, ban 1292. Mikov ban 1294. Tomasina mati kralja Andrije III. vojvodkinja čitave Slavonije i upraviteljica podunavskijeh pokrajinah do primorja 1295-99. Albertin Mauroceno vojevoda 1297—99.

Svi ovi banovi, vojevode i vojvodkinje dolaze u vjerodostojnih listinah, koje žalibože našemu Mikocu poznate nebijahu.

Napokon je pogriešno sastavljeno i rodoslovje Šubićah — Zrinskih, kao što su i svi ostali pisci griešili, koji do sada isto rodoslovje urediti se trudiše.

Osim ovijeh navedenijeh pogriešakah, koje se ne toliko piscu, koliko tadašnjemu pomanjkanju boljih izvorah pripisati imadu, moglo bi se većim pravom predbaciti Mikocu da se nije potrudio

život i djela onijeh banovah štogod obširnije opisati, o kojima mogao je crpiti podatke iz djelah Tome naddjakona, Lucija i po njemu priobčenijeh pisacah, zatiem iz Farlata, Ratkaja, Vitezovića, Kèrija, Kerčelića itd. dočim je svoje podatke crpio većom stranom iz listinah, koje su istinabog najbolji i najvjerodostojniji, ali ne jedini izvori i pomoćnici za pisca povjestnice, budi koje vrsti.

Ali uz sve ove mahne, koje nalazimo u popisu (Series) banovah, sastavljenom po našem Mikocu, nesmiemo nipošto izgubiti iz vida veliki trud, kojim je on u ono doba, kad je pisao, sastavljao svoje djelo; i savjestnu onu na kritičkom temelju osnovanu radnju, kojom nam je ostavio takovo književno djelo, koje će svakomu dobro doći, koj će u napred pisati stariju povjest hrvatskijeh vojevodah i banovah.

Osobitu pohvalu zaslužuju njegove primjetbe (adnotationes) što ih je dodao uz svakoga bana, od kojieh se mnoge smatrati mogu kao važne monografije, što znatno razsvietljuju gradjansku i crkvenu povjest naroda našega. Ne manju važnost podavaju njegovomu djelu izvadci iz mnogobrojnijeh listinah, za koje bi istinabog želili bili, da ih je čitave pobilježio, ali onda bi mu i djelo ogromno naraslo bilo.

JOSEPHI MIKOCZY

BANORUM

DALMATIAE, CROATIAE & SLAVONIAE

AD SECULUM XIV. VSQVE

PERDUCTA SERIES

ANNO DOMINI 1792.

Ad Lectorem.

Banorum memorias, qvas superiore seculo Georgius Rattkayus[1] edidit, neqve ex puris haustas fontibus, neqve, quo oportuisset, judicio scriptas cum Franciscus Ladanyus,[2] et Paulus Ritterus[3] recte vidissent, id laboris uterqve sibi imperarunt, ut, qvae praetermisisset, aut pecasset Rattkayus, supplerent, ac emendarent; priorqve, a Belo Bano exorsus, e monumentis fide dignis Bânos omnino qvinqvaginta pertexuit; alter autem opusculum qvoddam confecit, inscripsitqve Banologiam,[4] cujus extremo in Capite ordine Chronologico, orsus a Cluca, ac fratribus, nomina duntaxat Ducum, Regum, Banorumqve percensuit. Sed horum lucubrationes in scriniis jacent. His proximus, cujus opus in lucem prodierit, Jesvita[5] is fuit, qvi Anno 1737. Banorum Seriem Tyrnaviensis Accademiae typis commisit, scriptionis ab se susceptae duces, ipse ut fatetur, Lucium, Rattkayum, ac Timonem secutus. Neque sane id temporis hos praeter erant alii, qvibus uteretur. Tardius Belii, Cornidesii, Farlati, Katonae, Kolleri, Prayi — — — et sua protulerunt in lucem, et patriae historiae lumen diu optatum attulerunt; qvorum eruditis lucubrationibus si viro illi concessum fuisset uti, nae is pleniorem (ad Austriacam usque Hungariae Regum periodum: hinc enim certa decurrit series) Banorum syllabum confecisset. Nihilominus et pro eo, quod praestitit, habetur illi gratia, et eorum, qvae in magna seculorum intercapedine monimentorum penuria, non voluntate, judicioque peccavit, datur venia. In eodem genere anno post hunc nono ille, cujus studio Caroli du Fresne: De Familiis Dalmaticis opus Anno 1746. e praelo Posoniensi prodiit, in posterioris Tractationis ab se adornatae duobus extremis capitibus cum praeclara qvidem eruditionis, industriaeque laude, haud tamen ita versatus est, ut vel Banorum qvosdam non praeteriret, vel aliqvos, qvi non erant, eorum numero non insereret. Neqve deinceps fuit, eidem operi qvi admoveret manum, supplendumqve susciperet, priorum diligentiam quod fugisset. Res, adeo neglecta adhuc, porro

*

qvoqve utne jaceat, eam partem, quae a Croatia Hungariae adjuncta ad Seculum decimum qvartum usqve, Regesqve stirpis, ut ajunt, mixtae pertinet (praemissis illis paucis, qvos ante Hungarorum imperium fuisse Banos nosse licuit) nunc explere visum est. Quod cum facio, multum sane vereor, ut vel aliqvod susceptae operae fecisse pretium, vel eorum, qvae peccaturus sum, condonationem mereri videar; qvod a celeberrimis, qvos nostra haec aetas tulit, Hungariae Scriptoribus, ac praesertim a Viris multo clarissimis, Prayo, et Katona, pleraque omnia, qvae proferimus, et occupata, et illustrata sunt. Utcumqve tamen erit, e re nihilominus futurum censui, quae ab his, ut res ferebant, suum ad propositum praeclare scripta sunt, atque ad Banorum seriem vel constituendam, vel illustrandam faciunt, unum velut in locum cogere. Secundum hos Marcellovichii[6] Manuscriptis, qvorum praecipuam partem Kerchelichius habuit, supremisque tabulis Zagrabiensi Academiae transcripsit, pars quaedam Illustrissimi, ac Reverendissimi Belgradensis Episcopi, et Canonici Zagrabiensis Antonii Zlatarich[7] dono mihi obvenit, hoc in opere multum adjutum me fateor; neqve in qvalicumqve hac mea pertractatione sive ex his, sive ex illis, qvos paullo ante laudavi, qvid a me sumptum sit, dissimulo: probe gnarus, fontibus, e qvibus large hauserim, plurimumque profecerim, debere me coronam.

Jam si futuri sunt aliqui (et fortasse non deerunt) qui aut ab unoquoque Banorum gesta a me requirant, aut copiosam e Diplomatibus verborum transcriptionem, velut supervacaneam, carpant, dicantqve, deesse eorum alterum, alterum redundare; velim illi secum reputent, in hoc genere tantum ab unoqvoqve dici, qvantum monimentorum fide probaverit: deinde, qvae a plerisqve, qvos damus, gesta sunt, omnino ignorari partim, partim cum his esse nexa, quae, ab Hungariae scriptoribus uberrime pertractata, hic loci (ni omnino res poscat) recoqui minime oporteat. Ceterum, quia eorum, qvi sua, tamqvam suos simiae catulos, svaviantur, nec sum, nec esse velim e numero, uti, me nusqvam aberasse, non contendo, ita haec mea a qvocumque emendari, expleriqve gratulabor.

Adnotationes.

[1] Vid. Kerchelich. in Collect. Scriptor. ex Regn. Sclavon.
[2] Vid. eumd. Ibid.
[3] Vid. eumd. Ibid.

[4] Hinc Banos, qvos in Hist. Eccl. Zagr. sub finem cujusqve Episcopi recenset, Kerchelichius descripsit.

[5] Valentinus Kéri. Anno 1764. Posonii decessit.

[6] Post Seculi decimi septimi annum nonagesimum octavum Zagrabiae natus, admodumqve juvenis Clero adscriptus, eos Viennae, ubi AA. LL. et Philosophiae Doctor Anno 1719. renunciatus, in Philosophicis, Bononiae in Theologicis disciplinis progressus fecit, ut, patriae redditus, a Dernjensi Paroecia annos circiter qvatuor egregie procurata, in Zagrabiensium Canonicorum Collegium assumeretur. Hoc in gradu constitutus, ad conscribendam Ecclesiae Zagrabiensis historiam adjecit animum, perlustratisqve, Zagrabiensis, Csasmensisqve Capitulorum tabulariis et supellectilem collegit multo amplissimam, et ipsum opus confecit, qvod Viennae incipientem emittere mors Anno 1741. occupavit. Magnam hanc diligentissimi Viri jacturam consecuta est haud minor altera, dum, quae ab illo collecta partim, partim elaborata jam erant, his quorum in manus, eo mortuo, pervenerunt, negligentibus, ita dispersa, discerptaque sunt, ut pauca, tamqvam e naufragio aliqvod duntaxat tabulae, jam supersint. Horum tamen scriptorum postea, qvam per multorum manus cum aliqva semper jactura transivissent, ad Balthasarem Kerchelich, ut jam memini, maxima pars pervenit, a qvo in Ecclesiae Zagrabiensis Historia pene ad verbum (multis tamen praecisis; aliis e Vinkovichio, Kovacsevicsioqve descriptis; paucis sua de pena promptis) edita est, acervo tamen, unde sumpserit nusqvam monstrato.

[7] Die 30. Januarii Anno 1790. Zagrabiae obiit, communique loco ad S. Petri sepultus.

Banorum

VSQVE AD SECULUM XIV.

Syllabus

E Paulli Ritter Banologia.

Ann. Chr.

950. Pribina, Pribinius Porphyrogenito.
980. Godemir.
994. Svetoslav, et Goislav.
1000. Zudomir, Regis Cresimiri gener, et successor.
1018. Stephanus Banus, et Protospatharius Imperialis. Hoc anno cum uxore Maria fundavit Jadrae Ecclesiam S. Chrysogoni.
1029. Godemir II. Stephani filius. Soror hujus Elenizza fecit qvandam territorii Obrovacz donationem Monasterio Jadrensi S. Chysog.

Varda Banus.

Boxidar; Porphirogenito, et aliis Graecis Bozethare: in Privilegio Cresimiri III. Bozthare.

Stephanus II.

Prasca.

1059. Goizo.
1066. Stephanus Dux Croat. Idem Goizo Banus.

Lubomir.

Petrus.

1069. Goizo II.
1070. Demetrius, cognom. Svinimirus.
1072. Goizo II. iterum.
1074. Petrus iterum, Slavizi Regis frater.

Petrus sub Rege Svinimiro.

1107. Saruba (olim sub Slavizo Rege Jupanus) Croat. Banus. Hujus imperio Qvinqve-Ecclesiensis Dioecesis paruisse legitur in ejusdem Ecclesiae privilegiis.
1140. Bela Banus, Vrosci Principis filius, Geysae II. Reg. Hung. avunculus.

Ann. Chr.
1156. Idem.
1160. Ompud, aliis Ompudinus.
1172. Idem. mox Hungar. Palatinus.
1181. Maurus Tot. Maritimae Provinc. Exercitator. His temporibus pro parte Hungariae Regum Graufridus, et Marcellus Croatiae Bani, qvorum Andreas II. in aurea Bulla Fratribus Templi concessa, et a Rege Sigismundo memorata meminit.
1180. et 1190 Calanus.
1195. Nicolaus de Sala. Idem Anno 1199.
1198. Andreas Dalm. et Croat. Dux.
1201. Dominicus.
1207. Bank, sive Banko de genere Boriorum. Idem Annis 1208. 1209. 1217.
1210. Martinus. Idem 1213.
1211. Bertholdus Electus Colocensis.
1215. Jula. Dein Hungar. Palatinus.
1217. Fr. Pontius de Cruce, Magist. Templi, Locumtenens Regius in Croat. et Dalm.
1220. Oćich. Fuit dominus Campi Zagrabiensis vulgo Turovopolje dicti. Ejus nepos in Privilegio anni 1280. legitur: Ivan Comes Filius Irozlai, Comes de Ocich.
1221. Jula.
1222. Colomanus Andrae II. Filius, Rex, et Dux Sclav.
1223. Salomon.
1226. Martinus Dalm. Croat. Banus.
Paulus Buzad de genere Hahold Banus Sclav. Banfiorum de Also- Lindva familiae auctor: dein Monachus, a Tartaris interfectus.
1228. Benedictus totius Sclav. Banus circa haec tempora floruit, qvi terram, Raicha vocatam, illinc Dravo, hinc terris Episcopalibus de Vaska conterminam, Fratribus Militiae Templi donavit, — — Vgrino Archi-Episcopo Colocensi teste.
1230. et 1231. Jula.
1233. Ochus
1236. Opoj.
1240. Ladislaus.

Ann. Chr.
1242. Dionysius. Dein Anno 1244. Hung. Palatin.
1244. Paulus, vulgo Stepko de genere Subithiorum, Com. Brebiriens. Banus Maritimus.
1245. Ladislaus.
1246. Rolandus.
Borich Banus Sclav. circa haec tempora floruit, cujus Filius Paulus legitur.
1249. Bela Belae IV. Filius, Dux Sclav.
1251. Stephanus, qui supra 1244.
1259. Butko, seu Butteco Banus Maritimus.
1260. Joachimus, alias Ivachinus Ban. Sclav.
Paulus Banus Marit. Ambo Stepconis Filii.
1266. Demetrius Chaky Comes Salad.
1267. Dionysius de Polhana, et Peset. Dein 1274. Hung. Palatinus.
1269. Bela Dux Dalm. Croat. et Sclav.
1270. Rolandus iterum. Arce Nagy-Kemlek donatus.
1272. Nicolaus Com. de Gvezka: filius Stephani Bani, Frater Joachimi.
Paulus Banus, Com. Bachien.
Emericus Ban. Com. Vorostien.
Stephanus Ban. et Styriae Capitaneus.
1273. Stanoy filius Osor, de genere Katziciorum, Banus Maritimus.
1274. Henricus Sclav. Banus.
Nicolaus, qvi supra, Dalm. et Croat. Banus
1278. Radislaus Sclav. Banus. Hujus Castrum Dubicza.
1280. Petrus de Pukur, Scl. Banus.
1282. Stephanus Sclav. Banus, Stephani Comitis filius. Hic possessionem Zvinica — — — —
1288. Radislaus Sclav. Banus, Comes de Glas, Urbaz, et Zana: frater Dionisii Bani.
1289. Henricus Sclav. Ban.
1292. Nicolaus Sclav. Ban.
1293 Henricus Sclav. Ban. Ex Archiv. Keglevichiano.
1294 Nicolaus Scl. Ban. qvi supra.
1297. Albertus Dux Sclav. Ejus Cancell. Michael Episc. Zagr.
1299. Joannes, et Henricus, Henrici Ginsien. filii.

Banorum

VSQVE AD SECULUM XIV.

Syllabus

E Tyrnaviensi Anni 1737. Serie.

Ann. Chr.

870. Bilitus.
912. Sudomir.
Pribina.
1000. Svetoslav, et Goislav.
1018. Stephanus.
Varda.
Bozethare.
Stephanus.
Prasca.
1059. Lubomir.
1059. Goyzo.
1062. Petrus.
1070. Zvonimirus.
1076. Paulus.

Sub Regibus Hung.

1096. Petrus.
1116. Anonymus.
1142. Belus.
1198. Andreas.
1217. Petrus Benko.
1233. Banffius Bazadus.
Emericus Bebek.
1240. Albertinus Dux Sclav.
1241 Dionysius.
Ladislaus.
1245. Stephanus.
1259. Butteco Ban. Maritim.
1271. Ivachinus, seu Joachimus.
1273. Matthaeus.
1275. Paulus, et Nicolaus Subich.
Eustachius.
Joannes, et Henricus Com.
Ginsiens. filii.

Caroli Du Fresne: De Famil. Dalm. operi in editione Posonien. adjuncti.

Ann. Chr.

1091. Almus Rex Croat.
1096. Petrus Banus.
1116. Anonymus.
1140. Belus.
Conradus Dachow. Dux Dalmat.
1166. Ompud.
1180. Colomanus Dux Dalmat.
1194. Emericus Rex Cr. et Dalm.
Andreas Dux Dalmat. et Croat.
Colomanus Rex. Sclav.
1217. Petrus Benko.
1236. Emericus Bebek.
Bazadus Banfyus.
1240. Albertinus com. Posegien. Dux Sclav.
1242. Dionysius.
Ladislaus.
1251. Stephanus Vrsinus.
Butteco Ban Marit.
Bela R. Stephani filius, Dux Sclav.
1271. Ivachinus, seu Joachimus.
1272 Stephanus, una Styriae Capitaneus.
1273 Matthaeus.
1275. Paulus et Nicolaus Subich.
Nicolaus Frangepanes.
Eustachius.
1299. Joannes et Henricus

Banorum

HOC IN OPUSCULO RECENSITORUM

Syllabus.

Sub propriis Regibus.

Pribinius.
Pribina.
Godemirus.
Svetoslavus.
Goyslavus.
Varda.
Bozethare.
Stephanus Prasca.
Goyzo
Svinimirus.
Petrus.

Post Croatiam Hungariae adjunctam.

Seculo XI.

Almus Rex Croat.

Seculo XII.

Vgra.
Sergius.
Alexius.
*Conradus de Dachawe.
*Boricius
Appa, seu Arpa.

Bela I. Dux Dalm. et Croat.

Ampudius, seu Ompud.
Subanus.
*Maurus Marit. Prov. Exercitat.
Dionysius I.
Ruulanus.
Calanus.

Emericus Rex Dalm. et Cr.

Dominicus.

Andreas I. Dux. Dalm. Cr. Chulm.

Andreas.
Nicolaus I. Com. de Zala.

Seculo XIII.

Benedictus I.
Martinus I.
Stephanus I. seu Chepanus.
Benedictus II. seu Banco.
Bertholdus Elect. Colocen.
Michael I.
Jula I. Com. Castri Ferrei.
Ochuz. Com. de Simig.
Joannes I.
*Fr. Pontius de Cruce, Mag, Templi, Locumten. Regius Dalm. Croat.

Bela II. Primog. Regis, Dux. Dalm. Croat.

Salomon.
Martinus II.
Aladar.
Valeginus.

Colomanus Rex Ruthen. Dux. Sclav.

Jula II.

Com. Opoy.
Stephanus II.
Dionysius II.
Radislaus Dux Galic. et Banus.
Stephanus III. simul Styr. Cap.
Butteco Banus Marit.
Rolandus.

Bela III. Belae IV. Filius, Dux Sclav.

Henricus I.
Joachimus, seu Ivachinus.
Mathaeus.
*Y. Episc. Tinin. Ban Marit.
Dionysius III.
Joannes II.
Nicolaus II. Ban Dalm. et Cr. Com. de Gvezka.
Thomas. Tot. Scl. Ban.
*Mauritius Ban. Marit.

Andreas II. Stephani V. Fil. Dux. Sclav.

Andreas III. dictus Venetus, Dux Sclav.

Petrus Tot. Sclav.
Nicolaus III.
Briccius.
Henricus II.

Catharina Sclav. Dux, et Partium Marit. Princeps.

Ladislaus.
Paulus Ban. Croat. Dominus Bosnae.

DE

Banorum etymo, vetere potestate,

ac proventibus.

Verisimillima mihi semper visa est eorum opinio, qvi BANI vocubulum ab Slava voce PAN (dominum notat) ductum, et PANOS, qvi posterius BANI dicti sunt, appellatos existimant. Certe, qui auctoritate ad Banos proxime accedebant, minoribusqve Croatiae portionibus, qvas hodie Comitatus appellamus, Croatae autem SVPANIAS dixerunt, praeerant, SVPANOS (Pro-Panos, Pro-Banos, Sub-Panos, Sub-Banos) illos, et, nomine paullum contracto, SPANOS, qvarum vocum manifestam a vocabulo PAN originem nemo non videt, fateturqve, nuncupatos constat. Hoc vero indicio est, BANI etiam vocabulum ex voce PAN ortum, et PANOS olim, primumqve dictos, qvos multorum seculorum usu BANOS nuncupamus.

Porro a Croatis, per qvos Pannoniae, qva haec a Dravo ad Illyricas alpes pertinuit, et Dalmatiae possessione Avares depulsi sunt, Panos, ut jam diximus, Banos illos, penes qvos praecipua omnem in populum auctoritas fuit, nuncupatos arbitror. Neqve primus sum, qvi hoc censeam: ita enim pridem visum Lucio,[1] apud qvem ista: Banus idem, quod Dux. Ac iterum: Duces, sive Bani. Qvos tamen Croatae Panos, Banos, eos et Duces, et Principes dicebant exteri[2]: deinceps autem, ubi, sive ambitione, sive gentium vicinarum exemplo, universae Croatarum rei qvi praeerant, Duces (vernecule Vojvodae; Graecus si scribat: Boibodae, Boebodae) appellari domi qvoqve voluerunt, proximi his Bani; demum vero, qvi Duces prius, Reges, haereditarium manebat regnum Duces nuncupati sunt, illi, ab rege tertius qui foret, titulus Bani relictus.[3]

Annis circiter tribus, et qvadraginta supra centum, id est a patrato cum Avaribus bello, annoqve Christi 643 ad 791. Christi annum, qvo Croatae Francorum jugum admisisse videri possunt, penes Banos omnem in gentem potestatis suprema vis fuit: qvin etiam postea, qvam in secundis, tertiisqve constiterunt, regnaqve Dalmatiae, et Croatiae ad Hungariae Reges translata sunt, Bano-

rum et dignitas, et potestas erat amplissima: ac dignitatem qvod attinet, inter Hungariae Regni Barones tertium illi locum obtinent; potestas autem tam late pertinuit, ut rem, Bellicam, Juridicialem, et Civilem supremo secundum Reges jure moderarentur. Plura eam in rem Ritterus,[4] congessit. Magna, inqvit ille, priscis temporiaus Banorum fuit auctoritas, et praerogativa. Hi enim

I. In Regalium Diplomatum subscriptionibus primo post Regem loco nominabantur.

II. Ad regias donationes Banorum consensus reqvirebatur.

III. Possessiones, et bona novis privilegiis firmabant: seu, ut ait Kerchelichius,[5] donationes a regibus factas ratificabant; donationes a regibus factas corfirmabant.

IV. Triginta duos colonos ad coronam devolutos conferre poterant: sive, ut iterum Kerchelichius,[6] donationes bonorum faciebant.

V. Immunitates dabant civitatibus.

VI. De regiis, et Religiosorum Castris disponebant.

VII. Comites praeficiebant Comitatibus.

VIII. Episcopos, et Abbates constituebant.

Ac ne, qvin haec ita sint, dubitaremus, primum, alterumqve e Stephani IV. et Cresimiri Petri Regum litteris, in qvarum aliis[7] Belum Banum Thomae Palatino praepositum; in alliis[8] haec legas: „Anno — — 1059. abeunte (eunte: nam hujus anni mense altero datae) Indictione X. — — — Mense qvidem Februario — — — Ego Cresymir — — — his omnibus praesentibus collaudantibus, et haec omnia — — — pleniter CONFIRMANTIBVS. In primis GOIZONE BANO — — —" Ritterus efficit. Qvid? qvod Gerardo Medico praedium Tornava, ab Rege Ladislao IV. donatum, Joannes Banus ademit,[9] nec nisi post acceptas alteras Ladislai litteras in possessionem praedii Gerardum restituit?

Qvoad tertium ne sit prolixior, Paullum Banum, Bani Mladini patrem, ac Fridericum Cilejae Comitem, Banumqve laudat. Prior namqve Arbensium, alter Nobilium Turopoliensium Privilegia litteris suis confirmarunt. Juvat ipsa Arbensium literarum[10] verba recitare. Paullus Banus Croatorum, et Dominus Bosnae. — — — consideratis justis, et dignis petitionibus — — — D. Marci Michaelis Hon. Arbensis Comitis — — — omnes terras, possessiones, pascua, et nemora — — — eisdem, et eorum heredibus — — — secundum qvod in eorum privilegiis Regalibus, et BANA-

LIBVS plenius continentur, perpetuo, et irrevocabiliter. — — — habendas, et possidendas sine contradictione aliqva per nos, et nostros successores confirmamus. — — Datum Scardonae Die IV. — Januar. 1307.

Qvartum ex Articulo Anni 1681. Banus eadem in Croatia, qva Palatinus in Hungaria, auctoritate polleat,[11] liqvere arbitratur. Cum enim Palatinus triginta duos colonos ad coronam devolutos conferre potuerit, seqvi putat, eadem potestate Banos qvoqve fuisse praeditos. Sed rem plane eficit, cum ab Joanne, et Mathkone de Thallowcz Banis id genus donationes factas adducit. Hic enim Anno 1437. villam Medyari in Comitatu de Luca Nicolao filio Casparis de Sibenico privilegialiter donavit[12]: ille autem villas Rachittnicza, Dozline, et Grabrovci circa fluvium Karka ex parte occidentali exsistentes: item villam Nevest, Coparno, Premich, et Sitnicze locatas ex alia parte ejusdem fluminis habitas Communitati Civ. Siben. addendo ad districtum ejusdem dedimus, et conferimus in perpetuum possidendas — — — Datum in obsidione Civitatis Nonnae Die 14. Mensis Decemb. Anno Domini 1357.[13] Addit etiam Petrum, ac Sigismundum Erdödyos potestate hac usos, ratumqve, qvod fecissent, ab rege habitum.[14]

Qvid autem? Stephanus Banus Civitatem in monte Jablanich non condidit, ejusqve civibus immunitates, terrasqve non tribuit? Exstant testes litterae[15]: „Nos Stephanus Banus Totius Sclavoniae considerata fortitudine montis Jablanich — — — collocare volumus novam civitatem, incolisqve locum celerius ut impleret, duximns concedendum — — — eamdem libertatem, qva utuntur Tragurienses, et Sibenicenses, et aliae maritimae civitates Regis in maritimis — — constitutae; — — terras autem ad Jablanich pertinentes — a Scroniza usqve ad Scrissam habitatoribus Jablanich relinqvimus pacifice possidendas — — Datum in Bresan Anno Domini 1251.

Sextum sic ostendit: „Petrus Beriszlavich Castrum Gore[16] vocatum cum omnibus suis pertinentiis Michaeli Szlunio de Frangepanibus pro duobus millibus florenorum expignoravit; qvorum mille ducentos in parata pecunia (Michael) dedit, florenis autem septingentis pro servitiis suis partim jam deservitis, partim deserviendis computati sunt, idqve donec floreni bis mille restituantur.“ Neqve, ad Castra Regia quod attinet, exemplum deest. Nam idem Stephanus, qvi Civitatem in monte Jablanich condidit, villam Ca-

stro Crisiensi proxime adhaerentem, aut rectius Castri Regii Crisiensis suburbium, qvod ad nostra haec usqve tempora Superioris Civitatis nomen servat, a potestate Comitis Crisiensis Anno Christi 1251. exemit[17].

Septimum videtur illi liqvidius, qvam id demanstrare necesse ut sit. Cum enim Tininiensi Episcopo Zupanum, id est Comitem in sua provincia, seu districtu constituendi potestatem Banus Nicolaus fecerit[18]; ac praeterea Zagrabiensem, et Crisiensem Comitem ad nostra usqve tempora nominarint Bani,[19] de potestatis loco hoc assertae veritate dubitare sane non licet.

Postremum deniqve ex actis Mladini Bani haud difficulter demonstrat. De eo enim Madius[20]: „ubi est Bane Mladeni potentia tua? — — — Qvoniam ordinabas Episcopos, Abbates — — — Ita fere Ritterus."

Mihi vero hac omni in re hoc verum, certumqve videtur, sub Hungariae Regibus (ad illud enim tempus, qvo Hungaris, Croatisqve iidem fuere Reges, cum Ritteriana illa, tum omnis haec dissertatio, et, qvam damus, series exacta est) Banorum potestatem finibus amplioribus modo, modo arctioribus circumscriptam, et, quae Ritterus, Kerchelichiusqve adduxerunt, pleraqve, non Banali muneri propria, sed qvibusdam tantum Banis per Reges concessa; qvaedam etiam arrogata solum potestate fuisse facta. Qvod secus, an ita, ut ajo, sit, Ritteriana illa juvabit expendere.

Inqviebat primum: In regalium Diplomatum subscriptionibus primo post regem loco nominabantur Bani. In qvibusdam duntaxat, inqvam ego, non in omnibus, aut etiam multis. Primum enim in Croatarum Ducum litteris, qvas adhuc vidimus, ne nomen qvidem Bani reperias: Regum autem Croatarum litteras si inspicimus, in unius Cresimiri Petri litteris Banum Goizonem priore loco semel, ac iterum scriptum invenimus. Deniqve in Hungariae Regum Diplomatibus fere illi Bani, qvi affinitate Reges attingebant, ante Palatinum scripti. Ceterum non desunt litterae, qvae hoc genus etiam Banis priorem Palatinum exhibeunt. Qvid? qvod in Andreae Regis et Ducis Colomani litteris alii qvoqve Comites ante Banum scripti? Fatendum scilicet, in veterum Tabularum subscriptionibus Banorum ordinem nimisqvam religiose non fuisse servatum.

Alterum tamen Rittero an non dabimus? Id ut faciamus, nec incerto nec uno argumento opus est. Id qvidem, e Cresimiriano Diplomate qvod arripitur, rem propositam omnino non efficit, tum qvod, Ba-

norum potestas sub Croatis Regibus qvae fuerit, disputatione hac qvaerere non libuit, tum qvod ipsis Croatorum Ducum, Regumqve Litteris Bani, duntaxat ut TESTES, adscripti sunt; tum deniqve, qvod, si tantisper etiam, qvod Ritterus postulat, concedamus, idem amplius, qvam ceteroqvin velit, cogetur admittere. Ipsarum, qvas laudat litterarum haec clausula[21]: „ut autem sic auctorizabile, ut dictum est, teneatur, horum legitimo astantium TESTIMONIO, verissimaqve approbatione corrobatur, his omnibus praesentibus, collaudantibus, et haec omnia pleniter confirmantibus. In primis D. Maynardo Apocrisiario; Laurentio Archiepiscopo, Reynerio Chroatino Episcopo, — — — Goizone Bano — — — Grivanego Jupano de Luca, — — — Joanne Schyttonossa, et fratre suo Post Jupo Cruchena; Drasen Post Jupo de Blatta; — — — Et alterius anno eodem dati[22]: ut — — — haec nostrae donationis chartula permaneat, — — — GOIZO BANUS TESTIS. Item alibi[23]: Haec facta sunt coram his TESTIBUS. — — Reynerio Chroatino Episcopo; GOIZONE BANO; — — — Goizo Banus cum ceteris ubiqve TESTIS donationis expressus. Igitur Croatorum etiam Regum tempore eorum, quae donabantur ab rege, citra Banorum qvoqve assensum certa fuit possessio; seu ad donationes regias Banorum consensus non reqvirebatur.

Progrediamur ad Croatiae Duces, horumqve Privilegia, Lucius qvae descripsit, consulamus. In eorum uno haec observatione digna[24]: „Tirpimirus Dux Croatorum — — — solicitus nimis animae meae commune consilium meis cum omnibus Zupanis (communi consilio meorum omnium Zupanorum) construxi Monasterium — — — Actum in loco, qvi dicitur Byaci tempore nuper fato (IV. Non. Mart. Anno 838) et TESTIVM notitia, praesentia, communi voto, et voluntate corroboratorum (corroboratum) Signum manu, meqve ipso Tirpimiro Duce. Signum manu Comizini ZVPANO TESTIS. Signum manu Pretilia ZVPANO TESTIS. — — — — In altero item Mucimiri Ducis[25]: Anno — — — 892 — — — IV. Kal. Octubrium — — — Muncimiro Divino munere — — — Croatorum Dux — — — communi consilio cum meis cunctis fidelibus, et Primat. populis — — — Actum est in Biaci — — — palam TESTIBVS consentientibus, et subscribentibus — — — Signum manu mei, qvi sum Muncimiro, auctore hujus donationis chartulae. Signum mei Budimiro Jup. Palat. Signum mei Zeliverio Jup. Cleon.“ — — — — In neutro horum Diploma-

tum Banum lego. Neqve igitur, ut ratum, firmumqve foret, qvod Tirpimirus, et Muncimirus donarunt, Bani necessarius erat assensus; aut in posteriore Zupani Palatini nomine expressum Banum si velis, is factae donationis TESTIS duntaxat fuit.

Deniqve eapropter, qvod Cresimiri Privilegium APPROBATIONE GOIZONIS: CONFIRMANTE GOIZONE BANO datum exprimitur, ab rege, ni assensisset Banus, donari non potuisse, Ritterus si velit, concedat etiam est necesse, eodem hoc in genere potestatem fuisse nullam, ni Zupani qvoqve, ac etiam Post Zupani (nam hi qvoqve Privilegio Cresimiriano subscripti: „horum APPROBATIONE corroboratur: his omnibus — — — haec omnia — CONFIRMANTIBVS — — — Joanne Schyttonossa, et fratre ejus Post-Jupo Cruchena; Drasen Post-Jupo de Blatta) annuissent. Hoc vero, ut puto, Ritterus non dabit. Feret igitur, si nos qvoqve, ipsi qvod placet, non concedamus.

Juvat hic meminisse, Duces, Regesqve Croatiae, conventum pro more gentis cum agerent, privilegia, fundosqve aut petentibus, aut ceteroqvin meritis dare solitos. Fiebat igitur, ut magnatum suorum, qvi freqventes semper aderant, prius, qvam haec tribuerent, consilio, et postea, qvam eadem tribuissent, iisdem magnatibus concessi Privilegii, donationisve factae testibus uterentur, qvemadmodum e Tirpimiri, ac Muncimiri litteris nuper laudatis, atqve ex his Cresimiri Regis[26]: „Sic bona nostra decrevit voluntas, annuentibus, et SUPPLICANTIBVS Venerandis regni nostri Principibus, Bano videlicet, ac Supanis. Qvibus enim SUPPLICANTIBUS Insulam in Dalmatico mari positam Monasterio S. Chrysogoni Rex donavit, eorum sine eonsensu in largiendis privilegiis, praediisqve aut nulla, aut infirma futura fuisset regis auctoritas? Ea igitur: „Approbantibus, annuentibus Banis: Voluntate, aprobatione Banorum, ac Supanorum," vim aliam haud habent, qvam, qvae Duces, Regesqve largiti sunt, Banorum, Supanorumqve consilio, suffragio, commendationeqve esse donata.

De Joanne tandem Bano qvod adfertur, qvale sit, ut pateat, rem, ut gesta est, nosse oportet. Rex Ladislaus Chunus Gerardi, qvo medico utebatur, remuneraturus officia, praedium Tornava eidem Gerardo transcripsit, datisqve ad Banum Dionysium, Joannis antecessorem, litteris tradi praecepit: id qvod reapse a Dionysio praestitum. E Ladislai autem ad Banum Joannem litteris patet, fuisse nonnullos, qvi Joanni persvaserint, castri, a qvo Tornava de-

tracta est, eo loco rem esse, ut suo in statu servari vix possit, ni, qvod avulsum est, redditur. Joannes igitur Gerardum praedio exturbavit. Qvaeritur: Jure? an secus? Ritterus, jure, inqviet: ad regias enim donationes consensus Bani reqviritur. Atqvi (liberalior enim, qvam debeam, esse volo) qvi praedium Gerardo tradiderit, Dionysius Banus assensit. At fortasse singulorum sibi succedentium Banorum necessaria est assensio. Hoc vero Ritterus si velit, ut nimium postulat, ita sibi nihil concedendum putet. Hoc dicturus erat rectius, litteras, qvibus aut praedia, aut privilegia largiebantur reges, exhibendas fuisse Banis, tumqve primum, qvae regiis litteris continebantur, exseqvenda, cum donationes, aut privilegia neqve regi esse damno, neqve juri cujusqvam alterius adversari, perspexissent Bani: aut, eorum aliqvid si subesset, cur voluntas regia rata esse non possit, edocendum regem. Recte me arbitrari, docent iterato laudatae Ladislai litterae. Joannes enim Banus eam ob causam Gerardum privarat praedio, qvod idem Castro regio pernecessarium judicaret. En ipsa Ladislai litterarum verba: „Nec consideretis necessitatem Castri, sicut qvidam vobis dicunt,[27] — — —

Tertium, donationes nempe, qvas reges fecerint, et immunitates, qvas iidem cuipiam tribuerint, a Banis confirmatas, aeqve, ac illud prius, a veritate alienum puto. Cum enim Banorum auctoritas auctoritate regum inferior semper fuerit, nescio sane, defendi qvi possit, eorum, qvae reges tribuissent, seu praediorum, seu privilegiorum possessionem tum demum fuisse certam, firmamqve, cum eadem Bani suis litteris rata habuissent. Qvare, sicubi donationes regiae, ac immunitates per reges concesae a Banis confirmatae reperiuntur, confirmationis vocabulo alia subesse ratio haud potest, qvam donationes per reges factas, datasqve immunitates pro veris, legitimisqve Banos agnovisse, suisqve litteris et suo, et succesorum nomine declarasse, neqve se acturos qvidqvam, neqve ab aliis fieri permissuros, qvod aut bonorum, aut privilegiorum, qvae ab rege erant concessa, usui adversetur. Et profecto ne ipsi qvidem Cilejae Comites, unaqve, Bani Sclavoniae, cum suopte ingenio perarrogantes, tum vero affinitate Hungariae Regum tumidi, tantum sibi juris, qvantum ab Rittero, Kerchelichioqve tribuitur, arrogarunt. Ex eorum namqve numero Fridericus Nobilibus Campi Zagrabiensis, sive de Turopolia dedit litteras, qvibus Hungariae Regum dona, privilegiaqve, Nobilibus his con-

cessa, confirmat qvidem, ita tamen, disserte ut addat, qvantum in se esset, et esse posset.[28] Fortasse tamen Banorum quorumpiam, ac prae primis Cilejensium Comitum ea et ambitio, et avaritia fuit, ut dona, privilegiaqve per reges facta, concessaqve ab se confirmari, aut rectius recognosci voluerint; qvi vero per eos confirmari postularunt, idcirco id petierint, ab eorum injuriis paullulo tutiores ut essent. Ceterum litterarum, qvibus donationes aut per reges, aut per alios cuipiam factas, confirmabant Bani, ille potissimum erat effectus, ut usus, possesioqve eo etiam ex capite esset tutior, qvod eamdem esse legitimam litteris suis Bani agnovissent.

Qvod qvarto loco asseritur, ejus qvidem sive in Hungarico, sive in Municipali horum regnorum jure nullum usqvam vestigium. Illum enim 1681. Anni Articulum trahi huc non posse, pleriqve omnes fatebuntur. Proinde, si qvae praedia aliqvando Bani qvibusdam contulerunt, id e peculiari regum concessione factum censeri debet. Atqve huc pertinet, qvod de Bano Joannes Zuus memorat a Cutheis[29]: „Joannes Zuus Banus vices gerens praefati (Ludovici I.) Domini Regis in partibus Dalmatiae et Croatiae habens plenum speciale, et generale mandatum a praedicto rege, dare et donare perpetualiter villas, possessiones, et dominium cujuscumqve rei tam stabilis, qvam mobilis, et cuicumqve et volens dare, et donare ex parte praefati Domini regis propter fidelitatem etc. — — Rittero tamen, Kerchelichioqve, qvo sententiam suam paullum tueantur, suggeram aliqvid. Ex eorum bonis, qvi hic locorum perduellionis rei, convictiqve erant, partem aliqvam, in qvos vellent, transferre Bani poterant. Cum enim id genus bonorum pars qvaedam, ceteris fisco addictis, obveniret Bano,[30] is, qvod ad se pertinebat, qvemadmodum, si vellet, retinere, ita, si liberet, vendere, donareqve potuit. Hoc tamen, qvo Ritterus vult, haud pertinet. Adscribo tamen, qvod in horum Regnorum Tabulario adversariorum (Protocolla ajunt) Lib. 2. pag. 85 in Instructione Nunciorum Regni ad Generalia Regni Hungariae Comitia (Diaetam) pro Festo S. Michaelis Archangeli Posonii ex edicto Serenissimi Archiducis Mathiae Anno 1608. celebrata missorum legitur Nr. IV. — „Elaborabunt, ut Sua Majestas sine mora Banum ipsis indigenam, et idoneam Personam, plena cum authoritate, et collatione sedecim integrarum Sessionum colonicalium juxta antiqvam consretudinem praeficiat — — — Qvae rite si perpendantur, etsi hoc demum dici posset, Seculo ab Mohacsiana clade nondum lapso, patriae Proceres,

qva in conferendis hoc genus colonis potestate sub Hungaris Regibus Bani fuissent, propius nosse, eaqve propter laborasse, útne jure, qvo olim gaudebant, exuerentur Bani, tamen, qvem statuit Kerchelichius, Colonicalium sedium, per Banos conferendarum, numerus nondum efficitur.

Neqve, qvod ordine qvintum est, aliter, qvam qvemadmodum de priore disserui, concedi posse e publicis duorum Banorum litteris liqvido patet. Stephani Bani, qvem nominatim suam in rem Ritterus laudat, haec habent[31]: Nos Stephanus Banus Totius Sclavoniae — — — Ut autem hujus donationis series factae salva consistat, praesentem paginam nostram munimine sigilli nostri concessimus, QVAM ILUSTRIS D. REX HUNGARIAE SVIS REGALIBVS LITTERIS (supple: confirmabit) SI HAEC PRAEMISSA PROVIDE ORDINATA ESSE — — — dignoscentur. Datum in Bresan. — — — In aliis, qvas ab Joanne Bano Sibenicenses acceperunt,[32] haec legimus: „Nos Joannes Totius Croatiae et Dalmatiae Banus — — — justis, et condignis petitionibus eorumdem (Sibenicensium) annuentes IN PERSONA DICTI D. REGIS infra scriptas libertates, jura, gratias, donationes, et consvetudines eisdem civibus, et communitati supra dictae Civitatis Sibennic — — — concessimus, et conferimus, damus, atqve donamus perpetuo atqve irrevocabiliter habenda, tenenda, et possidenda — — — Datum — — — Nempe peculiari, ut a me nunper dictum, concessione Regum alia, alia interdum, provisorio, vulgo ut dicitur, modo, ab rege haec tamen, eidem si probarentur, confirmanda, agebant Bani.

Sextum neqve Petri Beriszlavi, neqve Stephani Banorum facto demonstratum puto. Qvod enim Beriszlavus egit, primo in maximis Reipublicae angustiis, inopiaqve aerarii; deinde tamqvam Prioratus Auranae Gubernator egit. Et alioqvin existimare licet, qvod a Beriszlavo factum, praeter conscientiam regis non esse factum. De Crisiensi Superiore Civitate qvod dicitur, qvia biennio post ab Rege Bela approbatum[33] constat, et, Stephanus qvod fecit, irritum, ni rex probasset, futurum fuisse; et, qvod ab eodem Stephano actum est, provisorio duntaxat modo actum esse satis apparet.

Videamus jam septimum. Dalmatiam in membra XIV. Gatzka, Lika, et Corbavia, qvas tenebat Banus, adnumeratis, per Croatas distributam non ignorat, Porphyrogenitum[34] qvi inspexit. Pannoniam qvoqve, Dravo, Illyricisqve montibus finitam, pares in tractus sive statim, atqve in eadem fixerunt sedem, siue postea, qvam ser-

vitute Francorum sese liberarunt,[35] fuisse descriptam, propius est fidem. Id genus terrarum tractus Hungari Comitatus, iisqve praefectos Comites appellant: Croatae, ut jam memoravi, hos Supanos, regionesqve, qvas hi administrabant, Supanias, ab oppido, aut Castro qvopiam, ut de Cetina, Tenen etc. — — vel etiam positione, ut Parathalassia, nuncuparunt. Ita; qvin Croatia universa in regiones minores, qvas Hungari Comitatus ajunt, ante, qvam eadem Hungariae jungeretur, divisa fuerit, vix dubitandum. Verisimile autem est, partitionem regni, qvam reperissent, aliqvanto saltem tempore ab Hungariae regibus retentam fuisse, haud tamen ita religiose servatam, ut, antiqvata Supaniarum appellatione, Comitatus unius fines nunqvam contraxerint, protulerintve,[36] aut etiam unum minores in partes, Comitatuum nomine pariter donatum, secuerint, id qvod e veteribus monumentis apparet, qvae in ea Croatiae parte, qvae Hungariae regibus hodieqve paret, praeter Crisiensem, Varasdinensem, ac Zagrabiensem: Dubicensis,[37] Goricensis,[38] Gorensis,[39] Podgoriensis,[40] Zagoriensis[41] Comitatuum; itemqve Comitum de Corbavia, Chasma,[42] Modrus,[43] Wodicha,[44] Moraucsa,[45] — — — meminerunt. Dicendum tamen, qvosdam, ut de Csasma, Modrus, Wodicha — — — liberas Satrapias, Comitatuumqve portiones, non item Hungaricorum Comitatuum similes Comitatus fuisse. Ex his vero illud conficitur, Comitum qvoqve duplicem fuisse speciem, eorumqve, qvi dynastias peculiaribus qvibusdam privilegiis sibi concessis obtinebant, alteram, alteram eorum, qvibus major qvaedam regni portio, cum liberas, tum alias dynastias complexa, regenda mandabatur. Prioris generis Comitatus an? et qva ratione potuerit deferre Banus? ex his, qvae ad ternas proxime praecedentes Ritteri assertiones notavi, patet: reliqvi illi Comites nominabantur a regibus, Banis potestate facta, ut Zagrabiensi, et Crisiensi Comitatibus Comitem arbitratu suo praeficerent, idqve ea fortasse de causa, qvod, qvemadmodum Hungariae Palatini unius alicujus Comitatus regum gratia erant Comites, ita qvoqve Bani, totius ceteroqvin Dalmatiae, Croatiaeqve Praesides, Zagrabiensem, et Crisiensem provinciam peculiari honore, potestateqve Comitum administrandam haberent, ob negotiorum tamen molem suam in regendis duobus his Comitatibus partes deferrent aliis, qvi qvod Bani implerent vices, VICE-BANI appellati.[46]

Id autem, de potestate Supani, qvem vellet, legendi per Nicolaum Banum Episcopo Tininiensi facta, qvod Ritterus adduxit,

eo iterum, qvo illi visum, haud pertinet. Supani enim, qvorum creandorum Nonensi multo antea, Tininiensi autem Anno 1353. ab Nicolao Bano potestas data est, non provinciae Supremorum Comitum auctoritate gubernandae, sed rebus, ad Ecclesiam, et bona, subditosqve eorum Antistitum qvae pertinebant, curandis, litibusqve, qvae inter populum, his Episcopis subjectum, oriebantur, aut eidem ab aliis intendebantur, componendis praefecti, eorumqve qvos Curiales Comites dicimus, similes videntur fuisse. Nicolai Bani privilegium, Episcopo Tininiensi concessum, est seqvens[47]: Nos Nicolaus Totius Sclavoniae Banus — — — tenore praesentium significamus — — — Qvaliter cum in Congregatione nostra generali — — — Feria II. post Festum Nativitatis Beatae Virginis Tyninio celebrata, Venerabilis in Christo Pater Fr. Blasius — — — Episcopus Tyniniensis — — — exposuisset, qvod nonnulli, et specialiter cum armis, et sagittis servire consveti nobiles, et alii — — — decimas sibi, et Ecclesiae suae denegant, — — — et sic ipse, et sua Ecclesia praedata in suis juribus, et reditibus damnum, et defectum non modicum patiuntur. — — — Et exposita solvendae decimae ratione: Supanum vero in sua provincia, seu districtu DOMINVM TERRESTRIS (Terrestrem) eligendi, et faciendi perpetuam habeat facultatem prout ipse voluerit, prout hoc item nobiles coram nobis dare, et solvere spontanea assumpserunt voluntate — — — Datum in Tyninio decima die tempore Congregationis praenotatae. Anno Domini 1353.“ Hujus adeo privilegii si causa, vel occasio, qvae erat jactura redituum enata inde, qvod praesertim nobiles rerum decimam pendere abnuissent; si propositum, qvod erat Episcopum, et Ecclesiam deinceps indemnem praestare; si demum ipsa litterarum verba spectentur, elucet sane, Supanum illum neqve Comitatus cujuspiam Comitem, sed Comitem duntaxat Terrestrem, seu Curialem Episcopi, Ecclesiaeqve Tininiensis; neqve moderandae provinciae, sed potissimum exigendae, qvae Episcopo debebatur, decimae fuisse praepositum. „Supanum, habent memoratae litterae, in provincia sua, seu districtu Dominum Terrestrem eligendi, et faciendi perpetuam habeat facultatem.“ Qvem vero in finem? Verba mox seqventia videntur indicare: Prout hoc item nobiles coram nobis (decimas) dare, et solvere spontanea assumpserunt voluntate.

Et fortasse hic Supanus ejus erat omnino similis, cujus et creandi penes Nonenses Episcopos vetus fuit potestas, et per eosdem

creati monumentum hoc extat[48]: „Marcus DEI Gratia Nonensis Episcopus Nobili, et sapienti Viro — — — Radislavo Lubactii de Scardona — — — Nobis, et Ecclesiae gubernationi Nostrae commissae placere solicite decet gratiae nostrae, cum facultas se offert, gratis fovere subsidiis, ut ad gratiam digne obtinendam a nobis, qvam cupiunt, pervenisse — gratulentur. — — — Sane vacante nuper in Episcopatu nostro, qvod ZVPANATVM vulgariter appellatur, consveto ab olim Lajcis per Nonenses Episcopos praedecessores Nostros — — — in beneficium benivole assignari, et ad collationem, provisionem, ac dispositionem nostram libere pertinente; nos attendentes tuae gratae devotionis, ac probitatis merita, nec non accepta obseqvia, qvae vigilanti studio nobis, et dictae nostrae Ecclesiae exhibuisti hactenus, et impendere poteris auctore Domino — — — ac propter hoc non tam tuae, qvam ejusdem Ecclesiae utilitati providere volentes, officium, et ZVPANATVM praedictum sic vacans — — — tibi in beneficium, qvoad vixeris, gratiose conferimus — — — teqve in nostrum, et Ecclesiae nostrae ZVPANVM SPIRITVALEM, ut moris est, statuimus — — — Datum Nonae Kal. Jul. A. D. MCCCI.“

Octavum, qvod Banis Ritterus tribuit, atqve ex Madio probatum voluit, qvale sit, vel ipsa Rubrica, qvam Lucius de Regn. Dalm. et Croat. Libri IV. Capiti 13. praefixit: De potentia Brebiriensium in tyrannidem — versa: sat docet. Neqve enim, qvod tyrannice, atqve per vim Mladinus egit, jure, et conveniente Banali muneri potestate egisse, censeri potest. Ad haec si, qva ratione Guncellus Ecclesiae Spalatensis regimen annis circiter nonaginta ante Mladini tyrannidem consecutus sit, consideremus, patebit eqvidem, a Banis, qvos ipsi ad regendam qvampiam in his regnis Ecclesiam admoveri cupiissent, apud hos, ad qvos pertinebat electio, duntaxat commendatos, minime autem Ecclesiis per eosdem praefectos. Thomas enim Archidiaconus Spalatensis[49] ita de electione Guncelli: Cum — Spalatina Ecclesia multo jam tempore vacaret, — — — Guncellus coepit se solicite intromittere, ut — eligeretur. Factum est autem, ut qvidam IVLA BANVS, qvi erat de ejus genere, mitteret ad Clerum, et populum Spalatinum epistolam satis loqvacem, COMMENDANDO Guncellum, et SVADENDO, ut eligeretur, et promittendo suum servitium, et amorem.

Ceterum Banorum potestas, qvin illa finibus propemodum nullis circumscripta, peneqve regia cum Rittero, Kerchelichioqve

tribuatur, permagna fuit. Praeterqvam enim qvod ad moderandam provinciam necessaria est auctoritas, non modo Virorum, qvibus credebantur haec regna, spectata fides, virtus meritaqve, sed rerum etiam agendarum varietas, gravitasqve postulare visa sunt, ut honori amplissimo responderet potestas. Ad haec, etsi tam multiplex, qvam hodie est, rerum gerendarum materies olim non fuit, qvia tamen earumdem neqve tractandarum tam curata, planeqve artificiosa, qvam nunc obtinet, distributio, neqve expediendarum tam multiplicia, qvam nostra haec aetas numerat, constituta erant collegia, sicut justitiam,[50] vectigalia,[51] portoria,[52] arma, civilemqve omnem disciplinam in Croatia per Banos administratam constat, ita hoc etiam patet, iisdem potestatem tributam fuisse multo amplissimam. Deniqve, qvia olim neqve postulata, qverimoniaeqve populi per plures qvasi gradus, sed aut recta, aut per Banum deferebantur ad regem; neqve ea, qvae vellent, largirenturve reges, per qvosdam velut anfractus, sed recta iterum, atqve per Banum accipiebat populus; neqve rex fere aliorum, qvam Baronum regni consiliis utebatur,. sicut Slavoniae res omnes potissimum de Banorum consilio constituebant reges, ita rerum plerarumqve omnium potestas secundum regem penes Banos fuit. Atqve haec erat causa, cur pleraeqve civitates Vice-Banos etiam, qvod hi magno apud Banos essent loco, statis anni diebus dono gratuito sibi demereri solerent.[53] Duo hic opportune memoravero, ac primum qvidem, Slavoniae Banos cudendae monetae jus habuisse:[54] deinde, usqve ad Ludovici II. interitum Palatinum Hungariae, et Slavoniae Banum fuisse regnorum Mareschalos, neqve ab his alios aut qvaesitos, aut exercitui praefectos;[55] eamqve ipsam ob causam neqve eosdem in exercitu alterius cujuspiam, qvam unius regis imperiis subjici posse. Neqve, si Rex pariter, ac Palatinus, Banusqve aderant, tacenda aciei ratio, qvam in proelio ad Mohacsium facto sic descripsit Istvanffyus[56]: Aciem — in hunc modum instrui placuit, — — — ut — primi — agminis dextrum comes Battianius Dalmatiae, et Illyrici praefectus ex antiqva consvetudine — — — curaret.

Sub Hungariae regum ditione ad Andream II. usqve qvaemadmodum unus Dalmatiae, Croaticqve Banatus fuit,[57] ita publicis regum litteris duntaxat BANVS, qvin Regnorum Dalmatiae, et Croatiae, aut solum Croatiae adderetur, subscriptus: at postea, qvam ab Andrea II. Severinensis,[58] indeqve plures alii constituti sunt,

cujus provinciae qvis Banus foret, adjectum. Primum vero, cujus nomini in publico qvopiam monumento, SCLAVONIAE BANVS, additum sit, Julam II.[59] qvi BANVS SCLAVONIAE, ET MARITIMARVM, nuncupatus, Dionysium II.[60] videre adhuc licuit. Qvi solum MARITIMI BANI titulum gesserit, Butteco;[61] qvi SCLAVONIAE, ET CROATIAE BANVS expressus sit, Stephanus IV.[62] qvi DALMATIAE, ET CROATIAE, Nicolaus II.[63] apud me hactenus primi sunt. Duos, qvi eodem omnino tempore horum regnorum Bani fuerint, Joanne II. et Nicolao II.[64] priores nondum reperi.

Controversiis, qvae Latinos inter, ac Slavos (Dalmatas, et Croatas) orirentur, cognoscendis id temporis, cum Andreas, Regis Emerici frater, fratris gratia. vel ingratiis Dalmatiam honore Ducis teneret, datum judicem, eumqve postea, Andrea eodem jam rege, Maritimum Banum dictum, et Dalmatiae Croatiaeqve Bano subjectum fuisse, scribit Lucius.[65] Eodem auctore, si forte bellum ingrueret, si transvehendi Principes, — — — Martimi Bani aliqva potestas fuit: ceteroqvin autem munus illi proprium, Dalmatiae civitatibus apud Slavoniae Banos esse praesidio. Qvae si recte a Lucio prodita, eos ego, qvi EXERCITATORES[66] appellabantur antea, Banos Maritimos absqve ulla Banalis potestatis accessione posterius nuncupatos dixerim. Horum tamen Banorum sub seculi tertii decimi finem crevit auctoritas: posteaqvam scilicet Comitibus Bribiriensibus Paulo ac fratribus, eorumqve haeredibus Banatum Maritimum esse perpetuum Rex Andreas III. diplomate dato voluit.[67]

At postea, qvam Bani creati duo, aeqva pariqve? an dispari potestate? Slavoniam alter, alter Dalmatiam, Croatiamqve? an uterqve Slavoniam pariter, et Croatiam, Dalmatiamqve regebant? Tria haec regna, inqvam, et aeqva omnino auctoritate, et communi, unoqve consilio moderabantur[68]: qvam etiam ob causam, inqvit Ritterus, in expeditionibus juridicis, et, qvae interdum largiebantur, privilegiis unam bullam, utrisqve stemmata referentem, aut pendulam aut impressam reperimus.

De potestate Banorum, qvam, per priorum Hungariae Regum Privilegia permultis concessa non mediocriter laesam, Carolus Robertus Anno MCCCXXV. restituerat,[69] post cladem ad Mohacsium acceptam detrahi coeptum. Domesticis primum, mutuisqve cum scilicet Ferdinandum Austriacum pars, pars Joannem de Zapolja Regem vellent, ac seqverentur, debilitatae cladibus[70]; dein

Turcarum armis afflictae ita fuere regni vires, ut adversus maximum hostem, ipsa jam in viscera penetrantem, tueri se absqve aliorum ope non posset. Eam ob causam Rex Ferdinandus I. copias, ex haereditariis suis provinciis lectas, in provinciam Crisiensem induxit,[71] iisdem peculiari, qvi Haereditariarum gentium, Capitaneus[72] audiebat, praefecto dato. Hinc primum Banalis auctoritas vulnus accepit. Hi enim Capitanei, qvemadmodum honorem, stipendiaqve ab regno, Banoqve non accipiebant, ita regni, Baniqve imperia abnuebant. Idem ab militiae Carlostadiensis praefectis, qvi Capitaneis Segniensibus successerunt,[73] factum. Qvamqvam id jam temporis auctoritati Banali inflicta plaga, cum Croatia Joanni Catzianer provincia ab rege Ferdinando commissa.[74] Joannis enim Torqvati litterae[75] sat produnt, in rebus ad bellicam rem spectantibus, potiorem Catzianeri, qvam Banorum auctoritatem fuisse.[76] Successere postea ex Augusta prognati domo Locumtenentes Regii,[77] per qvos vetus Banorum auctoritas vel infracta est, vel plurimum debilitata. Sane, ut Casparus Alapi sponte sua magistratu abiret, ea una causa proditur, qvod ab Archiduce Carolo potestatis nihil sibi relictum videret.[78]

Haec vero qvo animo Status, Ordinesqve aspexerint, tulerintqve, generalia cum horum regnorum, tum Hungariae etiam universae comitia satis, superqve indicant, qvorum Articulos, Corpori Hungarici juris insertos, qvibus ut sua Bano auctoritas, potestatisqve vis reddatur, universis omnium Ordinum suffragiis, assensu regum statutum sit, recitare qvia longum foret, dixisse sat est, in comitiis omnino denis,[79] id ut fiat, statutum esse. Sed haec decies constituta; effecta (saltem integre) omnino nunqvam.

Rex qvidem Leopoldus Magnus Anni MDCLXXXIX. Die XXIII. Junii per Leopoldum Marchionem Badensem Jeszenoviczium, Dubiczam, et Kosztanicam;[80] deinde Anno MDCXCIII. intra Colapim, Unnamqve fluvios Castra, locaqve omnia (Petrinia tum adhuc dempta) per Carolum Maximilianum Comitem a Turn, et Carolum Comitem a Zinzendorff Bano, regnoqve tuenda, et administranda tradiderat,[81] demum autem Anno MDCCIII, Militiam, et Praefecturam Varasdinensem, Turcis ultra Savum, Unnamqve depulsis, haud jam necessariam abrogare, omnemqve illum terrarum tractum Statui Politico, unde qvondam propter Turcas in propinqvo grassantes detractus sit, reddere, et Petriniam, atqve Kapronczense munimentum jurisdictioni Banorum, regniqve decreverat

submittere,[82] idqve cum ageret, magnam restituendae auctoritatis Banalis spem obtulerat: eorum tamen, qvae ab Leopoldo postremum decreta sunt, Regina Maria Theresia, dum Petriniam, a Praefectura Varasdinensi avulsam, Confiniis Colapiano — Unnanis adjecit,[83] et Kapronczam, Crisiumqve civitates milite liberatas Politicae administrationi restituit,[84] perfecit alterum; alterum, stante adhuc, qvin aucta etiam Varasdinensi militia,[85] neqve hodie factum.

De veteribus Banorum proventibus (hoc enim extremum est praesentis dissertationis caput) haec fere reperi:

I. Vectigalium, qvae qvarumdam saltem civitatum moletrinis, erant imposita, pars sexta Banorum fuit.[86]

II. Bonorum, qvibus perduellionis rei mulctabantur, pars tertia Banis obvenit.[87]

III. Tributa, qvorum alia Portae,[88] alia Fori[89] dicta, sin integra, eorum certe partem accipiebant Bani.

IV. Cameras, appellabant, Salis, ac Tricesimae cum elocarint Bani,[90] inde portio saltem ad eosdem qvin pertinuerit, dubitare vix licet.

V. Portoria[91] ad Banos pertinuisse, e Sigismundi Regis ad Banum Petermannum de Medve litteris patet.[92]

VI. Bani et jus cudendae monetae, et omnes Camerae Monetariae in Sclavonia fructus habebant.[93]

VII. Liberae, Regiaeqve Civitates praeter opima ad Kalendas Januar. munera[94] certam aeris summam qvotannis pendebant[95] Banis.

VIII. Marturinarum etiam partem ad Banos pertinuisse, ex hoc Diplomatis Regis Andrae fragmento per Marcellovichium descripto intelligi potest: In cujus terrae possessionem ipsum per Pristaldum nostrum Martinum Banum, qvi tunc temporis in illis partibus Banatus fungebatur dignitate, secundum regni consvetudinem fecimus introduci: indulsimus eidem — perpetuo marturinas C. mansionum de parte, qvae nos attingit (cui igitur pars earumdem, nisi Bano obtingebat?) ita ut nullus homo Bani ad colligendas marturinas transmissus super praedictas C. mansiones de populo jam dicti — descendere, aut collectam marturinarum (partis utiqve Regis obvenientis, hisqve litteris earum mansionum possessori donatae) de cetero exigere praesumat, sed totaliter (integram nempe eam marturinarum partem, qvae ceteroqvin ad regem pertinebat) relinqvat in pace colligenda. Datum per manus

Thomae Aulae Regiae Cancellarii, et Albensis Praepositi anno — — millesimo ducentesimo decimo qvarto. — — —

Fatendum tamen, iterum ab regibus, cum suorum officia beneficiis compensarent, Banorum, qvorum, ut nuper meminimus,[96] potestatem restrinxerant, proventus qvoqve haud mediocriter fuisse accisos.

Adnotationes.

[1] Lib. 1. Cap. 12. Lib. 2. Cap. 1. Edit. Amst. 1666.

[2] Porphyrog. De Admin. Imp. Cap. 30. Habebantqve etiam ipsi proprium PRINCIPEM supremum, qvi ad Chrobatiae tantum PRINCIPEM amicitiae ergo legationem mittebat.

[3] - . . . .

[4] In opere Ms. De Regnor. Dalm. et Croat. Banis.

[5] Notit. Praelim. pag. 203.

[6] Ibid.

[7] In Dipl. Stephani IV. Hung. Regis apud Kercbelich Hist Eccl. Zagrab. pag. 76. Vide etiam inferius in Radislao Bano, ac Duce Galliciae.

[8] Apud Lucium De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 4. Cap. 12.

[9] Vide inferius in Bano Joanne II. Praedium hoc prope Ecclesiam B. V. de Oporouch fuisse situm, atqve per Petrum, et Nicolaum Zagrabienses Canonicos B. Augustini Zagrabiensis Episcopi nomine ab Joanne, et Nicolao, Gerardi Medici filiis, Rege Carolo Roberto emptum, e Marcellovichianis MSS. refert Kercbelichius Hist. Eccl. Zagr. pag 102,

[10] Aqud Luc. De Regn. Dalm et Croat. Lib 4. Cap. 13.

[11] In Corp. Juris Regni Hung.

[12] In Opere MS. De Regn. Dalm. et Croat. Banis, ubi addit: Ex Archiv. Keglevich. Litt. R. Num. 79.

[13] Apud Luc. De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 4. Cap. 17.

[14] Ritter. in cit. Opere MS. Et addit: Habentur in Protocollo Cancellar. Hung. et in Stylo Joannis Listhy Secretarii Regii.

[15] Apud Luc. De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 4 Cap. 9.

[16] Ritter. in cit. opere. MS.

[17] Ex Regis Belae IV. Diplomate, qvo Stephani Bani litterae ante biennium datae continentur, et concessum a Stephano Bano Privilegium confirmatur. Id incipit: „Bela Dei gracia Hungarie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Cumanieqve Rex — — — Ita finit: Datum prope Castrum Baboch Anno Domini MCCLIII. Septimo decimo Kalend. Septembr. Regni nostri anno decimo octavo." Ex Archiv. L. R. Civitatis Crisiensis.

[18]. Nicolai Bani ea de re litteras habes apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 201.

[19] Comitatus Crisiensis interdum Comitem alium a Comite Zagrabiensi (Vid. Kerchel. Hist. Eccl. Zagrab. pag. 84) habuit; saepe, ac longissimo qvidem tempore utrumqve Comitatum idem Supremus Comes administravit, horumqve Comitum muneri munus Vice-Bani erat adjunctum

ita, ut, qvi utriqve, aut alterutri eorum Comitatuum praeerant, fuerint etiam Vice-Bani. Qvia vero Vice-Banos arbitratu suo constituebant Bani, iidem Crisiensi, ac Zagrabiensi Comitatibus Comites praeficiebant. Sed demum Anno MDCCLV. Regina Maria Theresia Comites horum etiam Comitatuum ab Regibus nominari voluit, Banis constituendi Vice-Bani vetere potestate permissa. Daniel Rauch, qvi Vice-Banus, unaqve Crisiensis, ac Zagrabiensis Supremus Comes fuerat, postremus fuit: primi autem Josephus C. Draskovich Comitatui Crisiensi, Zagrabiensi Joannes Jurssich Comites ab Augusta Regina anno nunc memorato dati.

[20] Cap. 18.

[21] Anno 1059. Apud Luc. De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 2. Cap. 15.

[22] Apud eumd. loc. cit.

[23] Apud eumd. Lib. 2. Cap. 2.

[24] Apud eumd. Ibid.

[25] Ibid.

[26] Apud eumd. Lib. 2 Cap. 8.

[27] Vid. infer in Bano Joanne II.

[28] In Extractu Privilegior. Nobil. Campi Turopolja.

[29] Cap. 3. Apud Luc. De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 4. Cap. 17.

[30] Vid. infer. Adnotat. 87.

[31] Apud Luc. De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 4. C. 13.

[32] Apud eumd. L. 4. C. 17. pag. 233. Edit Amstel.

[33] Vid. Super Adnot. 17.

[34] De Admin. Imp. Cost.

[35] Circa Annum Chr. 830.

[36] Ita hodierni Crisiensis Comitatus pars ad Comitatum Szaladiensem, pars ad Simeghiensem Rege Bela IV. pertinuit. Vid. infer. in Bano Dionisio II. Adnot. d. Diploma Anni 1245. Et alterum. Anni 1248.

[37] Hungariae Rex Ludovicus I. Priorem Auranae Baudonum renunciavit Comitem Dubiczensem. Vid Cl. Pray Disscr. De Prioratu Auranae. Dubiczam autem fuisse duplicem, Superiorem nempe alteram. alteram inferiorem, in annalibus Eremitar. S. Paulli Erem. qvorum Tit. Fragmen panis corvi. Pag. deprehendes. Ceterum hoc qvoqve tempore duplex illa est, cis Unnam altera, altera trans Unnam. Trans Unnana, qvae An. MDCCXLI Turcis erat permissa, magnum An. MDCCLXXXVIII. nomen invenit. Septimo enim inde mense, qvam a nostris primum tentata est, per Mareschallum Gedeonem L. B. Laudon ad deditionem adacta est.

[38] Goricensem Comitem Boncelaum Regis Belae IV. Diploma Anno 1224. datum exhibet apud Kerchelich Notit. Praelim pag. 190. Comitatus hujus positionem e Diplomate nunc laudato, ac praeterea e Paroeciis, qvae ad Archidiaconum GORICENSEM olim pertinebant, colliges, discesqve eo in Comitatu, et Dioecesi Zagrabiensi fuisse. Czetinum 1790. per nostros occupatum, eversumqve; Stenicsnakum item, Klokocs, Kersztynam — — Vid. Kerchel. Hist. Eccl. Zagrab. pag. 25.

[39] Hunc Comitatum, ejusqve Comitem Guttiumrum in Diplomate Andreae II. dato Templariis invenies inferius in Bano Aladaro Adnot. d.

[40] Podgoriensis Comitatus memoriam servant Belae IV. litterae datae Jaszkensibus. in qvibus haec: „Hospites nostri de Jasztrebarska de Comitatu de Podgoria — — — Apud Kerchel. Not. Praelim. pag. 459. Ad meridiem proximum habuit Comitatum Goricensem.

Podgoriensis, atqve, ut puto, etiam Goricensis districtus meminit Henrici, seu Emerici Regis Diploma Familiae Vrsinae datum: Illustris Pater Noster, et Rex Bela in Ducatu Slavoniae qvaendam nobilem de Teutonia nomine Albertum de Michovo habuit commetaneum, cujus terra a latere Ducatus Slavoniae juxta PODGORIAM esset sita — — — Apud Schönleben in Rosa Vrsina pag. 7.

[41] In Mathaei Bani litteris Anno MCCCL. datis: „Insuper volumus, — — — qvod nobiles in Zagoria, et aliis Comitatibus similibus — — — descensus dare non teneantur, — — — Ex archiv. Regni apud Kerchelich Notit. Praelim. pag. 201. Seq. IN ALIIS, inqvit, COMITATIBUS SIMILIBVS. Similibus utiqve Comitatui ZAGORIAE. Cillejenses Comites COMITVM ZAGORIAE titulum usurpasse, notius est, qvam memorare ut debeam. Sed his etiam exstinctis fuisse Zagoriae Comites, e Mathiae I. Regis Decreto discimus, cui Wilhelmus Zagoriae Comes adscriptus.

[42] In antiqvis veterum Zagrabiensium Episcoporum litteris vocabulum Comitatus de Chasma semel atqve iterum reperitur.

[43] In Diplom. Belae IV. dato Comitibus de Veglia: „Ad habilitandam fidelitatem eorum, et ut memoria eorum ceteris vigeat in exemplum — — — donationem COMITATVS de MODRVS progenitoribus suis per Illustrem avum nostrum Belam, qvondam Hungariae Regem, nec non et donationem Vinodol — — — factam — — — offerimus — — — Apud Kerchel. Notit pag. 193.

[44] In Andreae II. Diplomate, cujus prototypon in Familiae Blagajanae Tabulario exstare testatur Schönlebius Rosae Vrsinae pag. 8. „Andreas Dei Gratia Hungariae — — — — Rex. Praesentium, et futurorum notitiae clarescere per haec scripta volumus laudabilem constantiam fidelitatis, ac strenue multifaria servitiorum obseqvia fidelium nostrorum Baboneg, et Stephani Comitum de Wodycha, filiorum qvondam Comitis Stephani de Goricha, qvos veriloqvax praeconii fama, et veritatis experientia de originali domo, et stirpe generosa Vrsinorum Romanae Urbis Senatorum propagatos testatur. — — —

Positionem hujus Comitatus litterae Emerici Regis indicant: „Idem piae memoriae Pater noster in signum specialis dilectionis pvamdam terram WODICHAM vocatam in partibus inferioribus Sclavoniae IN CONTIGVITATE ZAVAE, ET DVBICHAE exsistentem — — — dare, et conferri facere pollicitus" — — — Apud Schönleb. loc cit.

[45] In Nicolai Bani litteris, qvas vide infer. in Bano Dionysio III.

[46] Ad Annum Chr. 1198. primam Vice-Bani memoriam adhuc reperi. Vid. infer. in Calano.

[47] Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 291.

[48] Apud. eumd. Tom. cit. pag. 219.

[49] Hist Salon. Cap. 27.

[50] Qvemadmodum Croatorum Ducum, Regumqve tempore in conventibus publicis (SBOR appellabant) ita sub Hungariae qvoqve regibus in Comitiis regni exsercebantur judicia, dum demum forum, qvod a Praeside Bano Banale dictum, ceteraqve inferiora constituerentur.

[51] Videtur id exprimi in Bani Mathaei litteris: „Collectores etiam mardurinarum non cum pluribus procedere debeant, nisi cum duodecim hominibus — — — Apud Kerchel. Notit. Praelim. pag. 201. Seq.

[52] Vid. inferius Adnot.

[53] Apud Lucium Monum. Tragur. Lib. 4. Cap. 4· Ex Archiv. Civit. Spalat. XIV. Decemb. 1347. Episcopo Tinien. petente qvod Vice-Bani, qvi sunt potentes penes D. Banum, secundum antiqvam, et longaevam consvetudinem — festivitatibus natalis Domini de aliqvibus xeniis pro muneribus, per comunitatem Spalatensem, ceterasqvae civitates, et loca Dalmatiae sint soliti provideri, respondeatur.“ — — — Idem a ceteris Dalmatiae civitatibus factum, prodit Lucius.

[54] Monumenta, ad rem praesentem qvae pertinent, distincta numeris primum ponam.

I. Andreas II. in Diplom. qvod Anno MCCXVII· Ecclesiae Zagrabiensi datum: — — — „istud Specialius adjiciendo statuimus, qvod licet nunqvam moneta regalis in regno Banatus fuerit ab aliqvo rege facta;

II tamen a successoribus nostris si fieri contingat, qvod non credimus, populus Ecclesiae tam Episcopi, qvam Capituli mercimonia sua emendo, vel vendendo dare non compellatur pro eadem. Apud Kerchel. Hist. Eccl. Zagrab. pag. 357.

III Marcellovich in MSS. ad Ann. 1272. et ex hoc Kerchel. Notit. Praelim. pag. 128: Anno 1272. relatoriae, ubi: „Pro 50. pensis Denariorum Banalium, qvorum singulae qvinqve pensae Marcham faciebant.

IV. Idem Marcellov. in MSS. ad Ann. 1322. haec habet: Hoc 1322: — — — Carolus Rex Zagrabiae existens — — — mandat Castellanis — castri (Szomszèdvar) ut illi — totidem (qvinqve) marcas Denarior. Banalium in octavis S. Michaelis — — — solvant (B. V. de Zagrabia) Abbati. Hoc monumentum laudamus inferius in Bano Henrico I. Adnot. m.

V. In Collect. Decimae Pontificiae, ab Anno 1335. Per Dioeces. Vesprim: Item D. Albertus Canonicus ejusd. Eccles. solvit pro Sex annis 30. grossos, 4. Banales (Denarios) pro grosso computando.

VI. Anno Domini 1338.

D. Clemens Plebanus de Zegung. (sic) Archidiaconus Syrimiensis solvit 6. marcas cum media, 7. Banales pro grosso computando.

VII. Marcellov. in MSS. ad Annum 1279. et Kerchel. Praelim- pag. 128. Nicolai Bani, dê Dato Zagrabiae, litterae, in qvibus: Petrus Filius Borch, — — — terram suam hereditariam — — — in montibus supra Chasmae Capituli. — — eidem Capitulo pro 26. denariorum Zagrabiensium, qvorum singulae qvinqve pense Marcam tunc temporis facient, — — — dedisse narratur.

VIII. Nicolai Bani litterae: „Nos Nicolaus Banus tocius Sclavonie, memoriae commendamos tenore praesentium — — — qvibus expedit universis. Qvod nos considerantes — — — devocionis sincere, item et fi-

delitatis constanciam Jacobi, filii Vlfardi, civis de civitate Grecensis montis, qvibus nobis studuit complacere, de consensu, et deliberacione universorum Nobilium regni Sclavonie nobiscum existencium, Cameram nostram per totam Sclavoniam cum omni plenitudine juris, et lucro ejusdem ad honorem Banatus pectantibus a festo Sancti Martini Confessoris incipiendo usqve ad revolucionem ejusdem pro Trecentis Marcis Denariorum novorum monete nostre, anno in presenti cum qvinqve pensis computatis — — — nobis persolvendis, eidem Jacobo — — — duximus collocandam — — — Datum Zagrabie in festo Sancti Martini Anno Domini MCCC. qvadragesimo qvarto. Ex apogr. Prayano:

IX. Carolus I. in litteris Anno 1308. Abbati Toplicensi seu de Thopuska datis de vendito qvodam fundo ait: Pro qvinqve Marcis, singulis qvinqve pensis antiqvae Banalis monetae cum Veronensibus computatis. Apud Kerchel. Notit. Prael. pag. 129.

X. Matthias Rex Anno MCCCCLXVI. Crisii inter Osvaldum Episcopum Zagrabiensem, et Regnicolas pro decimarum solutione constituit, ut pro singulis capeciis frumenti solvantur sex Denarii boni Banales, qvorum singuli valeant duodecim parvulos Bagatinos. Kerchel. Notit. Prael. pag. 130.

Ex his vero haec conseqvi puto: 1. Sclavoniam aliqvando Banatus, ac Ducatus nomine (ex Num. I. et Emerici litteris Super. Adnot. 40. laudatis) fuisse nuncupatam. Cur vero illa Banatus appellata sit, rationem, qvia haec facile cuivis succurrit, tuto praetereo: Ducutus autem nomen fortasse idcirco illi tributum, qvod eadem ab rege aut filiorum alicui, ut fratri cum honore Ducis tradebatur. 2. Numos ab Hungariae regibus, qvi Andream II. praecesserunt, in Sclavonia, aut potius, in Sclavoniae usum, minime cudi factos. (Ex Num. II.) 3. Sclavones cum antea, tum etiam Rege Andrea, non regali, sed alia qvadam moneta inter se, atqve in mercatu usos. (Ex Num, I et II.) 4. Slavonicam illam monetam fuisse Denarios. qvi (ex Num. III. IV. V.) Banales dicti, qvod id genus moneta Banatui esset peculiaris, et qvod ejus cudendae jus (Ex Num. VIII Qvorsum enim ceteroqvin adderetur: DENARIORVM NOVORVM MONETAE NOSTRAE) haberent Bani. 5. Denarios Banales jam qvatvor (Ex Num. V.) jam septem (Ex Num, VI.) aeqvasse Hungariae grossum. 6. Banales Denarios ab loco vel monetariae officinae, vel regni principe, dictos etiam Zagrabienses. (Ex Num. VII.) 7. Denariorum Banalium Hungariae qvoqve parti fuisse communem usum. (Ex Num. V.) 8. Denariorum Banalium aliqvam Rege Carolo I. immutationem factam. (Ex Num. IX.) 9. Deniqve Denariorum Banalium usum in Sclavonia ad Seculum XVI. usqve viguisse. (Ex Num. X.)

Eos inter, hoc genus Denarios qvi viderunt, convenit, in aversa eorum parte legi Sclavoniam; at in adversa vultum Regis alii alii eum Kerchelichio Notit. Praelim. pag. 129. Crucem duplicatam expressam ajunt. Et potuit aliud alio placere tempore. Eos tamen, in qvibus praeter Martem (Mardurem) stella apparet, rege Vladislao II. qvi ad insigne Sclavoniae stellam Anno 1496. adjecit (qva de re Vladislai Diploma vide apud Kerchel. Not. Praelim. pag. 301. Seq.), paratos suspicor.

[55] Ad Banos qvod spectat, documento sunt bella, qvae in Dalmatia Rege Bela IV. cum Venetis; Rege Carolo I. cum Mladino; Regibus Vladislao II. et Ludovico II. cum Ottomanis ab Joanne Corvino, Petro Berislao — — — gesta legimus.

[56] Hist. Lib. 8.

[57] Hungariae Regum litteris, ante annum MCC. datis, unum Boricium, do qvo in Serie, Bosnae Banum adscriptum puto.

[58] Timon in Additam. ad Imag. Antiq. et Nov. Hung. Epist. 1. Excidit, inqvit, e memoria Banatus Severinensis certior origo, qvam, oblivione lapsus, Belae IV. regi adscripti. Postea in adversariis reperi, ex monumentis Bossanianae Familiae — — — elucere Dominicum de Bossan toti exercitui Andreae II. Regis praepositum, anno MCCXXVIII. fuisse Banum Severinensem. Videtur adeo Timon Severinensis Banatus initia ad Andream II. referre.

[59] Anno Chr. MCCXXIX. Vid. infer. in Serie. Jula II.

[60] Anno Chr. MCCXLII Vid. infer. in Dionysio II. Adnot. e Diplom. Tragur.

[61] Anno Chr. MCCLIX. Vid. infer. Butteco.

[62] Apud cl. Pray Annal. Reg. P. II. pag. 87. seqq. Datum — — — anno Domini MCCCLI Tertio Id. Decemb. — — — Stephano totius Sclavoniae, et Croatiae — — —

[63] Anno Chr. MCCLXXIV Litterarum enim, qvas ad Regem Ladislaum dedit, hoc initium: Nicolaus totius Croacie et Dalmatie gracia Regia Banus — — — Apud Luc. Monum. Tragur. pag. 96.

[64] Vide in Serie, ubi de utroqve. Fortasse tamen principio ejusdem anni cum Henrico Bano Banus erat Nicolaus. Nihilominus cum Joanne jungere illum placuit, qvia primi illi in Diplomate regio juncti comparent.

[65] De Reg. Dalm. et Croat.

[66] Qvi olim nomine jussuqve Imperatorum orientis praesidebat Dalmatiae alias Pro-Consul, alias Strategus appellabatur, aut Catipanus. E Graeco σρατηγὸς postea formatum Straticus; cui vocabulo aliud minime etiam latinum Exercitator, Exercituator suffectum.

[67] Vid. in Serie: Paullus Banus.

[68] In Opere MSS. De Banis. Et ostendunt Litterae Bani Francisci de Batthyan ad Joann. Catzianer: Pridem qvasdam Dominus collega noster (Joannes Torqvatus) Regias ad nos miserat litteras sibi sonantes, qvibus sua Majestas mandat, ut primo qvoqve tempore Vestram M: D. conveniremus, et de Republica hujus miserrimi regni tractaremus. — — — Celebrabimus die Sabbati venturo Varasdini qvamdam Diaetam — — — Anno — 1530 Apud Kerchel. Notit. pag. 356.

[69] Patet ex Caroli I. litterarum Anni MCCCXXV. verbis: Honor Banatus per exemptiones, qvas per nos, aut praedecessores nostros ad importunitatem petentium, fere omnibus nobilibus de Sclavonia scimus esse concessas, omnino diminutus, — — — omnes exemptiones, si qvas qvibuslibet nobilium terrae Banatus a nobis, vel praedecessoribus nostris obtinuissent, per qvas se a judicio, et jurisdictione, aut jure Banatus in aliqvo

retraxissent, revocantes, et cassantes statuimus — — — Apud Kerchel. Not. Praelim. pag. 231.

[70] De his lege Istvanff. Hist. Lib. Et Simonis Zagrab. Episc. ad Joann. Catzianerum litteras apud Kerchel. Not. Praelim. pag. 354.

[71] Post annum Chr. 1546. ut recte videtur efficere Kerchel. Notit. Praelim. pag. 363.

[72] Vid. Regis Ferdinandi I. ad Lucam Sekell litterarum initium apud Kerchel. loco nunc cit. Circa annum 1567. factum, ut, qvi Hereditariarum gentium, idem qvoqve Confiniorum Croatiae, et Sclavoniae Capitaneus et esset, et appellaretur. Qvi dictarum gentium primum, deinceps etiam memoratorum Confiniorum Capitaneus fuerit, primus omnium videtur fuisse Lucas Sekell de Kövend. Vid. Kerchel. loc. cit. Et Hist Eccl. Zagr. pag. 262. Demum autem finiente Seculo XVI. qvi antea dicti Capitanei Confiniorum, appellati sunt Generales, qvorum iterum primus Herberstein Sigismundus Varasdini Anno Chr. 1596. occupatis et civitatis clavibus, fixit sedem, et Generalatus Varasdinensis nomini initium fecit. Vid. Kerchel. Hist. Eccl. Zagr. pag. 305. Dictorum Generalium aedes eo loco Varasdini stabat, qvem nunc domus Comitatus Varasdinensis occupat.

[73] Hunc ab Ludovico I. constitutum Carolus Dyrrachinus primus omnium administravit (Vid. Kerchel. Not. Praelim. pag. 242 suumqve Vicarium, ut constat e Lucio Monum. Tragur. pag. 290. Segniae habuit. Carlostadium, a Carolo Archiduce, et Locumtenente Regio Die XIII. Julii Anno 1577. aedificari coeptum, ac subinde perfectum, Capitaneatu Segniae antiqvato, supremo limitis ad Adriam pertinentis Praefecto sedes assignata, totiqve limiti a Carlostadio Carlostadiensis nomen tributum.

[74] Anno 1530. Haec namqve Ferdinandus I. ad Andream Tinniniensem Episcopum: Commisimus item, ut cum provinciarum nostrarum Styriae, Carinthiae, Croatiae (corr. Carnioliae) Tyrolis statim agat — — — ut gentes aliqvae conducantur, et in confinia praedicti (Croatiae) regni — — — disponant; qvorum Capitaneus erit Egregius, fidelis noster Joannes Catzianer — — — Apud Kerchel. Not. pag. 337. Et clarius Andreas Tinnin. Episc. in suis ad Joannem Catzianer litteris: Regia Majestas scribit nobis, ut omnia negotia ad Spectabilem Magnificentiam Vestram in his partibus existentia dominorum, et nobilium — — — commisisset, ac ordinanda reliqvisset — — — Datum in Thoposzka in festo BB. Philippi et Jacobi — — — Anno Domini 1530. Apud Kerchel. Notit. pag. 339.

[75] Descriptas habes apud Kerchel loc. nunc cit.

[76] Ex iisdem. Ibid.

[77] Vid. Kerchel. Hist. Eccl. Zagr. pag. 266. seqq. ad annos 1577. 1578. 1582.

[78] Vid. eumd. Hist. Eccl. Zagr. pag. 266.

[79] Vid. in Corp. Juris Hung. Anni 1593. Artic. 20. Anni 1600. Art. 27. Anni 1609. Art. 27. Anni 1618. Art. 31. Anni 1630. Art. 25. Anni 1635. Art. 32. Anni 1638. Art. 32. Anni 1681 Art. 62. Anni 1687. Art. 22. Anni 1715. Art. 114. Anni 1723. Art. 87.

[80] Vid. Kerchel. Notit. pag. 473.

[81] Ibid. pag. 474.

[82] Diploma Leopoldi ea de re descripsit Kerchelich. Notit. pag. 477. seqq.

[83] Anno Chr. 1753.

[84] Anno Chr. 1768.

[85] Ac postremum qvidem Anno 1768. non exigua portio Comitatui Crisiensi detracta.

[86] Andreas II. in Dipl. Ecclesiae Spalatensi dato: Ad relevandam eorum (Archiepiscop. Spalatens.) inopiam omnes SEXTARIOS farinae, qvi septemanaliter pertinebant ad Banum, ad usum praedictae Ecclesiae decernimus conferendos. — — — Anno dominicae Incarnationis Millesimo, ducentesimo, septimo — — — Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 3. pag. 237. Seq.

[87] Ejus rei monumentum est seqvens: Bela — — — Cum Maladurich filius Drusmer regiam pluries offendisset Majestatem, nec hoc sibi sufficiens, nisi fraudes plures prioribus suis iniqvitatibus cumularet, qvoddam Castrum nostrum nomine Kemluc, nobis in partibus maritimis existentibus, occulte, et fraudulenter impugnando qvemdam fidelem nostrum Paullum nomine, cognatum Phillippi, et Dehtrici Comitum, filiorum Mathaei, interimeret, pro cujus occisione dum per praedictos fideles nostros Phillippum, et Dehtricum ad nostram saepius citatus fuisset praesentiam in multis terminis sibi datis, et citationibus publice proclamatis, sciens se non solum crimen laesae majestatis incidisse, sed etiam ream habens conscientiam de homicidio perpetrato. cum qvodlibet praedictorum ad damnationem suam suffecisset, nunqvam se judicio voluit praesentare; propter qvod de sententia Baronum nostrorum DVAE PARTES POSSESSIONVM SVARVM NOMINE KEMLVC MINOR, ET TERTIA PARS EARVMDEM DIONYSIO COMITI, TVNC BANO SCLAVONIAE EXISTENTI, TAMQVAM INFIDELIS, ET PROFVGI FVERVNT ORDINE IVDICIARIO ADIVDICATAE: PARTES VERO DVAS, QVAE AD MANVS NOSTRAS DE IVRE, ET APPROBATA REGNI CONSVETVDINE fuerant devolutae, praefatis Philippo, et Dehtrico Comitibus pleno jure; tertiam partem E — filio — a dicto Comite Dionysio; ex nostra promissione, pecunia sua comparante. Processu autem temporis fideles nostri Abraham, et Nicolaus, filii Nicolai Comitis, praenominatam terram, seu possessionem, tam illas duas partes, qvas ex gratia nostra saepe dicti Philippus, et Dehtricus obtinuerunt, ab eisdem, qvam etiam tertiam partem, qvam E— Comes a dicto Dionisyo Comite emerat, ab ipso E— Comes — compararunt. — — — Datum — — — Anno — Millesimo ducentesimo qvinqvagesimo. Ex Collect. Marcellov. Si namqve ob laesae Majestatis crimen a Maladurichio commissum duae partes Minoris Kemluc de jure, et approbata regni consvetudine ordine judiciario regi adjudicatae sunt, seqvitur certe, tertiam qvoqve partem de eodem jure, et approbata regni consvetudine ordine judiciario adjudicatam fuisse Bano.

Duo autem erant castra et finitima, et ejusdem, nempe KEMLUC, nominis, nisi, qvod minus aliud, aliud majus dictum. Majus Kemluc iterata

Regis Sigismundi, Barbarae autem ejusdem conjugis fere constanti, dum Sigismundus Ecclesiae causa abesset a regno, commoratione nobile. Hodie appellatione Kalnik omnibus notum.

[88] Vernacule: Vratarina. Apud Luc. Monum. Tragur pag. 404. Tributi hujus memoriam servant Georgii Marino Venetiarum Ducis ad Hungariae Regem Carolum Anno MCCCXI. Die XII. Novemb. datae, in qvibus haec: Jus vestri Regni Vng. expressum, et notorium in ipsa civitate (Jadrae) scilicet perceptio duarum partium TRIBUTI PORTAE Jadrae, semper facientes ob reverentiam, et amorem regium integre conservari, et dari ad beneplacitum Serenissimorum regum praedecessorum vestrorum, dum eis placuit ordinare, et POSTMODVM IPSVM IVS HABVIT BANVS REGIONIS. Apud Luc. De Regn. Dalm. et Croat. Pag. 196. Edit. Amstel.

[89] In Stephani Bani litteris qvas Arbensibns in civitate Jablanich habitaturis dedit: Qvarta pars totius lucri, et tributi, qvae pro Domino Rege, ET PRO DOMINO BANO TAM DE FORO, qvam aliunde in civitate exiguntur, ad usum populorum Arbensium — — -- in eadem civitate commorantium ministretur. Apud Luc. De Reg. Dalmat. et Croat. Lib 4. C. 9. Utrumqve hoc et Fori, et Portae tributum interdum bene meritis permittebant reges, ut ex hoc monumento patet: Nos Ivam Comes de Oklych, filius Irizlaii, significamus omnibus, qvibus expedit, praesentium per tenorem: Qvod nos medietatem tributi nostri in Zamobor tam de porta, qvam de foro contulimus, seu donavimus in remedium animae nostrae, et omnium progenitorum nostrorum Abbati, et Fratribus de Insula S. Jacobi Cisterciensis Ordinis, et per eosdem Fratres suorum succesoribus jure perpetuo pacifice possidendam, et habendam, ita qvod Ecclesia S. Elenae prope Zamobor per hoc melioretur, et Fratres ibidem existentes sui victus inde capiant fulcimentum. In cujus rei memoriam, et certitudinem, ut nostra donatio firma sit, et stabilis, praedicto Abbati, et Fratribus dedimus hanc chartulam sigilli nostri munimine roboratam. Datum in Selin. Anno Incarnationis Dominicae 1281. Ex Collect. Marcellov.

[90] Joannis de Palisna Senioris, qvi Anno Chr. circiter 1370. Auranae Prior ab Ludovico I. renunciatus, postea vero inter seditionis adversus Reginas, Ludovici conjugem filiamqve, concitae capita multo notissimus, Banatum qvoqve arripuit, testes litterae, qvibus Chiono Mazini de Florentia Cameram salis, et tricesimae locavit. Earum hoc principium: Fr. Johannes de Palisna Prior Aurane — Regnorumqve Sclavonie, Dalmacie, et Croacie Banus, — — — Eaedem finiunt: Datum in meo exercitu in obsidione Castri Nomach. 28. Januar. A. D. 1387. Apud Luc. Monum. Trag. pag. 331. Banus etiam Emericus Peren, inqvit Ritterus in Opere MS. de Banis, Cameram salis in civitate Seniensi hujus civibus in annuum censum obtulisse, propriis litteris in Archivo ejusdem urbis etiamnum conservatis memoratur.

[91] Vernacule: Tergovina: peregrin. Malta.

[92] Sigismundus — — — fidel. nostris Magnifico Viro Petermano de Medwe Regnorum nostrorum Dalmatiae, et Croatiae Bano, vel Vice-Bano ejusdem, nec non tributariis eorumdem, vel aliorum qvorum-

cumqve IN TRIBVTIS, DICTO BANATVI PROVENIRE DEBENTIBVS, constitutis — — — — — intelleximus displicenter, qvod vos TRIBVTVM, vulgo TERGOVINAM, VOBIS RATIONE DICTI BANATVS PROVENIRE DEBENS contra antiqvam consvetudinem, et privilegiatam libertatem dictae civitatis nostrae Traguriensis non ibi, et eo loco, ubi prius — — — recipi solitum fuisset, sed in pertinentiis ipsius civitatis — — — exigi facere — — — — — — Datum Budae Feria III. proxima post Festum S. Dorotheae V. et M. Anno Domini 1412. Apud Luc. Mon. Trag. pag. 403.

93 Vid. Super. Adnot. 54.

94 Apud Luc. Monum. Tragur. Lib. 3. Cap. 8. legimus, a Tragurina civitate Anno Domini 1315. Mladino Bano eqvum cum sella, et freno missum. Et vero si Vice-Banis ad Kalendas Junar. dona a civitatibus mittebantur (vid. sup. Adnot. 53) eadem Banis praeberi solita, nemo non credet.

95 Marcellov. e monum. Eccl. Zagr. ad annum 1250. notat: Zagrabiensis civitas — — — a Bela Rege impetrat, ut censum annualem suum, BANO QVOTANNIS SOLVENDVM, Stephanus totius Sclavoniae Banus ad qvinqvaginta Pensas reduceret.

96 Vid. super. Adnot. 69.

SERIES
BANORVM CROATIAE
QVORUM
ANTE CROATIAE REGNUM REGNO HUNGARIAE ADJUNCTUM MEMORIA CERTIOR REPERITUR.

Banorum, qvi sub Croatis Ducibusqve, Regibusqve floruerunt, eorum adhuc certam habemus notitiam, qvos superiore Seculo praeclarus Joannis Lucii labor e Dalmaticis monumentis, diuturnisqve tenebris in lucem eduxit: ad cujus viri diligentiam qvia industria nostra addere nihil dum potuit, ejus opera nostram in rem usi, seqventem seriem lectori sistimus.

Pribunius Banus.

Croatiae Banum, cujus nomen Annalium, aut Diplomatum monimentis commendatum sit, Pribunio priorem non invenio. Ac fortasse hujus qvoqve cessisset memoria, ni singulare maleficium admisisset. Caeca ille seu ambitione, seu alia prava cupiditate raptus Ducem Miroslavum interemit, civium consentientes adhuc animos distraxit, terrestres, maritimasqve patriae vires accidit. Anno qvinto post, qvam Cresimiro I. successit,[1] Miroslavus interiit.[2] Igitur eo saltem Miroslavi Ducis qvadriennio Banus erat Pribunius. Ab ducis caede Principatum gentis idem quin arripuerit, vix dubitandum: at eumdem qvam diu tenuerit, statuere minime audeo. Fortasse tamen Tomislavum, qvem X. Seculi anno vigesimo ad gubernaculum Reipublicae accessisse puto,[3] successorem habuit.

Adnotationes.

[1] Anno Chr. circiter 902. De qvo in Serie Duc. Croat. Adnot. 16.

[2] Anno Chr. circit. 906. Porphyrog. De Admin. Imp. C. 31. Haec qvidem Chrobatiae potentia, et copiae fuerunt usqve ad Principatum Crasemere, qvo mortuo cum Mirosthlabus filius, postqvam qvadriennium genti praefuisset, a PRIBVNIA BANO interfectus esset, plurimis obortis dissidiis, ac factionibus, eqvitum, peditumqve numerus valde imminutus est, item sagenarum, ac condurarum.

[3] De hoc in Serie Ducum Adnot. 5.

Pribina Banus.
Godemirus Banus.

Hos jungo, qvia in Cresimirianis qvoqve litteris juncti sunt, qvamvis ceteroqvin Pribinam Cresimiro Duce, Rege Dircislavo Godemirum Banos fuisse, propterea suspicer, qvod Pribina ante Godemirum perinde, ac Cresimirus ante Dircislavum in litteris modo laudatis exprimitur. Earum litterarum verba sunt[1]: Comperimus in gestis Proavi Cresimiri Majoris, qvod pro remedio animae tradidisset Monast. S. Chrysogoni territorium, qvod dicitur Yculas — — — qvod totum possessoribus suis mansit tempore ipsius (utiqve Cresimiri Majoris) et filii ejus Dircislavi, et eorum potentibus BANIS, videlicet PRIBINAE, et GODEMIRI. E qvibus patet sane, horum duorum alterum Cresimiro Duce, alterum Dircislavo Rege fuisse Banum. Aliqvin enim qvorsum diceretur: Possessoribus suis mansit tempore — — EORVM (Cresimiri Majoris, ac Dircislavi) POTENTIBVS BANIS (corr. Potentium Banorum) videlicet Pribinae, et Godemiri, si aut Duce Cresimiro, aut Rege Dircislavo uterqve fuisset Banus? Jam qvia Duces, Regesqve Croatiae, qvibus Cresimiri erat nomen, fuere plures, qvo Cresimiro, atqve adeo seculo etiam Pribina, ac deinceps Godemirus Bani fuerint, ex his facile intelligitur: Comperimus in gestis proavi CRESIMIRI MAIORIS, ET FILII EIVS DIRCISLAVI. Cresimirus Major fere ab Anno 960. ad 990. annum; hinc autem ad annum Millesimum Dircislavus,[2] atqve is qvidem Ducis, hic Regis titulo Croatis praefuit. Igitur extremo etiam X. Seculi decennio, ac Rege Dircislavo Godemirus, et proxime ante Godemirum Duce Cresimiro Majore Pribina erant Croatiae Bani. Qvid autem te moneam, hunc Pribinam a Pribunio, de qvo ante, habendum alium? Pribunius enim Miroslavo, ac fortassis etiam Cresimiro I. Ducibus; Pribina vero Cresimiro II. seu Majore, annisqve sexaginta post Pribunium erat Banus. Loco hoc non possum non meminisse Helenae, Godemiri Bani sororis, qvae, fratri superstes, Rege Cresimiro Patricio, Christi autem Anno 1029. in Jadrense S. Chrysogoni Monasterium liberalem se exhibuit.

Adnotationes.

[1] Apud. Luc. De Reg. Dalm. et Croat. Lib. 2. C. 8.

[2] De hoc in Serie Reg. Croat. Adnot. a.

[3] Apud Luc. loc. cit. Anno 1029. — — — Testamentnm, sive Chartula donationis facta Mon. S. Chrysogoni Jadrensis PER ELENIZAM (Helenam) GODEMIRI BANI SOROREM.

Svetoslavus Banus.
Goyslavus Banus.

Cresimiriani Diplomatis, qvod nuper laudavimus, auctori sermonis rustici, qvam videtur petere,[1] veniam haud aegre tribueremus, ni orationem prava nominum, verborumqve collocatione obcaecasset. Qvod, inqvit, totum possessoribus suis mansit tempore ipsius, et filii ejus Dircislavi, et eorum potentibus Banis, videlicet, Pribinae, et Godemiri, et temporibus Svetoslavi, Cresimiri, et Goyslavi, et filii ejus Regis Stephani patris mei, faventibus nobilibus Banis eorum, qvi fuere temporibus, hi sunt Varda, Boshare, et Stephanus Prasca. Eqvidem non modo, Svetoslavus, Cresimirus, et Goyslavus in Banis? an Regibus ponendi? vix intelliges, sed credes etiam, Regem Stephanum, Cresimiri Petri patrem, patre Goyslavo natum. Has tamen scripti hujus tenebras series Cresimiriani generis fortasse dispellet. Cresimirus Petrus patrem Regem Stephanum I.[2] avum Cresimirum Patricium,[3] proavum Cresimirum Majorem[4] habuit. Hoc constituto, Diplomatis verba sic disponenda: Qvod totum possessoribus suis mansit tempore Cresimiri Majoris, et filii ejus Dircislavi, ac eorum potentium Banorum, videlicet Pribinae, ac Godemiri; et tempore Cresimiri Patricii, ejusqve Banorum Sveteslavi, et Goyslavi; ac tempore Regis Stephani, patris mei, ipsiusqve Banorum, Vardae, Boshare, et Stephani Prasca. Qvoniam vero Cresimirus Patricius, Regis Stephani pater, avusqve Cresimiri Petri labente Anno Christi Millesimo regnum adiit, annisqve triginta tenuit,[5] conseqvitur, primis undecimi seculi annis Svetoslavum, et Goyslavum fuisse Croatiae Banos.

Eodem Rege Cresimiro Patricio, ad cujus tempora Banos Svetoslavum, et Goyslavum revocandos puto, evenit, qvod Cedrenus[6] refert: Imperium (Orientis Imperatoris Basilii) detrectabat Sermo Sirmii Dominus, Neostongi frater. Ad hunc Constantinus Diogenes finitimae provinciae praefectus legatum mittit, interposito jurejurando, affirmans, cupere se ipsum convenire, ac de rebus necessariis colloqvi. Qvod si ipse insidias vereretur subesse, tribus tantum famulis stipatum se ad ripam profluentis ibi amnis accessurum: idem ipse qvoqve faceret. Obtemperat Sermo, atqve hoc modo cum Diogene congreditur. Ibi cum jam collocuturi essent, Diogenes pugionem, qvem in sinu abditum gestabat, subito in latus Sermonis adigit, eumqve interficit. Famuli fuga elabuntur: Dioge-

nes, vicinis exercitibus contractis, valida cum manu Sirmium proficiscitur viduaeqve exterritae magnis insuper pollicitationibus persvadet, ut se, Sirmiumqve Imperatori traderet. Post haec e Cedreno recitata, dum, paucis interjectis, ita scribit Lucius[7]: Qvamvis Sermonis, et Neostongi ejus fratris nomina cum supra nominatis (Pribinae, Godemiri, Svetoslavi, Goyslavi, Vardae — — —) non conveniant, qvia tamen Graeci Slava nomina saepe vel mutarunt, vel alia eisdem addiderunt, qvos eosdem fuisse argui potest: idem eo se propendere sat prodit, ut sicut Svinimiro Demetrii, et Cresimiro Petri, ita Banorum nunc enumeratorum alicui Sermonis nomen datum a Graecis putet.[8] Mihi ad ea, qvae Porphyrogenitus[9] de intestinis dissensionibus, Miroslavi caedem consecutis, ac imminutis Croatarum terrestribus, maritimisqve viribus tradit, advertenti animum videtur Sermo fuisse qvidem Sirmiensis Banus, haud tamen seu Croatiae Regi Cresimiro Patricio, seu alteri cuipiam Principi subjectus.

Adnotationes.

[1] Apud Luc. De Reg. Dal. et Croat. Lib. 2. Cap. 8. Ego Stephanus Jadrensis Episcopus — — — curis praepeditus nonnullis, chirographum hoc RVSTICO SERMONE conscripsi.

[2] Patet e litterarum verbis: Patris mei.

[3] De hoc in Serie Reg. Croat. Adnot. b. c.

[4] In cit. litteris: Comperimus in gestis PROAVI CRESIMIRI MAJORIS. — — —

[5] Dicetur in Serie Reg. Croat. Adnot. b.

[6] Ad Ann. Chr. 1019. Edit Venet. pag. 561.

[7] De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 2. C. 8. pag. 80. Edit. Amstel.

[8] Ea, qvae Cl. Katona Hist Crit. Reg. Hung. Tom. 1. pag. 254. seqq. de Sirmiensi provincia ad utrumqve Savi latus porrecta, ac fortasse de hujus portione, qvae ad dextram Savi delabentis partem pertinebat, per Constantinum Diogenem occupata disserit, praetereo: illa duntaxat, qvae addit, ob qvae Cedreni narratio dubia videri possit, adscribam. Qvia, inqvit Tom. cit. pag. 259. seq. „alii Byzantini scriptores, praeter Cedrenum, et Zonaram, ipsius Sirmii capti non meminerunt, suspicari licet, an Diogenes ipsum Sirmium, vel tantum ulteriorem Sirmii provinciam occupaverit. Suspicionem hanc auget Lupus Protospata, qvi non Diogeni, sed Bugiano hanc rem tribuit, neqve Sirmii meminit, qvum ita scribit ad A. C. 1024. „Et transfretavit Bugianus in Curbatia; et comprehendit ipsam Principissam uxorem Cosmici et adduxit illam in Bari, misitqve illam cum filio suo Constantinopolim. „Sicut Cosmicum Graeci male Sermonem appellarunt, ita Sirmium nominando facilius errare potuerunt. Sed fortasse, ut qvidpiam credatur esse factum, necesse non est, ut, qvod ab uno, alteroqve scriptore narratur factum, a plerisqve scriptoribus referatur esse fac-

tum. Deinde etsi Cedrenum inter, ac Lupum Protospatam conveniat, cujusdam e principibus viris uxorem Constantinopolim esse traductam, iidem tamen in ceteris ita inter se discrepant ut alius aliud referre videatur. Primum enim, qvod a Constantino Diogene perpetratum, ad Annum 1019. a Cedeeno; qvod Bugiahus fecit, a Lupo Protospata ad Annum 1024. refertur. Deinde Sermonem caesum a DiogeneCedrenus tradit; Lupus Protospata, Cosmico qvid factum? tacet. Tandem, ad praeterfluentem qvemdam amnem cum Constantino Diogene, vicinae provinciae praefecto, Sermonem congressum, Cedrenus scribit; Lupus Protospata, e regione toto mari disjuncta, nempe Bario, qvo Cosmici uxorem captam abduxit, Bugianum venisse, narrat. Suspicioni etiam de Zirmo Priore Jadrae, vix locus, qvod Jadra, uti antea, ita etiam 1019. ac 1024. annis Dalmatiae, non item Croatiae civitas habebatur, et nondum id temporis Jadram, ceterasqve, qvae a Croatarum adventu nomen Dalmaticum retinuerunt, civitates Reges Croatiae obtinebant.

[9] Textum Porphyrogeniti Vide Supra in Pribunio Bano Adnot. 2).

Varda, Bozethare[1], Stephanus Prasca } Bani

In septem,[2] qvos dictarum Cresimiri Petri litterarum testimonio Croatiae Banos cognovimus, hi postremi sunt, atqve ad illud tempus, qvo Stephanus I. regnavit, pertinent.[3] Et qvoniam Stephanus Anno Chr. 1030. successit Cresimiro Patricio, exactisqve viginti annis,[4] regnum filio Cresimiro Petro reliqvit, ad eosdem annos Varda, Bozethare, ac Stephanus Prasca revocandi. Videntur autem, qvo scripti sunt ordine, alter alteri successisse. Certe sub XI. seculi medium fuisse Banum Stephanum, indicant litterae, qvas e Jadrensis Monasterii S. Chrysogoni tabulario Lucius[5] produxit. Chronologici qvidem errores (Anno 1018. Indict. XXII.) in hoc monumentum, transcribentium culpa, irrepserunt, ob utrumqve anni Christi, et Indictionis numerum vitiatum vix corrigendi: tamen propter adscriptum Constantini Monomachi nomen tuto affirmaverim Stephannm intra 1042. et 1054. annos, qvibus Constantini Monomachi imperium definitur, et Bani Croatiae, et Imperialis Protospatarii[6] honoribus floruisse. Hoc reliqvum hic loci dubium: Prasca an alius a Stephano Bano? an Stephano cognomen Prasca fuerit? Lucio[7] prior placere videtur opinio: mihi magis probatur altera, qvod in Diplomate et sine interpungente signo, et sine copulante particula Stephanus Prasca scriptus. Qvid autem, si in monumento Stephanus Protospata scriptum, ubi aut propter scripti vetustatem, aut scribendi rationem τὸ Protospata Lucius legit Prasca?

Adnotationes.

[1] Ritter. in Banologia hunc patria lingva Boxidar appellatum putat.

[2] In iisdem enim Cresimiri Petri litteris Pribina, Godemirus, Svetoslavus, Goyslavus, Varda, Bozhare, Stephanus Prasca Bani recensentur.

[3] Vid. in Svetoslavo, qva ratione obscura scripti verba disponenda censeamus.

[4] Dicetur in Serie Reg. Croat. Adnot. c. d.

[5] De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 2. C. 8. pag. 81. Edit. Amstel.

[6] Ibid. Ego S. (Stephanus) Banus, Imperialis Protospatarius. Qvia vero hunc Stephanum Imperialem Protospatarium, et simul Croatiae Banum fuisse ex hoc monumento clucet, Rittero in Banol. visum est, in Banis ad Annum Chr. 1036. ponere Gregorium, qvem apud Luc. de Regn. Dalm. et Croat. Lib. 2. C. 9. pag. 82. Imperialem Protospatarium, et Dalmatiae Straticum legit.

[7] De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 2. C. 8. pag. 78. Edit. Amstel. In Tabula Regum, et Banorum Croatiae.

Goyzo Banus.

Regnante Cresimiro IV. qvi etiam dictus Petrus, ac saltem ab Anni 1059. principio ad Anni 1069. exitum Goyzonem fuisse Banum, compertum est e Diplomatibus, qvorum haec verba: Anno ab Incarnatione Domini 1059. Indict. X. (corr. XI.) Regnante Cresimiro Rege Chrobatorum, et Dalmatiarum. Mense Februario — — — Goyzo Banus testis.[1] Item: Anno Dominicae Incarnationis 1069. — — — Mense Octobris. Ego Chresimer Rex Chroatorum, et Dalmatinorum — — — palam actum, et coram his testibus — — — G. (Goyzone) Bano.[2]

Adnotationes.

[1] Apud. Farlat. Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 3.

[2] Apud. eumd. Tom. cit. pag. 4.

Svinimirus Banus.

Svinimirum, qvem Regem posterius, Anno Chr. 1073. Croatia Banum habuit, tabulis Monialium S. MARIAE Jadrensis testibus[1]: In Nomine D. N. J. Ch. et ejusdem Incarnationis 1073. Regnante Cresimiro, Croatiae BANO SVINIMIRO. Ab Regis Cresimiri obitu per Slavizum magistratu motus aeqvo cum caeteris jure cum aliqvamdiu vixisset, regni solium, qvod Slavizus ingratiis civium occuparat, populo, Romanoqve Pontifice S. Gregorio VII. probante conscendit.[2]

Adnotationes.

[1] Apud Luc. De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 2. C. 10. pag. 85. Edit. Amstel.

[2] Cetera de Svinimiro in Serie Reg. Croat.

Petrus Banus

In Ecclesiae Spalatensis tabulario memoria Petri Bani servata est, atqve per Joannem Lucium[1] ad nos propagata. Spalatense autem monumentum seqvens est: Attigit eo tempore venire in nostris partibus Slavizo Rex, et PETRVS BANVS, nec non et Sarduba (hic paullo inferius Sarrubba scriptus) causa discordiae, qvae erat inter Slavizo, et Lubomiro — — — vocaverunt nos Tugarani in Ecclesia S. Petri, qvae sita est in Olmisi, scilicet coram Slavizo, nec non Petro, et Sarubba altercantes — — — Postea venit Slavix Rex, et corroboraverat praedictas terras PETRO BANO, et Sarubba Jupano, et Velcano Setnico. Ibidem Slaviz ante eosdem testes, sicut partem fratris sui affirmavit, sic suam partem, qvam ibi habebat in eadem Ecclesia pro remedio animae suae, nec non sui fratris perpetualiter contulit.

Joannes Lucius[2] sicut Svinimirum, qvia Rege Crisimiro Petro Banus fuit, ab eodem Cresimiro destinatum sua post fata regem putavit, ita Petrum a Slavizo, a qvo Banus dictus sit, designatum successorem censuit. Mihi de eo, Slavizus an voluit, ut sibi succedat Petrus? disceptare non lubet. Fortasse voluit. At, ita voluisse, inde, qvia regnante Slavizo erat Banus, ostendi non posse, ajo. Qvis enim nescis, Rege Cresimiro Petro Goyzonem, ac Svinimirum fuisse Banos, eorum tamen neutrum, sed Stephanum fratris filium ab improli Cresimiro heredem regni institutum,[3] atqve ab morte patrui fuisse regnaturum, ni Slavizi primum, deinde Svinimiri factione vincente regni aditu exclusus fuisset? Hoc magis exploratum, Petrum Banum fuisse Slavizi fratrem, et non minus sacra in loca liberalem qvam in parentes vita functos pium. Documento est seqvens monumentum[4]: Anno ab Incarnatione D. N. I. Christi 1072. Indictione 7. Reg. glorioso Croatiae, Dalmatiaeqve Rege Cresimiro. Visum est nobis FRATRIBVS Zovine, Dosimiro, PETRO, Gromile, et SLAVIZO, ut pro remedio animarum nostrarum, vel parentum nostrorum defunctorum — — — Coenobio Sancti Martyris Chrysogoni — — — Actum Civitate Nova, in praesentia praefati Regis — — —. Imo ad id, qvod tunc a fratribus consilio communi factum, postea adjecisse aliqvid videtur Petrus, exemplo-

qve, idem ut faceret, Slavizo fratri praeivisse, qvod his, supra recitatis, indicari puto: Ibidem Slaviz — — — sicut partem fratris sui affirmavit, sic suam partem, qvam ibi habebat, in eadem Ecclesia pro remedio animae suae, nec non sui fratris perpetualiter contulit. Postea, qvam Slavizo capto[5] Svinimirus successit, conditio Petri qvae fuerit, ignoratur. Fortasse, Stephano II, aut etiam Svinimiro mortuo, regnum usurpavit, ab Rege Colomano in montibus Petro — Gvozdiensibus tandem proelio victus, caesusqve.

Hos praeter Lucius[6] Lubomirum; Ritterus[7] (ad annum tamen MCVII) Sarubam Banos volunt; ac hujus qvidem haec sunt: Saruba (olim sub Slavizo Rege, Petroqve Bano Jupanus, seu Comes existens) Croatiae Banus. Hujus imperio etiam Qvinqve-Ecclesiensis Dioecesis paruisse legitur, in ejusdem Ecclesiae Privilegiis. At Lucius Lubomirum Banum nullo, qvod sciam, monumento comprobat. Ex his certe: Attigit eo tempore — — — venire — — — Slavizo Rex, et Petrus Banus — — — causa discordiae, qvae erat inter Slavizo, et Lubomiro — — —, Lubomirum Banum haud exsculpseris. Qvod autem Ritterus in Qvinqve Ecclesiensis Dioeceseos privilegiis legi asserit, id a Reverendissimis, Clarissimisqve Qvinqve Ecclesiensibus Scriptoribus Kollero, ac Salagio lectum, nusqvam ego qvidem adhuc reperi.

Adnotationes.

[1] De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 2. C. 10.

[2] Ibid.

[3] In Dipl. Cresimiri, dato Mon. S. Stephani, in fine: Ego vero Stephanus ejusdem patrui mei heres, et divina clementia futurus in regno successor. Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 3. pag. 138.

[4] Apud Luc. De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 2. C. 15. pag. 100. Edit. Amstel.

[5] In anno 1075. — — — mense Novembris, et tempestate, qva Comes Amicus Regem Croatiae cepit. Apud Luc. De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 2. C. 10.

[6] Luc. De Regn. Dalm. et Croat. L. 2. C. 8. In Tabula Regum.

[7] In Lib. MS. Banologia.

AB

ADJUNCTA HUNGARIAE REGNO CROATIA

BANORUM

SERIES.

S. Ladislaus Rex Hungar. et Croatiae
Almus Rex Croatiae.
Colomanus Rex Hungar. et Croat.

Divus Hungariae Rex Ladislaus regnum Croatiae, ab majore Croatarum parte anno circiter 1090. sibi delatum, nepoti Almo, sive qvod regem, qvemadmodum habebat antea, proprium populo magis placiturum crederet, sive, ac potissimum, qvod et Cumanicum bellum, cujus diuturnitas esset incerta, se domum revocaret, et provinciae, cujus pars tertia, Croatia nempe Maritima nondum qviescebat, ab ea parte, qvae Ladislaum optavit Regem, dissentiens, res ita deposcerent, 1091. Christi anno, Croatis Interamnensibus, Mediterraneisqve minime invitis, tradidit,[1] et ab se inchoata partim, partim cogitata per eumdem Almum perficienda reliqvit. Hujus regimen moderatum, atqve patrui ad normam exactum fuisse, facile nemo non crediderit. Idem tamen haud diuturnum fuit. Annos enim qvatvor cum regnasset, Colomano, ad qvem Hungariae regnum a patre erat transmissum, Croatiam circa 1095. anni exitum cessit. Causa ob qvam id ab Almo factum, ea fortasse erat princeps, qvod qvidam Petrus, arrepto apud Maritimos Croatas regno, his, qvi Ladislao se dediderant, suas in partes traducendis intentus, comparabat bellum, ad qvod defendendum cum cognatae genti animos vix fore crederet, putavit esse satius, provinciam, Hungariae viribus tuendam, Colomano tradere, qvam suo, Hungariaeqve vel damno, vel periculo armis cum Petro contendere. Colomanus, accepta Croatia moratus nihil, cum delectis copiis in provinciam venit, Petroqve, mediterraneas in partes jam penetranti,

in Petrova Gora occurrit. Hic loci decertatum est praelio, qvo caede Petri confecto,[2] Transalpina qvoqve Croatia, ac demum Anno Chr. 1105. Dalmatia[3] Colomano Regi se submisit.

Adnotationes.

[1] Apud Luc. De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 3. C. 1. sub fin. Ex Registro Mon. Jadrens. Anno Incarnationis Jesu Christi D. M. 1091. Kyri Alexio Constantinopoleos imperante, tempore, qvo Vladislaus Pannoniorum Rex, Croatiae invadens regnum DOMINVM ALMVM SVVM NEPOTEM IN ILLO STATVIT REGEM.

[2] Turotz. P. 2. C. 62. Iste (Colomanus) Dalmatiae regnum, occiso suo rege, Petro nominato, in montibus Petergozdia, Hungariae adjunxit. Thomas Archidiaconus Spalat. Hist. Salon. cap. 17. rectius tradit, victo Petro, non Dalmatiam, sed Croatiae partem a Colomano obtentam. Vladislavo rege, inqvit, migrante ad dominum, Colomanus sibi in regno successit. Hic — — — venit cum multo armorum apparatu, et obtinuit ceteram partem Sclavoniae (id est Croatiae, seu transalpinam Croatiam) qvae a Vladislavo fuit praetermissa. Et Lucius De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 3. Cap. 3. pag. 112. Edit Amstel. De loco pugnae inter Colomanum, ac Petrum commisae, hujusqve fructu: Qvamvis, inqvit. ipsi (scriprores Hungarici) Regem Dalmatiae Petrum victum memorent, tamen qvia mons Modrussiae, et Petri Mons (Petrova Gora) in Croatia reperiuntur, similiter alter Petri mons, Petri civitas et Petri planities in Croatia Maritima existunt, ideo non Dalmatiae, sed Croatiae regnum tunc Colomanus — — — cepit. Haec vero evenisse oportuit An. Chr. 1096, Seqventis enim anni Mense Majo Colomani sponsam navi ad Belgradensem portum, qvi Colomani in ditione fuit, successisse narrat aeqvalis temporum Gaufredus Malatera: Anno Millesimc nonagesimo Septimo, — — — mense Majo — — — in portum Albae, qvi juris regis Vngarorum est. — applicant. Apud Murator T. V. L. 4. C. 25.

[3] Apud Luc. De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 3. C. 4. pag. 115. Edit. Amstel Ex Registro Monial. Jadrens. Anno Incarnationis D. N. Jesu Christi 1105. — Regnante Piissimo Colomano Croatiae, et Dalmatiae PRIMO ANNO, qvo triumphaliter Jadram ingressus est.

Seculum XII.

Vgra Banus.

Rex Colomanus

Arbensium Episcopus Georgius ab Hermolais de tribus victoriis ope Sancti Christophori per Arbenses qvondam reportatis brevem librum conscripsit.[1] In hoc ternas illas victorias de Hungaricis copiis relatas tradit. Errat tamen. Primam enim ante, qvam ulla pars Croatiae ad Hungariae Reges pertinuit, partam Farlatus[2]

demonstravit. Alteram ubi describit Georgius, Vgram Banum nominat. Alio, inqvit, tempore, qvo Episcopus cognomine Lupus — — — honore Pontificatus (Arbensis) fungeretur, — — — contigit, ut Hungarorum Rex Ducem suum nomine Vgram, qvem Sclavorum vulgus Banum vocat, cum magna exercitus multitudine in Dalmatiam destinaret.[3] Missum ait cum exercitu Vgram ducem, qvem Sclavorum vulgus Banum vocat. A vulgo solum? an ab Rege etiam, a qvo exercitui erat praefectus, Bani vocabulum tributum Vgrae? Mihi qvidem maxime credibile, Bani vocabulo apud Croatas recepto nuncupatum ab Rege ipso Vgram, ut populus ea veteris et dignitatis specie, et regiminis forma imperio novo facilius assvesceret. Ita antiqvissimi sub Hungaris Regibus Bani nomen huic uni scriptori debemus. Nunc illud reliqvum, ut ex eodem auctore et rem ab Vgra Bano gestam, et rei, dignitatisqve gestae annum promamus.

Colomanum in Croatas, qvi ab fide, obedientiaqve defecerant, cum exercitu 1102. anno profectum multi Hungarorum Procerum, qvos inter Marcum, et Vgram Thurozius[4] memorat, secuti sunt, diemqve, qvo ille, Croatiae, Dalmatiaeqve Rex eodem anno Belgradi coronatus est,[5] augustiorem reddiderunt. Ab solenitate hac peracta tempus omne, qvo iis in partibus commoratus est, partim in ordinanda Republica, partim in urbibus, insulisqve, qvas priores Croatiae, Dalmatiaeqve Reges tenuerunt, vindicandis posuit. Tum igitur Vgram praefecit provinciae, vocabuloqve Croatis usitato Banum dixit, atqve ad Arbam insulam, qvam Croatis Regibus qvondam obnoxiam, tenebant Veneti, cum lembis tredecim ire jussit. Vgra, qvo mittebatur, profectus, qvemadmodum inopinatus venit, ita, obsistente nemine, exscensione facta insulam impune populatus, terrorem late cum circumtulisset, ad suas demum naves se recepit, exspectavitqve tempus, qvo aut legatos dedentes insulam acciperet, aut, vi iterum adhibita, insulanos ad deditionem cogeret. Inter ea Arbenses Superum, ac nominatim Divi Christophori, urbis, insulaeqvae praestitis, implorata ope, e subito, magnoqve metu animos receperunt, atqve cum tribus biremibus adversus tredecim lembos progressi sunt. Vgra, miles, qvam dux melior, prius qvam eo ventum, unde in hostiles naves conjici telum posset, initio pugne facto, vim omnem, qvam paratam habebat, lapidum, telorumqve in mare, non hostem longius distantem, effudit. Arbenses inde, qvi sub ea principia prudente consilio se continuerant, in

hostem invecti, unam hostium navim impetu primo ceperunt; reliqvas, ingente prius, qvam manibus geri res potuit, edita remigum, militumqve strage, in fugam versas ventus a septemtrione coortus mari toto disjecit. Minime dubitandum, qvin clades haec ignorantiae Ducis, seu Vgrae Bani, qvi tela in hostem longius, qvam illa pertinere possent, emissa consumpserit, potissimum adscribenda sit. Sed hoc duci Hungaro navalis pugnae tirocinium fuit.[6]

Ab eo proelio Vgra magistratum, nuper sibi collatum, an gesserit? imo ex eodem incolumis an evaserit? nusqvam reperio. Nisi tamen fortasse hic Vgra est, qvem in Diplomate Colomani[7] Vgarenum lego.

Adnotationes.

[1] Anno 1308. atqve adeo post rem actam ducentesimo. Vid. Farlat. Illyr. Sac. Tom. 5. pag. 245.

[2] Idem Tom. cit. pag. 230.

[3] Tom. cit. pag. 232. Arba una insularum,qvae ab adventu Croatarum, et Serviorum cum aliqvot urbibus in continente sitis Dalmatiae nomen retinuerant. Vid. Porphyrog. De Admin. Imp. Cap. 29. Lucium Lib. 1. Cap. 14.

[4] Chron. P. 2. Cap. 59.

[5] In Privileg. Belgradens. Monialium: Anno Incarnationis D. N. J. C. 1102. Ego Colomanus DEI Gratia Rex Hungariae, Croatiae, atqve Dalmatiae. — — — postqvam coronatus fui Belgradi supra mare — — — Aqud Luc. Lib. 3. Cap. 3.

[6] Vid. Farlat. Tom. 5. pag. 232. Seqq. ubi idem hanc Arbensium de Vgra victoriam ad annum 1097. ac primum Colomani in Dalmatiam adventum refert, ita, ut fateatur, eamdem ad alterum ejusdem regis adventum annumqve 1102. referri posse.

[7] Apud Luc. Lib. 3. Cap. 4.

Sergius Banus.
Rex Colomanus.

Qvi prioris Vgrae Bani, idem etiam Sergii nomen ad nos transmisit. Neqve enim temere facio, si Sergium Croatiae Banis accenseam. Dum enim laudatus scriptor[1] victoriam, qvae Divi Christophori patrocinio Arbensibus tertium obvenit, exseqvitur, Hungariae Regis Comiti Sergio Seniam, itemqve Vegliam, Chersonem Absorumqve insulas, ac praeterea magnam Sclavorum (Croatorum utiqve?) partem paruisse tradit Suo (Sergii) imperio ceterae tunc temporis subditae fuerunt insulae, ac magna Sclavorum pars hujus Comitis praeceptis obediebat. Non ille qvidem, ut nuper Vgram,

Sergium appellat Banum: nihilominus cum ex potestate in Croatas late porrecta, tum inde, qvod Colomanus ab forma et regiminis, et Magistratuum apud Croatiae populos semper usitata, et nuper, cum Vgram Banum nominavit, ab se continuata, non illico recessisse putandus est, Sergius reapse et auctoritate, et nuncupatione Banus fuisse, censeri potest. Hic vero, utne sui memoria penitus cederet, rei apud Arbenses sinistro eventu ab se gestae potissimum debet. Hungariae, Dalmatiae, Croatiaeqve Rex Colomanus Jadra, Spalato, insulisqve Dalmatiae, qvae ab anno Christi circiter millesimo qvinqvagesimo a Croatis Regibus tenebantur, nuper autem ad Venetos accesserant, sub suam ditionem receptis, Arbensem insulam imperium adhuc abnuentem, armis denuo invadendam commisit Sergio. Is Vegliensibus, Absorensibus, Chersinis, ac Seniensibus[2] et naves, et militem imperavit, praeparatisqve omnibus ad Arbam accessit. Ad latus insulae vallis erat, qvam S. Petri appellabant. In hanc, exscensioni, stationiqve opportunam, invectus Sergius copias in terram exposuit, omnemqve iram belli in vicos, agrosqve vertit. Arbenses, hosti terra se objicere neqvaqvam ausi, cum ab navibus paullo longius praedandi causa digressum illum cernerent, periclitandam mari fortunam susceperunt. Ternas, qvarum duas subsidio futuras tunc adeo a Venetis acceperant, habebant naves. Has, qvotqvot robore virium, audaciaqve praestabant, ascenderunt: pars reliqva praesidio urbis relicta. In valle nuper memorata Sergius exscensionem cum fecisset, nudatas pene omni praesidio naves reliqverat, eaqvepropter Arbensibus mari pene nullum certamen. Ut enim praestabant numero, ita nautis in vincula labore levi conjectis, et cibariis, praedaqve omni, qvam hostis huc contulerat, exportatis, naves omnes, utne praedatores receptum haberent, incenderunt. Ab re feliciter hic patrata multo jam audaciores ad venatum rectius, qvam proelium profecti, hostes, qvibus eodem tempore et commeatum eripuerant, et intercluserant fugam, insula omni qvaesitos, repertosqve aut captivos duxerunt, aut, si qvi repugnassent, occiderunt. Sergium captum non fuisse vero est proximum. Id enim, factum si qvidem fuisset, Arbensis scriptor silentio minime praeterivisset. At neqve terrestri, vel navali pugna caesum opinor. Qvem enim in Traguriensi Stephani II. Diplomate scriptum ultimum lego,[3] eum esse puto Sergium, qvi Arbensi huic expeditioni dux praefuit. Igitur verisimile, Sergium, cum infestas Arbensium naves conspexisset, matura fuga elapsum.

Ab hac nihilominus victoria, et verisimillime anno 1105. Regi Colomano Arba se dedidit. Nam si Dandulus,[4] et ex hoc Laurentius de Monacis[5] de Cruce Ecclesiis Spalatensi, Jadrensi, Arbensiqve per Colomanum data verum asserunt, probabile sane est, eodem, nempe 1105. anno et Jadrensem,[6] et Arbensem pariter Ecclesiam cruce donatam; ac proinde, altius ut progrediar, et Arbenses ante, qvam hoc donum a Colomano acceperunt, victoriam consecutos, et Sergium Banum fuisse. Porro hanc Arbensium de Sergio victoriam, ac proinde Banatum Sergii, et donum Ecclesiae Arbensi factum mensibus tantum, non annis disjuncta; sive eodem 1105. anno et Sergium Banum ab Arbensibus victum, et Arbensem Ecclesiam, ut primum omnis insula Colomano se submisit, cruce donatam statuo. Neqve enim res ab Sergio in Arbensi insula sinistre gesta rectius referri potest ad annum aliqvem sive millesimo centesimo qvinto anno priorem, sive eodem hoc posteriorem, qvia nullum usqvam exstat vestigium, ex qvo intra millesimum centesimum tertium, et millesimum centesimum qvintum; ac iterum intra hunc, et millesimum centesimum undecimum[7] annos a Colomano in Dalmatia, vicinisqve insulis tentatum aliqvid, qvaesitumqve appareat.

Adnotationes.

[1] Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 5. pag. 235.

[2] Hos enim captos narrat scriptor apud Farlat. loc. cit.: Qvibus omnibus captis, et ligatis — — — ducti sunt in civitatem. Qvod audientes homines vicinarum civitatum, tam scilicet Veglenses, qvorum pars maxima erat Arbi incarcerata: nam de Veglia exierat praedictus exercitus: qvam Absorenses, Chersini et etiam Senienses miserant ambasciatores ad Arbenses, eosdem — — deprecantes, qvatenus captivis parcerent.

[3] Apud Luc. Lib. 3. Cap. 4.

[4] In Annal.

[5] Chron. De Reb. Venet. Cap. 6.

[6] De Cruce Ecclesiae Jadrensi data Vid. Farlat. Tom. 5. pag. 605.

[7] Anno isto Colomanus Ecclesiae Arbensi suas Parochias in Lika etc. confirmavit. Diploma vid. apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 5. pag. 236.

Alexius Banus
Rex Stephanus II.

In Diplomate,[1] qvod ab Andrea II. cum in Palaestinam proficiscens Zagrabiae tantisper moraretur, Ecclesia Zagrabiensis accepit, Alexius Banus memoratur. „Item Topliza, qvam Alexius

condam Banus contulit.“ Antea, qvam Stephano II. Bela II. succederet, uti Toplizam ab Alexio donatam, ita qvoqve Alexium fuisse Banum, e Belae III. Diplomate,[2] qvod anno 1181. datum est, apparet. In eo: Qvod Alexius qvidam Banus pro anima filii sui decedentis praedium qvoddam, Topliza nomine, Ecclesiae Zagrabiensi cum omnibus sibi pertinentiis tradidisset, qvod qvidam postea Belee nomine Comes de Gareztin (Varasdin corrigendum qvispiam arbitratus) tempore avi mei Belae Regis II. violenter subripuisset. „Si enim Belae II. tempore Toplizam et Alexius donasset, et Comes de Garesztin rapuisset: postea — — — tempore avi mei Belae II. a Comite de Gereztin areptum fuisse? In Bani igitur, qvi Belae II. imperium praecesserunt, dandus Alexio locus.

Alexium, inqvies, prius, qvam Bela II. regnaret, fuisse Banum, e Belae III. litteris verisimiliter effecisti: Croatiae Banum illum nondum effecisti. In laudatis enim Belae III. literis Alexius, aliqvis duntaxat Banus, sive, ut recte interpretari mihi videor, alicujus provinciae, non item Croatiae Banus exprimitur: Alexius qvidam Banus. At (neqve enim dicam, qvod in apographo meo legitur, qvidam Banus; fortasse in autographo ita, sicut in Andreae II. literis scriptum: qvondam Banus, legi) si mihi das ante Belae II. imperium fuisse Banum Alexium, non potes non dare, illum Croatiae fuisse Banum. Id enim temporis sub Hungariae Regum ditione omnimo unus unius Croatiae, Dalmatiaeqve Banus censebatur.

Colomano Rege? an Stephano II? qvo item hujus alterutrius anno fuerit Banus Alexius? difficilius est definire. Qvid si tamen Alexio nomen Bano illi, qvem Banorum seriei typis Tyrnaviensibus commissae auctor Anonymum vocat, et de qvo ad annum millesimum centesimum decimum sextum Dandulus[3]: Dux (Ordelaphus Phaletrus) in primo mense Majo suo undiqve collecto exercitu, — — — contra Hungaros, qvi ad subveniendum castro Jadrae redierant, in Dalmatiam iter aggressus est, et in die S. Pauli, videlicet II. Kal. Jul. Dux cum Hungaris campestre proelium peragens Banum in fugam vertit?

Adnotationes.

[1] Apud. Kerchelich Hist. Eccl. Zagr. pag. 45.
[2] Tabularii Eccles. Zagrab.
[3] In Annalib. ad ann. 1116.

Cledinus, et Marcus.

Diplomatis,[1] qvo Stephanus II. Privilegia, Traguriensibus a Colomano patre Concessa, anno 1124. confirmavit, descriptae clausulae Cl. Prayus haec subjicit[2]: Cledinum, et Marcum, qvi Lamberto Palatino praeponuntur, suspicor Dalmatiae, et Croatiae Banos fuisse. At Muszka[3], qvi Cledinum[4], et Marcum Lamberto praepositos legit, vel eam ob causam anno 1124. Lambertum Palatinum non fuisse intulit. Hic tamen Belum, Radislavum, Dionysium Banos Palatinis praepositos an ignoravit? uterqve, de qvibus hic sermo, jam Colomano Rege, diplomata[5] ut ostendunt, floruit. Ego cum Cl. Katona[6] in provinciarum incertarum Comites, non Banos Cledinum, et Marcum retulero.

Adnotationes.

1 Apud. Luc Lib. 3. Cap. 4.
2 Annal. Reg. Hung. P. 1. pag. 119.
3 In Serie Palatinor. Palatino IX.
4 Idem in Diplom. Colomani apud Luc. Lib. 3. Cap. 4. Claodinus legitur.
5 Apud Luc. loc. cit.
6 Hist. Crit. Reg. Hung. Tom. 3. pag. 400. pag, 458.

Belus Banus.

Rex Geysa II. Ladislaus II. Stephanus IV.

Belus, aliis etiam Bela; Cinnamo[1], Belosis, Belusis, Belsis; imo qvia Vrosio patre natus, Vresis qvoqve; in Belgradensium Monialium tabulis[2] Albensus dictus, Vrosium, qvem Thuroczius[3] Banum, et Magnum Serviae Comitem appelat, patrem habuit. Adolescentia apud Belam caecum Hungariae Regem, cui Helena soror nupserat, exacta,[4] reversus in patriam, Bachini, qvem Cinnamus[5] Archizupanum appellat, sorore in matrimonium ducta in Hungariam transiit. Venientem aut Geysa, aut etiam Bela Geysae pater complexus ad honores, qvi propinqvum Regis decebant, evexit. Horum, qvi qvidem literis consignati sint, unus Croatiae, Dalmatiaeqve Banatus fuit. Cum ea dignitate, tum agnatione regum bello Austriaco in Henricum,[6] et Graecanico in Manuelem gesto[7] dignissimum se probavit, vel ab hostibus principes inter duces, ac heroes numeratus, meritusqve, qvi ipsa in Hungaria dignitati regiae proxima eflulgeret.

Qvam tamen Belum et Banum Croatiae, et Hungariae Palatinum fuisse, omnes facile consentiunt, tam de anno utriusqve illius Magistratus aditi, ac depositi pleriqve scriptorum divinant potius, qvam constituunt. Nicolaus Muszka[8] anno 1142. Dalmatiae summa cum Bani auctoritate praepositum, qvin hoc aliqvo monumento, qvod tamen viro pererudito minime defuisse crediderim, confirmet, scripsit. Kerchelichius[9] haec solum: Ante 1104. et ante Belum, aliis Belam Geysae II. avunculum an qvis sub Bani titulo moderatus sit Sclavoniam, necdum comperimus. Belus — — sub nomine Bani — per nos primus hactenus inventus est. Ad annum 1146. Arenpekius: Avunculus Regis Bele (Belus) Ban nominatus, qvin qvisqvam inde inferre possit. eodem primum anno Belum ab rege creatum Banum. E Belgradensibus, qvas nuper memoravi, tabulis hoc unum erues, ante 1146. annum, qvo tabulae illae confectae, Albensum, sive, ut ajebam, Belum Banum fuisse. Ita annus, qvo primum Belus ad dignitatem Bani profectus sit, adhuc incertus. At anno 1148. Banum illum Geysae II. diploma, Ecclesiae Castri Budensis datum,[10] ostendit.

Nec minor in eo difficultas. Bani dignitate posita, qvando Palatinatum adierit? Cl. Prayus[11] ex illis Cinnami:[12] ut vero constitit, non ipsum adesse regem, sed Belosim, qvi primas apud eum obtinebat, Banum vocant ejusmodi dignitatem Hungari — — — Belum anno 1152. Hungariae Palatinum fuisse suspicatur. Timon[13] ad annum 1156. Belus ex Bano Palatinus floret. Et fuisse anno hoc Belum Palatinum, cum e tabulario Abbatiae de monte Pannoniae apud Jongelinum, tum ex altero Geysae II. diplomate, Strigonensibus Canonicis dato, ad cujus calcem: Belus Palat. Regis avunculus,[14] liqvidissime constat. Anno autem mox altero, seu 1157. cum Palatini dignitate dignitatem Bani a Belo gestam, Geysae iterum diploma, qvod coenobio de monte Kiscen[15] anno hoc datum probat. In hoc enim: Qvando Belus Banus Comes Palatinus erat, Appo Comes, — — —

Ab morte Geysae, hujusqve filio Stephano corona regali incincto, in Serviam Belus rediit. Forsan aut aemuli non deerant, qvorum artibus facile effectum iri cernebat, ut eo loco apud Regem juvenem non sit, qvo apud hujus patrem fuit, aut bella, qvae reapse secuta sunt, vir prudens prospiciebat, malebatqve revertendo in patriam sive invidiae cedere, sive bella inter sororis suae filios, ac nepotem arsura eminus spectare potius, qvam

in Hungaria resistendo seqvi. Qvamqvam vero propius apparet mihi, Belum statim sub Geysae mortem Ladislao, ac Stephano IV. studuisse, nec multo post, qvod ea de causa odio pene publico flagrare se cerneret, ex Hungaria emigrasse. Eorum namqve partes videtur complexus, qvi statim, atqve regno potiti sunt, eum Croatiae Pro — Regem dixerunt. Simul autem, ac in patriam revertit, Primislavo fratri exauctoritato successit. Hinc tamen altero mox anno Belum et Serviae principatu decessisse. Cinnamus[16] tradit, et anno 1162. et seqvente iterum Croatiae Banum fuisse, diplomatis, qvo Stephanus IV. Ecclesiae Zagrabiensis Privilegia confirmavit[17], fide constat.

Stephanus IV. anno 1163. III. Id April. obiit. Abhinc Belus qvamdiu vixerit? in Hungaria an restiterit? Stephano IV. superstes si fuit, mansitqve in Hungaria, apud Stephanum III. qvem gratiae honorisqve locum tenuerit? vix qvisqvam dicet. Illud exploratum, anno 1164. Belum haud amplius Croatiae praefuisse.[18]

Beli hujus liberalitatem experta est S. Benedicti familia, cui ille in praedio suo Cuchet[19] et domicilium dedit et reditus Monachis omnino triginta alendis assignavit. Neqve alium reperio Belum, cui aptius illa Innocentii III. Papae ad Archi-Episcopum Colocensem Saulum adscribi qveant: Inclitae recordationis Dux Belus olim in Archi-Episcopatu tuo, in proprio fundo suo, qvi appellatur Caet, monasterium in Proto-Martyris Stephani honore construxit, adeo illud amplis possessionibus, reditibusqve ditavit, qvod XXX. Monachi in eo secundum Beati Benedicti regulam Domino servientes, sustentationem sufficienter habeant, — — qvadringentas etiam marcas argenti, praeter Cruces, et calices, idem nobilis eidem loco ad ipsius Ecclesiae concessit ornatum.[20] Haec tamen Abbatia Rege Bela III. et Archi-Episcopo Colocensi Andrea ita volentibus, atqve adeo intra annos 1176 ac 1180. ultra qvem, inqvit Cl. Katona,[21] Andreae Pontificatum prorogatum non legimus, ad Canonicos S. Abrahae de Valle Hebron[22]; anno autem 1229. Gregorii IX. auctoritate ad Episcopos Sirmienses transiit.[23]

Adnotationes.

[1] Hist. Lib. 3.
[2] Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 3. pag. 185.
[3] Cap. 63. 65.
[4] Vid. Prayum Annal. Reg. Hung. P. 1. pag. 138. ad ann. 1151.
[5] Hist. Lib. 3.

[6] Vid. Otton. Frisingens. De Reb. Frider. I. Imp. Lib 1. Cap. 32.
[7] Vid. Cinnam. Hist. Lib. 3.
[8] In Serie Palatinor. Palatino XII.
[9] Hist. Eccl. Zagr. pag. 78.
[10] Apud Pray Annal. Reg. Hung. P. 1. pag. 136. Schmitth Episc. Agriens. Episcopo X.
[11] Tom. cit. pag. 142. Adnot. (m) Imo pag. 140. e Cinnami verbis colligit, Belum anno 1151. Palatinum fuisse.
[12] Lib. 3.
[13] In Epit. Chronol. ad hunc annum.
[14] Apud Schmitth Episc. Agriens. Episcopo XI.
[15] Apud Cl. Katona Hist. Crit. Tom. 3. Et consensit Prayus Annal. Reg. Hung. P. 1. pag. 145.
[16] Cinnamus Hist. Lib. 3.
[17] Ostendetur inferius ubi de Boricio.
[18] Eo enim anno Ampudius, ut suo loco dicetur, erat Banus.
[19] Cheur, Cuher, Cuhuten etiam scriptum occurrit: hodie putatur appellari Cherevics, in Comitatu Sirmiensi. Vid. Reverendiss. Jos. Koller Episc. Qvinqve-Eccles. Tom. 2. pag. 18. seq.
[20] Apud eumd. loc. cit.
[21] . . . .
[22] . . . .
[23] . . . .

Arpa, sive Appa Banus.
Rex Geysa II.

Palatinorum, qvi ante Reges Hungariae ex Austriaca Domo sumptos floruerunt, scriptor[1]: Communi, inqvit, Historicorum sensu secundum Belum. qvem anno 1142. Dalmatiae Banum datum meminimus, Banatus officium vacavit usqve ad annum circiter 1220. si — — Andream excipias, qvem 1198. hoc munere functum — — qvidam — advertit. At nos Belo, et memorato Andreae interjectos fuisse omnino septem, ostendemus. Ac bina qvidem Geysae II. Diplomata, Metropolitanae Spalatensi Ecclesiae anno 1158. data, Arpam Banum exhibent. Sub eorum finem: Data (donatio) per manum Barnabae Cancellarii in praesentia Lucae Archi-Episcopi, et Arpae Bani, et aliorum Principum. Anno Incarnationis Millesimo Centesimo Qvinqvagesimo Octavo.[2] Sed Lucae Archiepiscopi adjectum nomen negotii aliqvid facessit. Is enim anno hoc cujus Ecclesiae Archi-Antistes? Strigoniensis? Ita qvidem Farlatus[3] censuit, cui assentitur cl. Katona[4], qvi Lucam eodem anno, temporeqve Diplomatis Pecs-Varadiensi Coenobio dati[5] Agriensem Epis-

copum, at progrediente anno, temporeqve, qvo Ecclesiae Spalatensi data sunt Diplomata, jam Strigoniensem Archi-Episcopum fuisse existimat. Ceterum, qvi in Spalatinis Diplomatibus Arpa legitur, in aliis Geysae II. literis[6] Appam scriptum opinor. Qvae conjectura si prorsus temeraria non est, satis apparet, Arpam, seu Appam inde ab anno 1148. inter clariores Hungariae Proceres fuisse.

Adnotationes.

1 Nicol. Muszka S. I. Palatino XIII.

2 Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 3. pag. 178. seq.

3 Loc. cit.

4 Hist. Crit. Tom. 3. pag. 702.

5 Apud Schmitth Episc. Agriens. P. 1. pag 67 seqq. Edit. Jaurin.

6 Anni 1148. apud eumd. P. 1. pag. 60. seqq. Anni 1157. Ibid. pag. 67. Anni 1158. Loco cit. In Diplomate Geysae anni 1148. apud Schmitth haec ita interpuncta: Joannis Comitis Appa, Comitis Zastit: apud Prayum sic: Joannis Comitis, Appa Comitis Zaith.

Conradus de Dachowe, et Bertholdus Meraniae, Dalm. Croat. Duces.

De Conrado Dachowensi, ac Bertholdo, qvos Dalmatiae, Croatiaeqve Duces legimus, itemqve de Ducatu Meraniae apud diversos qvae reperi, hic adscribo. In Diplomate Friderici I. Imp. anno 1153.: Conradus Dux Meranus[1]: anno 1154. in charta Ottonis Frisingensis occurrit: Chunradus de Dachawe Dux Croatiae, Dalmatiaeqve[2] Otto[3]. ipse haec habet: Comes qvidam Conradus de Dachowe tunc nobilis Comes, postea Dux factus Croatiae, atqve Dalmatiae. Radevicus[4]: Conradus Dalmatiae, atqve Croatiae Dux, natione Noricus, de Castro Dachowa oriundus, apud Pergamum (Bergomum) finem vivendi fecit, ejusqve corpus in suam terram deportatum, in monasterio Schirem sepultum est. Arenpeckius[5], et Bernard. Tez.[6] tres Conrados de Dachaw nobis exhibent, perhibentqve Conradum II. Conradi I. filium a Friderico I. renunciatum Dalmatiae, et Croatiae Ducem, qvem honorem ad filium Conradum III. fuisse transmissum, innuit Froelichius[7]. Kerchelichius[8], ut solet: Conradus Bavariae, Dalmatiae, et Croatiae Dux anno 1164. invenitur. Obiit in Scheyern. Dufresne[9]: Imperante Friderico I. legimus Conradum Dachowensem Comitem ex Bavaria oriundum, Ducem Croatiae, et Dalmatiae sese inscripsisse; sed qvo titulo? fateor incompertum. Interfuit porro Conradus ille expeditioni Mediolanensi. obiitqve anno 1159. De Conrado adhuc. Bertholdum

(inter Marchiones Istriae, qvibus hoc nomen, erat is tertius) qvod attinet, is qvoqve ad annum 1188. in charta Diepoldi Episcopi Pataviensis[10] Dux Dalmatiae semel, atqve iterum occurrit. Haec vero si spectemus, concedamus licet, Conradum de Dachowe, ac Bertholdum Croatiae, et Dalmatiae Ducum titulo aliqvando usos.

Dic autem, regnorum, qvae Croatiae, Dalmatiaeqve nomen hodieqve retinent? an distinctarum ab his provinciarum, qvibus tamen Croatiae, ac Dalmatiae nomen fuerit, Conradus, et Bertholdus, Duces? Dufresne[11] qvod ad rem sit, fortasse aliqvid. Bertholdus inqvit, pariter, qvi eumdem Imperatorem (Fridericum) in sacram expeditionem comitatus est, Dux Dalmatiae, seu Meraniae indigitatur in ejusdem expeditionis Historia. Dufresnium igitur si audias, Dalmatia illa, cujus Duces Conradus, et Bertholdus se scripserunt, Merania fuit. Et certe ad annum 1194. eos inter, qvi Crucem belli sacri pignus, cum Henrico IV. susceperunt, Bertholdus Dux Dalmatiae et Meran[12] nominatur. Ubi vero terrarum haec Merania? A castro, oppidove propiam provincia nomen qvin acceperit, vix dubitabis. Porro Maranum in Tyroli exiguus locus est; Meranum autem Misniae alterum Fori-Julii. At Conradus de Dachowe, Ducesqve Andechii nunqvam de Maran, sed constanter de Meran, scripti sunt: nunqvam iidem Meranum seu Fori-Julii, seu Misniae possederunt. Sigismundus Pusch Soc. JESV[13]: Berchtoldus ex Andechia stirpe oriundus, et Berchtoldi Istriae Marchionis filius Tyrolensi regioni a Bavaria avulsae sub Meraniae Ducis titulo praeesse jussus, novum ibi, ac singularem erexit Principatum. Dufresnium qvoqve ea in opinione video, Meraniam ut Tyrolim velit. At Goldastus Meraniensem provinciam ab Mererensi, seu ab Misnia non distingvit. Sed si, inqvit Dufresnius[14], Meraniensis Ducatus idem censeri debeat cum Mererensi provincia Bohemiae confini, ut vult Goldastus, non video, qvid commune habeat cum Dalmatia. Ego vero, si Meraniensis Ducatus cum Mererensi provincia, seu cum Misnia idem censeri debeat, fere facilius video, qvid Misnia, qvam qvid Tyrolis cum Dalmatia commune habeat. Misniam enim olim dictam etiam Dalmatiam, et Daleminciam non ignoramus. Meraniam pro Maronia, cujus Thomas, Archidiaconus Spalatensis[15] meminit, Kerchelichius[16] accepit. Haec autem ubi? Crainam, ait Farlatus[17], qvae fere ab ostio Tiluri usqve ad ostia Naronis porrecta erat, Maroniam Archidiaconus vocavit. Ad Ritterus[18]; Totam Maroniam, aut Maroniensem Comitatum, nunc Dioe-

cesim Qvinqve - Ecclesiensem Croatiae terminis comprehensam fuisse tum antiqva patriae monumenta (hic vero unum Thomam Archidiaconum laudat) tum Andreae I. Hungariae Regis Privilegium Ecclesiae Qvinqve-Ecclesiensi anno 1151. datum confirmant.

Itaqve Merania, cujus Conradus, et Bertholdus Duces, pluribus Tyrolis; Goldasto Misnia; Rittero Dioecesis Qvinqve-Ecclesiensis, Kerchelichio Maronia est, a Thoma Archidiacono memorata: ac proinde, cum verisimile sit, nomine illius Dalmatiae, cujus Ducem se Conradus, ac deinceps Bertholdus scripsisse perhibetur, venire Meraniam, et Meraniae hujus possessionem cum honore Ducis Conradum, et Bertholdum a Friderico I. fuisse consecutos nobilium scriptorum testimonio constet, seqvitur, aut Tyroli juxta Dufresnium, pluresqve alios; aut Misniae juxta Goldastum; aut juxta Ritterum illi terrarum spatio, qvod Dioecesis Qvinqve-Ecclesiensis occupat; aut demum opinione Kerchelichii[19] inter Naronis, Tiluriqve ostia regioni sitae Conradum. et Bertholdum a Friderico I. Duces fuisse datos.

De Conrado Dachowensi, Bertholdo, Meraniaqve qvid alii? habes; ego qvid sentiam? exspectas. Paucis explicabo Conradum, et Bertholdum Dalmatiae, Croatiaeqve Ducum titulum habuisse, non repugno: honore Ducum a Friderico I. Imperatore donatos, etiam non difficulter concedo: illis praeterea non refragabor, qvi nomine Dalmatiae, Croatiaeqve, qvarum illi Duces se scripserunt, Meraniam accipi oportere volent: deniqve Meraniae illius nomine neqve Maroniam a Farlato descriptam, neqve Maroniam ab Rittero explicatam venire posse, fidenter pronuncio. Addo etiam nomen Meraniae, cujus Duces Conradum, et Bertholdum Fridericus dixit, Misniae non convenire. Neqve enim sive Misniam, sive Maroniam a Farlato descriptam, acceptamve ab Rittero Fridericus Conrado primum, deinceps Bertholdo conferre potuit, qvod illa (Misnia) jure vix aliqvo; haec autem jure omnino nullo ad Fridericum pertinuit. Hoc puto verisimillimum Conradum de Dachawe, et Bertholdum, honorario solum titulo Croatiae Dalmatiaeqve Duces fuisse; hoc affirmo, illis, qvos, qvi Dalmatiam, Croatiamqve legitimo reapse, legitimeqve obtinebant, Duces aliqvando nominarunt, Conradum, ac Bertholdum minime accensendos.

Adnotationes.

[1] Apud Ludewig. Reliqv. MS. Tom. XI. pag. 550.
[2] Apud Meichelbeck Hist. Frising. Tom. 1. pag. 550.

[3] Lib. I. De Reb. Gest. Friderici I. Cap. 25.
[4] Lib. 2. De Gest. Frider. I. Cap. 14. ad ann. 1159.
[5] Lib. 5. Chron. Bojoarici pag. 236.
[6] Thesaur. Anecdot. Tom. 3. P. 3.
[7] Specim. Archontol. Carinth. P. 2. pag. 73.
[8] Hist. Eccl. Zagrab. pag. 78.
[9] De Famil. Dalmat.
[10] Apud Bern. Pez. Cod. Diplomat Epist. P. 2. Num. 66. pag. 46.
[11] De Famil. Dalmat.
[12] In chron. Admonten Hier. Pez. Tom. 2 Script Austr. pag. 192.
[13] In Thopograph. Hereditar. Provinciar. Domus Austriacae. Comitatus Tyrolis
[14] Dufresn. De Famil Dalmat.
[15] Hist. Salonit. Cap. 15.
[16] Notit. Praelim. pag. 161.
[17] Illyr Sac. Tom. 3. pag. 12.
[18] In Lib. MS. De Banatu Croatorum.
[19] Si enim Maroniam qvaerit alibi, qvam ubi Farlatus prodit, errat.

Boricius Banus.

Idem nomen apud alios aliter scriptum, et qvi Cinnamo[1] Borizes, eum Hungariae Regibus Stephano IV. et Andreae II. Boricium, Belae IV. Borichium dictum puto. De hoc examinanda tria. Borichius an Croatiae Banus? Deinde, si ita, qvando is Banus? Demum, qvia, opinione mea, duos, qvibus nomen hoc fuit, Colomani Hungariae Regis, ut ferebatur, filium alterum, alterum Bosnae Banum Historia Graeca aeqve, ac Hungarica exhibet, eorum duorum qvis Croatiae Banus? De re omni qvae aliorum, prius; deinceps, qvae mea sit opinio, expediam.

Kerchelichius[2]: Boricius circa annum 1140 et seqvent. ex Belae IV. sententionalibus. Item[3]: Boricius 1151. — — — Sclavoniae Bani leguntur. Igitur Boricium Croatiae, seu Slavoniae Banum Kerchelichius ut evincat, et Stephani IV. Diploma[4], in qvo: Boricio Bano; et Belae IV. sententiam profert, post Festum S. Michaelis anno 1259. in favorem Philippi Episcopi Zagrabiensis latam, in qva: Qvod cum Venerabilis Pater Philippus Episcopus Zagrabiensis — — — super terra S. Martini qvondam Borich Bani a Paulo filio qvondam Borich Bani coram nobis tractus fuisset in causam, idem Paulus praedictam terram, utpote hereditariam, cum instantia reddi postulavit.[5] Haec sane adeo clara, ut ipse qvoqve, Boricium, Borichium fuisse Banum, debeam confiteri.

Duo tamen sunt, e Kerchelichio audire adhuc qvae velim. Primum: Boricius, qvem Sclavoniae Banum producit, fuit ille, qvi Rege Colomano natus credi voluit? an, qvem Geysae II. amicum, ac fidelem describit Cinnamus[6]: Imperator, accepto — Borizem, — — — qvi auxilio venerat Hungariae regi, in suum redire Principatum, fortissimos militum delectos, qvi manus cum Borize consererent, dimittit? Deinde, si qvidem Slavoniae Banus erat ille Boricius, de qvo haec Cinnamus, cum id temporis Bosna qvoqve suos habuerit Banos, Bosnae solum, vel Slavoniae tantum? an Bosnae simul, ac Sclavoniae Banum Boricium hunc constituat? Ut summe promptus est, non tenebit nos diu. Addimus, inqvit, verisimile nobis videri admodum, Borichium, e Colomani qvidem conjuge, sed patre alio, non Colomano natum, qvacumqve demum occasione, et modo sic sub Geysa transegisse, ut praetensione sua ad Coronam Hungariae cessa; jure item in Ramam, dominia qvaedam (haec inter S. Martini terram, de qva Belae IV. sententia, fuisse, utiqve conseqvitur) a Rege acceperit cum Banatus Regni Sclavoniae honore[7]. Teneamus et responsum, et hominem. Admodum verisimile ait videri, Borichium, Colomano patre gloriari ausum, cum Geysa ita transegisse, ut dominia qvaedam cum honore Banatus Regni Sclavoniae, Hungarici Regni, Ramaeqve loco, acceperit. Igitur hoc etiam admodum verisimile, qvin certum etiam, Boricium, qvi Hungariae regnum tamqvam hereditatem qvaerebat, circa annum 1140. Sclavoniae Banum non fuisse. Cum enim Geysa II. anno primum 1141. qvo Bela Geysae hujus pater Idib. Februar. obiit[8], regnum adierit, anno 1140. cum Geysa nondum rege ita rem transigere haud potuit, ut, abdicato, qvod habebat, vel arrogabat, in Hungariam jure, in Croatia ab eodem Geysa anno eodem et praedia, et Bani dignitatem acciperet. Ad haec vir optimus an eorum oblitus, qvae scripsit alibi[9]: Ante annum 1140. et ante Belum, aliis Belam Geysae II. avunculum sub Bani titulo Sclavoniam an moderatus sit aliqvis? nondum comperimus.

At certe annis annum 1140. seqventibus Boricius fuit Banus. Boricius, inqvit, anno 1140. et seqventibus, ex Belae IV. sententionalibus. Ex eo nempe loco haec argumentatio apud Kerchelichium, recte si video, nata: Bela IV. Boricium, Borichium qvondam Banum, et Paulum Borichii qvondam Bani filium affirmat. Igitur circa annum 1140. et seqventes Borichius, qvi Hungariae regnum ambiebat, Sclavoniae Banus fuit. Ex indefinito vocabulo

qvondam definitos, certosqve 1140. ac seqventes annos recte qvam eruat, vide. Praeterea ex eo: Boricius aliqvis qvondam erat Banus, qvam, qvaeso, apte conseqvitur, Borichium, cujus in Diplomate Zagrabiensi Rex Bela IV. meminit, et illum Borichium, qvi turbavit Hungariam, a Bela memorari, et eumdem Borichium Croatiae Banum fuisse?

Jam ad annum 1163. progrediamur. Hoc vero, Kerchelichius inqviet, Boricius Salavoniae Banus legitur. Banus duntaxat, inqvam ego, non Sclavoniae Banus legitur. Nam in Stephani IV. literis hoc unum, neqve amplius: Boricio Bano. Qvamqvam in suo ad Periodum III. auctario De Banatu Borichii anno 1163. sub Stephano IV. leguntur Bani duo, nempe Belo Bano ejusdem causae judice, adeoqve Bano Sclavoniae, qvi causam — — judicavit, et Borichio Bano procul dubio Bosnae[10]. Idem omnino sentio. Nosse tamen velim, hic Borichius an ille sit, qvem Colomani conjux genuit? Ita, inqvit: ut hinc ei (Borichio Bosna) cessa fuisse deducatur sub jure clientelari. Audio. Sed, a qvo? discere cupio. A Colomano, ait, primum conjugis suae parentibus: postea rejectae conjugi in dotem: demum ipse Boricius occasione pacificationis cum Bela Caeco in Rama firmatus[11]. Itaqve Boricius, qvi Stephani IV. Diplomati subscriptus est, erat et e conjuge Colomani natus, et anno 1163. Bosnae Banus? sic censere se, respondet. Atqvi hic, qvi anno 1155. occisus sit,[12] anno 1163. Bosnae Banus esse non potuit. Necesse est igitur, Boricium, qvem in Stephani IV. Diplomate Banum anno 1163. legimus, ab eo Boricio, qvem Kerchelichius putat, alium fuisse.

Ritterus[13] Borichium Banum ad Belae IV. imperium retraxit. Borich, inqvit, Banus Sclavoniae circa haec tempora (intra 1246. et 1249. annos) fuit, cujus filius Paulus in Privilegio Belae IV. Regis nominatur. Privilegium, ad qvod Ritterus provocat, ab illo Belae IV. Diplomate, qvo ille terram S. Martini prope Vascam contra Paullum Borich Bani filium anno 1259. Philippo Episcopo Zagrabiensi addixit, qvia esse aliud non credo, ex eodem, Borichium intra annos 1246. ec 1249. fuisse Banum, seqvi non puto. Neqve enim, qvia laudatum Diploma anno 1259. datum sit, inde qvisqvam recte inferet, Borichium Pauli, ut illic exprimitur, patrem annis circiter duodecim prius, qvam Diploma illud signatum, Croatiae Pro-regem fuisse. Argumentum tamen, qvod aliqvis hinc peteret, paullo inferius dissolvetur. De Boricio qvid alii? hactenus.

Opinionem meam priusqvam depromo, juvat adscribere, qvae in Andreae II. Diplomate, qvo Fratres Militiae Templi in possessione bonorum, qvae in Croatiae, Slavoniaeqve regnis sive ab Regibus, sive ab aliis accepta obtinebant, stabilivit, et immunitates omnes, a prioribus Hungariae Regibus datas confirmavit, lego; haec autem sunt: Villam qvoqve Esideel vocatam, qvam Banus Borycius de Bozna pro remedio animae suae praefatae Domui Militiae Templi ex concessione Regis Stephani, qvam etiam Pater Noster Bela sigilli sui munimine roboravit, et in perpetuum contulit; et etiam terram, qvam ejusdem Borycii nepotes jam dictae Domui dederunt, cum suis metis, et terminis perpetuo confirmamus.[14]

Jam nunc ajo, primum: Boricium illum, qvem habent Stephani IV. litterae, omnino non esse eum Borichium, qvi Belae II. Geysae II. totiqve Hungariae permultum incommodavit. Hic enim ut nuper notavi, anno 1155. exstinctus est; Diploma autem Stephani, in qvo Boricii tum viventis nomen, anno 1163. datum. Ajo deinde, Boricium, in Diplomate Stephani IV. scriptum, videri illum Boricium, qvem historiae omnes, et memoratum Andreae II. Diploma Banum de Bosna appellant. Hic nempe Boricius Bosnae Banus a Geysa II. in operae Graecanico bello navatae proemium pluribus fundis, praediisqve in Hungarica ditione donatus. Esideel villam, ad qvam ejusdem Boricii nepotes, ut ex eodem Andreae Diplomate patet, amplius aliqvid adjecere. Templariis, probante Stephano, dedit.[15] Ex ejusdem Borichii Bosnensis liberalitate qvoqve Vascam S. Martini terram, qvam a Bartholomaeo episcopo Qvinqve-ecclesiarum oppignoratam[16] atqve ab aliqvo Bartholomaei successore Hospitalariis, per hos autem Zagr. Episcopo venditam, satis compertum, Qvinqve Ecclesiensibus Episcopis obvenisse suspicor. Ceteroqvin enim nescio, qvi eamdem terram, tamqvam hereditariam, ut habent Belae IV. literae, reddi sibi Paulus Borich Bani filius postulasset. Aliqvem tamen video nodum, qvem recte ut expediam vereor. Andreas II. in suo Diplomate Boricii de Bosna nepotes memorat[17]: Bela IV. in suis anni 1259. literis Paulum qvondam Borich Bani filium appellat, ex qvo videtur seqvi, Boricium, de qvo Andreas, esse alium a Borichio, de qvo Bela. Paulus enim a Bela memoratus, e Boricio de Bosna natum illum si ausim dicere, anno 1259. qvo Belae Regis Diploma datum, senior fuit, qvam ut Bosnensis Boricii, anno 1200. mortui, filius credi possit. At for-

tasse Paulum improprie filium, qvi potius dicendus erat nepos, appellavit Bela. Ajo deniqve, Boricium in numero Banorum Croatiae minime collocandum, nec opinioni ea Belae IV. Paullus qvondam Borich Bani filius obstare qvamqvam. Cum enim Boricius fuerit Bosnae Banus, Paulus, si Bosnensem illum Boricium patrem, vel avum habuit, Borich Bani filius, aut nepos potius, recte dictus est.

Adnotationes.

1 Hist Lib. 3.
2 Hist. Eccl. Zagr. pag. 327.
3 Ibid. pag. 78.
4 Ibid pag. 76.
5 Notit. Praelim. pag. 160.
6 Hist. Lib. 3.
7 Notit. Praelim. pag. 160.
8 Palma Not. Rer. Hung. P. 1. pag 225.
9 Hist. Eccl. Zagr. pag. 78.
10 Notit Praelim. pag. 497.
11 Loc cit.
12 Vid. Cl. Katona Hist. Crit. Tom, 3. pag. 658. seqq.
13 In Lib. MS. De Banatu Croator.
14 Diploma integrum damus in Bano Aladaro Adnot. 4.
15 III an IV. statuere non audeo.
16 Vid. Reverendiss. Koller Hist. Episc. Qvinqve-Eccles. Tom. 2. pag. 28. seqq.
17 Boricius anno 1200. obiit: Andreas Templariis laudatum Diploma anno 1209. dedit.

Bela I. Dux Croat. et Dalmat.
Rex Stephanus III.

Belae minori natu filio regionem qvamdam a Geysa II. Hungariae Rege hereditatis titulo assignatam, scribit Cinnamus[1], patriosqve scriptores fere jam consentientes habet: at, regio illa qvae fuerit, cum qvaeritur, horum opiniones non omnino concordant. Cl. Prayus[2] eum Sclavoniae tractum, qvi postea Ducatus Sirmiensis nomen obtinuit, fuisse suspicatur; Palma[3] Croatiam, Dalmatiamqve pronunciat. Sed prior, praestantissimi viri pace dictum esto, minus, qvam qvod ad tuendam Regii Principis dignitatem sat foret, videtur tribuere: posteriori suffragatur Cinnamus[4]; ubi de occupata per Manuelem Imperatorem Dalmatia: Joannes Ducas victam a se Dalmatiam Nicephoro Caluphae — — — tradiderat; eo enim cum exercitu missus fuerrat, ut sive vi, sive conditioni-

bus in potestatem redigeret, Hunnis — — et hanc — provinciam ad hereditatem Belae assignantibus. Haec tamen Cinnami cum expendo, Dalmatiae per Manuelem occupandae eam video adferri causam, qvod Hungari Dalmatiam qvoqve ad hereditatem Belae assignassent. Itaqve, Cinnamo si creditur, non Geysa, sed Stephanus III. proceresqve Hungariae, Manueli Belam cum traderent, Dalmatiam, tamqvam hereditatis portionem, Belae concesserunt. Qvod Cinnamus de Dalmatia disserte prodidit, de Croatia qvoqve dicendum, eamqve pariter ab Stephano Rege permissam fratri, non a Geysa assignatam fuisse conseo. Neqve enim Geysa, fratribus Ladislao, ac Stephano superstitibus, regniqve causa nihil non tentantibus, ea provinciarum partitione recte consuluisset.

Utcumqve tamen vel omnis, vel Interamnensis saltem Croatia, aut etiam hujus extrema ad Savi, Danubiiqve confluentes portio in jus Belae concesserit, Bela hic primus omnium est, qvem Hungaris sub Regibus Croatia Ducem habuit. Eum certe in Emerici filii Diplomate, qvod anno 1201. Ecclesia Zagrabiensis accepit[5], Ducis nomine expressum lego. Prima meta ad rivum Glogovniza juxta pontem Prodani Episcopi versus occidentem, dividens terram Belae Ducis. Ecqvem enim alium a Bela Geysae II. filio dabis Ducem Belam? Tres nempe fuisse adhuc novimus, qvi ut Belae nomen habuerunt, ita Croatiae Ducis titulum habere potuerunt. Eorum duo sub Belae III. et IV. nomine fuernnt Reges Hungariae[6]; tertius erat Geysae II. avunculus, idemqve semel, ac iterum Croatiae Banus. Hunc postremum in Emerici litteris designatum haud crediderim. Qvamvis enim scriptores exteri Ducem illum appellent, in domesticis tamen monumentis eo honoris titulo nuncupatum, nondum, ut puto, legimus. Necesse est igitur, Andreae II. fuisse aut patrem, aut filium, qvi in literis Emerici Dux Bela exprimitur. Iterum autem Belam Andreae II. filium haud dixeris. Cum enim id temporis Andreas ipse haud alio, majoreqve, qvam Ducis titulo Croatiam, Dalmatiamqve obtinuerit, pari honoris vocabulo gavisum Belam filium affirmare vix audebis. Itaqve illud reliqvum, ut Belam Emerici, et Andreae Regum patrem in Emerici litteris Belae Ducis nomine expressum fateamur. Sed enim Bela hi Emerici si fuisset pater, non patrem illum? non Regem, sed Belam Ducem Emericus nominasset? At, Episcopalis ditionis fines cum describerentur, proximarum illi Dynastiarum nomina, qvibus illae vulgo donabantur, noscebanturqve,

erant retinenda. Addas etiam licet, ab his, qvi mandante Rege Emerico fines inspexerunt, potius, qvam ab Emerico Belam Ducem hic loci appellatum: qvod ipsa eorum verba, qvi recognorant metes, regiis literis inserenda forent.

In Emerici literis Dux Bela qvi legitur, esse Belam Emerici, et Andreae Regum patrem, an persvadeam, nescio qvidem: si tamen futurus est aliqvis, cui opinio mea non omnino reprobanda videatur, idem agnoscet, et Belam hunc fuisse primum, qvi, posteaqvam regna haec obtinuerunt Hungariae Reges, Croatiae, Dalmatiaeqve Ducis titulum gesserit, et ad eumdem ut Ducem superiorem qvoqve Slavoniam, in qva Dombro, pertinuisse.

Adnotationes.

[1] Hist. Lib. 5.

[2] Annal. Reg. Hung. P. 1. pag. 150.

[3] Notit. Reg. Hung. P. 1. pag. 232. Edit. Tyrn. anni 1775.

[4] Hist. Lib. 6.

[5] Vid. apud Kerchel. Notit. Praelim. pag. 518.

[6] Bela I. regnavit prius, qvam Croatia, Dalmatiaqve ad Hungariae Reges pertinerent: Bela II. ut Prayus Annal. Reg. Hung. P. 1. pag. 123. notat. Tolnensem Hungariae Provinciam, ex qva regalia stipendia haberet, ab Rege Stephano accepit.

Ampudius, sive Ampudinus Banus.
Rex Stephanus III. Bela III.

Nomen paullo diversum apud diversos invenio. Ompudinum Banum ad 1160. Ritterus[1], et ex illo Kerchelichius[2]: Ampudinum ad annum 1165. Cl. Katona[3]: iterumqve ad 1176.[4] collocat: Monialium Belgradensium manu scriptus codex[5] ad 1164. annum Ampudium Banum complectitur. Unius, sed ab aliis paullo aliter scriptum nomen? an, haec nomina, ut paullum alia, ita etiam sunt plurium, qvi diversis annis fuerunt Bani? Mihi qvidem, qvamvis praeter conjecturam adferre nil valeo, prius illud placet. Hoc vero si datur mihi, Ampudium, sive Ompudium, Ompudinum, Ampudinum bis, aut etiam ter, ac primum qvidem Rege Geysa II. anno 1160. ut Ritterus, et Kerchelichius notant: deinde sub Stephano III. a. 1164.[6] demum Bela III. a. 1176. Croatiae Banum fuisse dicam. De primo tamen gesti Magistratus anno, qvia Ritterus monumentum eum in rem nullum adfert, definire nil audeo. De altero nimirum 1164 a. e Belgradensium Monialium tabulis certo constat. Earum hoc principium: Anno D. N. I. Christi Millesimo Centesimo Sexagesimo qvarto

Indictione XII. Temporibus Domini Stephani Regis Hungariae, filii Geysae Regis, et Ampudii ejus Bani.[7] Ultra hunc annum munus idem an gesserit? qvaeres. Clarissimum Katona[8] si consulis, seqvente etiam 1165. Ampudinum Banum audies: ego eodem hoc anno illum Hungariae Palatinum[9] fuisse arbitror. Ceterum utroqve hoc et Palatini, et Bani munere anno eodem, incipiente scilicet Bani progresso Palatini, defungi potuit. Deniqve Bella III. Rege Ompudinum Banum Regis ejusdem Diploma, a Bela IV. confirmatum[10] demonstrat. Deniqve 1176. annum Ompudino Bano Cl. Katona[11] assignavit.

Ejusdem memoriam certam hae Stephani III. Scl. Bani post Seculi proxime seqventis medium datae conservant: „Nos Stephanus Banus totius Sclavoniae significamus — — — qvod cum nos ex praecepto domini Belae illustris regis Hungariae terras castrorum in tota Sclavonia a tempore Colomani regis alienatas judicantes castro restitueremus, tandem qvidam jobagiones castri Zagrabiensis qvandam terram Nicolai, filii Hudizlai, Scepnicha vocatam, ratione castri reambulaverant, dicentes, illam castri fuisse memorati, sed per eumdem occupatam: Nicolaus autem antedictus coram nobis consistens illam terram, suam hereditariam — asserebat, hujusmodi ostendens evidentem rationem de rei veritate, qvod olim OPVD Banus terram illam ignoranter ab atavo ejusdem cum occupasset, postmodum scita rei veritate restituere procuravit nomine suae hereditariae:, postea et idem Nicolaus, qvando fuit orphanus factus, terra praenotata ab eo erat abalienata, et in manus qvorumdam jabogionum castri Zagrabiensis devoluta, qvam terram ipso ad aetatem discretionis perveniente, a memoratis jobagionibus castri qvorum nomina in litteris Capituli Zagrabiensis, et Ivance tunc Comitis Zagrabiensis, et Vicebani continentur, justo venditionis titulo perpetualiter sibi possidendam comparavit, litteras ejusdem capituli Zagrabiensis, et Ivance comitis antedicti nobis praesentando, in qvibus invenimus saepe dictam terram a dictis jobagionibus castri emptionis titulo rationabiliter sibi comparatam. Nos igitur tum propter hoc, qvod in litteris capituli, et Jvance comitis hujus rei invenimus veritatem, tum etiam propter hoc, qvod occulta inqvisitione a nobilibus regni certitudinem inde reperimus, ipsam terram saepe dicto Nicolao, ac ejusdem successoribus reliqvimus jure hereditario possidendam. Metas autem ejusdem terrae secundum qvod in litterris capituli, et Joanae comitis invenimus conti-

*

neri — — — Prima meta incipit a qvodam fonte, et inde versus occidentem per montem unum venit — — — — ad viam, qvae ascendit de domo — — — ad metas Cruciferorum Sancti sepulchari (nempe ad Planinam supra Vugram, et huic conterminam) ibi deficit meta eorumdem Cruciferorum,' et incipit deinde Bolosod convicinari — — — descendit de monticulo Pieval ad rivulum, qvi deccurrit de domo Bolosod versus orientem, inde per ipsum rivulum descendens venit ad aqvam Scepnicha, et ipsam seqvendo protenditur ad primam metam. — — — Anno gratiae 1252.

Qvae praeclare gesserit? qvibus virtutibus, tamqvam gradibus, ad honorum culmen ascenderit? frustra qvaeres. Id unum e Regis Belae III. litteris, qvas Bela nepos, ut dicebam, suis confirmavit, discimus, Ompudinum, qvem ab Ampudio, Ompudio, Ampudino diversum non esse arbitramur, unum ex iis fuisse ducibus, qvorum militi, ne a Tures caperetur, aut exuciretur vita, Manuel Imperator debuit. Qvamqvam vel ex eo intelligi satis potest, in viro hoc summa fuisse omnia, qvi sub ternis, aut certe duobus Regibus semel, iterum, ac fortasse tertium etiam Croatiae Banus, semel item Hungariae Palatinus fuerit.

Adnotationes.

[1] In Lib. MS. De Banatu Croat.

[2] Hist. Eccl. Zugr. pag. 78.

[3] Hist. Crit. Tom. 4. pag. 216.

[4] Ibid. pag. 456.

[5] Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 3. pag. 185.

[6] Ni tamen ab anno 1160. (si qvidem anno hoc, ut Ritterus notat, Banatum gessit) ad 1165. annum Magistratum hunc continuasse potius, qvam iterum sumpsisse censeri possit, qvia Regum Ladislai II. et Stephani IV. Belus, Ampudius autem Stephani III. a qvo nunqvam omnes Hungariae proceres discesserunt, Banus fuit.

[7] Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 3. pag. 185.

[8] Hist. Crit. Tom. 4. pag. 216.

[9] Vid. Cl. Muszka in Serie Palatinor. Palatino XIII. Illic nempe in Diplomate anno 1165. civibus Posoniensibus dato. Ombud; at in altero anni 1166. apud Farlat. Illyr. Sac. Tom- 4. pag. 7. Ampudinum Palatinum scriptum leges.

[10] Vid Cl. Pray Annal. Reg. Hung. P. 1. pag. 167. pag. 169. Adnot. 8.

[11] Hist. Crit. Tom. 4. pag. 253. Seqq.

Subanus Banus
Rex Bela III.

In Banorum serie ponendum Subanum, Baniqve munere anno 1175- functum e Diplomate, qvod Bela III. Ecclesiae Zagrabiensi anno hoc dedit, didicimus. Haec enim ibi: Factum est — hoc Privilegium Anno Dominicae Incarnationis Millesimo Centesimo Septuagesimo qvinto. Regnante Gloriosissimo Rege Bela III. secundi Geysae Regis filio. Job. Strigonensi Archiepiscopo existente; Paulo Colocensi Archiepiscopo existente; Notario Adriano; Farcasio Palatino; Subano Bano — —[1] Eodem vero? an priore qvopiam anno hunc honoris gradum Subanus conscendit? Kerchelichius[2] jam anno 1173. Banum illum legi respondet, nec tamen, ita esse cur credamus qvidqvam adducit. Solenne huic viro, multa ut asserat, demonstret pauca. Post annum in Privilegio laudato expressum Subanus Ompudinum, de qvo antea, Successorem accepit.

Adnotationes.

[1] Apud. Farlat. Illyr. Sac. Tom. 5. pag. 354.
[2] Hist Eccl. Zag. pag. 78.

Maurus
Tot. Maritimae Provinc. Exercitator.
Rex Bela III.

Sub anni Millesimi Centesimi octuagesimi exitum a Venetis ad Hungariae Regem Belam Jadra defecerat. Rex eo Jadrensium facto ofensos, minimeqve qvieturos Venetos arbitratus, et urbi moenibus, milite, annonaqve communitae, et regioni mari adsitae praefecit Maurum, eumqve Maritimae Provinciae Exercitatorem nuncupavit, ut patet ex Archivo S. Chrysogoni:[1] Millesimo Centesimo Octuagesimo primo Mense Februar. Jaderae. Regnante D. Bela D. G. Rege Hungar. Dalmat. Chroat. Sententia D. Mauri, DEI, et Regis Gratiae Comitis, et Totius Maritimae Provinciae studiosi Exercitatoris, cum castra metatus esset. — — — Novum hoc honoris vocabulum ab Imperatoribus Orientis mutuatum. Ut enim hi, qvos Dalmatiae ab se possessae praefecerant, modo Pro-Consules, Catipanos sive Capitaneos modo, modo Strategos (Strategeos etiam scriptos invenies) appellabant, ita hunc Maurum ab exercitu Exercitatorem[2] Bela dixit. Porro ut Strategorum sedes erat Jadrae, et sive Jadrenses, qvem Strategum Imperator dixerat,

eumdem urbi suae praeficiebant Comitem, sive, qvem Jadertini creassent urbis Comitem, illi Imperator et Strategi titulum, et regendam provinciam deferebat:[3] ita Maurum sive a Jadrensibus lectum Comitem Bela Provinciae Exercitatorem dixit, sive eumdem provinciae ab Rege praepositum Jadrenses postea Comitem delegerunt.

Jam potestatis, qva pollebat Maurus, qvi fines? Armorum duntaxat, belliqve, si qvod provinciae illi ingrueret, administrandi summam Mauro traditam notavit Lucius,[4] et fortasse ipsum dignitatis vocabulum: Maurus — — — totius Maritimae Provinciae Exercitator, indicat. Ac reipsa ad rem civilem provinciae qvae pertinebant, illa urbicum Jadrae, cujus erat Comes, (territorium demo) ad Exercitatorem hunc minime pertinuisse, illud ostendit qvod Michael Scardonensis Antistes in controversia inter Belgradensium olim jam tum Jadrensium Monialium coenobium, ac Saracenum qvemdam, et Bruconiam de vectigalibus, praediisqve, extra territorium Jadrense positis, orta eodem anno 1180. ad Farkasium Palatinum id temporis Jadrae existentem, non Exercitatorem, Maurum accessit, qvaemadmodum e publico monumento patet: in Nomine aeterni DEI. Anno Incarnationis Millesimo Centesimo octuagesimo primo. Mense Martio. Michael Scardonensis Episcopus — — — audito, qvod apud Jadram Farcasius Palatinus Comes Domini mei Regis Hungariae, et cum eo Flasconus Tinien. Episcopus, et Macharensius (fortasse Macarius) Comes, et plures Nobiles Viri Sclavoniae essent, ad illos pergere studui, in qvorum praesentia — — —[5]

Id, qvod prior Lucius,[6] et postea Cl. Katona[7] ad hunc Maurum notavit, addere non piget. Ex hoc tempore, inqvit Lucius, novum Maritimae provinciae nomen emersit, qvo civitates Littorales tam Dalmatiae qvam Croatiae sine discrimine comprehendi coeperunt.

Adnotationes.

[1] Apud Luc. Lib. 3. Cap. 12.

[2] Exercituare, Exercituatio freqventia in Corpore Juris Hungariae vocabula.

[3] Vid. Luc. loc. cit, Farlatum Illyr. Sac. Tom. 3. pag. 4. Seq.

[4] Lib. 4. Cap. 3.

[5] Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 11. Qvid tum negotii Farcasio Palàtino in Dalmatia? Cur Michael Scardonensis Episcopus ad Farcasium Palatinum, non item, si qvis erat, Banum judicem appellarit. Ex

Artic. XII. De Officio Palatinatus fortasse patet ratio. Ibi nempe: Tota Dalmatia subjacere debet judicio Palatini; et pro proventibus habet in illa certas insulas.

[6] Lib. 4. Cap. 3.

[7] Hist. Crit. Tom. 4. pag. 281.

Ruulanus Banus.
Rex Bela III.

Kerchelichius[1]: Ex aurea Bulla Andreae II. Fratribus Templi concessa apud Ritterum pro parte Hungariae Regum his temporibus Croatiae Bani fuisse perhibentur Gaufridus, et Marcelus. Ritterus[2] ipse: His temporibus (intra 1180. ac 1188. annos) pro parte Hungariae Regum Gaufridus et Marcellus Croatiae Bani praefuerunt, qvorum Andreas II. in aurea Bulla, a Sigismundo laudata Fratribus Templi concessa meminit. At ego in eadem Andreae Regis aurea Bulla, qvam ex authographo diligenter descriptam, atqve cum eodem collatam habeo,[3] non Gaufridum, et Marcellum Banos, sed Templariorum Magistri alterum, alterum, juxta positum, Ruulan Bani nomen invenio. Ipsa memoratae Bullae verba fideliter dabo: Jobagyones — et omnes homines, qvi habebant (fortasse: qvos habebant, aut; qvi habitabant) tempore Magistri Bonifridi Marchel, et Ruulan Bani tam in Dalmatia, qvam in Croatia sicut Pater Noster Sancte memoriae Bela Rex praedictis Fratribus concesserat, ita et Nos in perpetuum concessimus possidendas. Ita Ritterus ad alia properans, Kerchelichius autem alinea sine examine, judicioqve describens. Tò Magistri non observarunt, atqve ex uno Bonifridi Marchel nomine duo, Gaufridi, et Marcelli, nomina producerunt, qvin Banos etiam, qvantumvis Rex Andreas reclamet, exauctorato Ruulano, crearunt. Ruulanum igitur Rege Bela III. fuisse Banum, e verbis Bullae nunc descriptis liqvet. Annum, qvia Diploma Belae modo memoratum aut jam non exstat aut illic, qvo scriptori aditus non patet, sepositum, definire non possum. Fortasse tamen Dionysium inter, et Calanum haud perperam Ruulanum collocavero. Qvod si illi reapse hic locus, Dionysio ad Palatini dignitatem evecto Bani munus anno 1184. accepit, annoqve circiter 1188. posuit.

Adnotationes.

[1] Hist. Eccl. Zagrab. pag. 79.

[2] In Lib. MS. De Banatu Croatorum.

[3] In Aladaro Seculi seqventis Bano Diploma integrum exhibemus.

Dionysius Banus
Rex Bela III.

Belae III. literae in tabulario Ecclesiae Zagrabiensis asservatae[1] Dionysium Banum ad annum 1181. exhibent. Igitur hoc unum de Dionysio certum, memorato nunc anno Banum illum fuisse: incertum autem, Magistratum hunc eodem etiam anno an adierit? qvamdiu gesserit? In eam tamen propendeo partem. 1181. anni Mense circiter Aprili (qvia ejusdem anni Mense Februario Maurum, de qvo proxime disseruimus, Maritimae Provinciae Exercitatorem lego, et propterea, qvod Bani honos nondum cuiqvam delatus foret, datum ab Rege suspicor Dionysium dignitate Bani ornatum, anno autem 1184. Palatini honore auctum[2] ut credam.

Adnotationes.

[1] Marcellovich in MS. ex hoc Tabulario fideliter descriptis.
[2] Vid. Seriem Palatinorum Reg. Hung Palatino XV.

Calanus
Dalm. et Croat. Vicar. et Gubernator.
Rex Bela III.

Croatiae, Dalmatiaeqve gubernandae munus qvo anno Calanus sumpserit, controversia haud levis est. Cl. Prayus[1]: Anno abhinc (1186) tertio Sclavoniam Bani potestate administratam ab eo (Calano) constat, paullumqve post Dalmatiae, et Croatiae Vicarii qva Spalatensis synodus acta, coronatum duntaxat, non item etiam eodem anno coronatum fuisse e Spalatensium tabulis (in qvas alias Kerchelichius, fors inspexit) constat. Calanum item a 1185. Dalmatiae, et Croatiae: anno 1193. autem fuit Dalmatiae, ac Croatiae Gubernator. Kerchelichius[2] autem: Calanus Diplomatibus testibus ab anno 1185. qvo coronatus fuit Emericus, egit Dalmatiae, et Croatiae Gubernatorem — — — inclusive ad annum 1193. Postremis, qvae hic affirmat, facile assentior, et Calanum adhuc 1193. anno Dalmatiae, et Croatiae Gubernatorem fuisse, concedo. Cetera adhuc incerta. Henricum enim, sive Emericum, Regis Belae filium, 1185 anno Regii titulo praefuit. Et iterum[2], Calanus primum anno 1189 Bano Sclavoniae; anno 1190 praeter priorem titulum gessit qvoqve Vicarii Diplomatibus testibus, Dalmatiae, et Croatiae Gubernatorem egisse, asserit solum, non item ullius Diplomatis testimonio confirmat. Ritterus[3] deniqve: 1188. et 1190.

Calanus DEI Gratia Qvinqve-Ecclesiensis Episcopus Paleatus, Totius Dalmatiae, et Croatiae Vicarius Regius; alibi Gubernator. Priori anno solum Banus Sclavoniae. Priori, inqvit, anno. Octuagesimo nono? an octuagesimo septimo? Posteriore hoc crediderim. Cum enim antea octuagesimum octavum, ac nonagesimum junxerit, hisqve Calanum Vicarium Regium, moxqve Gubernatorem fuisse, affirmarit, seqvitur, non octuagesimo nono, sed octuagesimo septimo eumdem Calanum Sclavoniae Bani honorem habuisse. Jam si monumentum est qvodpiam, qvod Calanum ante annum 1188. vel etiam seqventem aut Banum, aut Vicarium, Gubernatoremve exhibeat, conseqvitur, Calanum Dalmatiae et Croatiae Banum, vel Vicarium, aut Geburnatorem prius, qvam Ecclesiae Qvinqve-Ecclesiensi Episcopum datum[4] posteaqve munus Episcopi cum Dalmatiae, et Croatiae praefectura gessisse.

Ego, multum tamen subverens, Bani dignitatem ab Ruulani[5] decessu unum fere annum, atqve ad anni 1189. qvintum circiter mensem collatam nemini, sed uni cuipiam e Baronibus regni, non qvidem omnia, neqve ea, qva ceteroqvin gaudebant Bani, potestate pleraqve tamen in Dalmatiae, Croatiaeqve regnis exeqvendi commissas partes, eumqve propterea Vice-Banum duntaxat, retento, qvem alioqvin obtinebat, Baronatus honore, nuncupatum suspicor, opinioni huic meae favere ratus Michaelis Scardonensium Antistitis, monumentum, qvo agros qvosdam, sua in Dioecesi positos, Belgradensium Virginum Jaderam translatarum Coenobio adjudicavit. Ejus monumenti hoc initium: Anno ab Incarnatione Domini 1189. Mense Maji, Die 2. Temporibus eqvidem Domini Nostri Belae Gloriosissimi Regis Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramaeqve et Gallaciae, et Macarii Curialis Comitis ejus Vice-Bani.[5] Qvamqvam hoc forsan ab his, qvi Calanum ante 1189. annum fuisse Banum volunt, dici potest, Macario Curiali comiti Maritimas duntaxat partes reliqvum autem regnorum Calano commissum, atqve hunc Banum, Macarium autem Vice-Banum (tardius enim Bano adjunctus alter dictus Maritimus) ab Rege nuncupatum. Et suffragatur eorum de Calani ad annum 1188. Banatu opinioni Joannes de Gvercze,[6] qvi tradit, Calanum a Papa Clemente III. donatum Pallio ob res in rebus Dalmaticis in favorem et Romanae Curiae, et Venetorum apud Belam Hungariae Regem gestas, induciasqve, anno, ut verisimile est, 1188. procuratas. Qvamqvam responderi potest, in memoratis induciis, ad easdem faciendas si qvid Calanus con-

tulit, eum nondum Banum (neqve enim ad efficiendas illas ita necessariam viri, qvi Banus fuerit, operam qvisqvam dixerit, ut per alterum, qvi non fuerit Banus, confici haud potuerint) laborasse, meritumqve, cui postea Dalmatiam, Croatiamqve administrandam Rex Bela, Romanus autem Pontifex Clemens III. honorem Pallii deferret. Haec tamen sin minus, qvod volebam, efficiunt, antiqvissimum saltem Vice-Banum (neqve enim hoc Macario priorem alterum usqvam adhuc legimus) nobis ostendunt.

Ad Historiam Calani qvae pertinent tuto praetereo, qvod ea a Reverendissimo Josepho Koller[7] diligenter scripta. Id unum, qvod huc pertinet, addo, videri mihi, 1194. aut seqventis initio Magistratu Calanum decessisse.

Adnotationes.

[1] Annal. Reg. Hung. P. 1. pag. 176.
[2] Ibid pag. 195.
[3] Notit. Praelim. pag. 167.
[4] In Lib. MS. De Banatu Croatorum.
[5] Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 12.
[6] Apud Reverendiss. Koller Hist. Qvinqve-Eccles. Episc. Tom. 1 pag. 224. Seqq.
[7] Tom cit.

Emericus Rex Dalm. Croat.

Rex Bela III.

Rege Bela III. adhuc superstite Emericum natu majorem filium regali corona bis incinctum, e monumento apud Farlatum[1] descripto novimus, id vero ita habet: Anno 1195. — — Jadrae, Regnante D. N. Bela Hung. Dalm. Ramae Rege, et Enrico (Henrico, Emerico) ejus filio bis coronato. Causa, uti et annus utriusqve coronationis non ita liqvent. Fortasse Bela, qvod Andream minorem natu filium ingenio paullum inqvietiore cerneret, turbis, regni causa aliqvando facile orituris, ea ratione volebat occurrere. Prioris autem inaugurationis etsi apud Farlatum[2] memoria haec exstet: Ab Incarnatione Domini 1185. — — — D. Bela III. Hungariae regnum gubernante, et D. H. (Henrico, Emerico) filio ejus, eo vivente, coronato: posterioris autem monumentum a. 1195 confectum, et superius recitatum clare meminerit, ex neutro tamen rite efficias, eodem, qvo litterae illae confectae, inaugurationes, qvarum meminere, reapse peractas. Alteram nihilominus a. 1194. factam ex anni hujus monimento, apud Farlatum[3] descripto videor posse efficere. Id

autem tale est: Anno ab Incarnatione D. N. I. C. 1194. Mensis Junii die nono — — — Regnante D. Nostro Serenissimo Rege Hungariae, Dalmatiae, Chroatiae, atqve Ramae, et Almerico (Emerico) super Dalmatiam, et Chroatiam: qvia scilicet hoc 1194. anni, et illud alterum 1195. anni Regnantes Belam. Et Emericum jungit, Emericus anno 1194. Dalmatiae, Ctoatiaeqvae (supremo eadem in regna jure, ut Cl. Katona[4] recte observat; penes Belam Emerici patrem manente) a Bela videtur Rex datus, atqve adeo eodem qvoqve anno iterum coronatus. Primam qvoqve inaugurationem anno 1184. fuisse peractam dicere fortasse nil vetat. At qvorsum illa duplex Emerici inauguratio? Priore forsan Rex Hungariae, altera Dalmatiae Croatiaeqve Rex inauguratus.

Adnotationes.

[1] Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 141.
[2] Illyr. Sac. Tom. 3. pag. 213.
[3] Illyr. Sac. Tom. 3. pag. 225.
[4] Hist. Crit. Tom. 4. pag. 435.

Dominicus Banus
Bela III. Rex Hung.
Emericus Dalmat. et Croat. Rex.

In ditionibus Hungariae Regi subjectis Banos alios praeter Dalmatiae, et Croatiae Banum Seculo XII. non fuisse,[1] satis compertum. Cum igitur monumentum, a Cl. Katona[2] productum, Dominicum Banum exhibeat, seqvitur eqvidem, Dominicum illum Dalmatiae et Croatiae Banum fuisse, neqve Kerchelichio[3] (unde? nescio) Nicolaum Banum ad haec tempora obtrudenti credendum. Erat qvidem hoc eodem Seculo Nicolaus Banus, ille tamen, ut posterius visuri sumus, minime huc pertinet. Superstite adhuc Rege Bela in hoc dignitatis gradu collocatum Dominicum monumentum nunc laudatum probat. Belae namqve regnantis clara illic memoria: Ego Dominicus Banus — — — per consilium, et consensum Regis Belae. Annum expressum non lego. Recte tamen 1194. aut seqventi anno, ad qvem idem Vir Clarissimus Dominici literas retulit, Pro-Regiae illius dignitatis gestae annum e tempore, qvo Militiam in terrae Sanctae subsidium professus est Dominicus, affigi posse video. In Palaestinam enim proficiscendi votum neqve ante 1188. annum (priore namqve anno IV. Kal. Octob. Hierosolymae a Saladino captae nuncius Papam Vrbanum III. exstinxit, et Gregorius VIII.

vix inchoatum Sacrae Expeditionis negotium Clementi III. perficiendum XVI. Kal. Januar. 1189. mortuus reliqvit: et illud verisimillimum, cum Regem Belam, tum Hungariae Proceres Friderici Augusti, suas per Hungariam copias traducentis, exemplo potissimum incitatos expeditionem Asiaticam spopondisse) a Dominico factum; neqve eodem anno, qvo profectionem illam vovit, ejusdem profectionis loco Coenobium in honorem DEI Matris institutum, nisi, qvis aut turbatum Reipublicae statum, aut subito profligatam Dominici valetudinem ab qvorum alterutrum commutari votum mox oportuerit, ostendat, satis manifestum puto. Igitur illud qvoqve sat manifestum, uno aliqvo intra 1188. et 1196. annum qvo Bela Rex obiit, anno profectionis Hierosolymitanae loco praedia condendo, stabiliendoqve Mariano Coenobio per Dominicum, assentiente qvin consulente etiam Rege Bela, fuisse assignata. Porro praedia sua novo illi Coenobio anno eodem, qvo erat Banus, addixit. Ego, inqvit, Dominicus Banus. Necesse est adeo, intra 1188. et 1196. annos Dominicum Banum fuisse. Atqvi reliqvis ad annum 1194. vel etiam seqventis partem, annis Calanus, de qvo nuper, nullum Dominico Bano relinqvit locum. Igitur 1194. vel seqvens annus est, qvo Dominicus esse Banus potuerit.

Qvos Magistratus antea, qvam Bani munus conseqveretur, Dominicus gesserit, tuto qvod dicam, invenio nihil. Dominicum qvidem anno 1188. Curialem[1] Comitem[4]; anno 1190. Curialem Majorem[5]; anno 1912. Comitem Palatinum[6]; anno 1193. Comitem Curialem, et Bodrogiensem[7] reperio: unus tamen? an plures hi Dominici? si diversi: eorum unus? et qvis ille Dalmatiae, et Croatiae Banus? affirmare nil ausim.

Adnotationes.

[1] Praeter Dalmatiae, et Croatiae Banum ad haec usqve tempora, de qvibus hic agimus, unum omnino Boricium Bosnae Banum in uno Stephani IV. Diplomate nominatum invenimus.

[2] Hist. Crit. Tom. 4. pag 442.

[3] Hist. Eccl. Zagrab. pag. 80.

[4] Apud Otrokocs. in MS. Hist. Eccl. Hung.

[5] In Diplom. Belae III. Eccles. Qvinqve-Eccl. dato apud Cl. Katona Hist. Crit. Tom. 4, 372. Curialis Major: at apud Koller Hist. Qvinqve-Eccl. Episc Tom. 1. pag. 304. Curialis Minor.

[6] In Serie Palatinor. Palatino XVII.

[7] In Diplom. Belae III. apud Kercbelich Notit. Praelim. pag. 63.

Andreas
Dalm. Croat. Chulm. Dux.
Rex Emericus.

Rex Bela III. anno 1196. IX. Kal. Maji moriens filios Emericum, et Andream, eorumqve majori natu Emerico regna ab se possessa reliqvit. Andreas illico miscere omnia, moliriqve, ut fratrem aut omni regno exuat, aut, id effici si non possit, ad regnorum partem, ac nominatim Dalmatiam, Croatiamqve[1] sibi concedendam compellat. Distractos fratrum animos divisa Procerum, populiqve studia mox secuta, atqve Emerico pars, pars Andreae se addixit. Qvid multa? Bellum deniqve, qvo multorum opes accisae. Certe vel in Superiore Slavonia Zagrabiensis Episcopus, et Canonici, qvod ab Regis Emerici fide non discedebant, per hos, qvi Andreae partes susceperant, damnis haud levibus affecti sunt[2]; et vicissim Vratislai Comitis de Zagrabia, per regios injectos igne, domus, et bona, qvae ad Szomszédvárám[3] perampla possidebat, direpta. Ac hujus qvidem Vratislai ille Vratislaus filius est, qvem in Audreae Diplomate, postea adducendo, legimus.

Ter autem adversus Emericum Andreas commovit bellum. Primum qvando eruperit? maxime qvaeritur, ac disceptatur. Vero qvam proximum, eodem, qvo Bela obiit, aut, qvod qvidem mihi probabilius apparet, seqvente mox anno palam commotum, et gestum. Papae Inocentii III. literae ad Abbatem S. Martini scriptae, tum Regis Emerici Diploma ita sentiendi argumentum praebent. Qvum, ait Innocentius, felicis memoriae Coelestinus Papa — — — sub poena Excommunicationis universis in Hungaria constitutis curaverit inhibere, ne dicto Duci (Andreae) contra salutem regiam consilium darent aliqvod, vel juvamen — — —[4] Coelestinus sub ipsum 1198. anni initium obiit. Superiore igitur minimum anno Andream vel re, vel consilio juvare vetuit, gravissima sacra in eos poena, qvi secus facerent, constituta. Igitur superiore etiam minimum anno, videlicet 1197. regios inter fratres vel propinqvum, vel ipsum adeo bellum fuit. Et profecto ad arma descensum jam fuisse, ex Emerici Diplomate, qvo Zerzowojum in adversitatibus, et bello intra se, ac fratrem habito ab suis partibus minime discessisse narrat.[5] Hoc Diploma, qvod belli cum Andrea gesti disserte meminit, anno 1197. saltem finiente,[6] datum est. Bellum igitur inter Emericum, et Andream, sin prius, anno certe 1197. et

exortum, et gestum. Et fortasse, qvod a Belae obitu anni 1196. reliqvum fuit, in luctu partim, partim simulati Hierosolymitani itineris apparatu, et Leopoldo Austriaco conciliando traductum.[7]

Andreae artes, Emericum fratrem ut falleret, feliciusqve, qvo tendebat, perveniret. Papae Innocentii III. literae statim ab adito Pontificatu, nimirum anno 1198. IV. Kal. Februar.[8] ad Ducem Andream datae aperiunt. Illic sane disserte, Hierosolymitanum iter, qvod Bela pater voverat, simulatum: inde (Emerico forsan ipso, qvem ea species in fraudem induxerat, non modo non adversante, sed probante etiam faventeqve, tum ut citius votum a patre susceptum redderetur, tum ut frater, cujus norat ingenium, sub regiminis sui principia abesset domo) scriptum militem, ceteraqve, sine qvibus profectio, qvam prae se ferebat, suscipi non posset, procurata: demum autem, cum ita paratum se cerneret, larva minime amplius aptus ut esset, bellum fratri Regi, nil tale opinanti illatum. „Patre tuo, inqvit, sublato de medio qvum Hierosolymitanum iter te accipere simulasses, assumptae peregrinationis oblitus — — — in fratrem tuum, et regnum Hungariae convertisti aciem bellatorum „ Hae literae, ut jam inqviebam, die 29. Januarii Anno 1198. datae. Igitur certum iterum, primum Ducis Andreae bellum ultra 1197. annum differri omnino non posse. Sunt tamen, qvi ad ipsum Belae III. emurtualem annum belli hujus principium referant,[9] qvibus facilius assentior, qvam contradico.

Porro belli hujus primi, qvod ante Mensem Majum 1198. anno finiit, exitus Andreae laetior fuit, qvam erant principia. Emerici enim ut causa aeqvior, ita res qvoqve superior fuit, et Andreas, afflictis in Hungaria rebus remedium alibi comparare coactus. In Dalmatiam se recepit, et, Jadra, ubi sedem fixit, et minoribus aliqvot locis sibi conciliatis, eas haud multo post collegit vires, ut, comparato bello, 1198. anni vere ipso et Chulmiam edomuerit, et Regem fratrem ad concedendam sibi Dalmatiam, Croatiamqve adegerit, id qvod Thomas Archidiaconus[10]: Facta est dissensio inter Henricum, et Andream Ducem fratrem ejus, fugatusqve est bis Andreas ad maritimas partes: ac Jadrensis Inscriptio[11] docet: Anno MCXCVIII. Die VI. Maji, Temporibus Emerici Regis Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, — ac Nicolai Jadrensium Archielecti. Post felicem, et gloriosum victoriosae dominationis ingressum Illustrissimi Andreae, Tertii Regis Belae filii, et triumphum, qvem sibi Omnipotens Ducatus sui Protector, et Auctor de

Dalmatia, et Croatia (in vere igitur, ut ajebam, 1198. anni Andreas armis et Chulmiam domuit, ac Emerico Dalmatiam et Croatiam, forsan ab Leopoldo Austriaco aliqvantum adjutus,[12]) extorsit: conferre dignatus est; atqve post habitam tam Chulmiae, qvam Rasciae laudabilem victoriam qvum ad Jadertinam civitatem victor rediret. Audis: Qvum ad Jadertinam civitatem victor rediret. Igitur ante 1198. annum Andreas Jadram obtinebat, ibiqve suam habeat sedem. Neqve enim eo, ubi antea non fuerit, redire qvisqvam recte dicitur; aut 1198. anni primis qvatuor mensibus et Dalmatarum animos sibi devincire, et militem, qvo Chulmiam invaderet, fratremqve sua ad vota adigeret, parare potuit. Ad fraternum 1198. anni bellum, et Dalmatiam, Croatiamqve eodem anno Andreae permissam qvod pertinet, Cl. Katona[13] eadem Iscriptione sic disserit: Si victoriosae dominationis ingressum, si triumphum de Dalmatia, Croatiaqve celebravit Andreas, et bellum adversus fratrem (1198. anno utiqve) gessisse, et eadem regna armis obtinuisse dicendus est. Nam neqve triumphus sine victoria neqve victoria sine bello obtineri potest.

Anno 1199. Andreas iterum ad arma prosiluit. At belli causae parem fortunam expertus est, ab Rege Emerico devictus. Ab re sinistre gesta in Dalmatiam primum, qvod a Thoma Archidiacono[14] proditum, deinceps, ut habet Ortilo[15], ad Leopoldum Austriacum abiit. Pax inter fratres ut coalesceret, a Conrado Archiepiscopo Moguntino plurimum operae collatum est,[16] annoqve 1200 etiam perfectum.

Hinc vero pax, concordiaqve ad 1203. annum viguit, qvo finiente erupit bellum tertium, Emerici Regis, qvi proxime aberat a periculo, facto prorsus audaci ante, qvam is annus exiit, terminatum. Rem omnem Thomas Archidiaconus[17] scriptor sincerus magis, qvam splendidus, ita describit: Post haec eo (Andrea) in Hungariam regresso, major coepit inter fratres discordiarum tumultus insurgere. Omnes enim regni Proceres, et universa pene totius Vngarici exercitus multitudo Regem deseruerant, et Andreae Duci non legitime adhaerebant; cum Rege vero pauci admodum permanserant; et ipsi tantae seditionis metu perteriti, non Regem ad sperandum hortari audebant, sed fugam potius svadebant. Audisti Regis periculum: magnanimum ejusdem in re fere conclamata consilium nunc audi. Qvum pars Regis fere nulla esset comparatione alterius, coepit multum anxiari: huc, illucqve mentem exagi-

tans qvaerebat, qvale consilium in tanto discrimine reperiret. Et tandem, coelitus inspiratus, multum solerti industria utilem viam invenit, qva et regni juta resumeret, et ab effusione sangvinis imnoxius permaneret. Tunc ait ad suos: nolite me seqvi, sed paullisper subsistite, moxqve, depositis armis, accepit duntaxat virgam in manu; et ingressus leniter in agmina hostium, ibat per mediam armatorum multitudinem, intensa voce clamando: Nunc videbo, qvis erit ausus manum extendere ad cruorem regalis prosapiae. Vide nunc tandem exitum. Qvem videntes omnes cedebant; nihilqve mutire audentes largam ei viam hinc inde faciebant. Qvum autem pervenisset ad fratrem, cepit eum, et ducens extra acies misit eum in custodiam ad qvoddam castrum. Et tunc omnes arma cum pudore, et pavore deponentes, ad regis genua provoluti veniam precabantur. Rex autem, ut erat clementissimus, universos ad gratiam suscepit. Scriptor hic annum, qvo gesta haec non notat: ceteri[18] tamen ad 1203. clare referunt: qvin ipse Archidiaconus ea mox tradit, e qvibus tertium hoc bellum, cum annus 1203. esset in exitu, patratum intelligas. Post haec autem, inqvit, non toto transacto anni spatio Rex Henricus insanabile genus langvoris incurrit. Qvum ergo sciret, diem sibi instare extremum, misit cum omni celeritate, et fratrem suum fecit educi de custodia. Emericus nempe, ut auctor est Archidiaconus, postea, qvem Andream captum mandavit custodiae, annum unum vivendo non explevit. Cum igitur die 30. Novembris 1204. anno, Critici ut ostendunt[19], Emericus obierit; Andreas autem annum omnino integrum in custodia non exegerit, recte conseqvitur, ab Andrea capto ad trigesimum Novembris diem anni 1204. sive ad Emerici obitum menses circiter decem effluxisse, atqve adeo 1203. anno finiente bellum inter Emericum, et Andream tertio gestum, atqve ab Emerico Andream captum.

De anno, qvo Andreas captus sit, hactenus: nunc de custodiae loco. Strigonii Orfelius,[20] Andreas ipse in Castro Kheene[21] captivum se fuisse, testatur in Diplomate, qvo Varasdinum Liberarum, Regiarumqve civitatum praerogativis donavit. Dum, inqvit, in carcere in Castro Kheene detineremur, ob fidelia servitia nobis ab incolis Villae Varasd fideliter praestita.[22] Qvamqvam fieri potuit, ut mox, atqve captus est Andreas Strigonii, postea vero, in Croatiam translatus, in Castro Kheene captivus teneretur.

Adnotationes.

[1] Vid. Cl. Katona Hist. Crit. Tom. 4. pag. 489. Seq.

[2] Patet ex Emerici Diplomate Ecclesiae Zagrabiensi dato: Destitutioni, et dispendio temporalium, qvod per Gverae tempestatem Zagrabiensis Ecclesia ob fidelitatis constantiam Coronae Nostrae efficaciter exhibitam perpessa est, pietatis intuitu duximus consulendum. Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 5. pag. 356.

[3] Marcellovich in MS. ad annum 1209.: „Reperitur de anno 1209. qvo Andreas II. Wratislai Comitis de Zagrabia bona metari fecit per Capellanum Bani Cyprianum, et Capitulum Zagrabiense, nempe — — — praedium qvoddam, ubi est Ecclesia S. Martini ad Zavam, et Krapinam — — — fratrum vero ejus (Wratislai) debent esse bona Bisztra." — — — Praedium illud, ubi erat Ecclesia S. Martini ad Savum, et Krapinam aliud non est a praedio Szomszédvár. Ad Castri enim Szomszédvár orientale latus in ima valle hodieqve Ecclesia S. Martini exstat, in cujus propinqvo amnem Krapinam Savus accipit. Cyprianus in monumento, ex qvo Marcellovichius haec notavit, memoratus, Benedicti Bani, vulgo Banc-Bani, Capellanus fuit.

Idem praedium ad Abbatiam, B. V. de Campo Zagrabiensi nuncupatam, postea pertinuisse, e Regis Caroli Roberti litteris ad Szomszedvariensis Castri, jam tum Regii, praefectum anno 1322. ut Marcellovichius e monumentis Eccl. Zagrab. notavit, datis patet: qvibus Rex Carolus qvinqve Marcas Denariorum Banalium Abbati B. V. de Campo Zagrabiensi per suum Castellanum qvot annis dependi jussit propterea, qvia hoc Castrum in territorio Abbatum Zagrabiensium situm esse, certo comperit. „E Marcellovichio hoc ipsum descripsit Kerchelich Hist. Eccl. Zagr.

Praedia autem Wratislai Comitis Andreae Duci adhaerentis per Regios fuisse direpta, liqvet ex Andreae Regis mandato, qvo, ut Marcellovichius in MS. notat: „Wratislai Comitis bona metari fecit." Regiarum autem literarum verba sunt: „Qvod, cum Ducatus dignitate fungebamus, et discordias cum fratre Nostro Emerico habebamus, Nos Comes Wratislaus pie susceperit, et Nobis fideliter serviverit, ut hac de causa ex Regis mandato domus ipsius conbusta, et bona direpta fuerint." Idem exscriptum invenies apud Kerchelich Hist. Eccl. Zagrab. pag. 325.

[4] Apud Cl. Katona Hist. Crit. Tom. 4. pag. 484. seq.

[5] Belius Notit. Hung. Tom. 1. pag. 115. Tom 2. pag. 232.

[6] Neqve enim Mensem, qvo Diploma datum sit, adjectum memini.

[7] Leopoldum enim Austriae Ducem Andreae adversus Emericum favisse, e Godefrido Monacho apud Freherum Tom. 1. pag. 366. intelligas.

[8] Apud Cl. Katona Hist. Crit. Tom. 4. pag. 447. seq.

[9] Cl. Katona Tom. cit. pag. 463.

[10] Hist. Salonit. Cap. 24.

[11] Apud. Luc. Lib. 4. Cap. 3.

[12] Huc nempe pertinet, qvod Godefrid. Monachus apud Freherum Tom. 1. pag. 366. habet. Cui (Andreae Duci) qvum Rex resisteret, orto inter eos bello, victoria potitus est Andreas, auxilio Ducis Austriae Lupoldi.

13 Hist. Crit. Tom. 4. pag. 489.

14 Hist. Salonit. Cap. 24. „Fugatus est bis Andreas ad maritimas partes:“ adeoqve nunc Secundo. Tertium enim cum esset bellum, Andreas ab Rege captus est.

15 Ad annum 1200. Anno priori Andream Vngarum qvi ob dissidia cum fratre Emerico Rege, fugere coactus fuit, benigne (Leopoldus Austriacus) apud se recepit.

16 Godefrid. Monach. apud Freher. Tom. 1. pag. 366.

17 Hist Salonit. Cap. 24.

18 Cl. Katona Hist. Crit. Tom. 4. pag. 751. Seq.

19 Vid. eumd. Loc. cit.

20 Script. Rer. Boic. Tom. 2. pag. 335.

21 Konschinam in Comitatu Zagrabiensi Castrum alii, alii Kneginecz villam in Provincia Varasdinensi sitam opinantur. Cum postremis sentire malim. Locum enim, in qvo Andreas detinebatur Villae Varasd. cujus incolae captivo illi officia adeo grata praestiterint, vicinum esse oportuit. Atqvi Konschina Varasdino sat longe dissita; Kneginecz uno vix stadio meridiem versus abest. Sed castro, ne elaberetur, opus fuit. Atqvi Kneginecz etiam castelli majoris vestigia hodiedum retinet. Adde, Kneginecz in vetustioribus monumentis etiam Knege appelari, qvod vocabulum cum permultum affine sit vocabulo Keene, Kheene, inde qvoqve suspicari licet, in Castro Kneginecz Andream Emerici jussu detentum.

22 E Tabulario Lib. Reg. Civit. Varasdinens.

Andreas Banus 1198.
Andreas Dux Dalm. Croat. Chulm.
Rex Emericus.

Andreae Dalmatiae, Croatiae, Chulmiaeqve Ducis bina anni 1198. Diplomata, qvorum altero Phariensis Ecclesiae Episcopum Micham nominat, altero Spalatenses Archiepiscopos in possessione certarum Ecclesiarum, et praediorum, Ecclesiis illis adnexorum, confirmat, Andream Banum nobis exhibent. In priore: „Anno ab Incarnatione Domini 1108. — — — Ego Andreas Tertii Belae Regis filius, DEI Gratia Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Chulmaeqve Dux — — — Hujus autem Constitutionis pagina testimonio istorum facta est. Andrea Bano, Comite Maccharia, Comite Joseph, Comite Andronico filio Bani, Camerario Ducis Wenceslavo, Praeposito Guttfredo, Magistro Teobaldo. Datum per manus Petri filii Mylkc (fortasse legendum: Mike, Myke) Ducis Aulae Notario.[1] In altero autem haec lego: „Anno Domini Nostri JESV Christi 1198. Bano existente Andrea, Georgio Tiniensi Episcopo, Matthaeo Corbaviensi Episcopo; Macharia Comite, Joseph Comite, Bea Comite.

Hanc Nostrae Confirmationis paginam Petrus Ducis Aulae Cancellarius adnotavit. Praestaldo hujus rei Vratislao filio Vratislai de Zagrabia.[2]

Eorum, qvi posteriori Diplomati subscripti sunt, ordo advertit animum. Qvid enim est, qvod praeter morem Episcopis Andreas Banus praeponitur? Id, reor, indicio est, propinqvitatis vinculo cum Andrea Duce Banum hunc conjunctum fuisse. Eandem nempe ob causam jam antea Belum Banum ante Episcopos scriptum alii observarunt. Et certe Papae Innocentii III. literae ad Kalendam Vesprimiensem Episcopum, itemqve ad Abbatem de Bacon Anno 1208. datae, de Andrea Bano qvod dixi, testatum faciunt, in qvibus haec: „Cum bonae memoriae Margareta qvondam uxor bonae memóriae Andreae Comitis de Simighio amita Charissimi in Christo Filii Nostri Illustris Regis (Andreae) Hungariae — — Hospitali dotem suam in ultima voluntate legaverit intuitu pietatis, Nobilis Vir Andronicus filius Comitis supra dicti eamdem dotem contra justitiam detinet.“[3]

Hunc Andream dissidiorum supra memoratorum tempore, relictis Emerici partibus, ab Andreae Duce stetisse, atqve cum eodem in Dalmatiam, ducto etiam secum Andronico filio, profectum ex adductis Diplomatibus liqvido apparet. Dux Andreas Virum et perstudiosum sui, et propinqvum sibi, qvo decebat, loco habuit, et his in regnis secundum ab se esse voluit. Ab reconciliata Regem inter, ac Ducem fratres concordia facilem, ut opinor, in Emerici gratiam reditum invenit, Comitisqve de Simighio honorem vel retinuit, vel accepit. Andronico filio superstite, ut ex adductis Innocentii Papae litteris colligo, Andreas decessit.

Adnotationes.

1 Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. V. pag. 65,
2 Apud eum. Tom. III. p. 228.
3 Apud Cl. Pray in Disertat. De Prioratu Auranae pag. 106.

Nicolaus de Zala Banus 1199—1200.
Andreas Dux Dalm. Croat. Chulm.
Rex Emericus.

Kerchelichium si audias, Nicolaum de Zala semel, ac iterum fuisse Banum dices. Ita enim ille: „Anno 1195. Nicolaus de Zala Sclavoniae Banus.[1] Item: Andreas II. ab anno 1196. Dux fuerat.

*

Sub qvo Nicolaus Sclavoniae Banus; Dalmatiae vero, atqve Croatiae Andreas."[2] Deniqve: "Anno 1196. Andreas Totius Dalmatiae, Croatiae, et Sclavoniae Dux, post cujus captivitatem iterum (Banus) Nicolaus de Zala." Huic igitur si assentimur, Nicolaum de Zala ab anno 1195. ad 1203. exeuntem necesse est dicamus Banum fuisse. Cum enim dicat: „Anno 1196. Andreas Totius Dalmatiae, Croatiae, et Sclavoniae Dux, post cujus captivitatem iterum Nicolaus de Zala; et alibi: Andreas — ab anno 1196. Dux fuerat. Sub qvo Nicolaus, videtur dicere, ab anno 1196. ad id usqve tempus, qvo custodiae mandatus Andreas, atqve adeo ad exitum usqve 1263. anni Nicolaum de Zala Banum, et Sclavoniae qvidem illum (nam, ut ait, Dalmatiae vero, atqve Croatiae Andreas) fuisse. Ac ne fortasse de re, qvam scribit, dubites, addit; docentibus ista monumentis. Credam? Non eam de viro opinionem accepi, ut ejus auctoritas sine monumento in rem adducto apud me valeat. Et alioqvin est aliqvid, qvod propter vacillare, claudicareqve haec putem. Nam ut praeteream, ad 1195. annum, qvem Nicolao Kerchelichius assignat. Dominicum Banum, de qvo nuper, pertinere videri. Seculo XII. non modo duo his regnis Bani praefici, sed etiam nomine Bani Sclavoniae nuncupari coepisse non videntur. Si tamen ille Nicolaum Emerici, Andream Andreae Ducis partium Banos scripsisset, fortasse aliqvanto facilius assentientem me sibi haberet. Qvamqvam id etiam monumento, qvod fidem mereatur, probari exposcerem.

Hactenus hoc mihi certum. Anno 1199. et Seqvente Nicolaum de Zala in Dalmatiae, et Croatiae regnis pro-regiam dignitatem gessisse. Ac priorem qvidem ex his annum qvod attinet, habemus Regis Emerici litteras, qvibus Ecclesiae Zagrabiensis populum a jurisdictione Banorum eximit. Testes, earum ad calcem: „Datum per manus Desiderii Aulae Nostrae Cancellarii. Anno Dominicae Incarnationis. Millesimo Centesimo Nonagesimo Nono — — — Mog Palatino, et eodem Comite Bachiensi; Nicolao Bano, et eodem Comite de Zala: Nica (fortassis Micha) Comite de Bichor; Fulcone Comite de Budrug; Chefano Comite de Suprun; Ampudino Comite de Zanogh; Dionysio Comite de Vngvar"[3] De altero autem, nempe 1200. anno Andreae Ducis Diploma Coenobio SS. Cosmae, et Damiani datum testatur: »Datum per manus Jacobi Praepositi Magistri Nostri, et Cancellarii. Anno Dominicae Incarnationis Millesimo Ducentesimo. — — — Jobagyonum vero nomina, qvi tunc

aderant, — — haec sunt — — Mog Comes; Nicolaus Banus" — — —[4] In utroqve, Bani scilicet, Comitisqve de Zala munere Anno 1200. Benedictus Nicolao successit, lapso octobri mense, cujus qvinto decimo die Nicolaum adhuc Banum lego in Andreae Ducis literis, qvibus, praedium, ad jus fisci devolutum, cuidam donavit. Earum haec verba: — — — „Qvoniam talium hereditates, omni spe sobolis privatorum, ad jus Ducatus devolvi debent, jus idem in proprietatem — — — totaliter refundimus cum tranqvillitate pacis perpetuandum. — — — — Nomina vero Jobagionum, qvi huic Nostrae institutioni interfuerant, haec sunt; Mog Comes, Nicolaus Banus, Dominicus Zagrabiensis Episcopus, — — — Isep Comes — — — Hoc actum est anno Incarnationis Dominicae 1200. Mense Octobri. XV. ejusdem mensis — — — Datum per manus Magistri Jacobi Praepositi, ejusdem Ducis Cancellarii.[5]

Adnotationes.

[1] Hist. Eccl. Zagr. pag. 80.

[2] Ibid pag. 327.

[3] Farlat. Illyr. Sac. Tom. 5. pag. 356. Kerchelich Hist. Eccl. Zagr. pag. 44. Seq.

[4] Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 8.

[5] Ex Collect. Marcellov.

Finis Banornm Seculi XII.

Benedictus I. Banus Com. de Zala 1200.
Rex Emericus
Andreas Dalm. Croat. Chulm. Dux.

Dominicum Banum, qvem ad Annum MCCI. Ritterus[1] notavit, ad annum MCC. Cl. Prayus collocat. Emericus, inqvit, postqvam Dominicum ex splendidissimo genere Prodanorum de Nadasd Sclavoniae Banum praefecisset, in Hungariam redux — — — — Ladislaum infantem se vivo coronari voluit.[2] Porro Emericum Regem Anno MCC. in Dalmatiam profectum, et Traguriuae Civitati, a cujus clero, populoqve honore singulari acceptus sit, Privilegia confirmasse, idem Clarissimus scriptor memorat. Huic igitur si subscribimus, eodem hoc MCC. anno, in qvem ille Dalmaticum iter Emerici retulit, ab rege, in Hungariam mox redituro, Dominicum Breatum (sic) Banum dicemus. Emericus autem, si qvidem illi, ut Prayo visum, in Dalmatia adhuc exsistenti Innocentii Papae

de reprimendis in Bosna Patarenis literae redditae sint, nonnisi finiente Octobri e Dalmatia discessit. Illae enim, qvia V. Id. Oct. Anno MCC. datae sunt,[3] vix ante vigesimum Octobris diem ad Regem perlatae. Igitur neqve Dominicus ante Millesimi ducentesimi anni mensem Octobrem Nicolao, qvi priore anni illius parte Banus erat, suffectus. Haec tamen, qvae celeberrimus hic Hungariae scriptor, de Dalmatica Regis Emerici profectione, commoratione, ceterisqve cum eadem conjunctis, ac proinde de Dominico etiam Bano memoravit, ut vera sint, vereor. Mihi certe qvaedam aliter narrare videtur Lucius. Is enim disserte scribit: „Andream Ducem (nusqvam Emericum) eximio cum honore a Tragurinis acceptum, atqve ab Andrea Duce, non item ab Rege Emerico Privilegium esse concessum, in qvo illa: Traguriensem civitatem intravimus, ubi una a Clero, et universo populo in honore, et gaudio accepti, laudes hymnidicas honorabiliter recepimus.[4]

Certius est, Nicolao de Zala Banum proximum, unaqve Comitem de Zala fuisse Benedictum, teste Diplomate, qvo Csasmam Episcopale oppidum iisdem, qvibus Dombrenses gaudebant, Privilegiis Anno MCC. Emericus donavit. Diploma sic finit: Datum per manus Desiderii Aulae Nostrae Cancellarii, et Praepositi de Scibin. Anno Dominicae Incarnationis MCC. Vener. Job Strigonien. Rever. Saul Colocen. Archiepiscopo; Calano Qvinqve-Eccles. — — — Mika Palatino, et Bachien. Com. Benedicto Bano, et Com. de Zala; — — —[5]

Itaqve anno Millesimo ducentesino sat multum progresso Benedictus in utraqve dignitate, Bani scilicet, Comitisqve de Zala, Nicolao, qvod vi Diplomatum constet hactenus, proxime successit. Biennium, neqve fortasse integrum, in hoc Magistratu exegit. In Diplomate Anni MCCII. Benedictus Comes Bachiensis[6]; et in altero Anni MCCVI. Strigoniensi Ecclesiae dato,[7] Benedictus Vajavodus legitur. Hic tamen an ille Benedictus, qvi antea Banus, et Comes de Zala, fuerit? qvis definiet.

Adnotationes.

[1] In opere MSS. de Banatu Croat.
[2] Annal. Reg. Hung. P. 1. pag. 187.
[3] Vid. eum. pag. 186.
[4] Vid. Luc. Lib. 2. Cap. 6.
[5] Ex Collect. Marcellov.
[6] Apud Cl. Katona Hist. Crit. Tom. 4. pag. 630. seq.
[7] Apud eumd. Hist. Crit. Tom. 5. pag. 33.

Martinus Banus 1202 et 1213.
Rex Emericus.
Andreas Dux Dalm. Croat. Chulm.

Andrea adhuc Duce, Annoqve Christi MCCII. ac iterum eodem Andrea jam Rege Anno MCCXII. Martinum Banum litterarum monumenta ad nos transmissa exhibent. Illum certe in Andreae adhuc Ducis literis super limitibus terrae cujuspiam prope Zagrabiam sitae datis, et in Privilegio Theobaldo Abbati B. V. de Toplica, sive Topuszka per Andream jam regem conccesso, legimus. Illae ita finiunt: „Sunt autem hujus rei testes Mogh Comes, Nicolaus Comes, Martinus Banus, Crasun Comes, Cresen Comes, Ata Comes, Cristol Comes, Faul Comes. Datum per manus Jacobi Praepositi Magistri Nostri, et Cancellarii. Anno Dominicae Incarnationis MCCII."[1] Privilegium autem Toplicense Anno Chr. M.CC.XIII. Regni Andreae Anno IX. datum haec nomina Baronum exhibet: Banc Palatino. Martino Bano existentibus. Jula Bachien. et Curiali Comite, — — —[2] Ritterus[3] plus audet, qvi Martinum ad annum etiam M.CC.X. Banum ponit, atqve in Andreae Privilegiis memoratum scribit. Ille tamen nil usqvam, qvod rem efficiat, profert. Unum hoc superat, te ut moneam, me suspicari duntaxat, non item affirmare. Martinum, qvi Anno M.CC.II. erat Banus, anno qvoqve M.CC.XIII. Banum fuisse.

Adnotationes.

1 Ex Collect. Marcellov.

2 E Tabular. Episc. Zagrab. qvo Topuszkensis Monasterii Archivum translatum est postea qvam Abbatia Topuszkensis Regum beneficio Episcopis Zagrabiensibus obvenit. Diploma, qvod hic laudatur, prae manibus Ritterus habuit, et verba, qvae adduxi, annumqve dati Diplomatis suo operi De Banatu Croatorum Cap. V. inscripsit.

3 Loc. cit.

Chepanus, sive Stephanus I. Banus 1205—1207.
Rex Andreas II.

Andreae II. anno primo, et altero, Christi autem M.CC.VI. ac seqvente Chepanum Croatiae Banum in tribus Regis Andreae Diplomatibus lego. Primum, Ecclesiae Strigoniensi datum,[1] haec nomina Baronum complectitur; Datum per manus Gothfridi Orodiensis Praepositi, et Aulae Regiae Cancellarii. Anno Dominicae Incarnationis M.CC.VI. — — — — Mochone Palatino, et Co-

mite Bichoriensi; Chepano filio Mujabono (Corr. ex alio Diplomate: Michae, Mie, Bano) Benedicto Vajavodo; Chepano Com. Bacien. Smaragdo Zonukiensi et Com. Curiae: Gula (Jula) Com. Budrugien. — — — — Alterum Canonicis S. Sepulcri datum[2]: Datum per manus Roberti Albensis Praepositi, et Aulae Regiae Cancellarii, Anno Dominicae Incarnationis M.CC.VII. — — — — Chepano filio Bathyon (Corr. iterum: filio Stephani, Baciensi) et Palatino Comite; Stephano, filio Michae, Bano, et Simigien. Comite existentibus; — — — — — — Chepano, filii Stephani, Bachien. et Palatino Comite; Stephano, filio Mie, Bano et Simigien. Comite; — — — Anno Regni Nostri Secundo.

Chepanum autem, qvem in Diplomate secundo legis filium Michae, a Stephano qvem habes in tertio, alium cave putes. Stephanum enim olim Chepanum, et Chephanum enunciatum, scriptumqve et alii[4] observarunt, et haec ipsa, qvae nunc recitavi, monumenta testantur. Neqve illic crede nodum, qvod Chepanus filius Michae in altero, in altero Stephanus filius Mi expressus. Aut enim scribis hoc tribuendum, aut Miche, etiam Mie appellari reapse solitus. Atqve his monumentis revincuntur Ritterus, et Kerchelichius, qvorum prior[5] ad Annum M.CC.VII. Banc-Banum;[6] alter ad eumdem annum Banc-Banum alibi,[7] alibi,[8] Martinum posuit.

Si qvid opinari fas esset, Chepanum Banum, ut a Chephano Hungariae Palatino diversum fuisse constat, ita diversae qvoqve familiae; Chephanum item Palatinum e gente Hedervaria[9], Chepanum vero Banum illius Mikej, qvi ante Chepanum Palatio praefuit,[10] fuisse filium dicerem.

Adnotationes.

[1] Apud Cl. Katona Hist. Crit. Tom. 5. pag. 33.

[2] Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 5. pag. 358.

[3] Apud eumd. Tom. 3. pag. 238. Hoc autem Diploma ante exitum Mensis Maji datum oportuit. Cum enim Anno 1205. Die 29. Maji coronatus sit Andreas, a die 29. Maji Anni 1207. regni Andreae annus jam tertius decurrebat.

[4] Nicol. Muszka in Ser. Palatinor. Palatino XXI.

[5] In Oper. MSS. De Banatu Croat. Potuit tamen labente eodem anno Banc-Banus succedere.

[6] Hist. Eccl. Zagrab. pag. 80.

[7] Ibid. pag. 327.

[8] Vid. Nicol. Muszka loc. cit.

[9] Vid. emd. in Palatino XX.

Banc-Banus, sive Benedictus II.[1] Banus 1208—9 et 1217—8. Rex Andreas II.

Splendidae apud Hungaros BORIORUM familiae decus, et lumen Banco[2]. Toga enim, sagoqve magnum illum et prepetua Regis Andreae gratia, et honores, magistratusqve amplissimi ab eo gesti luculenter ostendunt. Pro-Regem illum Hungaria ter suum[3], suum Croatia bis habuit; atqve haec primum M.CC.VIII. et M.CC.IX. annis: deinde iterum Anno M.CC.XVII. ac duobus seqventibus. Illud nunc reliqvum, ut, qvod ajo, monumentis comprobem. De Anno M.CC.VIII. Diploma exstat, qvo Andreas II. Cisterciensium Abbatiam in Lebeny confirmavit, cui reliqvos inter Banus Banco subscriptus.[4]

Ad Annum M.CC. IX. tria Diplomata pertinent: Primum, qvo Rex idem donationem Bartholomaeo de Veglia per Belam III. factam in Jerindonem Bartholomaei nepotem transtulit. In eo: Datum per manus Roberti Albensis Praepositi, Aulae Nostrae Cancellarii. Anno Dominicae Incarnationis M.CC.IX. — — — Bertholdo Colocensi Electo existentibus; — — — — — Musumer[5] Palatino Comite; Bancone Bano; Benedicto Vajvoda existentibus; Marcello (Bachien.) Jula Budrogiensi; Michaele Bihoriensi, — — — — Regni Nostri anno qvinto.[6] Alterum, Vratislavo Comiti de Zagrabia datum, ita Clauditur: Datum per manus Magistri Thomae, Aulae Regiae Cancellarii. Anno ab Incarnatione Domini M.CC.IX. Venerabili I. (Joanne) Strigoniensi Archiepiscopo; B. (Bertholdo) Colocensi Electo existentibus; Calano Qvinqve-Ecclesien. B. (Boleslao) Vaciensi; C. (Catapano) Agrien. S. (Simone Varadien. K. (Kalenda) Besprim. G. (Gothardo) Zagr. D. (Desiderio) Chenadien. W. (Willermo) Transilvan. P. (Petro) Gewrien. Ecclesias DEI feliciter gubernantibus. P. (Poth) Palatino, et Musunien. B. (Ban- (cone Bano; M. (Michaele) Vojavoda existentibus. M. (Marcello) Bachien. Jula Budrigien. Moche Posonien. Nicolao Bichorien. Martino Hevejen. O (Ochuz) Suprun. Moys Ferrei Castri Comitatus tenentibus. Regni Nostri anno qvinto.[7]

Anno M.CC.IX. nondum circumacto honorem Bani, honore Bihariensis Comitis aut accepto, aut retento, posuit, ut iterum docentDiplomata Adolpho Scepusiensi Praeposito,[9] ac Demetrio de Raska[10] anno eodem data. Anno M.CC.XI. Bichoriensem, et Curialem Reginae;[11] Anno M,CC.XII. Palatinum, et Kewiensem;[12]

Anno M.CC.XIII. tantum Posoniensem;[13] Anno M.CC.XIV. denuo Palatinum, simulqve Posoniensem Comitem fuisse[14] Banconem, exploratum habemus. Hinc autem biennio proximo an omni publicae rei procuratione vacarit, aut aliqvem Magistratum gesserit, deficientibus me monumentis. qvod dicam, non habeo.

Intra annos M.CC.XII. et M.CC.XV. Regina Gertrudis interfecta. Banc-Banum caedis hujus maxime reum qvam plurimi scriptores fecerunt; expertem culpae Rex ipse, ut puto, agnovit, qvi ceteris, qvas patrati ejus criminis participes fuisse comperit, bonorum, honorumqve possessione multatis[15] Banc-Banum iterum Anno M.CC.XVII. idqve eo tempore, qvo expeditione Hierosolymitana tandem suscepta, ab regno abfuturus erat longissime, Croatiae Pro-Regem esse voluit, ut e Privilegio Spalatensibus concesso patet, ubi haec: Datum per manus Magistri Vgrini, Aulae Regiae Cancellarii. Anno Millesimo ducentesimo decimo septimo. — — — — Jula Palatino; Bancone Bano; — — — Regni Nostri anno Tertio decimo.[16] Anno annum hunc seqvente Magistratum continuavit Banco, ut constat e Diplomate, qvod Baboneg, et Stephanus Comites de Wodycha, filii Comitis Stephani de Gorichia, acceperunt. Ejus hoc extremum: Datum per manus Magistri Vgrini Aulae Nostrae Cancellarii. Anno ab Incarnatione — Salvateris Nostri M.CC.XVIII. — — — — Jule Palatino; Bankone Bano; — — — Regni Nostri anno Qvarto decimo[17]. Atqve hic annus administrati Illyrici Banc-Bano postremus fuit.

Adnotationes.

[1] Banc, Banco, Bznko, nomen non familiae, sed sacro in lavacro pro Cristiano more infanti inditum, Benedictum notat. Timon Epit. Chronol. ad ann. 1213. Nicol. Muszka in Palatino XXIII. Hunc autem Banconem seu Benedictum a Benedicto, qvem primum in Seculi hujus Banis posui, esse alium, diploma svadet, ad Annum 1209. hic primo loco adductum, in qvo Banco Banus, et Benedictus (fortasse idem, qvi Anno 1200. Banus) Vajvoda Transilv.

[2] Vid. Turocz. Chron. P. 2. pag. 72.

[3] Anno 1212. Vid. Cl. Katona Hist Crit. Tom. V. pag. 153. 156. 159. Iterum Anno 1214. ut id. Cl. scriptor notat Tom. cit. pag. 205. Qvod si ita est. Anno 1214. non integro munus Palatini is gessit, qvia anni ejusdem Diplomati Nicolaum Palatinum adscriptum leges Tom. cit. pag. 192.

[4] Apud Schmith. Archiep. Strigon. pag. 31.

[5] Lege: Poth Musuniensi, et Palatino Comite.

[6] Apud Kerchel. Notit. Paelim. pag. 188.

[7] Ex Collect. Marcellov.

[8] Postrema autem duo haec Diplomata post mensem Majum esse data, nemo non perspicit. Nam die 29. Maji Anno 1209. qvintum regni annum coepisse, jam novimus. Arbitror etiam, qvo ordine illa produco, data etiam fuisse; atqve adeo reapse primum Jerindoni de Veglia, qvia Robertus adhuc Cancellarius: Deinceps Vratislao de Zagrabia, qvia Thomas jam Cancelarius:

[9] Apud Cl. Katona Hist. Crit. Tom. V. pag. 91. seqq.

[10] Ibid. pag. 95. seqq.

[11] Apud Kerchel. Hist. Eccl. Zagrab. pag. 39.

[12] Apud Wagner Annal. Scepus. P. 1. pag. 389.

[13] Apud Cl. Katona Hist. Crit. Tom. V. pag. 173. seqq.

[14] Ibid pag. 207.

[15] Eorum unus Simon frater Michaelis Bani. Vid Cl. Katona Hist. Crit. Tom. V. pag. 204.

[16] Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 3. pag. 243. Eamdem subscriptionem in binis Andreae Diplomatibus, Ecclesiae Zagrabiensi datis, invenies apud eumd. Tom. V. pag 359. seqq.

[17] Apud Reverendiss. Jos. Koller Hist. Episc. Qvinqve-Eccles. Tom. 1. pag. 350.

Bertholdus Colocen. Elect. Banus 1206—1212.
Rex Andreas II.

Bertholdus Meraniae Ducis filius, Seculo, sponsaqve dimissis[1], Bambergensis primum erat Praepositus, postea Colocensis Archi-Episcopus, demum autem Aqvilejensis Patriarcha. Hunc in Hungariam sororis Gertrudis, qvam Rex Andreas II. habebat in matrimonio, visendae gratia haud pridem delatum Colocenses Canonici Ecclesiae suae Pastorem legerunt. Annos tum qvatuor ac viginti natus erat Bertholdus,[2] in scientiis autem Episcopo dignis, imo et necessariis, Grammaticen excipio, omnino rudis[3]. Atqve haec morabantur Romanum Pontificem, utne statim confirmaret electum, pallioqve donaret. Nihilominus Regis Andrae praecibus hoc dedit Papa Innocentius, ut, dum in aetate, scientiaqve procederet, Colocensem Ecclesiam tam in Spiritualibus, qvam temporalibus admistraret[4] Ex qvo intelligas, cur Bertholdus ad annum usqve MCCXII. Colocensis Electus nominatus?

Ad Ecclesiasticum hunc honorem honores profanos Rex affinis adjecit, Annoqve MCCIX. Bertholdum Vicetia, qvo studiorum causa concesserat, reversum, Croatiae Banum renunciavit. Hoc Magistratu illum tres fere annos functum testantur Diplomata, qvae, prout anni se excipiunt, placet adscribere. Prima sunt, qvae Adol-

phus Scepusiensis Praepositus, ac Demetrius de Raska impetrarunt, atqve ita finiunt: „Datum per manus Magistri Thomae Aulae Regiae Vice-Cancellarii. Anno ab Incarnatione Domini MCCIX. Venerabili Joanne Strigoniensi Archiepiscopo; Bertholdo Colocensi, et Bano existente; — — —[5] Alterum est Varasdinensi civitati datum, et a Kerchelichio Notit. Praelim, pag. 188. descriptum. Ejus qvam Kerchelichius praetermisit, haec clausula: Datum, per manus Magistri Thome Aule Regie Cancellarii Anno ab Incarnatione Domini Millesimo ducentesimo nono. Venerabili Johanne Striginiensi Archiepiscopo; Reverendo Bertholdo Colocen. Electo, et Bano existentibus. Stephano Zagrabien. Calano Qvinqve--Ecclesien. Boleslao Wacien. Catapano Agrien. Roberto Wesprim Electo; Desiderio Canadien. Symone Waradien. Potro Gevrien. Ecclesias feliciter gubernantibus, Poch Palatino, Comit. Musunien. Michaele Wajvoda existentibus. Zaharia Comite tunc tempore Warasdien. Marcello Wacien. Jula Budrugen. Bancone Byharien. Nicolao Keuerien. (Kewien) Ochus Suprun. Moyas Ferrei Castri;. Mochone Pusun. Buzad Gevrien. Comitatus tenentibus. Regni Nostri anno qvinto. Recitare hanc ea maxime de causa placuit, qvod illa Clarissimum Historiae Criticae Hung. Regum Auctorem Tom. V. pag. 107. Dc Roberto qvam rectissime opinatum demonstrat. Addam etiam Diplomatis Eqvitibus Templi Militiae dati epilogum: „Data per manus Magistri Thomae Aulae Regiae Cancellarii Praepositi Albensis. Anno Domini Millesimo ducentesimo nono." Igitur Andrea Rege, inqvies, eodem anno, temporeqve Croatia duos habebat Banos. Eodem enim hoc anno Banum Banconem vidimus. Eodem, inqvam ego, anno, non tamen eodem qvoqve tempore Bertholdus, et Banco fuere Bani: Sed prima Anni MCCIX. parte, qva Bertholdum domo abfuisse, literae Innocentianae[6] docent, unus Banco Banus, altera reliqva unus Bertholdus fuit. Alioqvin enim, si, ut eodem anno, ita etiam eodem tempore eorum uterqve fuisset Banus, utrisqve nomini Tò Banus adjectum fuisset. Proinde hoc seqvitur, Diplomata Anni MCCIX. qvae Banconem Banum exhibent, priora esse Diplomatibus, qvae Banum Bertholdum habent.

Qvo demonstrem Anno MCCX. Bertholdum Banum monumentum qvidem habeo nullum: qvia tamen nullum etiam adhuc reperi, qvod alium Banum exhibeat, neqve Ritterus adduxit aliqvod, qvo Martinum fuisse evincat, dignitatem, qvam superiore anno accepit, a Bertholdo retentam credo, et Anno MCCXI. qvo B.

V. Abbatiam de Toplica, seu Topuszka Rex Andreas condidit, continuatam. Institutae enim ejus Abbatiae Diploma finit: „Datum per manus Magistri Thomae Aulae Regiae Cancellarii, et Vespriemiensis Praepositi. Anno ab Incarnatione Domini MCCXI. Venerabili Joanne Strigoniensi Archiepiscopo; Reverendo Bertholdo Colocensi Electo, et Bano existente; — — — Regni Nostri Anno Sexto[7]. Anno hinc proximo Vajvoda"[8]; mox seqvente Bachiensis, et Budrogiensis Comes Bertholdus[9] legitur.

Regina Gertrude per summum nefas interfecta, minus in se propensum Regis Andreae animum, proceres autem Hungariae ab se alienos expertus,[10] Anno MCCXVIII. Cathedram Aqvilejensem accepit. Prius tamen, qvam Aqvilejam trannsiit, pro Collegio Sacerdotum, qvo provinciam ab erroribus Patarenorum defenderent, ab Rege Andrea, et Bela Primogenito Castrum de Posega impetravit, Capituliqve Posegani praecipuus auctor exstitit.[11]

Adnotationes.

[1] Michael Horvath e S. P. Natal. Epp. Coloc. pag. 43. seq. Qvum svasu amicorum Bertholdus virginem sibi sponsam subtrahasset. anteqvam cum ea ad thalamum perveniret, memoriae sibi incidit, ea die nondum se pro more solito Officium B. V. MARIAE persolvisse, Iccirco protinus in aliqvem dōmus angulum se recepit ad illud persolvendum. Qvumqve inter orandum ad illud pervenisset: „Tota pulcra es amica mea;" ecce Dei para Virgo MARIA illi apparuit, dicens: si ego sum tota pulcra, et amica tua, qvid est, qvod me dimittas et aliam tibi sponsam eligas? Obstupuit ad haec audita, perculsus rei novitate, Bertholdus; et, ut erat promto ad exseqvendam DEI voluntatem animo, respondit: qvid me vis facere? Tum illi DEI para Virgo reposuit: Si sponsam amore mei in terra dimittis, me sponsam in Coelesti regno habebis: et, si Conceptionis meae festum VI. Id Decembris celebraveris, celebrandumqve praedicaveris, mecum in regno filii mei lauream conseqveris. Paruit Coelesti monito Bertholdus, et Ecclesiasticae dein militiae adscriptus, haec omnia etiam opere ipso adimplevit.

[2] Anno nempe 1206. qvo Electus. Nam Anno 1207. annorum viginti qvinqve fuisse Bertholdum ex litteris Papae Innocentii apud Cl. Katona. Hist. Crit. Tom. V. pag. 66. descriptio patet.

[3] Innocentius Papa in iisdem litteris apud eumd. loc. cit.

[4] Vide ea de re Innocentii Papae literas apud Cl. Katona Tom. V. pag. 28. Seqq.

[5] Apud eum. Tom. V. pag. 91. pag. 95.

[6] Vid. Ibid. pag. 87. seqq.

[7] Apud Kercbelich Hist. Eccl. Zagr. pag. 39.

[8] Vid. Bina Diplomata apud Cl. Katona Tom. V. pag. 154. Seqq.

[9] Vid. eumd. Tom. cit. pag. 173. Seqq.

[10] Manus etiam in Bertholdum ausos injicere, ex Innocentii Papae literis, qvas e Baluzio Cl. Katona Hist. Crit. Tom. V. pag. 178. seqq. recitat, intelligas. Hae autem qvia VIII. Id. Januar. Anno 1214. datae, Seqvitur, Anno 1213. id factum. Sub Gertrudis sororis caedem. ac proinde hanc ipsam caedem Anno 1213. evenisse suspicor.

[11] Eodem enim anno Vgrinus Archielectus legitur apud Cl. Kat. Tom. 5. pag. 322.

[12] Haec qvidem e Kerchelichii Hist. Eccl. Zagr. pag. 39. opinione, qvam hic loci examinare non vacat.

Michael Banus 1212.
Rex Andreas II.

Michaelem, qvi, ut puto, Anno MCCIX. Comes Bihoriensis,[1] primum, dein eodem finiente,[2] ac duobus seqventibus[3] Vajvoda fuit, Anno MCCXII. Banum ex Andreae II. Diplomate Canonicis S. Sepulcri dato[4] cognovimus. Ad ejus calcem: Datum per manus Magistri Thomae Fidelis Nostri, et Vesprimensis (alibi Cybiniensis) Praepositi. Anno ab Incarnatione Domini MCCXII. Banc Palatino, et Kewien. Comite; Michaele Bano existentibus; — — — Regni Nostri anno VIII. Et qvoniam Regni Anno VIII. additum, intelligis Anni 1212. mense Majo jam lapso Michaelem certo fuisse Banum. Honos hic viro minime diuturnus. Eodem namqve anno, aut certe seqventis principio et honore, qvod constat,[5] et, qvod suspicor, vita pariter abivit: neqve enim deinceps Diploma, qvod sciam, ullum Michaelem habet.

Huic frater Simon fuit, qvem interficiendae Reginae Gertrudis auctorem, aut potius adjutorem compertum, eaqve propter bonorum publicatione multatum Andreae Regis Diploma[6] prodit. Cl. Katona[7] ad eumdem hunc annum MCCXII. Nicolaum etiam Banum notavit. At in omni illius praeclaro illo opere monumentum non reperio, ex qvo Nicolaum proxime ante, aut post Michaelem Banum constituam.

Adnotationes.

[1] Dipl. Vid. apud Kerchel. Notit. Praelim. pag. 188.

[2] Dipl. Vid. apud Cl. Kat. Tom. V. pag. 99. seqq.

[3] Qvoad annum 1211. Vid. ap Kerchel. N. E. Z. pag. 39.

[4] Dipl. apud Cl. Wagner Annal. Scepus P. 1. pag. 389.

[5] Anno enim 1213. Martinum Banum jam ostendi.

[6] Vid Dipl. apud Cl. Kat. Tom. V. pag. 204.

Jula I. Banus, Com. Castri Ferrei 1213.
Rex Andreas II.

Anno MCCXIII. Pro-Regem Illyrici fuisse Julam, e Diplomate Montis Panoniae dato, atqve per Chrysost. Novak, ac deinceps per Cl. Katona[1] descripto compertum, cujus in fine: Datum per manus Thomae Praepositi Albensis, et Hungariae Cancellarii. Anno ab Incarnatione Domini MCCXIII. — — — — Jula Bano, et Comite de Castro Ferreo; Nicolao Palatino, et Comite Scenadiensi; et alii Magistratus praecesserunt. Hunc enim Julam esse puto illum Julam, qvem anno 1207. Comitem Sopronienseem[2]; seqventibus Budrugiensem;[3] 1212. Bachiensem, et Curialem,[4] post Illyrici autem Praefecturam anno 1214. Vajvodam;[5] ac 1215. Hungariae Palatinum legimus.[6]

Adnotationes.

[1] Vindiciar. Dipl. Stephani pag. 33. Seqq.
[2] Vid. Cl. Kat. Tom. V. pag. 59. Seqq.
[3] Vid. eumd. Tom. V. pag. 86. pag. 94. 97. 100. 102. 129.
[4] Ibid. pag. 153.
[5] Ibid. pag. 192.
[6] Ibid. pag. 217. Seqq.

Fr. Pontius de Cruce 1214. aut 1215.
Milit. Templi per Hungar. et Sclavon. Magister, In Dalmatiae, et Croatiae Reg. Locumten. Regius
Rex Andreas II.

De hoc Pontio ad Annum MCCXVII. Ritterus[1] et ex eo Kerchelichius[2]; Frater Pontius de Cruce Magister Militiae (Templi) per Hungariam et Sclavoniam; Locumtenens Regius in Croatia, et Dalmatia. Rittero, ad annum hunc ut referret Pontium, sententia ejusdem Pontii pro Tragurinis adversus Comitem Domaldum lata praeluxerit. Porro Domaldus, Saraceni Sibenicensium Comitis filius, erat vir strenuus, et Hungariae Regibus Emerico, et Andreae II. fidelis aeqve, ac utilis, eaqvepropter eorum utriqve, sed cum primis Andreae, a qvo Cetinae pene totius principatu donatus est, charus. Regum gratiae paria fuerunt praecipuarum civitatum studia. Jadra, Tragurium, Spalatum Comitem illum suum dixerunt. Fortuna malum, arrogantia vero, avaritiaqve omnibus gravem, ac invisum fecerunt. Opes, qvas ceteroqvin habebat am-

plissimas, ut augeret, tributum suo qvasi jure imponebat civitatibus, et peracerbe exigebat. Tragurinis ea res gravior, qvam ferri ut posset, visa. Praesidium itaqve, auxiliumqve qvaesierunt. Causae arbiter datus Pontius audivit partes, ac Domaldum, ejusqve filium Tragurinis porro molestum esse vetuit. Sententiae a Pontio latae subscripti testes: Joannes Episcopus Nonensis; Comes Budimirus — — A. Incarnationis ┬ MCCXVII.[3] ab initio. Jam subscriptionem hanc si spectes, ut Ritterus illam videtur spectasse, eiqve innitaris, anno MCCXVII. haec acta, Pontiumqve eodem anno Regium in Dalmatia Croatiaqve Locumtenentem cum Rittero statues. Mutabis tamen sententiam, si preclaram hunc in locum animadversionem Farlati consideraris. „Haec, inqvit ille, postrema nota Arithmetica vitiose habet; nam ante triennium Joannes (Nonensis Episcopus) obierit, necesse est; si qvidem Episcopalis Consecratio Grubcii, in locum Joannis proxime suffecti, tribuenda sit Bernardo Archiepiscopo, ut docet Archidiaconus. Hic siqvidem Anno MCCXV. e Lateranensi Concilio Spalatum reversus cum esset, paralysis, qva laborare jam pridem coeperat, adeo totum hominem invasit, ut membris omnibus contremisceret, ac ne articulatim qvidem, et distincte, nisi aegre admodum, loqvi posset. Itaqve duos fere annos aut lecto affixus, aut domi sedens, ab omni Episcopali functione vacavit, et Anno MCCXVII. Mense Qvintili, vel Sextili decessit. Ante annum igitur decimum qvintum hujus Seculi, et Romanam profectionem, Joanne jam vita functo, Grubium Bernardus Episcopali consecratione impertivit Ex qvo fit, ut sententiam illam Pontii Magistri Militiae Templi praesentia, ac testimonio Joannis Episcopi Nonensis firmatam, ad annum vel qvartum, vel qvintum supra decimum seculi decimi tertii revocari oporteat.[4] Diligens profecto, et considerata ratiocinatio: cui ut acqviescendum, ita et Regiam Pontii Locumtenentiam ad Annum MCCXIV. aut MCCXV. referendam censeo. At qvo Pontius controversiae illius arbiter usus sit titulo, omitti non debet; est autem iste: „Fr. Pontius de Cruce, humilis Magister Militiae Templi per Vngariam, et Sclavoniam, et Locumtenens Regius in Croatia, et Dalmatia."[5]

Nunc aliqvid de ipso Pontio, alteroqve, qvem gerebat, magistratu. Aurana, Croatis Vrana, ad cognominem Dalmatiae locum,[6] qvondam Benedictinum erat coenobium, qvod ab sacra illa familia derelictum, Svinimirus paullo ante, qvam a Gebizone Pontificis Romani Legato insignia titulumqve Croatiae, et Dalmatiae Regis

accepit, cum omni divite supellectile, praediisqve Papae S. Gregorio VII. hujusqve Successoribus donavit, proximo autem inde seculo Eqvites Templi Apostolicae Sedis concessu possederunt. Primam hanc in Hungariae Regum ditionibus stationem Templariorum puto, ex qva illi in reliqvam Croatiam, Hungariamqve propagati. Praeterqvam enim qvod nullum alium, qvem prius illi obtinuerint, locum nominare ullus potest, inde etiam hoc intelligi posse arbitror, qvod qvisqvis Auranae praeficiebatur, idem omnibus in omni Hungaria Sclavoniaqve existentibus Templariis suprema secundum Ordinis universi caput potestate praeerat, Fratrumqve Militiae Templi per Hungariam, Sclavoniamqve Magister appellabatur. Talis erat Pontius, vir cum ceteris virtutibus, tum prudentia, atqve in Andream Regem, Reginamqve Jolantam fide clarus, meritusqve, qvem Rex Andreas et muneraretur, et laudaret. Ea de re Diploma exstat: Andreas DEI Gratia Vngarie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerieqve Rex, in perpetuum. — — — — non modicas expensas, qvas dilectus, et fidelis — per Vngariam, et Sclavoniam Domus Militiae Templi Magister ob honorem regni, — securitatem tam eundo ultra mare, qvam redeundo per Greciam de bonis Domus fecit, considerantes, per cujus consilium, et auxilium post DEUM, sicut credimus, ad propria remeavimus; labores qvoqve continuos, qvos nobiscum, et propter nos, Serenissimamqve conjugem nostram Y. reginam sustinuit,[7] pre oculis regie Majestatis habentes, et insuper ad petitionem ipsius regine, nec non pro salute tam corporum, qvam animarum nostrarum, terram qvandam in Croatia, terre Castri de Stey, et terre de Modruz, et de Bozane contiguam GVZKE nomine, cum omnibus pertinentiis suis integraliter, et absqve ulla diminutione in recompensationem expensarum, et laborum, qvos dictus Magister Frater Pontius de Suze (f. de Cruce) propter nos, et Dominam reginam, sicut prediximus, sustinuit, Sacre Militie Templi ita libere sicut ceteras eleemosynas, qvas in regno nostro possident, obstante nullo Privilegio super predicta terra prius, vel posterius forsitan inpetrato, jure perpetuo contulimus possidendam, videlicet qvod nullus Banus, nullus Comes, nullus bajulus, sive qvilibet alius super populum, in predicta terra commorantem, absqve licentia, et voluntate Fratrum Templi presumat descendere, vel ipsum super exactione alicujus collecte casu qvolibet molestare et in possessionem terre prefate Fratres Domus Templi per fidelem yobagionem

nostrum Lodomerium Comitem fecimus introduci, cujus terre prima meta incipit — — — — — Datum per manus Vgrini Aule Regie Cancellarii, et Colocensis Archielecti. Anno Dominice Incarnat. Millesimo ducentesimo XVIIII. — — — Nicolao Palatino, et Supruniensi Comite — — — — — Regni Nostri sexto decimo.[8]

Adnotationes.

[1] In oper. MSS. De Ban. Croat.

[2] Hist. Ecc. Zagrab. pag. 80.

[3] Farlat. Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 93. pag. 217.

[4] Idem Tom. cit. pag. 217.

[5] Ibid.

[6] Farlat. Illyr. Sac. Tom. 1. pag. 137. Aurana lacus, qvatvor ab Jadera vetere, qvinqve ab lacu Sebenici milliaria dissitus, millia passuum fere septem in longitudinem porrigitur, latitudo circiter duobus passuum millibus patet.

[7] Jolantam Petr. Antissiodorensis Comitis filiam ab Andrea Rege uxorem ductam, certum est: incertum autem, qvo anno matrimonium initum. Verosimillimum, ante Hierosolymitanam Andreae profectionem, seu ante Ann. Chr. MCCXVII. Andreas enim in suis Anno MCCXVI. ad Honorium Papam, eodem anno XV. Kal. Augusti creatum, litteris Petrum Socerum suum appellat. Qvos autem Reginae Jolantae causa Pontius labores exantlarit, non invenio. Nisi fortasse per hunc Jolanta ad Regem deducta.

[8] Vid. apud Cl. Katona Tom. V. pag. 321. seq.

Ochuz Banus, Com. Simig. 1214.
Rex Andreas II.

Ochuz (interdum legitur: Ochus) Croatis fortasse Ocich, Ochich,[1] Ochuz Majorem (ita enim in Andreae literis expressus:[2] patrem habuit. Ea gens superiore adhuc seculo ad amplas opes cum pervenisset,[3] Rege Andrea crevit honoribus, qvos Ochuz minor, qvod constet, in Ocichianam, aut dicere potius si lubet, Ochuzianam primus intulit, annisqve Sexdecim continuavit. Eum sane Anno MCCVII. Comitem Posoniensem;[4] ab Anno MCCVIII. ad MCCXIII. Soproniensem;[5] MCCXIV. Banum, et Simigiensem Comitem; Anno MCCXV. Vaciensem, et Curialem;[6] MCCXVI. Curialem, ac Bissenorum:[7] MCCXVII. Curialem Regis;[8] MCCXVIII. Reginae Curialem;[9] MCCXIX. iterum Reginae Curialem; unaqve Budrugiensem;[10] MCCXXI. ac seqvente denuo Banum invenimus. Hic ea solum, qvae ad affirmandam Ochuzio Bani dignitatem fa-

ciunt, recitabo, primumqve id, qvod ad priorem ejus Banatum pertinet. Est autem Regis Andreae Super donato qvodam praedio Diploma, ex qvo haec: „In cujus terrae possessionem ipsum per Pristaldum Nostrum Martinum, qvi tunc temporis (Anno MCCII.) in illis partibus Banatus fungebatur dignitate, secundum regni Nostri consvetudinem fecimus introduci. — — — Indulsimus eidem — perpetuo Marturinas C. mansionum de parte, qvae Nos contingit, ita ut nullus Bani homo ad colligendas Marturinas transmissus super praedictas C. mansiones de populo jam dicto — descendere, aut collectam Marturinarum de cetero exigere praesumat, sed — saepe dicto — relinqvat in pace colligenda. — — Datum per manus Thomae Aulae Regiae Cancellarii, et Albensis Praepositi. Anno Domini Millesimo ducentesimo decimo qvarto. — — — — Nicolao Palatino, et Comite Budrugurensi; (Budrugiensi) Okuz Bano, et Comite Simigien. Jula Vojavoda, et Com. Zonukien. existentibus; Salomone Bachien. nec non Magistro Tavarnicorum; Michaele Bihorien. Saxaragdo (Smaragdo) Poson. Joanne Suprunien. Pothone Musunien. Miska Ferrei Castri; Martino Cenadien. et Curiali Comite; Nicolao Alben. Comitatus tenentibus. Regni Nostri anno Nono.[11]

Anno MCCXXI. Ochuzium muneri eidem admotum, et Marcellovichius[12] notat, et datum Ecclesiae Zagrabiensi Diploma demonstrat, ubi haec: „Datum per manus Cleti, Aulae Regiae Cancellarii, et Agriensis Praepositi. Anno Dominicae Incarnationis MCCXXI. — — — Nicolao Palatino, et Comite Sopron. Ochuz Bano; — Jula Curiali Com. Reginae, et Com. Rindrugien (Budrugien) — — — Laurentio, filio Ochus. Magistro Pincernar. Kewien. — Regni Nostri Anno XVIII.[13] Anno Seqvente retentum ab Ochuzio Magistratum, liqvet e Diplomate, per Ill. Kollar[14] descripto.

Ritterus,[15] et Kerchelichius[16] alterum Ochuzii Banatum ad Annum MCCXX. retulerunt, monumento nullo prorsus prolato. Ritterus etiam addit: „Fuit Dominus Campi Turovopolje.[16] Ejus nepos in certo Privilegio Zagrabiensi Anno 1280. legitur: Ivan Comes filius Iroslai, Com. de Ocich.[17]

Adnotationes.

[1] Ita eum Ritter. ad id genus etymologias sat facilis, in Lib. MSS. de Ban. Croat. scripsit: „Ocich, inqvit, totius Sclav. Banus. Nomen Paterculam, aut oculatum Latine significat.

[2] In Dipl.º qvod Cl. Katona Tom. V. pag. 351. repraesentat: „Terram qvandam sub Keymuk (puto Kemluk, Kemlek in Comit. Crisiensi) nomine Kemesnicze, qvam Pater Noster, fel. mem. Rex Bela a majore Ochuz, patre videlicet Ochuz Bani, abstulerat.

[3] Jam enim Rege Bela III. ut et praec, Adnot. patet, bona in Croatia possidebat.

[4] Vid. Dipl. apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 3. pag. 237.

[5] Apud Cl. Katona Tom. V. pag. 91. Seqq. pag. 129. Seqq. pag. 154.

[6] Apud eumd. Tom. cit. pag. 217. Seqq.

[7] Apud. Cl. Pray Dissert. Hist. Crit. in Annal. Veter. Hunn. Avar. Hung. pag. 169.

[8] Apud Cl. Kat. Tom. V. pag. 241. Seqq.

[9] Apud. Reverendiss Koller Episc. Qvinqve-Eccles. Tom. 1. pag. 850.

[10] Apud Schmitth Archiep. Strigon. pag. 102.

[11] Ex collect. Marcellov. Aliud qvoqve Diploma Vid. apud Cl. Kat. Tom. V. pag. 180. seqq.

[12] Ad Annum 1221.

[13] Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. V. pag. 360.

[14] De Potest. Legislat. pag. 95.

[15] In Oper. MSS. De Ban. Croat.

[16] Hist. Eccl. Zagr. pag. 80.

[17] Partis duntaxat, non totius. Partem enim ab jurisdictione Castri Zagrabiensis exemptam Bela IV. Privilegiis multis donavit.

[18] Pronepos hic fortasse rectius dicetur, qvam nepos: ni forsan praeter Laurentium Magistrum Pincernarum, qvem Diplomati Anni 1221. subscriptum legimus, Ochuzio Bano alter filius fuit Irislaus, ex pvo Comes Ivan natus, cujus literas inferius in Henrico Bano descriptas invenies.

Joannes I. Banus 1215.

Rex Andreas II.

Stephanus I. Zagrabiensis Antistes praedia Sciteh, Odra, Pribissev, Drenchina Ecclesiae suae Canonicis transcripserat. Eam Stephani cessionem Metropolita Colocensis Bertholdus ratam habuit seqventibus literis: B. DEI gracia Sacre Colocensis Ecclesie Archiepiscopus. Omnibus praesencia scripta perscrutantibus in veritate — — — — — Bone rei dare consultum cum sacris sanctionibus cum perfecto — — — — — tencium facilem tenemur prebere assensum — — — — go ab eqvitatis tramite — — — justis — — — — sis electi Fratris nostri in Christo dilecti — — — — — Canonicis ejusdem Ecclesie — — — — — — num duxerant affectum charitatis — — — — — — — jam decuimus

firmitatis eff — — — — cionis continentia per predicti Electi Privilegium — — — — exprimitur. Ego Stephanus DEI Gratia Zagrabien. — lec — — (Electus) notum facio omnibus presentem paginam inspecturis. Qvod pietate moti Fratrum nostrorum certis peticionibus, potissimum paupertate circumspecta, haec praedia, videlicet Sciteh, et Odra, Pribissev, et Drenchina, sicut in magno Privilegio Regis Haimerici habebatur, hoc tamen non obstante, qvod praedia in jam predicto Privilegio Haimerici Regis inter bona Episcopalia computantur, contuli, donavi, proprietatem cum usufructu naturalem, civilem possessionem simul cum vero dominio tradidi Fratribus nostris perpetuo possidendam, promittentes fideliter renunciando omnibus Privilegiis constitutis, vel constituendis, omniqve consvetudini, actionibus, et exceptionibus, et allegacionibus in repetenda supradicta predia. In nullo tempore ausu temerario contra paginam praefate donacionis veniendo, possessionem Fratrum nostrorum perturbare, sed pocius in pacifica possessione ab omni infestante defensare. De metis vero qvibus predicta predia concluduntur, et de testibus in Privilegio proxime recitato continetur. Nos itaqve votis diligencium DEUM debito concurentes assensu, hanc donacionem confirmamus, ratum et gratum habemus, statuentes qvod nulli unqvam hominum contra paginam nostre confirmationis liceat dicta praedia perturbare indebite. Qvod si qvisqiam ausu temerario attentare presumserit, indignacionem Omnipotentis DEI se noverit incursurum. Anno ab Incarnacione Domini Millesimo ducentesimo decimo qvinto. Regente in Hungaria Glorioso Rege Andrea. B. Archiepiscopo Colocensi existente, et I. Bano Sclavoniae[1] existente.[2]

Has Bertholdi literas Ritterus qvin viderit, et monogrammate J. Julam, prioribus seculi tertii decimi annis unum e Clarissimis virum, designari crediderit, minime dubito. Joannem tamen fuisse, Diploma docet; cui Jula Palatinus, Com. Bodrog. Joannes Banus, Simon Vajvoda, Ochuz Vacien. et Curialis Comes adscripti.[3] Anno, proxime qvi praecessit, Soproniensem Provinciam Comes administravit:[4] Dalmatiae autem, et Croatiae anno qvoqve altero, nempe MCCXVI. an praefuerit? nescio. Ejus certe post annum MCCXV. memoriam nusqvam adhuc reperi.

Adnotationes.

[1] In his Bertholdi literis horum Regnorum Banum primum Joannem, Banum SCLAVONIAE expressum, hactenus legi.

[2] Ex Collect Marcellov.
[3] Apud Schmitth Agrien. Episc. P. 1. pag. 113.
[4] Dipl. Vid. Apud Cl. Kat. Tom V. pag. 180. Seqq.

Bela Primog. Regis Dux Tot. Sclav. 1222—1226.

Cl. Katona.[1] qvando Bela, Andreae II. Primogenitus, regendam Dalmatiam, Croatiamqve susceperit, investigat, et Diplomate, qvo cuidam Radus, et fratribus de Klokoche Anno MCCXXIV. IX. Kal. Januar. donavit, recitato, rem ita absolvit: „Subjicit Kerchelichius, ex hoc, aliisqve monumentis apparere, Belam ab anno MCCXXII. ad MCCXXVIII. in Sclavonia fuisse. Ceterum licet de superioribus annis duobus mihi non liqveat, de hoc (MCCXXIX) tamen ex isto diplomate constat.

Qvod tamen Kerchelichius in Notitiis Praelim.[2] asseruit, et in Hist. Eccl. Zagrab.[3] iterum attigit, e literis Belae, qvibus terram Pzer (hodie Psarjevo) Stephano I. Zagrabiensi Episcopo tamqvam pacis se inter, ac patrem constitutae praecipuo auctori Anno MCCXXII. contulit, satis constat: „In Nomine S. Trinitatis, et Individuae Unitatis. Bela DEI Gratia Rex filius Regis Hungariae, et Dux totius Sclavoniae. Omnibus — — — — — Qvod dilectissimo, et fideli Nostro Stephano Sanctae Zagrabiensis Ecclesiae Venerabili Episcopo, cujus discretione procurante prae ceteris regni Primatibus discordia inter Patrem Nostrum, et nos olim exorta, et ad inextimabile detrimentum regni succrescens, est ad concordiam revocata, et universa gens variis perturbationum procellis fluctuans in pace collocata, terram Pzer de Castro Zagrabiensi exceptam, licet respectu servitiorum suorum minima, et meritis inaeqvalis est, sibi — — — — certis metis assignatam contulimus — — — — Ut igitur haec Nostra donatio — — — praesentibus Jobagyonibus Nostris Jula Palatino, et Budrugien. Comite; Petro de Crapum Screcmerio de Zala; Cosma de Wolcon, Comitibus Vojavoda Camerario. Pristaldus terram assignans, et metas erigens fuit Bissen' de Hotwon nomine Kochobur. Datum per manus Magistri Hemonis Nostri Cancellarii. Anno Dominicae Incarnationis MCCXXII..[4]

Atqve hoc unum àdhuc monumentum vidisse me memini, in qvo hic Bela Sclavoniae Ducis titulum usurparit: cetera, dum vixit, pater, Regem, et Hungariae Regis Primogenitum exhibent. Hanc in rem Diploma, qvo eidem Stephano Episcopo praedia Bisc't,

Otoc, Sciget adjudicavit, eam qvoqve ob causam, qvod ad aliqvam veterum judiciorum, poenarumqve cognitionem facit, recitare visum. Bela DEI gratia Rex, Primogenitus Regis Vngariae. — — — — Qvod qvidam nomine Egidius super privatione oculorum sui fratris, nomine scilicet Pauli, Muterinum filium Muterini coram nobis impetiit, super qvo dictum Muterinum cum eodem Egidio habito jobagionum nostrorum consilio, et assensu ad examen duelli judicavimus exeqvendum. Et qvia dictus M. (Muterinus) ad praedictum terminum non venit, nec misit, ipsum CC. marcis tam pro privatione oculorum, tam pro damnis, qvae sibi intulerat, condemnavimus. Sed qvia dilecto, et fideli nostro S. (Stephano) Episcopo Zagrabiensi attinebat, ad petitionem ipsius commisimus, ut inter eos pacem reformaret leviorem: Ipse autem S. Episcopus talem inter eos pacem reformavit, ut praedictus M. adversario suo CL. marcas persolveret, et qvia non habuit, unde posset persolvere, praefatum Episcopum coram Pristaldo nostro Chete Comite, coram multis alliis diligenter rogavit, ut ipse pro praedio suo toto, qvod inter Dravam, et Muram habebat, praefatam pecuniam adversario suo persolveret: tali etiam conditione, ut si usqve ad Nativitatem Domini proximo venturi non redderet, tunc et totum praedium perdet, et contra Episcopum amplius in aliqvo pro praedio reclamationem non haberet. Et qvod dictam pecuniam usqve praedictum terminum secundum conditionem factam ab ipso vero ulterius dilatione facta usqve Pasca noluit etiam persolvere, habito consilio omnium magnatum nostrorum, et consensu praedictum praedium M. (Muterini) Bisc't videlicet, et Otoc Sciget Episcopo in perpetuum adjudicavimus possidendum, Prestaldo hujus causae totalis existente, sicut praediximus, Comite Chete. — — — Datum per manus Mathiae Praepositi Zagrabiensis, Aulae Nostre Cancellarii. Anno ab Incarnatione Domini MCCXXVI.[5]

Qvemadmodum autem unum est Diploma, in qvo Bela Sclavoniae Ducem se scripserit, ita pariter unum hactenus in lucem prodiit, in qvo Rex Andreas Belam Dalmatiae, et Croatiae Gubernatorem appellarit. Diplomatis enim Jerindoni de Veglia dati hic epilogus: „Datum per manus Magistri Stephani Aulae Regiae Cancellarii. Anno dominicae Incarnationis MCCXXVI. Bela Primogenito Nostro Rege, Dalmatiae, et Croatiae Gubernatore. — — —[6]

Demum, qvia e literis Belae posteriore loco descriptis liqvet, causam inter Stephanum Zagrabiensem Episcopum, ac Muterinum

Anno MCCXXVI. post Pascha fuisse disceptatam, liqvet etiam, Belam ad anni MCCXXVI. fere medium, atqve adeo annis tribus ac medio Dalmatiae et Croatiae praefuisse.

Adnotationes.

1 Hist. Crit. Tom. V. pag. 434.
2 Pag. 190.
3 Pag. 326.
4 Ex Collect. Marcellov.
5 Ex Collect. Marcellov.
6 Apud Kerchelich Notit. Praelim. pag. 188.

Salomon Banus 1223.
Rex Andreas II.
Bela Primog. Dux Tot. Sclavon.

Diploma, qvo Rex Andreas Domaldum Cetinae Dominum, et Arbae, Spalatisqve Comitem qvibusdam bonis privavit, Salomonem Banum, annumqve gesti magistratus continet: „Datum per manus Cleti Aule Nostre Cancellarii, et Agriensis Praepositi. Anno Verbi Incarnati MCCXX. tertio — — — Jula Palatino, et Com. Budrugien. Nicolao Curiali Com. Regine, et Com. Suprunien. Salamone Bano; — — —[1] Hic fortasse ille est Salomon, qvi Anno MCCXIV. Comes Bachiensis invenitur.[2]

Adnotationes.

1 Apud Cl. Katona Hist. Crit. Tom. V. pag. 421. Seqq. ubi una demonstrat, idem Diploma extremo Anni 1223. mense datum.
2 Apud eumd. Tom. cit. pag. 180. Seqq.

Martinus II. Banus. 1224.
Rex Andreas II.
Bela Primog. Dux Tot. Sclav.

Ritterus[1] ad Annum MCCXXVI. Kerchelichius[2] ad Annum MCCXXIII. ac MCCXXIV. Martinum Banum collocarunt. Sed ad Annum MCCXXIII. qvo exeunte Banum Salomonem nunc vidimus, nullus fortasse Martino locus. Anno autem MCCXXIV. illum affigendum, Belae Primogeniti Regis litterae hoc eodem anno Radum, ac fratribus de Klokoche datae ostendunt, qvae sic finiunt: „Dati vero testes sunt, ut factum praesens ampliori robore fulciatur: Chak Comes Bodrugensis, Allader Magister, Martinus Banus;

Bachia Comes Zagrabiensis; Andreas Magister. Hujus autem terrae indigenae. Guncellinus Archiepiscopus Spalatensis: Martinus Episcopus Corbaviensis; Michus Episcopus Tinniensis; Herebertus Abbas Toplicae; Boncelaus Comes Goricensis, et alii — — — Datum est autem hoc Privilegium per manus Mathiae Preepositi Zagrabiensis, tunc tempore Aulae Regiae Cancellarii. Anno ab Incarnatione Domini MCCXXIV. IX. Kal. Januar.[3] Ejusdem nominis Banum ad Annos MCCII. et MCCXIII. alibi jam vidimus: eum tamen ab hoc Anni MCCXXIV. Bano, propter annorum decem intervallum, diversum puto, atqve idcirco Martinum I. illum, hunc Martinum II. scribo.

Adnotationes.

[1] In Oper. MSS. De Ban. Croat.
[2] Hist. Eccl. Zagr. pag. 327.
[3] Apud Kerchel. Notit. Praelim. pag. 190.

Aladar Banus 1225.
Rex Andreas II.
Bela Primog. Dux Tot. Sclav.

Ad annum Chr. MCCXXV. e Consensualibus Belae Primogeniti literis, Zagrabiensi Capitulo per manus Mathiae Praepositi Zagrabiensis, et Belae Cancellarii datis, Aladarum Banum Marcellovichius[2] notavit. Illic nempe disserte: Aladaro Bano. Juvat earum literarum principium, ac finem describere. Bela Divina Gratia Rex Primogenitus Vngariae Regis. — — — — — Datum per manus Mathiae Praepositi Zagrabiensis, Aulae Nostrae Cancellarii. Bano Aladaro; Chak Budrugiensi; Theodoro Musunien. Jula Ferrei Castri Comitibus. Anno ab Incarnatione Domini MCCXXV.[3]

Eodem anno, Banoqve et in Toplicensem, seu Topuszkensem Cisterciensium Ecclesiam munificum, et in defunctam matrem Gertrudem pium, et in Zagrabiensis, sive Turopoliensis Campi populum perliberalem se Bela exhibuit. Mortuae enim matri pietatem, qvam posset, ut praestaret, de Comitatu Gora[4] XX. marcas Toplicensi B. Virginis Ecclesiae qvot annis dependendas addixit,[5] et regionis ad dextram Savi partem sitae, certisqve finibus circumscriptae portionem ab obligatoria servitute Castri Zagrabiensis exemit, et inferioris officii de honesta societate servientium Regi libertate, id est, nobilitatis jure, ac praerogativa donavit.[6]

Adnotationes.

[1] In MSS. e Tabular. Eccl. Zagrab. collectis ad Ann. 1225.

[2] Hist. Eccl. Zagr. pag. 327.

[3] Ex Collect. Marcellov.

[4] Gora Colapim inter, ac Unnam fluvios vetus Castrum, ac dynastia, qvae ad sinistram qvoqve Colapis partem sat late pertinuit. Rege Stephano III. peculiaris erat provincia, sive, ut nunc appellamus, Comitatus, et peculiarem habebat Comitem, ut ex Andreae II. Diplomate Anno MCCIX. Fratribus Militiae Templi dato, et mox describendo, intelliges. Postea parte maxima a Templariis, deinceps ab Eqvitibus Rhodiis tenebatur: demum autem parva ejusdem portio, Austriacorum Hungariae Regum beneficio, Zagrabiensi Majori Praeposito cum titulo Prioratus Auranae Gubernatoris obvenit. At hujus qvoqve portionis ea pars, qvae a Colapi Unnam versus pertinet, Anno MDCCLXXXIV. et Praeposito, et Comitatui Zagrabiensi detracta, Confinioqve Banali adjecta. Diploma Regis Andreae datum Templariis seqvens est.

In Nomine Sanctae Trinitatis, et Individuae Vnitatis. Andreas DEI Gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriaeqve Rex in perpetuum. Licet omnibus Fidei Christi cultoribus Regia Celsitudo subvenire teneatur, his potissimum opera misericordiae propensiori cura debet impendere, qvi et Crucem salutiferam, et Sepulcrum Dominicum contra qvotidianum impetum Paganorum proprii sangvinis effusione laudabiliter, et devote noscuntur confovere. Fratrum igitur Militiae Templi religiosam devotionem, et assiduos labores, qvos ab hostibus Crucis Christi incessanter perferunt, consideratione, et veriori judicio commendandos dignum, et necessarium duximus, omnes Templarios, qvi infra (fortasse intra) regni nostri sunt terminos, et tam in Dalmatia, qvam in Croatia, et omnia eorumdem bona mobilia, et immobilia ubiqve contra qvemlibet hominem protegere, ut proposito suae devotionis regali gratia, et virtute securi tranqvilla pace Christo Regi deserviant, regia authoritate constituimus, ut nullus Banus, vel bajulus, vel aliqvis alius in regno nostro descensum, vel aliqvod tributum, vel collectam, vel liberos denarios, sive Mardurinos, vel Denarios ponderis, vel exactionem aliqvam, sive aliqvod onus cujusqve publicae exactionis a praedictis Fratribus Templi, et eorum jobagionibus, et hominibus pro qvibuslibet rebus praesumant exigere. Et qvia nihilominus nostri est negotii saluberrima Praedecessorum Nostrorum instituta approbare, atqve defendere, omnia illa, qvae a Praedecessorum Nostrorum munificentia collata sunt praedictae Militiae Templi secundum institutum eorum modum in jure Templariorum, regali authoritate confirmanus, sicut Rex H. (Hemericus) Frater Noster dulcis recordationis confirmavit, et in ejus Privilegiis continetur: scilicet villam Fratrum Militiae Templi, qvae sita est in terra, qvae vocatur Pysana, in Comitatu Gore, secundum terminos, et metas illius villae; Prima meta usqve ad Belaxden — — — — ad Chutniam usqve ad pontem Choawal, praeterea ad Jamnicza, sicut via regis est ad Banc, et de Banc usqve ad Novak, et sicuti est via, qvae ducit ad fontem, qvi est juxta Gusurum, — — deinde ten-

dit ad unam metam, qvae dicitur Belox; tertia vero de Cutnia per rivulum ad Valchenys ad montem superius usqve ad magnam viam jure perpetuo confirmanus. Jobagiones siqvidem, et omnes homines, qvi habebant (fort. qvos habebant) tempore MAGISTRI BONIFRIDI MARCHEL, et RV-LAAN Bani tam in Dalmatia, qvam in Croatia, sicuti Pater Noster sanctae memoriae Bela Rex praedictis Fratribus concesserat, ita et Nos in perpetuum in pace concessimus possidendas. Villa qvoqve, qvae vocatur KVPPA, qvam illis ex concessione Patris Nostri Belae Regis Comes nomine Volchys erogavit, de qva villa ex parte Regis fuit Pristaldus Petrus Gregorii Clerici eo tempore vice-Regis (for. Regii) judicis, et Jurk de Bicchyna Pristaldus praedicti Comitis, et hi sunt testes super hoc Domini Michen pater Volchete de Belina Braniche de Bonize, et Brysano chontamis, qvi h— — — — divisionem cum ejusdem terrae determinatione. Insuper qvoddam praedium — nomine, qvod illis Comes Guttimurus, qvi eodem tempore erat COMES GORE, et ex commissione Regis Stephani, qvi eo tempore regnavit in Hungaria; super hoc praedio fuit Pristaldus Jacobus de Druna, et — — — — Gorize qvemdam civilem cum suis fratribus Juk nomine, qvem Frater Noster Illustris H. Rex Hungariae praedictis Fratribus contulit in eleemosynam, Nos concedimus, et perpetuo confirmamus. Forum etiam, qvod eis Pater Noster — — — — Beatae MARIAE pro luminari Ecclesiae Beatae MARIAE, qvae sita est in Curia ipsorum Fratrum, dedit, sit in memoriam ipsius, et nostri stabile in eodem loco in sempiternum. Ip — — — siqvidem Fratribus qvamdam terram civilium de COMITATV de GORA — — — — — hominibus, hominumqve filiis perpetuo possidendam contulimus, qvae terra his metis attingitur. Prima meta a publica strata, qvaeve via exercitus dicitur, et tendit ad Terznik, dehincqve dirigitur ad viam antiqvam caementario opere superfusam protelatur usqve Gepev, et de Gepev usqve ad fluvium Glyna, cujusqve fluvius (fors fluvii) utramqve ripam, qvousqve in eodem terra deccurit, — praetaxatae Domui dedimus; de eodem autem fluvio ad juger terrae Bris, tenditqve ad Hypechova et revertitur ad dictam muratam viam. Hominum vero nomina sunt haec: Ochye, Brodyl frater ejus (qui) flamen dicitur. Dictos igitur homines, et similiter venientes in eamdem terram sub tali forma libertatis praefatae Domui dedimus, ut nulli respondere, sive servire teneantur, nisi Magistro et Fratribus, immunes etiam et omnium exactionum, et collectionum, qvae per Sclavoniam habetur, sive pro necessitate Ducatus imponerentur. Villa vero, qvae vocatur Oressevo, qvam Pater Noster praedictis Fratribus dedit, secundum tenorem Privilegii Nostra authoritate inconcussa permaneat. Villa qvoqve Tresina cum omnibus pertinentiis certis metis circumspectis, qvarum siqvidem nomina sunt haec: flumen qvod vocatur Cremokysa, qvod vadit usqve ad Kuppam, ex alia parte per magnam viam Regis, qvae vadit Zagrabiam ex parte Bonize usqve ad Kuppam, superius etiam de Many, qvae dividit metas terrae illius usqve ad locum, qvi dicitur Schlot, ut superius dictum est de Gresem perpetuo praedictis Fratribus permaneat inconcussa. Civitas qvoqve SCEN, qvam eis Illustris B. (Bela) Rex piae recordationis in — contulit eleemosynam cum omnibus appendentiis suis, silvis scilicet, et pascuis, ceteris-

qvae ad jus regale spectantibus ipsis Fratribus semper firma permaneat, et jure perpetuo inconcussa in Ecclesia B. Georgii, in ejusdem civitatis territorio sita, qvam Petrus Archiepiscopus Saloniae (Salonitanus) dedit, consistat. Villam qvoqve, qvae vocatur GLAGOVNICZE, qvam Prudanus Zagrabiensis Episcopus ex sua pecunia emit, et ex Patris Nostri B. Regis concessione, cum omnibus ejusdem pertinentiis certis métis, et terminis divisa Fratribus Militiae Templi — — — contullit eleemosynam, Nos eisdem Fratribus concedimus et confirmamus jure perpetuo possidendam: cujus siqvidem prima incipit meta de rivulo, qvi dicitur Zelna in loco, ubi stat Cerasus duobus ramis, et ipse rivulus fluit in aqvam Glaunyczam (fors Glogovniczam) — — — metas, et ipsa ducit per silvam ad metam cujusdam Proceris nomine Umislau, qvae terras, nemora impositis super arbores Crucis signaculis. Itur ad villam (fors: viam) qvae ducit ad Crisiensem locum, juxta qvam ingens qvercus stat Cruce denotata. Inde vadit ad Japozper silvas, sicut Cruces per arbores incisae sunt, de qvo fluit aqva, et vadit in aliam aqvam, qvae dicitur Voniłoni, de qva vadit superius in nemus, et transiens montes per signa Crucis itur ad viam rostinam (f. raskynam) inde ad aqvam, qvae dicitur minor Verhlena, ibiqve meta est in terra, et aqva de terra facta, et Crux in qvercu, et illa Verhlena dividit terram usqve ad viam, qvae ducit ad Romulpeh; de illa via vadit per montes, et valles, et silvas sicuti sunt super arbores Cruces: itur ad terram Uaysam, qvae est vicina ejusdem terrae; abhinc descendit ad fraxinum, in qva est Crux; et inde per mediam aqvam, qvae est ibi, et vadit in montem, ubi est lapis, et locus, et juxta eamdem sunt Cruces in arboribus, et sic reperitur inferius ad aqvam, qvae dicitur Zelna, ubi est cerasus duobus ramis. Terras etiam, qvae Racko, et Cromea nominantur, cum suis pertinentiis, qvas Frater Noster H. Rex dono praedecessorum Nostrorum addidit, praedictis Fratribus concessimus, et confirmamus jure perpetuo possidendam; qvarum prima meta est pyrus prope Dambovech, et deinde vadit descendendo in Glagovnicze, et sicut eadem aqva decurrit usqve ad terram Lugden, sic est terra Temqli: inde vero ubi terrae Lugden, adjungitur, exit foras versus orientem, et ibi est terrea meta ad radicem arboris, qvi (qvae) ulmus dicitur, et tendit superius ad montem, ubi est terrea meta sub qvercu; et inde descendit in Grayena, et sicut eadem aqva tenet; exinde usqve ad locum, ubi oritur, ubi est meta sub arbore, qvae Klin (Klen: latine acer) lingva Sclavonica nominatur; ad sinistram partem est terra Domus Templi; de eadem vero arbore ascendit superius ad tres cerasus, ubi est meta terrea; inde descendit a latere montis inferius ad Potok (latinis: fluvium) qvi Liskovycze dicitur, et ibi est meta terrea; et similiter ille rivulus in Koprivicze, sic est terra Templi; de Koprivicze exit foras ad fontem, inde vadit superius ad montem per semitam; deinde vadit ad vallem super ripam de Koprivicze ad fagum, qvae est gibosa, de fago vadit superius ad montem versus occidentem de super vineas, et exinde vadit, ubi est via, qvae terras Templi, et SEPVLCRI dividit; et per viam vadit ad foveam, qvae Rakythia (locum sileribus consitum notat: siler enim Croatis Rakitta) in Sclavonico nominatur. Villam qvoqve Esiddeel vocatam, qvam Banus BORYCIVS de BOZNA pro remedio animae suae praefatae

Domui Militiae Templi ex concessione Regis Stephani, qvam etiam Pater Noster B. Rex sigilli sui munimine roboravit, et in perpetuum contulit, et etiam terram, qvam ejusdem Borycii nepotes jam dictae Domui dederunt, cum suis metis, et terminis perpetuo confirmamus. Terram etiam S. Martini a Castro Zagrabiensi exemptam antea pro salute animae Nostrae, et pro remedio Praedecessorum Nostrorum Domini Militiae Templi in puram dedimus eleemosynam cum omnibus suis appendentiis libere, qviete, jure perpetuo possidendam. Licet enim eamdem terram Crakani Valpoth, cum adhuc fidelis Nobis existeret, donassemus, et prout meminit, super hoc ad preces Nostras regale Privilegium impetrasset, versa fide — — — — veluti universos non latuit, sicut et caput, et omnia propria — — fraude perdidit, sic et praedictam S. Martini terram damnato praefato Privilegio ejus heredibus regalis authoritas, et Principum commune consilium exemit — — — — — — fideliores minime congaudeant, digniori ipsam praetaxatae Domui his metis terminavimus. Prima meta est Prelisna per rivulum Oritamox descendendo ad Lyceos, deinde tendit ad Cuchya; hinc vadit ad magnum Chernech, de magna Chernech vadit usqve, cadit in Polica, de Polica cadit ad magnum Sternech, et de Sternech cadit in Zelina, ubi est terra Episcopalis — — — — inde vero tendit — — — sursum Zelinam, et deinde exit foras, et vadit ad parvam Chernech, deinde vero vadit ad Torbesa polie, exinde graditur ad Coren, deinde protenditur ad Lupoglave; deinde protelatur ad siccam Loynam juxta terram Perkonis; de sicca Loyna progreditur sursum, et cadit ad magnam Loynam: deinde vero protelatur juxta teram Philippi usqve ad magnam viam, qvae ducit Zagrabiam; abhinc vero vadit ad metam terream; exinde progreditur juxta terram Hercotonis ad Babina gora, ubi meta facta est de terra; inde tendit ubi Bogonthalio nomine Bukoucz cadit in Zelinam; inde transit per medium Zelinae, et cadit ad duas pyros, ubi meta facta est terrea: inde vadit per medium Clonovisze, et vadit ad Dinubile, et inde progreditur ad parvum Liunte; deinde vadit ad Chluchyna, ubi sunt tres metae; deinde protenditur, et vadit in Glavicze, et de Glavicze vadit, et cadit in Chernech, ubi est arbor, qvae Klin vocatur, et ibi est meta terrea; inde progreditur per silvam, et vadit in Cassina, et ibi facta est arbor, qvae dicitur Brezt (ulmus) et inde transit Cassina, et progreditur ad qvercum ubi est meta terrea; inde vero recluditur in praenominata meta — — — qvibusdam siqvidem metis circumspectis veraciter in praetaxatam possessionem jam dictos Fratres Militiae Templi libere, et qviete in perpetuum possidendam per Pristaldum Nostrum tunc Zagrabiensem Comitem, nomine Volcogynam, contubernarium Banconis Bani fecimus introduci. Data per manus Magistri Thomae, Aulae Regiae Cancellarii Praepositi Albensis. Anno Domini Millesimo ducentesimo nono. Ex Collect. Marcellovich.

[5] E Rittero Kerchelichius Hist. Eccl. Zagr. pag. 334.*

* Listina ova prepisana je veoma pogriešno. Op. Ur.

Colomanus Rex Ruthen. Dux Tot. Sclav. 1226—1241.
Rex Andreas II.

Rex Andreas II. labente MCCXXVI. Christi anno filiorum alterum Colomanum Ruthenorum, seu Haliciae Regem, Dalmatiae, Croatiaeqve, titulo Ducis, moderandae praefecit. Dixi: labente MCCXXVI. anno. Adsunt enim monumenta, qvae Belam, atqve etiam Colomanum eo anno Regna haec moderatos ostendunt. Atqve ad Belam qvod attinet, cum ex eo Diplomate, qvod nuper, de eodem cum agerem, tum ex hoc altero patet, qvo Zagrabiensi Ecclesiae praedium Vertus attribuit, et tale est: „Bela DEI Gratia Rex Primogenitus. — — — — Qvod Nos ad remedium Nostrae animae, recompensationem servitiorum Magistri Stephani Zagrabiensis Episcopi qvam (qvae) Nobis fideliter ubiqve exhibuit, contulimus Ecclesiae Zagrabiensi villam qvamdam nomine Vertus, cum cohabitatoribus ejusdem villae a Castro Simigiensi exceptum, jure perpetuo possidendam: et praenominatum Episcopum S. (Stephanum) in possessione dictae terrae per fidelem Nostrum Iseph Comitem filium Joannis fecimus introduci — — — — Datum per manus Mathiae Praepositi Zagrabiensis, Aulae Nostrae Cancellarii. Anno ab Incarnatione Domini 1226. Bela Primogenito Nostro Rege, Dalmatiae, et Croatiae Gubernatore.[1] Tum deniqve vel maxime ex Andreae Diplomate, qvod Jerindo de Veglia accepit, et ita clauditur: Datum per manus Magistri Stephani Aulae Regiae Cancellarii. Anno Dominicae Incarnationis MCCXVI. Bela

Atqvi Colomanum etiam eodem prorsus anno gubernandae Dalmatiae, Croatiaeqvae admotum, constat ex ejusdem diplomate, qvo regale praedium Drid Ecclesiae Traguriensi transcripsit. Hoc ita incipit: „In Nomine Sancte, et Individue Trinitatis. — — — Nos Colomanus D. G. Ruthenorum Rex, et largitate Gloriosi Patris Nostri Andree Hungarorum Regis Dux Dalmatie, atqve Croatie — — — ita finit: „Datum Spalati in Archiepiscopali Palatio per manus Magistri Barnabae Aule Regie Cancellarii, Dominice Incarnationis MCCXXVI. XIV. Indict. Die Kal. Augusti.[3] Proinde seqvitur, sub anni MCCXXVI. medium Dalmatiam, Croatiamqve regendam Colomano a patre traditam.

Labem aliqvam ex occupatis qvibusdam Templariorum bonis[4] contraxisse Colomanus videri potest: cetera virtutum omnium Christianum regem decentium ornamentis erat instructus, qvas in-

ter rara vitae castimonia, eximium ac singulare religionis orthodoxae studium, et militaris indoles clarius exsplendescebant. Certe continentiam in conjugio cum Salomea inito sancte servasse ab omnibus traditur: pietas vero illius, atqve in Patarenis oppugnandis, reducendisqve ardor Papam Gregorium IX. testem, et laudatorem habuit.[5] Jam idem qva rei militaris scientia, ac praesertim magnitudine animi fuerit, proelio cum Tartaris ad Sayonem commisso patuit. Illic enim non modo dux consilio ad gerendam rem adfuit, sed suomet corpore dimicans certamen miscuit, gravissimo etiam vulnere, tertium cum pugnaret, accepto. Graviter ex plaga illa erat aeger, torpentibus tamen metu ceteris, unus pene vigebat animo, atqve cum paucis, qvos supremi periculi socios nancisci potuit,[6] denuo in pugnam succedens per variam fortunam diei majorem partem ita exegit, ut, si parte altera paribus animi pugnatum fuisset, aut saltem laborantibus suis alia, atqve alia, crescente certamine, subsidia fuissent missa, a calamitate patria defendi potuerit. Utrumqve qvia neglectum, post maxime, qvam terrorem novum in latera utrinqve, ab tergoqve Tartari incursantes fecerunt, eo res adducta, ut neqve animus ad pugnam, neqve ad fugam spes ipsa cuiqvam amplius superesset. Itaqvae caedes omnia obtinuit. E pertinaci praelio, mala jam spe, Colomanum fortuna qvidem eripuit; post dies tamen non multos Csasmae, animo non minus aegrum, qvam corpore vita deseruit. Justa pie potius, qvam magnifice heroi soluta. In PP. Dominicanorum, Paroeciali jam hodie S. Magdalenae, Ecclesia, locoqve recondito, utne a Tartaris, eo si deferrentur, sepulcrum violaretur, Ducis corpus mandatum.[7] Idem an refossum postea, et decentiore conditum loco? nemo meminit. Ego tamen, qvin factum sit, minime dubito. Me puero, triplici ejus Ecclesiae navi (Sacrarium enim prius annis circiter qvindecim fornicem accepit) testudo imposita, condendisqve corporibus deductae cryptae. Harum causa, probe memini, multam ejectam esse terram, neqve ullum usqvam defossi aliqvando cadaveris, praeterqvam in Sacrario unius duntaxat, atqve, ut e qvibusdam indiciis patuit, Sacerdotis, repertum vestigium.

Liberorum, et Privilegiatorum his in regnis oppidorum, sive, ut olim appellabantur, Liberarum Villarum[8] ab hoc Colomano principium. Id genus villarum Petrina, vel, ut hodie appellatur, Petrovina multo antiqvissima: proximum huic Zamoborium.[9]

Adnotationes.

[1] Ex Collect. Marcellov.

[2] Apud Kerchel. Notit Praelim. pag. 188.

[3] Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 2. pag. 337.

[4] Licenissam in Comitatu de Posega, et Maladinum in Comitatu de Dobicha Templarii possidebant. Posteriorem dynastiam integram, Licenisssae autem dimidium Fratribus Templi ademerat, sibiqve vindicarat. Spoliati ad Papam Gregorium IX. confugerunt. Pontifex literas ad Colomanum alias, qvibus eumdem monuit, ut possessiones, qvas occuparat redderet, et, qvae intulisset, damna praestaret; alias ad Vgrinum Archiepiscopum Colocensem, ac Bartholomaeum Qvinqve-Ecclesiensem, et Stephanum Zagrabiensem Egiscopos dedit, praecipiendo, ut Colomanum ad eadem praestanda, si opus sit, sacris etiam poenis adigant. Haec omnia Diplomate sub acceptas Gregorii literas dato Templariis Colomanus complexus est. Noscat *iterum*, inqvit, tam praesens universitas, qvam futura, qvod qvum viri religiosi — — — magister, et fratres domus militiae templi, per Hungariam, et Sclavoniam constitutae ad nos literas apostolicas detullissent, per qvas nobis a domino Papa praecipiendo mandabatur, monitione praemissa, ut possessiones universas, qvas ab ipsis receperamus, et de qvibus ipsos minus juste spoliaveramus, reddamus universas, de damnis illatis, et irrogatis injuriis tam a nobis, qvam a subditis nostris satisfactionem condignam exhibendo. Ceterum qvum iidem fratres ex parte alia litteras super hoc exeqvutorias auctoritate apostolica ad ven. patres Vgrinum, DEI Gratia Colocensem Archiepiscopum, B. Qvinqve-Ecclesiensem, et S. Zagrabiensem episcopos obtinerent, qvi nos ad praemissas possessiones ablatas, restituendas per censuram Ecclesiasticam coercerent, qvod ex instrumentis dictorum exseqvutorum ad nos directis exstitit liqvido manifestum: Qvem effectum habuerint Apostolicae literae, qvae mox seqvuntur, ostendunt. Nos, inqvit, pacem litibus praeponentes, et mandatis Apostolicis, qvantum possumus, et tenemur, diligenter in omnibus obedire. — — — — — tandem deliberato cum jobagionibus nostris consilio, dictis fratribus possessiones ablatas in integrum restitui decrevimus, ac restituimus universas, — — — — — Datum per manus Farcasii Agriensis Praepositi, et aulae nostrae Cancellarii, anno Domin. incarn. MCC. trigesimo primo. Apud Pray Hier. P. 2. pag. 54. Diplomatis a Colomano dati principium usqve ad verba, qvae recitavimus. Noscat iterum ad verbum e Diplomate Andreae iisdem Templariis dato, atqve in Aladaro Bano Adnot. 4 descripto, sumptum.

Neqve tamen, prolixe qvod spoponderat, ante annum MCCXXXIX. Colomanus praestitit. Qvamqvam tum etiam, utne egisse male, aut saltem cessisse Templariis videretur, Bartholomaeo Qvinqve-Ecclesiarum Episcopo Marturinarum decimas, qvas ipse de Comitatibus Volco in Sclavonia, et Baranya in Hungaria percipiebat, ea lege cessit, ut Bartholomaeus, et successores suas de Licenissa, et Nessicha (haec fortasse hodie Nassicza) Templariis concederent. Rem, ut a nobis exposita est, Bartholomaei Episcopi ea de re Anno MCCXXX. nono mense Majo editae, atqve apud Re-

verendis. Jos. Koller Hist. Episc. Qvinqve-Eccles. Tom. 2. pag. 112. descriptae complectuntur.

[5] Vid. Gregor. IX. ad Colomanum literas apud Cl. Pray Diatrib. pag. 62. Annal. Reg. Hung. P. 1. pag. 252.

[6] Thom. Archid. Hist. Salon. C. 37. Colomanus Rex, et Hungrinus Archiepiscopus, et qvidam Magister Militiae Templi, ut strenuos decebat viros, non ut ceteri, se qvieto sopori dederunt, sed totam noctem sub armis ducentes pervigiles, mox, ut clamorem persentiunt, statim e castris erumpunt. Tunc militaribus armis accincti, et in unum cuneum conglobati, audacter in hostiles acies irruerunt, et cum eis aliqvamdiu multa fortitudine pugnaverunt. Sed, qvum essent paucissimi respectu infinitae multitudinis Tartarorum, — — — — pluribus jam de societate sua peremtis, redierunt ad castra. Hugrinus ergo, ut erat vir constanti libertate intrepidus, elevata voce coepit regem de negligentia increpare, et omnes barones Vngariae de ignaviae torpore arguere, — — — Qvi ergo parati erant, exierunt cum eis; alii vero, inopinato metu perculsi, qvasi amentes, nesciebant, ad qvid manus tenderent, et qvo tutius se conferrent. Itaqve tres duces praedicti, nullas sustinentes moras, iterum exeuntes, cum hostibus commiserunt. Tanta deniqve fortitudine inter confertissimas hostium catervas ferebatur Hugrinus, ut velut fulminis ictum — — — vitarent. Similiter et Colomanus, et Templarius cum suis commilitonibus Latinis magnas strages ex hostibus faciebant; sed impetum multitudinis jam non valentes sufferre, Colomanus, et Archiepiscopus (Hugrinus) acriter vulnerati vix evaserunt ad suos; Magister vero Templarius cum tota acie Latinorum occubuit.

[7] Idem. loc. cit. Eo tempore Colomanus Rex ad Dominum feliciter de hac luce migravit. — — — Sepultus est autem in loco Fratrum Praedicatorum apud Cesmam (Chasmae) latenti mausoleo infossus; etenim nefandissima gens Tartarorum sepulcra Christianorum, et maxime Principum, sceleratis manibus violantes, confringebant, ossaqve spargebant.

[8] Vid. P. Joann. Szegedi Tripart. Jur. Hung. Tiroc. P. 3. Tit. 8. §§. 5. 19. 20.

[10] Patet e Belae IV. Diplom. Anno MCCXLII. Zamoborinensibus dato: Accedentes ad praesentiam nostram hospites nostri de Zamobor prope Castrum Occkich. (Okich de cujus castri antiqvitate hinc arbitraberis) existentes, humiliter a nobis flagitarunt, et instanter, ut modum, et statum libertatis eorum de gratia, et providentia piae memoriae Regis Colomani, charissimi qvondam Fratris nostri (a Colomano igitur Belae IV. fratre Zamoborinum Privilegiis donatum) juxta tenorem libertatis hospitum de Petrina liberaliter concessae (idem igitur Colomanus, ac prius qvidem Petrinae Privilegia tribuit, ad qvorum rationem Zamoborino eadem tribuit) nostrarum authoritate literarum confirmare dignaremur. Vid. apud Kerchel. Notit. Praelim. pag. 458.

Valeginnus Banus 1226.
Rex Andreas II.
Colomanus Rex Ruthen. Dux Tot. Sclav.

Ad Annum MCCXXVI Ritterus:[1] „Martinus Banus; Paullus Banus; Buzad de genere Hahold Sclavoniae Banus, Banffyorum de Also-Lindva familiae author, dein Monachus a Tartaris in Templo interfectus, a Fr. Ferrario inter Martyres recensetur. Kerchelichius ad eumdem annum Buzadum alibi,[2] alibi[3] Aladarum Banum retulit. At, Martinum, et Aladarum ad alios annos pertinere, jam docui. Paullo, qvia, unde hunc sumpserit, Ritterus nil docet, in Banis, ad hunc saltem annum, locum haud dedero. De Buzado cum auctore seriei Banorum, qvae typis Tyrnaviensibus prodiit, sentio, cujus regni, aut anni Banus fuerit, incertum esse. De qvo dubitare non licet, Valeginnus est. Hunc nempe idem monumentum, ex qvo nuper ostendimus, Colomanum Belae IV. fratrem ad regendam Sclavoniam Anno MCCXXVI. accessisse, Valeginnum Banum complectitur: Acta sunt hec in presencia horum testium, Guncello Archiepiscopo Spalatensi, Michusso Episcopo Tiniensi, Nicolao Episcopo Scardonensi, Valegino Bano, Solomone Dimico Comite, Joanne Comite, Vich Comite, Paulo Comite, Vidislao Comite, Gregorio Comite de Breberio. Datum Spalati in Archiepiscopali Palatio per manus Magistri Barnabe aule regie Vice-cancellarii. Domin. Incarnationis MCCXXVI. — — — die Kal. Augusti.[4]

Valeginnum posthac nusqvam, sed neqve alium Dalmatiae, Croatiaeqve Banum ad annum usqve MCCXXIX. in monumento qvopiam legere mihi licuit. Kerchelichius[5] qvidem ad MCCXXVII. annum Irenum; ad MCCXXVIII. Benedictum Banum Ritterus memorat: Priori tamen asserenti duntaxat, et alioqvin fatenti,[6] se ex instituto, atqve cum examine Banorum memorias non inseruisse, parum semper detuli. Ritteri autem sunt haec: MCCXXVIII. Benedictus Totius Sclavoniae Banus circa hunc annum viguit, qvi terram Raicha (corr. Rassecha) vocatam, illinc Dravo, hinc terris Episcopalibus de Vaska conterminam, Fratribus Militiae Templi pro remedio animae suae legavit, Vgrino Archiepiscopo teste.[7] Atqvi Vgrinus suis in literis[8] hoc unum habet, Rassecham a Benedicto qvondam Bano donatam Templariis; non item duobus, tribusve annis prius, qvam hae darentur, donatam. Sed nempe Rittero,

qvi superioribus annis nullum Benedictum Banum (Banconem enim a Benedicto, cujus meminere Vgrini litere, diversum Ritterus videtur sensisse) noverit, annus hic opportunus visus est, cui Benedictum affigeret. Mihi vero, a qvo Templarii Rassecham acceperunt, videtur esse ille Benedictus, qvem in ipsa Seculi XIII. fronte posui.

Ad biennium, qvod a Valeginno ad Julam Banum abiisse puto, supplendum Andreae Regis alias, alias Belae filii literas, in favorem Michaelis filii Abrachae datas, adsrcibo. Andreae sunt ejusmodi: Andreas — — — — — Qvod cum fidelis noster serviens Michael, filius Abrahae, a primis pueritiae suae temporibus tum in regno, tum extra regnum, et maxime in expeditione Rasciae Nobis personaliter ibidem existentibus fideliter, ac indefesse — — — praestitisset, ac toties se, suaqve pro Nobis mortis exposuisset periculo, Nos in recordationem servitiorum ipsius Michaelis qvamdam (Kerchelich perperam supposuit novam)[9] terram nomine Zokol, vacantem incolis, a Castro Albensi exemptam sibi — — — contulimus, per fidelem Nostrum Comitem Petrum filium — fecimus introduci. Metae autem — — — — — sigillo Nostro Privilegii novo, qvod in praejudicium prioris cassandum parari fecimus, in generationum generationes illibate observandum regia libertate roboravimus. Datum per manus Magistri Alberti Aulae Nostrae Cancellarii, et Praepositi Orodiensis. Anno Dominicae Incarnationis MCCXXIX. Venerabili Roberto Strigoniensi; Reverendo Vgrino Colocen. Archiepiscopis existentibus: Bulchu Chenadien. Bartholomaeo Qvinqve-Ecclesien. Gregorio Gevrien. Alexandro Varadien. Raynaldo Transilv. Cleto Agrien. Briccio Vacien. Stephano Zagrabien. Bartholomaeo Vesprim. Episcopis existentibus, Ecclesias DEI feliciter gubernantibus. Moyse Palatino, et Com. Bihorien. Ladislao Judice Curiae, et Com. Bachien. Dionysio filio Dionysii Magistro Tavarnicor. et Com, Zonugven. Demetrio Magistro Dapifer. et Com. Posun. Nicolao Magistro, et Com. Agason. Petro germano Marcelli Comitis Curiali Comite Reginae, et aliis qvam plurimis — — — —[10]

Hanc donationem seqvente statim anno Bela Andreae Primogenitus ad Vgrini Archiepiscopi praeces suis literis roboravit: „Bela DEI Gratia Primogenitus Regis Hungariae. Vniversis praesentes literas inspecturis salutem in eo, qvi salus omnium est. Cum per Divinae inspirationis gratiam voluntate Patris Nostri, et

maturo Principum terrae Nostrae consilio inutiles, et superfluas donationes revocaremus, oblatum est Nobis Privilegium Patris Nostri sub hac forma: Andreas etc. ut supra anno — — MCCXXIX. — — — Nos igitur ad vehementem petitionem Reverendi Vgrini Colocensis Archiepiscopi a Patre Nostro factam donationem confirmavimus, et Confirmationis Nostrae seriem scribi facientes sigilli Nostri impressione roboravimus. Datum per manus Mathiae Zagrabiensis Praepositi Aulae nostrae Cancellarii. Anno Gratiae MCCXXX. Pous Tavernicor. Chak Dapifer. Michaele filio Opud Pincernarum; Pousa filio Soulum Agazonum nostrorum Magistratus tenentibus. Jula terrae Ratholt Vojavoda existente.[11]

Adnotationes.

[1] In Op. MSS. De Ban. Croat.
[2] Hist. Eccl. Zagr. pag. 80.
[3] Ibid. pag. 327.
[4] Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 337.
[5] Hist. Eccl. Zagr. pag. 327.
[6] Loc. cit. pag. 326.
[7] In Op. MSS. De Ban. Croat.
[8] Vid. apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. V. pag. 363.
[9] Not. Praelim. pag. 191.
[10] Ex Collect. Marcellov.
[11] Ex Collect. Marcellov.

Jula II. Sclavoniae Banus 1229—1234
Rex Andreas II.
Colomanus Rex Ruthen. Dux Tot. Sclav.

Jula, inter Banos id nominis secundus, Sclavoniae Bani titulum primus omnium, gessit.[1] Priores namqve omnes Bani duntaxat nuncupati. Gesti ab Jula et Magistratus, et tituli memoriam certam, annumqvae tabulae Monasterii SS. Cosmae, et Damiani retinent, in qvibus ad rem nostram haec occurrunt: Guncellus DEI Gratia Spalatensis Archiepiscopus — — — — Qvoniam cum nuper in Curia D. Colomani Regis, et Julae Bani ejusdem multa controversia super qvibusdam possessionibus ad Rogovam pertinentibus inter — Templares (Auranenses) et Robertum Abbatem (Coenobii SS. Cosmae, et Damiani) orta fuisset, pro bono pacis ambae partes — — — — solemniter compositam scripserunt, cujus tenor talis est: Notum fiat universis, tam praesentibus, qvam posteris praesens scriptum inspecturis, qvod cum dies erat assig-

nata in Festo Nativitatis B. MARIAE Virginis Magistro (Ranardo Argentaro) et Fratribus Domus Militiae Templi ex parte una, et Abbati (Roberto) et Monachis SS. Cosmae et Damiani in Dalmatia ex parte altera super qvibusdam terris, vinetis, et possessionibus aliis de Rogova, pro qvibus inter partes coram IVLA BANO TOTIVS SCLAVONIAE qvaestio vertebatur, tandem — — — multis hinc inde propositis coram Vener. Patre D. G. Archiepiscopo Spalatensi de forma pacis inter partes in hunc modum exstitit ordinatum — — — — In hujus itaqve rei notitiam, et arctitudinem firmiorem praesens scriptum super hoc confectum — — — — — Actum Anno Domini MCCXXIX. mense Septembris.[2]

Post duos annos lis gravior, diuturniorqve, qvae scilicet Papa Innocentio III. coeperit, et Gregorii IX. anno VI. finita sit, inter Stephanum Zagrabiensem Episcopum, ac Abbatem S. Martini de Monte Pannoniae tandem composita; qva de re Gregorii IX. literae sunt seqventes:

Gregorius — — — — de Bochon, et — de Tichon Abbatibus, et — Archidiacono de Roba Vesprim. et Jauriensis Dioeces.

Tempore Felicis recordationis Innocentii Papae Praedecessoris Nostri dilectus filius — Abbas S. Martini de Pannonia pro se, ac conventu suo petiit ab — Episcopo, et Canonicis Zagrabiensis Ecclesiae, qvorum procurator ad hoc in judicio comparebat, decimas omnium frugum, et aliarum rerum partis Comitatus Simigiensis, qvae est ultra fluvium Dravam, nec non et Capellarum Sancti Barnabae, Sanctae Crucis, et Sanctae Trinitatis existentium in Vesprimiensi Dioecesi citra Dravam, cum fructibus perceptis ex ipsis, et omne jus suum in judicium circa praemissa deducens Privilegium Sancti Stephani Regis, et confirmationes piae memoriae Alexandri, Vrbani, et Clementis Romanorum Pontificum ad intentionem suam fundandam super principali produxit, ad qvae procurator partis adversae utcumqve respondit, et tam receptio testium, qvam causae cognitio fuit certis judicibus de partium voluntate commissa. Verum post longi temporis tractum, post diversa rescripta a Praedecessoribus Nostris, et Nobis obtenta, tandem ad Apostolicae Sedis examen partes negotium reduxerunt, cui finem sententiam dare non potuit eo qvod litis contestationem legitimam acta judicii non habebant. Sane qvia litis protractio nonnunqvam dispendia gravia post se trahit, sumptibus, atqve laboribus liti-

gantes atterere consveta, partes concordi tractatu inter se habito ad compositionem hujusmodi pervenerunt, videlicet, qvod Abbas pro se, ac monasterio suo decimas, et omnia alia, qvae comprehendere poterat, ejus petitio ultra fluvium Dravam infra Zagrabien. Dioecesim versus Sclavoniam — Episcopo, et Ecclesiae Zagrabiensi ex toto pacifice, ac qviete dimisit, promittens pro se, ac monasterio suo, qvod super praemissis Episcopum, et Successores ipsius, vel ejus Ecclesiam judicio, vel extra judicium nullo unqvam tempore molestabit: Episcopus vero pro se, ac Ecclessia sua decimas qvatvor Capellarum; scilicet, Sanctae MARIAE, Sanctae Trinitatis, Sancti Barnabae, et Sanctae Crucis versus Hungariam, et qvidqvid juris in iisdem Capellis habebat, Abbati, et Monasterio memorato dimisit pacifice, et qviete. Ceterum pro qvibusdam fructibus, et expensis qvingentas marcas argenti ad pondus Hungariae bonorum, et electorum FRISATRICORUM vendentium, et ementium tam pro possessionibus, qvam rebus aliis commercio competentium, prout vendi consvevit, et emi, apud Castrum, qvod Alba communi vocabulo nuncupatur, Abbati, et certo nuncio ejus se promisit Episcopus soluturum, ita qvod medietatem summae praedictae ad proximum Festum Purificationis Beatae MARIAE, ac aliam medietatem usqve ad Kal. Augusti proximo tunc futuri absqve diminutione aliqva Episcopus ipse persolvet. Deniqve compositionem hujusmodi proprio juramento firmatam partes postulaverunt humiliter Apostolicae Sedis munimine roborari. Cum igitur finem litibus desideremus imponi, et litigantium concordiam amplectamur, compositionem praedictam gratam, ac ratam habentes, et nostri favorem impartimus assensus, et volentes ut observationis plenariae sortiatur effectum, per Apostolica vobis scripta mandamus, qvatenus compositionem ipsam faciatis inviolabiliter observari. Contradictores — — — — Datum Reate X. Kal. Augusti Anno VI.[3] id est: XXIII. Jul. Anno MCCXXXII.

Annis MCCXXXI et MCCXXXIV. Colomani literis Banum Julam adscriptum, docet Kerchelichius:[4] hinc vero magistratum, vitamqve an produxerit? non invenio. Anno tamen MCCXXXVIII. eum non vixisse, e Gregorii IX. literis, mox adscribendis, constabit. Filium qvam nominis, opumqve heredem, tam Regis Colomani gratia, honoreqve Magistri Tavernicorum conspicuum habuit.[5] Qvo autem idem Banus Orthodoxe fidei flagrarit studio, testamentum, qvo certam aeris summam ad Catholicam rem facilius in Bosna

promovendam, legasse creditur, sat probat. Porro pecuniae hos in usus ab Jula Bano legatae, testes sunt Gregorii IX. litterrae:

Gregorius Episcopus Servus Servorum DEI.
Dilecto Filio — Abbati Waradien. Ord. S. Benedicti
Qvinqve-Ecclesien. Dioeces. Salutem, et Apostolicam Benedictionem.

Apud dilectos Filios Fratres Ordinis Fratrum Praedicatorum Qvinqve-Ecclesien. a qvondam IVLA BANO carissimi in Christo Filii nostri Colomani Regis Illustris Ducis Sclavorum qvamdam intelleximus fuisse depositam qvantitatem pecuniae pro fidei negotio in Bosnae partibus expendendam. Cum igitur eisdem Venerabili fratri nostro — Bosnen. Episcopo plenae legationis officium duxerimus committendum, mandamus, qvatenus si constiterit dictam pecuniam in subsidium praedicti negotii fuisse legatam, ipsam ad hoc dicto Episcopo ab eisdem fratribus facies integre assignari. — — — — Datum Laterani XI. Kal. Januar. Pontificatus Nostri anno XII.[6] id est XXII. Decemb. Anno MCCXXXVIII.

Apud Cl. Prayum[7] ad Annum MCCXXXIV. Dursacum; apud Ritterum[8] ad MCCXXXIII. Ochuzium; ad MCCXXXVI. Comitem Opoj de Ochuz affirmare ausim, eum ad hunc annum omnino non pertinere. De Dursaco nonnisi e monumentis, si qvae tempus proferet, statuendum erit.

Adnotationes.

[1] Kerchel. Notit. Praelim. pag. 187. Persvasum, inqvit, habeo, qvemadmodum Colomanus post Belam — Sclavonia potitus, sese non inscripsit: Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae Ducem anteriorum Ducum exemplo, at seqventi usus est titulo: Colomanus DEI Gratia Rex, et Dux totius Sclavoniae, — — — ita ab exemplo Ducis sui Bani similiter, Totius Sclavoniae, dicti, inscriptiqve sunt. At primum, Kerchelichius si vir est, ostendat, unum aliqvem priorum Ducum hoc usum titulo: Dux Dalmatiae, Croatiae, et Sclavoniae. Deinde, nos in Bela Duce Colomani fratre adduximus Belae ejusdem litteras Anno MCCXXII. datas, in qvibus ille iscripsit DVCEM TOTIVS SCLAVONIAE. Deniqve in Traguriensi Colomani Diplomate hunc titulum vidimus: „Nos Colomanus DEI Gratia Ruthenorum Rex, et largitate Gloriosi Patris Nostri Andreae — — Dux DALMATIAE, ET CROATIAE.

Idem paullo inferius: „Qvia in Diplomate suo Anni 1222. Corpori Juris inserto Andreas II. Rex confiteretur, semel ad preces suorum reformationem regni facere, uniusqve Bani Articulo 30. esset mentio, tum, scilicet Anno 1222. constitutum fuisse, ut unus sit Banus, opinor. Qvasi vero ante annum 1222. duos eodem omnino tempore Dalmatiae Croatiaeqvae Banos, Kerchelichius alicubi ostenderit. Demum sub ejusdem paginae

finem: Nec Bela, inqvit, Ducis Totius Sclavoniae titulo usus. Sed hoc esse falsum, paullo ante demonstravimus.

2 Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 3. pag. 257.

3 Ex collect. Marcellov. In fine haec subscripta: Ex Originali in Archivo Vaticano Secreto asservato extractum, et collationatum. Ideo subscripsi, meoqve munivi sigillo Romae 16. Mensis Martii 1690. Thomas de Juliis Vice-Praefectus ejusdem Archivi, et Proto-Notarius Apostolicus.

4 Notit. Praelim. pag 123.

5 Vid. apud Kerchel. loc. nunc cit. Jula Bano filioqve ejusdem Jula Magistro Tavernicorum.

6 Ex Reg. Anni XII. Tom. VI. Ep. 356.

7 In Vit. S. Elisab. pag. 132.

8 In Op. MSS. De Ban. Croat.

Opoy Sclavoniae Banus 1237.
Rex Andreas II.
Colomanus Rex Ruthen. Tot. Dux Slav.

Comiti Opoy in Sclavoniae Bani locum, et Julae II. proximum esse tribuendum, e Colomani Ruthenorum Regis, Ducisqve Sclavoniae litteris patet: „C. D. gr. R. et dux tocius Sclavoniae. — — — — de consilio — — jobagionum nostrorum, qvi tunc praesentes erant, videlicet Opoy Bani — — — — et aliorum — — — Datum — — — anno ab incarn. domini MCCXXXVII.[1] Sed hoc, qvo memoratae litterae datae sunt, anno? an aliqvo praecedentium in locum Julae suffectus? haud dixero. Ad proxime praecedentem Ritterus[2] retulit, successoremqve ad Annum M.CC.XL. Ladislaum notavit. Nos Stephanum, de qvo statim. Anno M.CC.XL. Banum ostendemus. Castrum in Crisiensi provincia ab Opoyo aedificatum, nomenqve sortitum Kerchelichius[3] memorat. A qvo, inqvit dirutum nunc castrum, non procul a Raszina intra montes situm Opoy extructum fuisse credimus, qvod postea Templariis pro remedio animae suae donavit.

Adnotationes.

1 Ap. Cl. Katona Hist. Cr. R. H. T. 5. pag. 802.

2 In MS. Banol.

3 Hist. Eccl. Zagrab. pag. 84.

Stephanus II. Tot. Sclav. Banus. 1240.
Rex Bela IV.
Colomanus Rex Ruthen. Dux Sclavon.

E litteris, qvas subjicimus, nemo non perspiciet, et Stephanum Anno MCCXL. fuisse Sclavoniae Banum, et Clarissimum Katona[1] sentire verissime, non ita ab Regibus Hungariae filios, fratresqve Sclavoniae gubernandae praefectos, ut supremum jus in has regiones exuerint. Litterae sunt hujusmodi: Nos Stephanus Totius Sclavoniae Banus — — — — Qvod cum nos ad praeceptum DOMINI REGIS HVNGARIAE ad partes Croatiae ad distingvendum, et separandum terras Nobilium a terris Castrensibus, et terras Castrensium a terris Nobilium fuissemus destinati, et tandem pervenissemus ad partes Likae, ubi una cum XXIV. juratis Indicibus Nobilium de eadem Lika, ac cum Centurionibus ad id per nos deputatis eramus consedentes, et ab iisdem Judicibus, et Centurionibus ad fidelitatem eorum DEO, et Domino Regi debitam super qvandam possessionem, Tethacsics vocatam, utrum sit terra Castri, aut terra Nobilium hereditaria Porugh, et filiorum suorum de dicta Tethacsics? reqvisitum habuissemus: „Qvi XXIV. Judices, jurati, et Centuriones dixerunt, qvod dicta possessio Tethacsis semper ab antiqvo tempore, qvo nec augmentare potest mens humana, fuisset jure proprio, et nobili titulo avi, et protavi dicti Porugh, et filiorum suorum, et ut eadem possint gaudere nomine proprio, qvo qvorumvis Nobilium status Mogorovich. Tandem dictus Porugh nos humiliter petivit, ut metas dictae possessionis per reqvisitum, et testium dictorum XXIV. juratorum, et Nobilium confiniorum (f. confinium) vicinorumqve suorum novas juxta veteres metas erigi faceremus. — — — — Anno Gratiae MCCXL.[2] Stephanus hic fortasse seqvente anno Tartarica clade absumptus.

Adnotationes.

[1] Hist. Crit. Tom. V. pag. 494.
[2] Ex Collect. Marcellov.

Dionysius II. Banus, et Dux Slavon. 1241—1244.
Rex Bela IV.

Anno 1241. qvo Rex Bela IV. e proelio cum Tartaris ad Sayonem commisso aegre elapsus, nec multo post ab Duce Austriae Friderico thesauris inhumane exutus, in Slavonia ad seqven-

tis anni Mensem Februarium morabatur,[1] Dionysium datum Slavoniae Banum puto. Ruthenorum Rex, et Croatiae, Dalmatiaeqve Dux Colomanus obierat[2] scilicet, et hostis, minime qvieturus, non ita longe aberat. Cogitare ea propter fas est, illico Dionysium, in qvem gravissimarum curarum partem derivaret, ab Rege assumptum Slavoniaeqve non modo Banum, sed Ducem[3] etiam dictum; idqve probabilius evadit eo etiam ex capite, qvia Belam, in Dalmatiam e Slavonia fugientem, idem jam Banus secutus sit.[4] Cum enim ea Regis, de salute magis, qvam magistratibus conferendis soliciti, in Dalmatiam fuga Anni 1242, Februario Mense evenerit,[5] est sane verissimillium, Dionysium illi muneri priore anno fuisse admotum. Recedentibus ex Hungaria Tartaris, cum Rege reduce e Dalmatia rediit qvidem Dionysius, eamdem tamen anno inde proximo, posita Illyrici praefectura,[6] iterum adiit, militi propugnaturo Jadram dux ab Rege datus. Ad Belam, in Dalmatia adhuc agentem, Jadra defecerat. Id aegerrime ferre Venetos, armisqve ut primum possent, persecuturos qvia satis apparebat, Dionysius militem, ex Hungaris, Croatisqve scriptum, jussus Jadram ante inducere, qvam tempus anni navigabile proeberet mare. Nec inutilis ea fuit diligentia. Finiente namqve Mense Junio simul classis Veneta littori apulsa est, simul urbs acerrime oppugnari coepta. Paribus animis, Dionysio incolumi, defensa, fortasse omnino repulsura etiam fuisset Venetos, ni Dionysius, vulneris inter proeliandum accepti dolore victus, urbe excessisset.[7] Anno 1244. idem iterum Sclavoniae Banus Spalatenses, Tragurinis graves, fregit armis, atqve ad conditiones, qvas dictasset, seqvendas adegit.[8] Biennium inde Croatiam cum rexisset, Ratislaum successorem Anno autem 1248. Hungariae Palatini dignitatem accepit.[9]

Zagrabia ad Belae IV. annum nonum usqve non tam civium freqventia, qvam Episcopi sede Regioqve Castro, ad qvod, tamqvam caput, cis, ultraqve Savum[10] magna terrarum portio pertinebat, sed postea bene meritis beneficio Regum attributa est, nobilis, eam fere hodiernae Zagrabiae partem, qvae ab insigni Majorum Sacerdotum Collegio Capitulum vulgo dicitur, modicumqve clivum duos inter colles, ab orientali, occidentaliqvae latere assurgentes, insidet, occupabat.[11] Sed uti neqve natura, neqve arte munitus erat, locus, ita nulli non injuriae, si qva vis ingrueret, patebant cives. Qvamvis enim hic loci, ubi hodie Regia est civitas jam ante Belae IV. imperium aliqvid, qvos paullo tutior forret Zagra-

bia, exstitisse inde apparet qvod eumdem ante Belam collem hunc a GRAD GRADECZ, item GRETZ, unde postea MONTIS GRAECENSIS enatum nomen, appellatum fuisse constat:[12] id tamen qvidqvid fuit, nemoroso ceteroqvin in colle specula qvaedam potius qvam Castrum fuit. Bela igitur, qvod in Croatia, Slavoniaqve nullum usqvam locum adversus vim comparatum nosset,[13] ad Zagrabiam omnium primam pro eorum temporum ratione communiendam intendit animum, collemqve, Zagrabiae ab occasu solis incumbentem, et valle modica, ac interfluente amne separatum (hunc a specula illic excitata, seu a Grad Gradecz, aut Grecz nuncupatum, paullo ante diximus) aedificando Castro Anno 1242. XVI. Kal. Decemb. designavit.[14] Opus ut acceleraret, his, qvi domicilium illic figerent, privilegia perampla tribuit, fundosqve per Dionysium Banum describendos, ac reapse postea descriptos,[15] addixit. Eodem tempore, qvia solitudinem fecere Tartari; ultro permissum, ut in ea, qvae hodierno Episcopali Palatio proxime meridiem versus subjecta, orientaliqve ab latere Zagrabiam ingredientibus prima est, platea sedes collocarent advenae Itali; unde eidem plateae in hunc usqve diem Italicae nomen.

Adnotationes.

[1] Roger. Miser. Cam. Cap. 32. Rex interim circa Segesdinum (Segesdvár in provinciae Tolnensis Canisiensi Processu) cum illis, qvos aggregare potuit, moram traxit. Et Thom. Archid. Hist. Salonit. C. 37. „Bela Rex de Austria — — — venit cum omni familia sua, et demoratus est in PARTIBUS ZAGRABIAE. Congregati vero sunt circa eum omnes, qvi effugere poterant gladium Tartarorum, et erant ibi per aestatem.“ Ac iterum C. 39. TRANSACTO IANVARIO (Anni 1242.) hiemalis asperitas solito magis inhoruit, omnisqve aqvarum cursus glaciali frigore constrictus liberam viam ho tibus patefecit. — — — Itaqve anteqvam Dravi fluminis gurgitem transmearent, Rex praesentiens eorum adventum, RELICTIS STATIONIBUS ZAGRABIENSIUM PARTIUM cum omni comitatu suo ad mare descendit.

[2] Rex — Colomanus frater ejus (Belae Regis) — — — venit trans Dravum fluvium, ubi habitationis suae habebatur locus. — — — Eo tempore Colomanus Rex migravit ad Dominum — — — sepultus est autem in loco Fratrum Praedicatorum apud Cesmam (Csasmae) labenti Mausoleo infossus. Thomas Archid. Hist. Salon. C. 37.

[3] Dionysium Slavoniae Ducem legimus in Dipl. Regis Bela Anno 1242. Phariensibus dato, apud Luc. De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 4. C. 5. Item in Dipl. qvod Anno 1244. Stephano Roberti Comitis filio datum, et hic in Adnot. seq. descriptum. In ipsis etiam Dionysii litteris apud Re-

verendiss. Jos Koller Tom. 2. Episc. Qvinqve-Eccles. pag. 124. haec ad calcem: „Datum per manus Magistri Benedicti Cancellarii, Bani Ducis Sclavoniae.“ Unum Belae Diploma, Traguriensibus datum, ita subscriptum „Dionysio Bano Totius Sclavoniae, et Maritimarum.“ Apud Farlat. Illyr. Sac. T. 4. pag. 340.

[4] Thom. Archid. Hist. Salon. C. 39. Transacto Januario (Anni 1242. nam prioris anni aestatem, ut idem C. 37. tradit, in partibus Zagrabiensibus transegit. Vid. super Adnot. a) — — — „Rex — — — relictis stationibus Zagrabiensium partium cum omni comitatu suo ad mare descendit. — — — Venerunt etiam isti Magnates cum eo: Stephanus Episcopus Zagrabiensis, et alter Stephanus Vaciensis, et idem in Archiepiscopum Strigoniensem postulatus. — — Proceres quoqve curiae isti erant: DIONYSIVS BANVS. — — —

[5] Teste enim Thoma Archid. lapso mense Januario.Vid. Adnot. praec.

[6] Qvia Diplomatis de Civitate in monte Grecensi Zagrabiensi erigenda haec verba sunt: „Cum nostrae placuisset voluntati in Zagrabia in monte Grecz civitatem liberam constituere — — — Communicato consilio CUM DILECTO FIDFLI NOSTRO DIONYSIO BANO totius Sclavoniae. — — — Apud Kerchel. Not. Praelim. pag. 124. Qvia item idem die XVI. Novembris in Verötze datum est, conseqvitur, Dionysium, cujus ea in re consilio usus sit Bela, post abitum regis ex Dalmatia, in Dalmatia non restitisse.

Deinde, cum e Diplomate Crucigeris dato (hujus verba infer. in Ratislao recitabimus) constet. Anno 1243. Ratislaum fuisse Slavoniae Banum, seqvitur iterum, Dionysium Banum non fuisse. Qvare dum Thomas Archid. Hist. Salon. C. 43. Dionysium appellat Banum, propter eam dignitatem priore anno gestam eum ita appellasse credendus est.

[7] Vid. Thom. Archid. Hist. Salon. C. 43.

[8] Vid. eumd. C. 47. Diploma seqvens Anno 1244. datum exhibet Dionysium Banum, et Sclavoniae Ducem: „Bela DEI Gratiae Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galiciae, Cumaniaeqve Rex. Vniversis Christi fidelibus praesentium notitiam habituris salutem in eo, qvi Regibus dat salutem. Ex debito suscepti regiminis tenemus, ut, qvemadmodum legis author sumus a Domino super familiam constituti, sic ejusdem legis conservator simus benignus, ac etiam circumspectus. Nam cum nostri fideles sub nostro regimine juris beneficio sustentantur, ex hoc solum nostrae Celsitudinis nitorem suscipit, et vigorem. Proinde ad universorum praesentium, et posterorum notitiam harum serie volumus pervenire, qvod accedens ad nostram praesentiam Fidelis Noster Stefco, filius Roberti, super qvadam terra sua, nomine Wsticsernevcz, qvam emptionis jure possidere se dicebat, petiit a Nobis cautionis perpetuae munimentum. Ceterum volentes de circumstantiis ejusdem terrae certiorari, Dilectum, et Fidelem Nostrum Nicolaum Praepositum Agriensem ad inspiciendas metas ejusdem terrae transmisimus, et ad inqvirendum diligenter, qvo jure terra eadem ad ipsum pertinere noscatur: qui ad majorem cautelam petitus a Fideli Nostro DIONYSIO BANO, ET DVCE totius Sclavoniae qvemdam homi-

nem fide dignum nomine Ladwey de genere Agha Comitis; et a Capitulo Zagrabiensi qvemdam Canonicum nomine Gregorium in testimonium duxit secum, cum qvibus pariter procedens, cognita plenius veritate tam a vicinis, et commetaneis, qvam ab aliis earumdem partium nobilibus, nec non ab ipsis venditoribus ejusdem terrae, qvorum fuit hereditaria, ipsam dicti Stefconis esse emptitiam affirmans (affirmantibus) metas ejusdem, et omnes circumstantias, et nomina venditorum, videlicet Martun, Martunus, et Pouse filiorum Dragus de Blina Nobilium servientium Nostrorum, qvi viginti octo marcas, quibus eamdem terram sibi vendiderant, se plene recepisse sunt confessi, suis litteris nobis destinavit, qvod et viva voce postmodum roboravit. Prima meta incipit a litore Zavae ex oriente ab arbore, circa qvam est meta terrea, ubi etiam qvidam rivulus nomine Csernecz cadit in fluvium praedictum; contra cursum ejus proceditur per metas terreas, et arbores crucis forma signatas usque ad alium rivum, qui nominatur Lisztovcz per metas terreas, et arbores crucis forma notatas, donec pervenitur ad viam, per qvam exitur de rivo — — — — usqve qvam viam a sinistris fuerunt commetanei Blinienses, qvando dictus Praepositus has metas inspexit. Sed qvia terram Bliniensium dedimus postmodum hospitibus de Scytiz, iidem hospites commetanei sunt effecti. Postmodum a sinistris commetanei sunt Monachi de Toplica (hodie Topuszka) per qvam viam novellam — — — — venitur ad metam terrae ejusdem Stefconis, non hujus terrae, sed alterius, qvam possidet ab antiqvo, per cujus terrae metas venitur iterum usque fluvium Zava, et inde transit ad fossatum Prevlaka, et per aqvam Ztepcsina redit in Zavam. — — — Nos igitur juste petitis, et desiderio favorem benevolum adhibentes, terram eamdem praesente Damaso villico de Scytiz, vicino, et commetaneo, et non contradicente — — — — Datum apud Gabia. Anno Dominicae Incarnationis Millesimo ducentensimo qvadragesimo qvarto. VII. Id. Novembris: regni autem nostri anno Decimo. Ex MSS. Marcell. qvi descripto Diplomati subscripsit: Exstat in Litteris Ludov. Num. 4. Cum Autogr. comport.

In Diplomate qvoqve Civitati Budensi Anno eodem 1244, per Belam Regem dato, Dionysium Banüm et Ducem totius Sclavoniae leges apud Cl. Katona Hist. Cr. Reg. Hung. Tom. 6. pag. 44. Seq.

[9] Anno 1245. Dionysium Banum demonstrat seqvens Diploma: „Bela DEI Gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galiciae, Cumaniae Rex. — — — Qvod cum Fidelis Noster Comes Hudina a multo tempore grata Nobis fidelitatis obseqvia impendisset, sed et sua absqve diminutione aliqva ad nostrae beneplacita voluntatis exponendo idem ipse de virtute in virtutem gradiens eo maxime tempore, qvo subita Tartarorum irruptio grave dispendium regno nostro ingessit, Nobis pariter, et Nostris ultra Dravum profectis pro suo posse per omne temporis spatium, qvo moram ibidem traximus, juxta Nostri honoris decentiam fideliter affuit, et devote, laboribus, et expensis rerum suarum, qvos, et qvas sub obtentu gratiae Nostrae se, et suos subire oportuit, pensatis minime, vel curatis. Tandem nobis versus maritima progressis jam dictus Comes Hudina pro honore Coronae Regiae in regno nostro exsistens personam suam

suis viribus contra Tartaros antedictos soepe, ac soepius exponere non expavit laudabiliter praeliando, ubi etiam inito conflictu cům iisdem post multorum cognatorum suorum necem, et post multiplicem cruoris sui effusionem, prout Nobis veraciter constitit, maximam nostrorum multitudinem ab hostili impetu defensavit. Porro cum de maritimis rediremus Christo Duce, praememoratus Comes Hudina Nos, et Nostros honestate debita acceptans effudit largiter, qvidqvid erat opportunum. His itaqve, et qvam pluribus hujusmodi fidelitatis operibus pie circum ipsum inducti, eumdem Comitem Hudinam cum quatuor cousangvineis suis, Petro videlicet, Purke, Bogdano, et Gotochirio in Aulicos, et Servientes Nostros recepimus speciales: etiam in recompensationem tam eminentium servitiorum suorum, et ut aptior ad obsequia habeatur in futurum, qvamdam terram, Vyscuz vocabulo, ultra Dravam in Comitatu Simigiensi exsistentem de regia liberalite duximus conferendam, et per eum suis heredibus, heredumqve successoribus jure perpetuo possidendam. In cujus collationis corporalem possessionem ipsum per Fidelem Nostrum Ladislaum Palatinum, et Comitem Simigiensem auctoritate regia fecimus introduci; cujus terrae metae, sicut per litteras praefati Ladislai Palatini et Comitis Simigiensis Nobis constitit, hoc ordine distingvuntur. Prima meta incipit aboriente ab aqva Ribinac — — — per eamdem aqvam Ribinac versus meridiem perveniens ad aqvam Ratcha, et incipit tenere metas cum Alex — filio Moys — — — per eamdem aqvam Ratcha tendit per partem meridionalem — — — cadit in aqvam Csasma, ubi est meta terrea, — — — et incipit tenere metas cum populis deGarig: inde vero per Csasmam tendit inferius ad occidentem, pervenit ad pontem, ubi est magna via — — — incipiens ibidem tenere metas cum Episcopo Zagrabiensi; deinde vero tendens per eamdem aqvam Csasma — — — ad locum ubi est aqva Curnuc (fortasse: Chernecz) et aqva illa progrediens superius ad locum, ubi propter inundationem aqvarum meta terrea fieri non potest, — — — et ibi incipit tenere metas cum populis Csesmicze: demumque juxta eamdem aqvam tendit Churnuc, progreditur superius versus septemtrionem, — — — et juxta eamdem aqvam — et ibi incipit tenere metas cum Dionysio Bano: deinde vero vertitur ad orientem per eamdem aqvam Churnuc, de qva tendit usqve ad aqvam Musina, de qva etiam transiens pervenit ad campum — — — — inde vero tendit versus meridiem ad magnam viam — — — — versus orientem — — — et ibi incipit tenere metas cum filio Borich Bani, et de ipsa via vadit versus meridiem ad campum — — — — ad caput Ribinac, scilicet ad priorem metam tenens cum praedicto filio Borich, et ibi terminatur. Ut igitur — — — Datum per manus Dilecti, et Fidelis Nostri Magistri Benedicti Reverend. Archiepiscopi Colocensis, et Aulae Nostrae Cancellarii. Ven. Stephano Archiepiscopo Strigoniensi; Bartholomaeo Qvinqve-Ecclesiem. Cleto Agrien. Blasio Chenad. Stephano Zagrabien. Benedicto Jaurien. Heymone Wachien. Episcopis; Sede Vesprimensis vacante; Artolpho Praeposito in Sedem Vltrasilvan. Electo. Ladislao Palatino, et Com. Simig. Matthaeo Magistro Tavernicor. nostrorum; Dionysio Bano totius Sclavon. Demetrio Judice Aulae nostrae, et Com. Musun. Rolando Magistro Dapif. nostror. et Com. Suprun. Arnoldo Com. Nitrien. Mauritio Magistro Pincern. et Com. Jeur. Stephano

Mag. Agaz. et Com. de Vrbaz; Balduino Com. Castri Ferrei; Cazmerio Com. Alben. ac ceteris qvam, pluribus — — — Anno ab Incarnatione Domini Millesimo ducentesimo qvadragesimo qvinto. VI. Kal. Maji. Regni autem nostri anno Decimo.“ Ex Collect. Marcell.

Sicut e Diplomate nunc descripto patet. Rege Bela IV. Comitatus Crisiensis partem ad Comitatum Simigiensem spectasse, ita iterum ejusdem Crisiensis Comitatus partem alteram ad Comitatum Zaladiensem pertinuisse, ostendit Diploma seqvens: „Bela Dei Gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Galicie, Lodomerie, Cumanieque Rex. Universis Christi fidelibus presencium noticiam habituris salutem, et omne bonum. In partem cedit solicitudinis nostre metiri circumspectionis regie aspectibus nostrorum merita subditorum — qvos continue fidelitatis nexus, et serviciorum eminencium freqvencia stringit, nobis ulterioris gracie nostre munere confovere. Proinde ad universorum presencium, et posterorum noticiam harum serie volumus pervenire, qvod animo revolventes dilecti, et fidelis nostri Comitis Herborthy filii Osl Comitis continue fidelitatis obseqvia, qve a tenera adhuc etate nostra pariter et sua in nostra Curia laudabiliter educatus sine intermissione nobis exhibuit, tunc etiam mente statuimus eum provehere munificencie nostrae donativis. Et ut qvedam e multis fidelitatis ejus obseqviis, qve longum foret omnia enarrare, presentibus exprimamus; vice qvadam in Ruscia sub magna porta Gallicie, qve vocatur Hungarica, nobis, nostrisqve Baronibus in expedicione presentibus laudabiliter dimicavit. Dehinc eciam super fluvium Donecz viriliter coram nobis perstitit in conflictu. Reversus autem nobiscum in corpus Hungarie sepius legaciones nostras detulit extra regnum. Processu vero temporis cum regnum nostrum divino judicio, cui resisti non potest, invasit gens pestifera Tartarorum, ipse tam possessiones, qvam omnes fratres, et consagvineos suos, et caros alios relinqvens in nostro servicio nobiscum ad partes maritimas transivit, ubi cum nostro lateri propter suum continuum servicium adhesisset, custodie carissimi Primogeniti nostri Stephani Regis illustris eum cum grandi fiducia duximus deputandum, statuendo eum ad habitandum in Castro Clyss in domo proxima ad eumdem carissimum nostrum Primogenitum antecedentem, ut tempore periculi tunc iminentis eum lateri suo velut qvoddam propugnaculum haberet proximum, atqve fidum; ubi fidelitatis ejus nitor precipue claruit coram nobis, qvi tam terra, qvam mari nobis eo tempore laudabiliter impendit famulatus. Redeuntibus autem nobis de partibus maritimis Duce Christo accidit contra Ducem Austrie nos exercitum commovere, in qvo sicut et in aliis conflictibus nobis honorifice deservivit. Demum vero sub Castro Kwassuk, ubi cum suis tam caris, qvam familia commendabilibus actis exstitit triumphator. Decem numero de suo consortio sunt lethaliter vulnerati; per qvorum gloriosum conflictum nobis idem Castrum reddidit vis celestis. In memoriam ergo tot, et tantorum servitiorum ejus in plenam compensationem, cum longe minus sit, qvod ei offerimus in presenti, qvamqve ab eo suscepimus indecidue fidelitatis, et eminencium serviciorum — freqventata, qvamdam possessionem, nomine RAZYNA, ultra Dravam in Comitatu ZALADIENSI existentem eidem Herbortho Comiti, et suis heredibus, heredumqve succesoribus sic pure, ac

plene contulimus jure perpetuo possidendam, ut tam donandi, qvam vendendi, seu dimittendi in ultimo testamento, cuicumqve voluerit, liberam, et absolutam hanc facultatem sub eisdem terminis sive metis, et cum omnibus pertinenciis, qvibus fratri suo bone memoriae Benedicto qvondam Episcopo Jeuriensi, qvo defuncto eadem possessio ad manus nostras extitit devoluta, contuleramus eamdem. Termini autem possessionis ipsius sic per litteras dilecti, et fidelis nostri Dionysii Palatini, et Comitis Posoniensis, tunc Bani totius Sclavonie a nobis constituti sic distingvuntur. Incipit ergo ab oriente ex parte terrae Berivoy, ubi duo rivi junguntur, qvi Ilseuch vocantur, et ibi est meta terrea, et ibi tenet metam cum ipso Berivoy filio Vidus, et parum inferius descendendo tenet cum — et ibi est meta terrea, et inde descendit ad unum rivulum, qvi vocatur Mortunpotoka, et inde descendit ad alium rivum, qui vocatur Culbazwk, et ibi est meta, et per eumdem rivum tendit inferius in minorem RAZYNAM, et ibi transit minorem Razynam ad qvandam pyrum, in qva est Crux, et sub eadem meta terrea. Inde ascendit ad unum monticulum, qui Beerch dicitur (fortasse: Verh) ubi est meta sub fago, et in ipsa arbore crux in consvetudinem metae: inde descendit in qvamdam vallem, ubi duo rivi junguntur, et transit rivos, et vadit ad unum monticulum, ubi est meta terrea. Inde descendit in vallem, ubi est meta sub fago, et in eadem crux continetur, et inde vadit ad MAGNAM RAZYNAM, ubi tenet cum Cernomero. — — — In eadem Razyne vadit superius ad partem meridionalem tenendo metas cum Cruciferis Sancti Sepulcri, et per eamdem Razynam tendit superius, et tenet metas cum Castro Crisiensi, ubi est domus Zodizlov, et inde in eadem Razyna vadit superius, et pervenit ad caput ipsius Razina, et ibi qvidam rivulus, nomine Vepernuck cadit in caput Razyna, et inde in rivo Vepernuck vadit superius, et tenet metas cum — — Inde ascendit ad montem ad partes occidentales, et ibi est meta terrea sub arbore, in qva est crux, et inde tenet metas cum magno Mothmerio, et Toplica, et inde descendit et tenet metes cum Zlowna, et inde pervenit ad magnam viam, et ibi in monte est meta, et tenet cum Stephano filio Pathay, et inde per eamdem viam tendit in caput Zeguna, et tenet metas cum Vlchuk, filio Vlchuk, et inde vadit per metas — — — silvam, et pervenit ad arborem cerasorum, et ibi est meta terrea, et inde transit unam parvam silvam, et ascendit ad unum monticulum, et ibi meta est sub arbore, et inde in magnam viam, et in eadem via eundo cadit in magnam silvam, ubi sunt cruces in arboribus pro metis, et tenet cum Georgio filio Lukacs, et inde per eamdem magnam viam pervenit ad priorem metam; et sic terminatur. Ne igitur ipse, vel sua posteritas temporum curiculo super eadem possessione a qvocumqve valeant inqvietari, seu aliqvomodo molestari, presentes in perpetuam stabilitatem nostre donacionis concessimus — duplicis sigilli nostri munimine jure perpetuo roboratas. Datum anno domini Millesimo ducentesimo qvadragesimo octavo Kal. Maji — Regni autem nostri tercio decimo. Descript. ex Autogr. qvod Illustrissima Comes Anna a Sermage, nata Com. Draskovich in Dynastiae Liechtenwaldensis castello Anno Domini 1779. forte reperit.

[10] E posterioris hujus Diplomatis verbis: „Termini autem possessionis ipsius sic per litteras dilecti, et fidelis nostri Dionysii Palatini, et

Comitis Posoniensis, tunc Bani totius Sclavoniae — — — sic distingvuntur. Constat, hunc Dionysium II. Anno 1248. Hungariae Palatinum fuisse. Quia vero Anno 1247. Ratislaus erat Scl. Banus, confit, Razynae, Herbortho donatae, terminos per Dionysium Banum aliqvo annum 1247. praecedente fuisse descriptos.

[11] Zagrabia ad sinistram Savi fluminis posita, Campus autem Turopoliensis, qvem ad Zagrabiense Castrum pertinuisse constat, ad dextram situs est.

[12] In altero Anni 1266. Dipl. apud. Kerchel. Not. Praelim. pag. 125. Seq. Castrum in monte Grecz IVXTA ZAGRABIAM — — — decrevimus constituendum.

[13] Cum enim Rex constituendae civitati assignaret locum, nomine utique, qvod jam ante habuit, populoqve notum fuit, usus est. Kercheli*chius* loco nunc cit. ubi Diploma alterum fere integrum, alterius autem dumtaxat partem recitat, sic qvidem scriptum exhibet: in Zagrabia in monte GHRECZ. Item: Castrum in monte GRECH juxta Zagrabiam. Ego tamen in autographo crediderim scriptum: GRECZ; aut GREZ; aut etiam GREC.

Fr. P. Fortunatus Hueber in chronico Triplici Seraphici Ordinis tradit, a S. Francisco annis qvatuor prius, qvam mortalem hanc vitam cum immortali, ac beata commutaret, Custodiam, ut appellant, in Croatia exsistentem, fuisse lustratam, disciplinamqve suorum inspectam. Id vero cum ageret, fuisse illum Zagrabiae, hospitioqve id loci, ubi ejus sodalium domus surrexit, a matrona qvadam acceptum, vetus est, atqve ad nos usqve propagata opinio, qvam modo Sancto hujus filiorum pietas, qvae conclave illud, qvod dies aliqvot hic demoratus hospes incoluit, divinae rei faciendae, parentisqve sui memoriae consecravit, testatur, sed etiam, multoqve amplius sigillum, qvo hujus monasterium seculis qvatvor, ampliusque utitur, confirmat, eidem primordiorum suorum Anno Christi 1223. cum qvo id, qvod ab laudato Huebero de Francisco, visente Croatiam, omnino congruit, inciso. Praeterire autem an possim, quod in vita S. Francisci cap. 10. Sanctus Bonaventura, auctor oppido gravis, de Praesepi in villa GRECZ, GRAECII per Franciscum constructo, Divinoqve Infante illic nocte, qva DEUM Hominem e Matre Virgine natum recolimus, conspecto litteris consignavit? Sane et Chronicon Seraphicum, et asceterii Zagrabiensis antiqvitas, et conclave, qvod Franciscus incoluisse constanter creditur, sanctissimis religionibus DEO consecratum, et loci, ubi in extemporali qvidem, festivitati tamen agendae apto praesepi Pusionem Divinum DEI servus aspexit, GRAECII nempe nomen ita congruunt, credi ut possit, Franciscum Anni 1223. Decembri mense fuisse Zagrabiae, et in monte GRAECENSI, qvem Libera, Regiaqve Civitas Zagrabiensis insidet, seu GRAECII, a Francisco felix illud praesepe adornatum. Qvod cum adeo Zagrabiae evenisse haud temere persvadeamus nobis, rem omnem, a Divo Bonaventura memoriae proditam, Jacobi Bidermanni e Deliciar. Sacr. Lib. 1. verbis dare visum est.

Franciscus Assissias — — — ut — — — coeli voluptates carptim, qvoad mortali fas esset, in terris praelibaret, placuit diem Christi

natalem (et alioqvi tempus suberat) exqvisite, prout vulgo ceteri solemus, et peraccurate ad veri speciem instaurare. — Nam qvod argumentum eligere opportunius tunc potuisset, quam noctis ejus imaginem redivivam, qvo coelum rore qvondam lacteo, et plus qvam melleo liqvore meminerat pluisse, terrasqve secundis bonorum omnium imbribus irrigasse? — — — Verum hanc noctis ejus amoenitatem cupiebat non soli memoriae, et cogitationibus objicere Franciscus, qvod meditando semper adhuc fecerat, nec auribus duntaxat commitere, qvod sermocinando soepius insveverat; sed oculis etiam ipsis, qvod antehac numqvam licuerat, repraesentare. Qvapropter his hujusmodi curis intentus, aggreditur tempori, reiqve congruens palatium adornare, id est humile, pauperqve tugurium inter condensa nemoris umbrosi arbusta exstruere, laresqve stipula, et arborum ramalibus intectos (sqvallens hiemis, pluviaeqve domicilium) in stabuli faciem conformare. Id omne palatium IN PRAEDIO ERAT, QVOD INQVILINI GRAECIUM dixere: cetera locus silvestris horrore opacus, et solitudini peropportunus. In his penatibus incipit hic e duro cortice presepia concinnare, hic lectuli vice foenum supponere; ibi collecta humistramenta subjicere; mox de caduco folio, paleaqve pulvinum sternere, et de fragili culmo tegetem sarcire, informes, imparesqve hospiti cunas. Jamqve adeo stabuli faciem locus induerat, sed suis inqvilinis adhuc vacuus, cui familiae praeparetur, ignorabat. Igitur ne domus aliqvid desideraret, induci colonos jubet rude pecus asellum, et natum operi juvencum: jubet utrumqve hinc, atqve hinc alligari praesepibus: jubet, suam utriqve in coenulam vile pabulum obsipari, omnia ad antri Bethlemii exemplum. Sed, qvod usitatas stabuli fortunas unum superabat, aderunt pensiles ab humili fornice lychnuli; erant relucentes cerei, erant dispositae faces: ut plebeji laris spelunca vix se ipsa, in peregrina luce, agnosceret.

Ceterum non solus hic tugurii ornatus spectaculo fuit; sed ut circumcirca omnis etiam vicinitas id noctis triumpharet, et arva, prataqve hic Coelitum advolantium choreas, hic pastorum vigilantium curas, hic accurrentium, plaudentiumqve turmas exhiberent; jam antea Franciscus negotium suis dederat, ut silva, lociqve accolas omnes, plebejum genus, ad freqventandam stabuli scenam in tempore excirent; utqve nemora, viasqve omnes relucere ignibus, auras modulatis sonare vocibus, omnia laetitiis, studiisqve fervere cogerent. — — — Qvidni autem arbritremur, in eo tot hominum studio veros etiam opiliones, gregumqve custodes permultos vigilasse, qvi noctis meridiem, talibus ostentis plenum, admirati, coelum ab incolis suis crederent esse derelictum; qviqve — — — a pascuis suis ad casam, a gregibus, armentisqve ad cunas festinarent? Festinarunt profecto, ne dubitemus; festinarunt et ipsi; debuitqve sua Francisco voluptas integre constare, ne ad veri imaginem deesse aliqvid videretur, si instauratis Christi cunabilis, pars magna pastores defuissent.

Inter hos populi afluentis concursus, ut qvisqve in pauperem stabuli speluncam primi penetrarunt, inopinata loci specie capti, nihil aliud, qvam in redivivum Bethlemii spectaculi tugurium delatos se arbitrati, qvaqva oculos convertunt, enim vero hic illis stipata foeno, culmoque praesepia apparere; hic fasciae, et cunarum crepundia videre; hic pecus auritum ru-

dere; hic bucula simplex mugire; ibi sedulae matris officium in Francisci obseqvio, ibi Josephi senium in Francisci socio; ibi totum stabulum in aemulatione tugurii figurabatur. Fervet studiis antrum, ut omnes agi rem ipsam putaretis, non assimulari. In qvo tanto tamen apparatu, qvod ad rei summam vel maxime pertinebat, id unum absentia sua Franciscum, ne solide sua gaudia gauderet, distinebat. Id vero cujusmodi fuerit, etsi cogitando per se potest qvisqve conjicere, tamen abs re non fecero, si studeam hic indicare. Nam ille qvidem, ut reliqvum stabuli ornatum fabre, scienterqve concinnarit, tamen adhuc nescio qvid in vacuis praesepibus identidem improbare se ostendebat. O! qvoties oculos ad cunarum paleas advertere! qvoties ad rudes culcitras adjicere! et soepe delusos, soepius tamen retorqvere persistebat! Poterat qvippe tugurii qvamdam imaginem effingere; poterat e cespite, corticeqve praesepia contexere: poterat ex opilionum, et bubulcorum tribu spectatorem accire, et in his omnibus qvamdam verisimilitudinem imitari: sed in uno demum imitando ars illum omnis, aeqve ac manus, et ingenium defecere. Intelligitis, video, omnes, hic mihi qvid velim. Cupiebat hic Daedalus in rerum ceterarum tanta similitudine puerulum qvoqve verisimilem intueri. Hinc oculis explorantibus toties incunabula lustrare, et ecqvid ibi simile apparere? ecqvid vitale moveri, vagireqve inciperet? tam anxie reqvirebat. Sed irriti tot oculorum conjectus in totidem singultus, gemitusqve semper desiere. Nam ubi gentium qvaeso, terrarumqve potuisset infantem reperire, qvem huic nostro similem in cunarum stipulis collocaret? An pupum fortassis aliqvem de iis, qvos marmore Pario, aut secto ebore factos hodie — — — multos conspicamur, supponeret? aut cereum utiqve signum, qvod cerussa nivem, et minii rubore verecundum, et auro radiatum, pictoris penicillus elaborasset, ibi reconderet? Nugae! Scilicet, aut posset agnoscere Franciscus vitae similitudinem in exanimo puppo? aut dignoscere Virginis filium a Lusippi sigillo non posset? Facessite haec somnia. Nam in formae hujus imitatione aeqve et Phydiae labor erubesceret, et Apellis color palleret; omneqve vel Mentoris coelum, vel Polycleti studium, vel Timantis ingenium desperaret. — — — Qvid igitur in rem suam aliud Franciscus inveniret? an arte depulsus, ad naturae subsidia confugeret, et qvemadmodum ad ceteras stabuli partes animandas jumenta spirantia, videntesqve pastores ac sentientes accersiit, sic aliunde et puerulum vere vagientem, e nutriculae gremio subreptum, fasciis fallacibus includeret, eumqve, ut Bethlemio infanti supparem in cunis aemulantibus collocaret? O! inanes tunc deniqve, mendacesqve cunas, qve tam dissimili se sensissent imagine degravari! — — — Et nobis fortasse, qvi tam acutum minime videmus, imponere qvaedam rei similitudo potuisset; verum enim vero Franciscum, in coelestibus dignoscendis hominem sagacem, et apprime versatum, — — — ut trahi se, decipiqve sineret, numqvam induxisset. Qvapropter totam solatii vim, — ceteroqvin abunde coelo affluentem, una, qvam diximus, Infantis absentia temperabat.

Jam paullatim noctis conticinium inter gratulantium convenarum plausus abierat, cum Franciscus interim — — — qvamvis oculos lacrimis assidue madere, animumqve desideriis novis incalescere sensisset, non

preteremitteret tamen, qvin, uti coeperat, ad sua identidem cunabula respectaret. Tum. ecce rem comperti prodigii, monstriqve svavissimi refertam! Qvas enim ille cunas toties antehac non modo inanimas, sed etiam inanes, informesqve conspexerat, eas ipsas repente jam Superi boni! qvales, et qvantum a se ipsis mutatas conspicatur! in aspera, rudiqve stipula, in paleae culcitra, in foeni, stramentiqve pergula cubare videt Infantem. Videt, inqvam Infantem, qvi unus omnium hominum formas aboleret; qvi radiis suis astrorum ignes extingveret; qvi intuentium sensus raperet, et amores. — — — Ita Bidermanus, et rem actam, et locum, in qvo acta, conplexus.

[14] Id enim indicare videntur Diplomatum verba Anni 1242. Cum nostrae placuisset voluntati in Zagrabia in monte Grecz civitatem liberam constituere et — — — illam partem regni ad securitatem confinii — — — munire, et firmare. — — Item Anni 1266. Castrum in monte Grecz juxta Zagrabiam ob tutiorem eorumdem confiniorum decrevimus constituendam, — — Apud. Kerchel. Notit. Praelim. pag. 124. Seqq.

[15] Vid. apud. Kechel. loc. cit.

[16] In Dipl. Anni 1266. apud eumdem loc. cit. Ad sustentationem autem hospitum in praedicto Castro habitantium dedimus terram circa montem Grecz, qvam olim per dilectum, et fidelem nostrum qvondam Dionysium Banum — — — eisdem civibus denoscimus statuisse.

Ratislaus Dux Galic. Banus Slav. 1243—1247.
Rex Bela IV.

Ratislaum (scribunt etiam Radislaum, ac Retislaum) Belae Regis generum, Galiciaeqvae Ducem, Sclavonia Anno 1243. Banum habuit, id qvod Diplomatis Crucigeris dati probat clausula: „Datum — — — Anno Domini 1243. Regni autem nostri anno octavo. Radislao Illustri Duce Galiciae, et Bano totius Sclavoniae; — — — —[1] Provinciam, anno nondum circumacto, Dionysio reddidit,[2] iterumqve, eo decedente, anno 1247. administravit. Litterarum enim, qvas Hospitalis Hierosolymitani Fratres acceperunt, haec extrema sunt:[3] Datum — — — — Retislao Illustri Duce Galiciae, et Bano totius Sclavoniae; Stephano C. Palatino, — — — — — Anno ab Incarnatione Domini 1247. Tert. Non. Jun. Regni autem nostri anno duodecimo.

Igitur neqve Ritterum,[4] qvi 1244. anno Stephanum; neqve Lucium,[5] qvi Anno 1245. Ladislavum (sive is reapse Galiciae Dux Ratislaus, sive ab hoc alius qvispiam dicatur fuisse) et anno 1246. aut seqventi Stephanum Banum adscripsit, audiendos puto, idqve non ea solum de causa, qvod 1244. et 1245. annis Dionysium; anno autem 1247. Ratislavum fuisse Sclavoniae Banos,

monumentorum fide demonstravimus; sed qvod in ipsis etiam Belae ad Tragurinos litteris, qvae Lucium, ut ad annum 1245. Ladislaum, et ad annum 1246. vel huic proximum Stephanum Banos referet, induxerunt, apparet aliqvid, ex qvo ante annum 1251. datas illas non fuisse, haud improbabiliter existimare liceat. Cum enim molestiis, de qvibus Tragurienses conqvesti sunt, se qvoqve angi, Banoqve Stephano, ipsis ut adesset, ab se mandatum Rex Bela exposuisset, adjecit, se, paratam rebus suis opem ut scirent, in Dalmatia, aut non longe inde futurum. Nos qvoqve, inqvit, circa partes confinii hujus moram, concedente Domino, trahemus.[6] Et vero labente Anni 1251. autumno Dalmatiam revisit Bela, ut docent tria illius Diplomata data, signataqve ad S. Petrum de Clobuc inter Salonam, et Tragurium, ubi hospitium parari sibi jusserat; confecta enim sunt eodem 1251. anno; primum IV. Non. Nov. qvo Privilegia Comitum Brebiriensium; secundum die seqventi, qvo Privilegia Sibenicensium; tertium VII. Kal. Dec. qvo Privilegia Traguriensium confirmantur[7] Adde, sicut anno 1245. et duobus hunc seqventibus, intra qvos et bellum cum Austria gestum est, et Tartarorum incursio timebatur, obeundorum regni confiniorum otium certe non fuit, ita eorumdem annorum nullo litteras, qvibus circa Dalmatiae confinia Rex moraturum se significat, videri scriptas.

Id recte animadversum ab Lucio, eas Belae ad Tragurinos litteras post annum 1246. datas. Observo tamen, ea: „Super molestiis — — — vobis — — — irrogatis mentem qvietudinis nostrae qvaedam turbatio in mutavit; ad Spalatenses, Anno 1244. per Dionysium Banum fractos,[7] ac deinceps, Bela superstite, Tragurinis minime infestos, nullo modo; ad Sibenicenses autem plane pertinere. Ex Ecclesiasticis, inqvit Farlatus,[9] civiles discordiae inter Tragurienses, et Sibenicenses exortae sunt, posteaqve, qvam Treguanus Archiepiscopus Tragurinus Hugrini Primatis sententia staturum se publicis litteris testatus est,[10] nihil propius factum est, qvam ut inter Tragurienses, ac Sibenicenses bellum cruentum exardesceret: sed cum jam utriqve ad arma spectarent, Vido Potestas Tragurii, et Daniel Comes Sibenici propositis qvibusdam capitulis — — — eos ad concordiam revocarunt. De iis vero, qvae ad jus Episcopale Traguriensis Ecclesiae pertinebant, controversiae multiplices, et variae cum essent, anno 1252. Stephano Sclavoniae Bano compositae qvidem sunt Spalati, penitus tamen ante annum

1298. haud exstinctae. Etsi vero nuper dixerim, Belae litteras saltem ante annum 1251. datas non fuisse; eodem tamen datas, non ajo. Puto enim illas ad annum 1255. pertinere.[11]

Adnotationes.

1 Apud Schmitth. Episc. Agrien. pag. 137.
2 Vid. in Dionysio II. Adnot. 8.
3 Apud Cl. Pray Dissert. Hist. Crit. in Annal. Vet. Hunn. pag. 137.
4 In Lib. MS. Banologia
5 De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 4: Cap. 9.
6 Ibid.
7 Illyr. Sac. Tom. 3. pag. 278.
8 Vid. Super. in Dionysio II.
9 Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 342. pag, 452.
10 Die V. Augusti Anno 1246.
11 Vid. infer. in Stephano III.

Stephanus III. Sclav. Ban. Capitan. Styriae. 1249—1259. Rex Bela IV.

Stephanum, qvem litterae, Anno 1249. Nobilibus Campi Turopolja datae,[1] Banum Sclavoniae invicte probant, et Lucius[2] ad Annum 1251. agnoscit, e Comitibus Breberiensibus Subich (hi postea Comitum a Zrinio nomine fuere Europae notissimi) ortum Lucius;[3] Schönlebius,[4] eumqve secutus Timon[5] e Familia Blagayana Vrsinorum Comitum de Wodicha prognatum censuit. Ego neutri parti subscribendum putarim. Non Schönlebio; qvia Stephanum de Wodicha fuisse Sclavoniae Banum inde duntaxat efficit, qvod eumdem Anno 1254. Zagrabiensem Comitem dictum reperit:[6] non Lucio, qvia Stepco, seu Stephanus Brebiriensis Comes, qvi in Diplomate anni 1251. apud Lucium[7] descripto legitur, id temporis, qvo illud Diploma datum est, Sclavoniae Banus si fuisset, puto eqvidem, futurum fuisse, ut sin illic: Cum fideles nostri STIPCHO COMES, certe alicubi ante conclusionem Diplomatis Banus ille disserte exprimeretur. Ad Lucium tamen, Schönlebiumqve revincendos nil aptius his Belae IV. litteris:[8]

Bela DEI Gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae — — — Rex in perpetuum. Hi, qvorum opera fideliori qvadam praerogativa commendari merentur, speciali etiam recompensationis titulo, seu merito proseqvenda — — — — — qvanto discretius prae ceteris in bonorum actuum exercitio clarescere dignoscuntur — — — — — ad fidelitatis insignia provocentur, qvo amplius in

praemiorum perceptione conspexerint se foecundos — — — — posterorum notitiae volumus fieri manifestum: qvod cum STEPHANVS BANVS totius Sclavoniae, filius — — — plurimis virtutum meritis, et fidelibus obseqviis indesinenter, et indefesse exhibitis non solum — — — — — suae probitatis opera evidenter apparerent, noluimus, sicut nec debuimus tam attollenda — — merita sub silentio praeterire, sed potius aliis in futurum in exemplum — — — — Ipse siqvidem a primaevis suae pueritiae temporibus Domino Fratri Nostro Andreae Inclito immobiliter adhaerens — — — — — — — ubi dictus Frater Noster Ducatum gerens plurimos infidelium assultus pluries — — — — pessus (perpessus) studuit exhibere diversis fortunae casibus se, et sua intrepide exponendo. Post decessum vero — — — Fra (Fratris) — — — — Stephanus Banus Nostro lateri se applicans, de virtute in virtutem, et — — — — — plurimis, qvae Nos — — — — posterorum memoriae commendamus, idem in proelio campestri, qvod contra Thartaros habuimus — — — ipsis factam vix ipsorum manus effugit. Deinde ad partes maritimas nos secutus sedulum semper exhibuit — — — Nostris eventibus immobiliter asistendo prope — — — laudabiliter se gessisset, ipsum in Judicem aulae regiae, et Comitatum Nitriensem duximus transferendum. In his itaqve dignitatibus constitutus ut gradatim processit in honore, sic deinde — — — — — — — Illustrem Ducem Austriae movissemus, et conflictum inivissemus — — — — — dictus Dux — — — — — dictus Stephanus opportune, et potenter in ipso exercitu, ubi vix ipse mortem — — — — — — — effusio sangvinis. seu perpessi — — — — — — — — — Comitatus Simigiensis — — — — — — — Palatinatus. His susceptis itaqve dignitatibus — — — — — — — — laudabiliter — — — — — — — — Nos ad damnandam illius gentis proterviam Stephanum pluries memoratum — — — — — — Banatum totius Sclavoniae duximus conferendum. Qvi — — partes illas — — — infideles — — — — — — expulit, et radicitus effugavit. Loca immunita, per qvae fidelibus poterant — — — — — — — — dictum regnum Croatiae ad observandam Nobis fidelitatem — — — — — — — — populorum multo replevit, cum antea infidelium faciente malitia pene vacuum remansisset. Quantum — — — — — — in fame et siti et frigore, et aestu pro regni Nostri commodo labor — — — — — — — quibus ex officio regiae dignitatis incumbit me-

rita metiri singulorum, et singulis pro meritis — — — — — — recompensatione grata sibi occurrere, qvamqvam etiam retributio sit mitis, et — — — — — valde sit modica magnitudine fidelitatis, et servitiorum inspecta, contulimus sibi, et suis per eum heredibus, heredumqve sue — — — possessiones qvasdam videlicet Szalath cum omnibus utitatibus et pertinentiis suis inter fluvium Culpa, et Novum Castrum — — — — — — confinio Boznensi vicinum cum omnibus utilitatibus, et pertinentiis suis — — — — — — Grahova in confinio — — — — — — — — — — — pertinentiis suis. Verh — — — — — inter Castrum Thiniense et Vnzseu cum pertinentiis suis perpetuo possidendas. In cujus donationis perpetuam firmitatem praesentes concessimus litteras impressione aureae bullae nostrae per — — — — — — Datum per manus Vener. Patris Benedicti Archiepiscopi Colocen. Aulae Nostrae Cancellarii — — — Stephano Archiepiscopo Strigon. Basilio Cenad. Gallo Vltrasilv. Szolando Vesprim. Heymone Vacien. Philippo Zagrabien. Lamperto Agrien. Achille Quinque-Eccles. Artolpho Jaurien. Vincentio Varadien. Episcopis, Ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Magistro Job Praeposito Alben. Aulae Nostrae Vice-Cancellario. Rolandino Palatino, et Com. Poson. Stephano Bano totius Sclavoniae; Chak Magistro Tavernicor. Nostrorum, et Com. Suprun. Laurentio Vojavoda Vltrasilv. et Com. de Vlcou; Paulo Judice Curiae Nostrae, et Com. Zalad. Dionysio Zonugvien. Herrico Simig. Nicolao Magistro Dapifer. Nostrorum; Bagon. Mag. Pincern. Nostror. et Com. de Zana; Moys Marescalco; Benedicto Musun. Nicolao Castri Ferrei; Detrico Zavaren. (fortas. Zagrabiens.) Erney Varosdien. et aliis quam pluribus Magistratus, et Comitatus tenentibus. Anno Domini Millesimo ducentesimo quinquagesimo Primo. IX. Kal. Decemb. Regni autem Nostri anno sexto Decimo.

Eodem prorsus anno, mense, ac die Stephano Bribirensi Comiti, et fratribus Diploma datum: [9] qvo qvia Breberiensium Comitum merita ab meritis Stephani, quem e litteris nunc recitatis omnino constat, Anno 1251. fuisse Banum, longe alia recensentur, ac preterea STEPCHO Brebiriensis in Diplomate, Brebiriensibus dato, nusqvam Banus exprimitur, seqvitur Stephanum III. Sclavoniae Banum e Brebirensium Comitum genere non fuisse.

Cum Lucio, qvi Stephanum III. Banum, et Styriae Capitanum Brebirensium Comitum stirpe profectum voluit, confectam rem

arbitror: cum Schönlebio, qvi eumdem Stephanum Vrsinorum genti inseruit, conficiendam puto. Ex Vrsinis enim idem hic Stephanus III. si fuisset, fuissetne futurum, ut praeclara illa obseqvia, qvae Belae III. adversus Albertum de Michovo Stephanus I. Nicolotti filius, [10] et Andreae II. in Hierosolymitana expeditione Stephanus II. et Babo, seu Baboneg exhibuerunt, [11] in Diplomate, qvod Bano Stephano III. datum nunc descripsimus praetermitterenter? Mihi certe adeo altum de his loco tam opportuno silentium pro argumento est, Stephanum III. Banum Sclavoniae, et Styriae Capitaneum ad Vrsinorum familiam minime pertinere.

Stephanus igitur, de qvo agimus, ab egregia in Andream Ducem, Belae IV. germanum fratrem, fide, officiisque commendatus, cum Regi Belae in pugna ad Sayonem pugnata, Dalmaticoqve in receptu permultum se probasset, Comitis Nitriensis, Regiaeqve Aulae Judicis honorem accepit. Eidem Anno 1246. qvo Austriam, Friderici Ducis ulturus injurias, armis invasit Bela, apertus amplior ad gloriam cursus. Enimvero ea tum gessit, ut non modo ab rege laudari meruerit, sed etiam ad dignitatem regiae proximam, Palatinatum scilicet, sub illud statim bellum ascenderit. Certe enim, quas descripsimus videntur indicare, eum prius, qvam Dalmatiae, Croatiae qve praeficeretur, Hungariae Palatinum fuisse; et in altero Belae Diplomate, cujus extrema verba mox dabimus, reapse Anno 1247. Stephanus Palatinus legitur. Qvod si vero (ut videtur quidem). Anni 1247. Palatinus is fuit Stephanus, qvem e Turopoljensi monumento, Anno 1249. Croatiae Banum nuper ostendi, ille qvidem neqve e Brebiriensium, neqve Vrsinorum Comitum, sed Chakiorum familia fuit. Ad calcem namque Diplomatis Equitibus Hierosolymitanis dati haec exstant: [12] Datum — — — — Anno 1247. Regni Nostri XII. Stephano de Chak Comite Palatino — — — —

Stephanus Banatum adeptus, fracta populi cujusdam protervitate, et regionem populo freqventavit, et securitati populi, excitatis opportuno loco castellis, prospexit Nos, inqvit Bela, ad damnandam gentis illius proterviam Stephanum pluries memoratum (Supple: maxime idoneum reputantes, ei) Banatum totius Sclavoniae duximus conferendum. Qvi — partes illas (excursionibus hostium, latronum obnoxias, et exinanitas cum copiis adiit) infideles — — — expulit, et radicitus effugavit. Loca immunita, per qvae fidelibus poterant (inferri damna, communivit, et) dictum regnum

Croatiae — — — (numero) populorum replevit, cum antea infidelium faciente malitia vacuum remansisset. Almissiensium, et Polizzanorum, terrestribus, maritimisqve latrociniis nemini non gravium, [13] audaciam, licentiamqve a Stephano Bano castigatam, et compressam; civitatem item in monte Jablanich constitutam[14] designari suspicor. Dalmatiam, cura Stephani Bani ita constitutam, Anno 1251. Octobri Mense Rex invisit, et bene meritos privilegiis, Banumqve praediis, qvorum Diploma meminit, liberaliter assignatis donavit. Anno inde tertio Stephanum filium, inauguratum Hungariae Regem, Rex Bela dedit Styriae Ducem, Stephano Bano titulo Styriae Capitanei, procuratione commissa.[15] Qvamqvam Banus etiam non exiguam rerum gerendarum partem Judici, e proceribus patriae illius delecto, demandabat,[16] qvod se a provincia soepe Croatia, et cum primis Dalmatia avocaret. Anno, ait Farlatus,[17] circiter 1239. Ecclesiasticae controversiae inter Tragurienses, ac Sibenicenses pullularunt. Earum causa Tragurinos, molestias suas apud se qvestos, Anno 1255. non modo litteris solatus est Bela,[18] sed Stephano etiam Bano, in Dalmatiam ire jusso, omni ope tuendos commissit.

Stephanum Anno 1257. dignitate abiisse, Marcellovichius[19] suspicatur. Post hunc, inqvit, annum (1257) Stephanum Banum non invenio. Qvare his intermediis annis (1257. inter ac 1261.) Alexandri Banatus fuit. Certum est tamen. Stephanum Anno 1258. in suprema Sclavoniae praefectura perstitisse. Praeterqvam enim, qvod anno nunc dicto, cum Styri ad excutiendum Hungariae dominatum a Philippo, Carinthiae Ducis filio, incitati, et ab Ottocaro milite, auroqve adjuti conspirassent, Stephanum adhuc id temporis Banum obsidioni et Mahrenbergensi praefuisse, et Petoviensi cum seniore, junioreqve Rege interfuisse,[20] constet, extant etiam duplices ejusdem Stephani litterae,[21] anno eodem scriptae hoc principio: 'Nos Stephanus Banus totius Sclavoniae, et Capitaneus Styriae. Anno autem 1259. qvo ipse Junior Rex Stephanus Styriam moderandam suscepit, Stephanus noster, etsi Styriae Capitaneatu cessit, Sclavoniae tamen prefecturam utiqve retinuit, qvi eodem anno, deficientibus iterum Styris, Petovium dum suppetebant vires, Regi Belae servarit.[22] Et vero, ne, pronis in seditionem Styris, filium destitueret, virum cum civilium rerum, tum belli peritissimum in propinqvo, ac velut in specula retinendum rex censuerit, qvem idem negotiorum etiam parte aliqva levandum existimavit.

Eam enim ob causam factum suspicor, ut Almissiensibus, Polizzanisqve iterum latrocinantibus, Butteconi Dalmatiam Maritimi Bani titulo procurandam Bela dederit, et Alexander Zagrabiensis comes plura egerit, qvae ceteroqvin agebant Bani: unde postea ad errorem via, ut Alexander Banus fuisse crederetur.

Cisterciensium Abbatia, qvae subinde Beatae MARIAE Virginis de Zagrabia, et de Campo Zagrabiensi dicta est, Stephano III. Bano suas origines habuit. Insulam Savi, qvam etiam ab Ecclesia S. Jacobi honoribus illic posita Insulam S. Jacobi interdum appelatam legimus, Zagrabiense Capitulum, assentiente Episcopo, Cisterciensibus ea lege transcripserat, ut ad diem S. Stephano Regi sacram tres marcas thuris, frugum decimas, et marturinarum partes duas Capitulo qvod annis penderent, ac Episcopum, Canonicosqve Patronos suos agnoscerent, ut e litteris B. Augustini Zagrabiensis Episcopi Die XXIX. Septembris Anno Chr. 1315. datis liqvido patet: „Alexander Archidiaconus de Kemlek, et Archidiaconus Zagrabiensis Ecclesiae Cathedralis pro Capitulo responderunt, qvod Ecclesia S. Jacobi in Insula Zasca (Zava, seu Savi) et ipsa Insula Monachis Cisterciensis Ordinis per P. (Petrum) qvondam Archidiaconum Cathedralem, et per Ecclesiam Zagrabiensem non simpliciter, sed sub certis conditionibus, sive modis datae fuerint, vel donatae, ita, ut Religiosi, vel Monachi illam Insulam pro beneficio Zagrabiensis Ecclesiae in perpetuum recognoscant, et tres marcas thuris ad cameram Capituli dare in Festo Sancti Regis Stephani annis singulis teneantur, et ex culturis, qvas laboribus suis propriis, vel eorum rustici fecerint, ac duas partes marturinarum rusticorum suorum, in eadem Insula manentium, capitulo dare, et solvere teneantur. Insuper Ecclesia S. Jacobi Episcopum Zagrabiensem et Capitulum recognoscere debeat pro Patronis. Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. V. pag. 403. Quod tamen hic dicitur, per Archidiaconum Cathedralem Petrum Ecclesiam, Insulamqve S. Jacobi Cisterciensibus fuisse datam, ita accipiendum puto, ut Archidiaconus Petrus, qvi de suo plura, ut mox dicetur, iisdem stabiliendis liberaliter addixerit, donationis a Capitulo factae, auctor praecipuus fuisse intelligatur.

Haec autem qvando reapse, aut proxime saltem evenerint, ex iisdem B. Augustini litteris fortasse elici potest. Mox enim, qvam diu conditiones, secundum qvas data est Insulae possesio, a Cisterciensibus servatae sint additur: Qvae conditines, et modi a sexa-

ginta annis, vel supra usqve hodie per Monachos sunt servati. Memoratae litterae Anno 1315. qvia datae sunt, detractis hinc annis circiter sexaginta, invenitur circiter 1255. annus, ad qvem, aut unum, alterumqve priorem (nam a sexaginta annis, VEL SUPRA) donationis illis tempus, ac proinde Abbatiae S. Jacobi de Insula Savi initia pertineant.

Et vero Archidiaconatum Cathedralem Petri, cujus liberalitas in Cistercienses praecipua fuit, in illud plane tempus, qvod e B. Augustini litteris modo elicuimus, incidisse, ex alio monumento elucescit. Ad fluviolum, qvi Zagrabiam, vel, vulgo ut dicimus, Capitulum ab Regia civitate dividit, molas duas (earum altera ponti, qvem sangvineum ajunt, proxima hodieqve est, altera ad Zagrabiense Societatis JESU demom pertinuit) seu hereditate, seu emptione ab se possessas, Cisterciensibus Anno 1257. donarat Petrus. Cum autem Regia civitas, cujus in solo érant constructae, in earum possessionem mox involasset, Archidiaconus ad Regem Belam IV. appellavit, causamqve Anno 1259. obtinuit. Rex enim, ut Marcellovichius ad hunc annum e Zagrabiensis Ecclesiae monumentis notat, donationem Petri ratam esse jussit, litteris ea super re datis III. Non. April. Anno Domini 1259. Regni autem XXIV.

Sed neqve ante Annum Chr. 1250. idem Petrus Archidiaconatum Cathedralem gessit. Cum enim ante hunc annum Philippi Episcopi, qvi Stephano II. proxime successit, non inveniatur nomen tabulis Zagrabiensibus inscriptum, et ex Innocentii Papae litteris (vid. Farlat. Illyr. Sac. Tom. V. pag. 370. seq. (Kal. Octob. 1248. scriptis pateat, Anno 1247. qvo decessit Stephanus, et Philippus electus est, Archidiaconum Cathedralem fuisse Albertum, qvi electioni Philippi domi, forisqve acriter intercessit; verisimile fit, interregnum Episcopale duos, tresve annos tenuisse, ac proinde qvod tum, posteaqve ad postremos usqve Reginae Mariae Theresiae annos jus omne eligendi, nominandiqve Archidiaconos erat penes Episcopum, neqve Alberto Petrum in Archidiaconatu Cathedrali fere ante annum 1250. qvo circiter Episcopale interregnum desiit, fuisse suffectum. Et qvoniam in constituenda S. Jacobi de Insula Savi Abbatia primas Archidiacono Cathedrali Petro dari audivimus, seqvitur, ante Annum Chr. 1250. eamdem Abbatiam constitutam non fuisse.

In eamdem ad S. Jacobi Abbatiam secundum Archidiaconum Petrum liberalitas Ivani Comitis de Oclycs praecipua fuit, qvi ei-

dem Abbatiae Anno 1277. Ecclesiam S. Helenae prope Zamobor cum agro, molendino, vineaqve; Anno autem 1281. tributi etiam Zamoboriensis partem transcripsit. Neqve hic eum in ordinem munificentia Ivani constitit. Brezoviczae ad Beatae V. MARIAE Capellam constitutum ei erat, peculiarem Abbatiam condere, eumqve in finem Anno 1277. dotis partem decrevit: qvod, turbatis Hungariae rebus, etsi perficere statim non potuerit, dotem nihilominus, qvam decreverat, Capellamqve Brezoviczensem Jacobaeo Abbati consignavit, per ejusdem Monachos procurandam. Unas Comitis Ivani litteras, huc pertinentes, in Dissertionis praeviae Adnot. 89, descripsimus: reliqvas duas, ut ab me modo dictis veritas constet, hic adjicimus. Priores sunt Anno 1277. datae: „Nos Comes Ivan, filius Irizlai, memoriae commendantes notificamus, qvibus expedit, universis. Quod nos ituitu Divinae pietatis ducti ad devotionem pro remissione peccatorum nostrorum, propitiante Deo, hanc ordinationem, seu collationem duximus faciendam, qvod Monachis de Ordine Fratrum Cistercensium de Abbatia S. Jacobi de Insula Zava juxta Zagrabiam exsistentibus dedimus, contulimus, et donavimus terram nostram in honore S. Elenae consecratam de Zamobor, et terram circa eamdem exsistentem, ad usum duorum aratrorum sufficientem, unum molendinum situm in fluvio Zamobor, unum fundum curiae in villa Zamobor pro sessione, et tres vineas in loco praenominato — — — — Brezovicha Capellam nostram, et terram sufficientem ad duo aratra in fine terrae nostrae de Brezovicha exsistentem, ac unam vineam in Chucherre sitam jure perpetuo pacifice, et qviete possidendas. Hoc adjecto, qvod in posterum nostri heredes, heredumqve successores, et similiter proximi nostri, et eorum successores praesentem collationem nostram non possint aliqvaliter retractare. Insuper NOSTRAE VOLVNTATIS, et INTENTIONIS EST, SI — — — — STATUM REGNI HVNGARIAE IN MELIVS REFORMARI — — — VT IN LOCO CAPELLAE NOSTRAE de BREZOVICHA MONASTERIUM propriis laboribus nostris, CONDAMVS, et expensis, ipsis Monachis fideliter procurantibus, ITA QVOD PERFECTO OPERE MONASTERII IBI ESSE DEBEAT PER SE LOCVS ABBATIAE ORDINATVS. — — — proventibus ad victum, et vestitum habitatoribus in eodem, ac aliis necessariis universis. Vt igitur hujusmodi collationis et donationis robur perpetuae firmitatis obtineat, praesentes contulimus sigilli nostri munimine roboratas. Datum Za-

grabiae Sabbato proximo ad qvindenas Paschae Domini. Anno ejusdem Millesimo ducentesimo septuagesimo septimo." Ex Collect. Marcellov. Tertio post anno seqventes datae: „Nos Ivan Comes, filius Irizlai, Comes de Oclycs significamus praesentium per tenorem memoriae commendantes: Qvod nos terram qvamdam nostram prope Zamobor sitam, et exsistentem, Ecclesiam S. Elenae circumdantem, metis subscriptis distinctam dedimus, et contulimus ECCLESIAE S. MARIAE VIRGINIS ABBATI, seu Fratribus Cisterciensis Ordinis IN EADEM ECCLESIA DEO jugiter, et devote famulantibus pro salute animae nostrae ad honorem DEI, et Virginis Gloriosae perpetuo possidendam, et habendam cum omnibus utilitatibus, et pertinentiis ipsius terrae universis ECCLESIAE B. MARIAE, videlicet qvae SITA EST IN TERRA NOSTRA, BREZOVICHA nuncupata. Cujus qvidem terrae metae tali ordine distingvuntur. Prima meta incipit a meridie in arbere Chunulchin. — — — In cujus rei memoriam, et certitudinem, ut hujusmodi datio, seu donatio robur perpetuae firmitatis obtineat, ne per qvempiam processu temporis possit retractari, praesentes concessimus litteras, munimine sigilli nostri roboratas. Datum, et actum Zagrabiae. Anno Domini Millesimo ducentesimo octogesimo." Ex Collect. Marcellov. Patet adeo, Brezovichae Capellam DEI Genitricis honori fuisse positam, qvam cum dote Anno 1277. assignata Abbati S. Jacobi de Insula Savi ea lege Ivanus tradidit, ut per eum, ac Fratres procuratur, dum, melius fluentibus Hungariae rebus, exstrueretur momasterium a peculiari Coenobiarcha gubernandum. Etsi vero, qvod Brezovichae fieri Comes Ivanus voluit, Anno 1280. perfectum videri possit propterea, qvia in ejus Anni litteris Ecclesia B. MARIAE Brezovichae sita, Abbas item, ac Fratres in eadem Ecclesia DEO jugiter famulantes exprimuntur: factum tamen non esse tuto affirmavero, qvia ab Anno 1277. ad seculi ejus exitum, ac ultra etiam Hungariae (et Croatiae) regni conditio, statusqve fuit multo deterrimus: ac praeterea, qvia Brezovichensis peculiaris Abbatiae nulla unqvam, et usqvam audita mentio. Neqve tamen hoc obstat, qvin Brezovichensis Ecclesia, et in eadem Abbas fratresqve Deo jugitur famulantes recte expressi putentur. Qvamvis enim id temporis Ecclesia Brezovichensis Abbatem peculiarem, et peculiare monasterium non habuerit, ab Jacobaeo tamen Abbate, et Insulae Savanae Monachis, qvorum aliqvot Brezovichae constanter habitarunt, administrabatur.

Hic tamen haud dissimulaverim, Marcellovichium e monumentis ab se lectis ad Annos 1275. et 1279. referre, Ecclesiam B. V. Mariae in Aegydii Insula a Petro Archidiacono aedificatam, et cum duabus molis, nuper memoratis, traditam Cisterciensibus: ex qvo fortasse necesse sit conseqvi, duas Abbatias, S. Jacobi in Insula Savi alteram, alteram B. Virginis in Aegydii Insula eodem fere tempore fuisse exortas. Et certe posteriorem hanc ab Archidiacono Petro fuisse constitutam, Kerchelichius Hist. Eccl Zagr, pag. 89. disserte tradit: Sub Philippo, inqvit, Episcopo Petrus Archidiaconus Cathedralis fundat Abbatiam in Insula S. Aegydii, pro Religiosis Ordinis Cistercensis, qvibus Ecclesiam B. M. V. in area Capitulari a se exstructam. — — Anno 1257. donat. — — Qvae postea Abbatia B. M. V. de Campo Zagrabiensi dicta est. Tradat ille tamen. Aliud sentiendi duplex ego argumentum habeo, ac primum qvidem, qvia, etsi B. Virginis Ecclesiam a Petro Archidiacono in Aegidii Insula aedificatam, traditamqve Cisterciensibus, et labente seculo qvarto decimo Abbatiam B. M. V. de Zagrabia; de Campo Zagrabiensi dictam ipse qvoqve sentiam, Abbatiam tamen aliqvam B. V. M. de Insula S. Aegydii fuisse aliqvando nuncupatam, nullo adhuc monumento probatum est. Deinde, qvia ad 1275. et 1279. annos, duntaxat Ecclesiam B. V. M. in Aegydii Insula a Petro structam, scripsit Marcellovichius, qvem (neqve enim ea de re aliud qvodpiam monumentum a Kerchelichio visum constat) loco hoc interpolavit Kerchelichius, dum et Aegydio epitheton Sancti addidit, et a Petro Abbatiam qvoqve fundatam adjecit.

Ceterum ex Ecclesiae B. V. M. in Aegydii Insula positione positio Insulae Aegydianae perspicitur. Constat autem certo, Ecclesiam illam id omnino loci stetisse, ubi sub vetere Virginis Matris ad Elisabetham invisentis titulo amplior, elegantiorqve nostro hoc seculo Ecclesia Parochialis surrexit. Igitur constat etiam hic loci fuisse Aegydii Insulam, qvae plateam Opatovina, spatiumqve, qvod hanc inter, imo et Canonicorum domos, ab Opatovina ad septemtrionalem usqve portam stantes inter, ac fluvium, qvo Regia civitas ab Ecclesiastica parte separatur, interest, complexa ad Cistercienses Abbates pertinuisse, doceri potest. Porro huic Zagrabiae portioni unde Aegydii Insulae nomen datum sit, nusqvam reperias. Kerchelichius tamen, id ex se qvaesitum si fuisset, qvin ab Sancto Aegydio, cui fortasse sacellum illic positum fuerit, re-

positurus fuisset, vix dubites. Ego ad eum Aegydium, cujus Rex Andreas II. in suo anni 1217. Diplomate (vid. apud Kerchel. Hist. Eccl. Zagr. pag. 46. seq.) meminit, qvondam pertinuisse, atqve ab ejus nomine nomen Aegydii Insulae accepisse suspicor.

Evenit tandem, ut Cistercienses, publicae rei utiliores se futuros rati, ex Insulae Savi Zagrabiam ad B. V. M. penitus se transtulerint. Nec tamen idcirco seu Ecclesia B. Jacobi omnino deserta, seu Monasterium vacuum mansit. Mox enim sacrae ejusdem instituti Virgines, et volentibus Monachis, et B. Augustino Episcopo, Capituloqve assentiente, iisdem prorsus conditionibus secundum qvos antea Abbas obtinebat, in Ecclesiae, Insulaeqve possessionem missae. Vid. Farlat. Illyr. Sac. Tom. V. pag. 403. Id vero eodem fere, qvo litterae B. Augustini signatae, nempe 1315. anno accidit, indeqve primum Cisterciensium Zagrabiae Ecclesiae, domusqve Abbatiae B. V. MARIAE de Campo Zagrabiensi nomen habuit. Et sane Abbatis B. V. de Zagrabia, aut Campo Zagrabiensi ante seculi XIV. annum qvintum decimum nulla usqvam memoria: contra vero Abbatis S. Jacobi et exeunte fere decimo tertio seculo, et qvarto decimo jam inito monumenta meminerunt. Nam apud Marcellovich notatum: „Anno 1291. lis erat inter Petrum Canonicum Zagrabiensem, et Abbatem de Insula S. Jacobi coram Joanne Episcopo Zagrab. super fundo, seu loco cujusdam balnei in rivo Grecz, subtus curiam ejusdem Petri, ad qvam eum spectare ipse dicebat: Abbas vero ajebat esse in terra Ecclesiae B. V. Joannes Episcopus Capitulo eam causam decidendam commisit, qvod — — — Abbati eum (fundum) adjudicavit. Constat ex litteris Leustachii (Vicarii Tot. Regni Sclav.) de Anno 1376. In Archiv. Praebendarior. Item: De Anno 1307. exstant (114) litterae sententionales Comitis Zagrabien. in causa inter qvemdam Cserne, et Hulmanum Abbatem S. Jacobi, prope Zagrabiam, Cisterciensem ratione Insulae, qvae est in Zava prope Ecclesiam S. Jacobi. — — — Datum in Stenicsnak in Vigil. S. Joann. Bapt. Neqvedum igitur seculi qvarti decimi anno septimo Abbatis de Zagrabia, vel Campo Zagrabiensi auditum nomen.

At idem Marcellovichius ad 1322. Annum notat: „Hoc 1322. Dedit litteras Carolus Rex Zagrabiae exsistens Secunda Qvindenarum S. Michaelis Monasterio B. V. de Zagrabia, in qvibus exponit, edoctum se esse, qvod Castrum Regium Zomszédvár in terra Ecclesiae ejusdem B. V. sit constructum, et possessores, qvi

hactenus Castrum tenuerunt, Abbati qvot annis pro utilitate terrae cui Castrum inhaeret, qvinqve marcas pendere solitos; mandat itaqve Castellanis ejusdem Castri, ut illi etiam totidem marcas Denarior. Banalium in Octavis S. Michaelis coram Capitulo solvant Abbati. Exstant in Transumpt. Capituli. (m. 312.) E qvibus recte hoc qvidem, Abbatis B. V. M. de Zagrabia, qvod anno 1307. erat ignotum, Anno 1322. viguisse, eo, probabile ut videtur, inductum tempore, qvo Abbas et Monachi, Monasterio S. Jacobi de Insula Savi Virginibus sacris permisso, Zagrabiam ad B. V. commigrarunt, intuleris, non item hoc etiam: Abbatiam titulo B. V. de Zagrabia multo ante, qvam nobis visum, floruisse propterea, qvia et Castrum in ejusdem Ecclesiae solo aedificatum, et qvinqve marcae ejusdem Abbati depensae sint a prioribus possessoribus. Quemadmodum enim castri possesores fuisse plures, e litteris carolinis constat, ita plures, qvam septem annos, intra qvos illi in possessione Castri successerint, effluxisse, et Abbatia B. V. de Zagrabia multo ante 1315. annum viguisse oportet. Id enim eo, et recte ab Rege assertum, qvia postea, qvam Jacobaeus Abbas ex Insula Savi Zagrabiam ad B. V. sedem transtulit, jura omnia, possessionesqve, qvae ad priorem sedem pertinebant, novae sedi adscriptae sunt.

Cistercienses stationem hanc Zagrabiensem paullo ultra Annum 1480. tenuerunt, Joanne Abbate ultimo, contra, qvam apud Kerchelichium leges, qvi Hist. Eccl. Zagr. pag. 187. Zagrabiense Cisterciensium Monasterium anno 1476. desivisse, et pag. 179. Winandum postremum Abbatem scribit, licet in monumentis e tabulario Zagrabiensis Ecclesiae per Marcellovichium diligentia singulari depromptis, ac penes se exsistentibus, et partem maximam, qvin coronet fontem, ad verbum exscriptis, legere potuerit, ab anno 1434. ad 1441. anni exitum Joannem; Anno 1449. Mathiam; ab Anno 1458. ad 1480. Winandum; Anno 1480. Joannem alterum Monasterii Zagrabiensis Abbates fuisse. Hunc adeo Joannem B. V. de Campo Zagrabiensi Cisterciensem Abbatem ultimum ajo: eumdem vero ad 1489. anni Septembrem mensem non provixisse, inde conjicio, qvod anni nunc dicti die vigesima octava Septembris, Marcellovichio teste, Angelus Apostolicae Segis Legatus, qvae ceteroqvin Abbati de Campo Zagrabiensi committebantur, tribus Curionibus sacris Paroeciarum Zagrabiae exsistentium, nempe S. Emerici in area Capitulari; S. Martini de vico sutorum; et S. Antonii de Vico Latinorum exseqvenda mandarit.

Qvae deinceps Abbatialis hujus sedis sors fuerit, e litteris Julii II. Rom. Pontificis, qvas Farlatus Illyr. Sac. Tom. V. pag. 515. descripsit, discimus: „JVLIVS EPISCOPVS, Servus Servorum DEI. Venerabili Fratri Lucae Episcopo Zagrabiensi Salutem, et Apostolicam Benedictionem. — — — Sane pro parte tua nobis nuper exhibita petitio continebat, qvod Ecclesia Zagrabiensis, cui praees, qvam jam dudum sumptuoso, et praeclaro opere aedificari inceptam, tu a paucis circa annis, magnis sumptibus ornatissime perfecisti, et decorasti, confinibus Turcorum — — — propinqva exstitit, et propterea timendum est, qvod Ecclesia ipsa, nisi ei de opportunae defensionis praesidio aliter succurratur, per incursiones Turcorum — — brevi desoletur. Unde tu pro conservatione ejusdem Ecclesiae illam tuis sumptibus, et expensis muro, et propugnaculis congruentibus cingere, et munire proponis: sed propter loci angustiam id perficere non potes. Verum si in qvodam antiqvo, et pene deserto monasterio Cisterciensis Ordinis tuae Civitatis, — — — — qvod Abbate, et conventu caret, ordo hujusmodi perpetuo suprimeretur, et ad ejusdem monasterii Ecclesiam qvaedam Parochialis Ecclesia, in loco ad propugnacula hujusmodi construenda necessario consistens cum omnibus juribus, et pertinentiis suis transferétur, ipsiusqve Parochialis Ecclesiae aedificia parva, et satis rustica demolirentur, seu alias ea, et locus ipse in usum, et fabricam dictorum propugnaculorum redigerentur, et — — — — pro tempore exsistens Rector dictae transferendae Ecclesiae, postqvam translata fuerit, ex tunc de caetero perpetuis futuris temporibus Praepositus nuncupetur — — — — Nos — — — — tuis in hac parte supplicationibus inclinati tibi ordinem in antiqvo monasterio supprimendi, et, si ad hoc dilecti filii moderni dictae Parochialis Ecclesiae Rectoris expressus accedat assensus, ipsam Parochialem Ecclesiam, cum omnibus juribus, et pertinentiis suis in Ecclesiam dicti monasterii transferendi, ipsiusqve Parochialis Ecclesiae, sic tunc translatae, aedificia demoliri faciendi, eaqve, et locum ipsum in usum, et fabricam dictorum propugnaculorum redigendi, et convertendi; nec non, qvod pro tempore existens Rector dictae transferendae Ecclesiae, postqvam translata fuerit, EX TUNC DE CETERO PERPETVIS FVTVRIS TEMPORIBVS PREAPOSITVS NVNCVPETVR; — — — — Datum Romae apud Sanctum Petrum Anno Incarnationis Dominicae millesimo qvingentesimo decimo. Sexto Kal. Junii. Pontif. nostri anno septimo.

Num? et qvando haec effecta? Qvae item Paroecialis Ecclesia ad Abbatialem translata? e publicis Praepositorum Alberti Zagrabiensis. et Andreae Csasmensis, qvibus Papa Julius superiora illa exseqvenda commiserat, litteris discimus: „Christi nomine invocato dicimus, decernimus, declaramus, difinimusqve, atqve auctoritate Apostolica per scripta solemniter pronunciamus ordinem religionis Cisterciensis in Ecclesia B. MARIAE V. Zagrabiae fundatae — — — supprimendum, exstingvendum, atqve removendum, nec non Ecclesiam PAROCHIALEM S. EMERICI DVCIS SCLAVONIAE IN AREA CAPITVLARI Zagrabiensi fundatam ad praefatam Ecclesiam B. M. V. cum omnibus juribus, privilegiis, emolumentis, et pertinentiis transferendam, deducendam, et annectendam dictamqve Ecclesiam S. Emerici destruendam, demoliendam, removendam, et locum sive aream ipsius ad loca propugnaculorum deputandum; ac Rectorem in dicta Ecclesia B. V. M. pro tempore — — — constitutnm, perpetuum Praepositum, dignitatemqve ejusdem Ecclesiee S. MARIAE — — — vocandum, nominandum et appellandum. — — — Datum Zagrabiae Anno Incarn. 1511. Indict. 4. die undecima mensis Septembris." — — — Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. V. pag. 516. seq, Cum haec acta, ab Episcopi Lucae obitu (nam Anno 1510. X. Kal. Octob. Csasmae de vita exiit) evolvebatur annus, THOMA BAKACZ ab ERDÖD S. R. E. Cardin. et Strigoniensi Archiepiscopo, Gubernatoris titulo, potestateqve Zagrabiensem Episcopatum obtinente, qvem Gentilitium scutum, incisum saxo, rotundaeqve turris, qvae Cathedralis Basilicae foribus respondet, muro immissum, operis, ab Luca intenti, effectorem testatur. Sed Emericiana Ecclesia, qvam qvia cogitatae, ac demum etiam perfectae munitioni obstiterit, tolli oportuit, qvo loco stetit? E posteriore, qvod recitavi, monumento patet, Parochialem S. Emerici Ecclesiam in Area Capitulari Zagrabiensi fuisse positam: Zagrabiensis autem Capitularis Areae nomine eam Zagrabiae, cui Capitulo nomen, venire partem constat, qvae, Cathedrali Ecclesiae ab latere occidentali objecta, ad rivum, Civitatis Regiae, et portionis Ecclesiasticae finitorem, porrigitur: in hac igitur Ecclesiasticae portionis parte erat posita Parochialis S. Emerici Ecclesia. Eadem qvin spatium Cathedrali Basilicae qvam proximum propterea, qvia, haec ut muniretur, illa tolli debuit, occuparit, uti dubium non est, ita nec pluribus demonstrandum. Jam moenium, qvibus Basilica Cathedralis cingitur, qvatuor, et fere

aeqva sunt latera, qvorum extrema turres totidem, et his aliae iterum qvatvor, pari ab angularibus intervallo disjunctae, ita occupant, ut qvatvor coeli plagis earum tres objecta appareant. Orientale, ac meridianum latus habitationem, et late patente, et amoeno prospectu, Episcopis proebet: Occidentalis partem, extremae, qvae meridiem partim, partim occasum spectat, ac mediae turri, cui Gentilitium Bakaczii scutum infixum diximus, interjectam, Bibliotheca Episcopalis accupat. Huic, postremum dictae, moenium portioni Paroecialem S. Emerici Ecclesiam cum spatio humandis mortuis destinato fuisse proximam, eoqve usqve, qva hodie ab meridiana (inferiorem vulgo ajunt) porta ad fori planum evaditur, pertinuisse, caputqve hodiernae viae, plateaeqve praecepisse, e fundamentorum Ecclesiae, ac sepulcrorum certis vestigiis Anno 177 — cum ea pars fori lapide sterneretur, compertum. At, ne fortasse e praesentibus praeterita spectanti tibi videatur parum credibile, hic ubi ajo, Ecclesiam Emericianam stetisse, qvod, ea illic si fuisset collocata, ad forum aditum principem praeclusisset, noveris, multis ab eadem Ecclesia hinc submota annis partem hanc, a Canonicis qvae incolitur, muro septam, portasqve, per qvas aditur, constitutas. Ceterum ex his, qvae ab Julio II. Romano Pontifice ad Episcopi Lucae preces indulta sunt, haec solum servata, ut Cisterciensium Zagrabiae Abbatia desineret, S. Emerici Ecclesia. Curionisqve Sacri aedificia tollerentur, et B. V. Ecclesia qvondam Abbatialis, in Paroecialem transiret. Nam, ut apud Kerchelich. Hist. Eccl. Zagrab. pag. 206. recte scriptum invenies, Praepositura (an iterum Apostolica Sede id permittente? nusqvam reperio) Canonicis conferi solebat usqve ad Petri Domitrovich (Episcopi Zagrabiensis) tempora, qvi Ferdinandi Regis consensu (Anno 1624) Seminario (Cleri Junioris) Ecclesiae Zagrabiensis eam (id est fructus, proventusqve praediorum) applicuit. Ita, qvae ad hujus Abbatiae, Bano Stephano III. coeptae, progressum, abrogationemqve pertinent, uno orationis filo exseqvi hic placuit.

Stephanum Banum semel suis in litteris[21] titulo Ducis usum; in Chronico Leobiensi[22] Ducem Zagrabiae; vel, ut est apud Arenpeckium, Ducem de Agram[23] scriptum invenimus. Legimus etiam Mariam Romani Russiae Ducis filiam eidem fuisse nuptam, ex qva filios Stephanum de Rusznya, et Joachimum, ac Nicolaum Sclavoniae Banos genuit.

Adnotationes.

[1] Extract. Privilegior. Nobil. Camp. Turopol.

[2] Lib. 4. Cap. 9. Et in Tabula Geneal. Comitum Brebiriensium de genere Subich.

[3] In Cit. Tabula.

[4] In Rosa Vrsina. Genes. Vrsin. in Terris Austriac. §. IV. Stephanus III. Vrsinus Comes de Wodicha nominatur cum fratribus Anno 1251. 1254. 1256. dictus COMES ZAGRABIENSIS, QVIA BANVS SCLAVONIAE (qvasi vero non constet, Zagrabienses fuisse Comites, qvin iidem Bani fuerint) et Anno 1254. Capitaneus Styriae.

[5] Vid. sup. Adnot. 4.

[6] Ex Collect. Marcellov.

[7] Vid. apud. Luc. de Regn. Dalm. et Croat. Lib. 4. Cap. 9.

[8] Vid. Emerici Reg. Hung. Dipl. apud. Schönleben Rosa Vrsina p. 7.

[9] Apud Schönleben. Rosa Vrsina. pag. 8.

[10] Apud Schmith. Episc. Agrien. pag. 142.

[11] Vid. Luc. de Regn. Dalm. et Croat. Lib. 4. Cap. 4. Cap. 9.

[12] Vid. eumd. Lib. 4. Cap. 9.

[13] Vid. Cl. Pray Annal. Reg. Hung. P. I. pag, 295.

[14] Intelligas id e Dipl. inter Teutonica Num. V. „Nos Gotfridus Judex Provincialis, et Fridericus junior de Petave Regio mandato Marscha-Styriae — — ad — — mandatum Inclyti Bani, Capitanei Styriae. — — Datum in Graetz in Octava Epiphaniae anno gratiae 1255.

[15] Iliyr. Sac. Tom. 4. pag. 339.

[16] Exstant apud. Luc. De Regn. Dalm. et Croat- Lib. 4. Cap. 9. Has idem Lucius loc. cit. ad annum 1246. retulit; at fortasse rectius ad Ann. 1255. retrahentur, qvod ejusdem anni mense Martio Belam in Vaska fuisse, ex his XVI. Kal. April. Episcopo Zagrabiensi Philippo datis constat: „Bela Dei Gratia Rex Hungariae — — — significamus universis praesentium per tenorem, qvod ad supplicationem Venerabilis Patris Philippi Episcopi Zagrabiensis dilecti, et fidelis concessimus, et statuimus, ut Jobagiones, et populi sui juxta Dravam in terra S. Martini prope Vaska constituti eodem jure, et libertate censeantur, et utantur tam in judiciis, qvam in ceteris, qvo jure alii Jobagiones, et populi ipsius Episcopatus, et specialiter ad Vaska pertinentes censentur juxta consvetudinem approbatam, cum et isti sint uniti eisdem, et ad curtem supra dictam Vaska pertineant, sicut illi, qvi sunt ultra (Dravum nempe) hoc adjuncto. — — — Datum apud Waska. Anno Domini 1255. XVI. Kal. April. Regni autem nostri anno XX.“ Qvia eodem loco et hae Philippo, et ille, de qvibus contreversia est, ad Tragurinos, ac ille qvidem decima septima Martii, hae vero die qvarta Aprilis datae sunt, conjecturam hinc facio, utrasqve eodem qvoqve anno datas. Cetera vide in Ratislao.

[17] In MS. ad eum annum. Ceterum ille ipse ad annum proxime praecedentem, nempe 1256. Alexandrum Vice-Banum e monumentis notavit. Invenitur, inqvit, composita controversia inter Capitulum, et Haholdum

Comitem — — — ratione decimarum — — — cum partes loco, et termino constitutis convenissent, Alexander Vice-Banus, et Comes Zagrabiensis super conventione confecit litteras, qvae exstant (m. 127.) easqve Rex Bela eodem anno confirmavit. Idib. Maj. Anno Regni XXI. Exstat ejus Privil. (m. 85.)

18 Vid. Cl. Pray Ann. Reg. Hung. P. I. pag. 298.

19 Apud. Kerchel. Notit. Praelim. pag. 192.

20 Vid. Cl. Pray Ibid. pag. 300.

21 Vid. apud. Kerchel. Not. Praelim. pag. 192. Et Diplom, Striae inter Seizensia Num. XVIII.

22 Apud. Hier. Pez. Tom. 1. Col. 822.

23 Apud. eumdem Tom. cit. Col. 1211. Maria, nata Romani regis Russiae, — — matrimonialiter conjuncta est Duci Stephano de Agram in Sclavonia, Capitaneo qvinti Stephani, Regis Hungariae in Marchia Stiriae, qvae Schönlebius in Rosa Vrsina Stephano C. de Wodicha adscripsit.

Butteco (Butko) Maritim. Banus 1259.
Rex Bela IV.

Ni Maritimi Bani et honore, et potestate ab Rege Bela ornatus fuisset Comes Butteco, neqve eum Spalatenses, ac Tragurini in publico foederis monumento Banum agnovissent, neqve ad praestandum, ut omnes fideles Coronae SIBI SVBDITI intrarent in qverram — et si aliqvis de fidelibus D. Regis SIBI SUBDITIS introire nollet, ipse, vel ipsi tamqvam hostes haberentur,[1] sacramenti religione se idem adstringere potuisset. Id enim qvi promittat, qvi in magistratu non sit? Ea armorum societas inter Butteconem Banum ac Spalatensem, Traguriamqve Civitatem XIII. Martii Anno 1259 adversus Pollicanos, Almisanosqve conflata.[2] Hos Banus Stephanus III. intra primum Illyrici ab se administrati triennium, ut suo loco memoratum, represserat. Ad ingenium redierunt, cum Regem, Banumqve Stephanum Styria distineret. Id vero ab rege aut ignoratum, aut neglectum, qvis putet? Hoc adeo videtur certum, Bano Stephano alibi locorum occupato, utne qvid detrimenti Dalmatia caperet, Butteconum sin ante, certe 1249. anni principio, Dalmatiae a Bela Rege praefectum. De Bani Maritimi potestate Notit. Praelim. pag. 220. De Butteconis Familia. Hist. Eccl. Zagrab. pag. 77. Kerchelichius agit, qvem, si lubuerit, consules.

Adnotationes.

1 Apud Luc. Lib. 4. Cap. 9. 181. Edit. Amstel.

2 Ibid.

Bela III. Belae IV. Filius 1261—1269. Dux Sclavon.

Belae, juniori Regis Belae IV. filio, provinciam, cui honore DVCIS praesset, a patre sin ante, anno certe 1261. fuisse assignatam, pactorum, inter Belam patrem, et primogenitum Stephanum initorum, tabulae testes sunt:[1] „Promittimus, contra ipsius coronam, vel regni sui, vel Charissimi Fratris Nostri BELAE DVCIS DVCATVS, et juris utriusqve imminutionem, laesionem, praejudicium, seu gravamen nihil cogitare, attemptare, agere, vel aggredi palam, vel occulte. Et qvoniam Stephanus, natu major, praeter Transilvanos, et Cumanos eam qvoqve Hungariae partem, qvae cis, et trans Tibiscum porrigitur, a patre — — — accepit,[2] Hungaria reliqva penes Regem Belam manente, nonnisi Sclavoniam, cujus Ducem Rex pater Belam juniorem dixerit, cogitare licet. Factum autem id puto paullulo prius, qvam Bela ad renovandam cum Ottocaro pacem Viennam concederet. Cum enim Rex maximo, ornatissimoqve cum Comitatu eum conventum, urbemqve adire vellet, filiosqve secum duceret, utne qvid augustae illi pompae deesset, Stephano filio jam rege, juniorem Belam, ut qvidem puto, Sclavoniae Ducem nominavit. Ea qvoqve, id ut faceret, fortasse accedebat causa, qvod Ottocari neptem eidem Belae filio conjugem exoptaret. Matrimonium nempe facilius ut confieret, Sclavoniam cum honore Ducis obtinendam Belae designavit. Anno 1261. et conventus ille regum Viennae actus, et Belae filio per litteras petita sponsa.[3] Igitur eodem saltem anno Bela junior Sclavoniae Dux a patre dictus. Ille tamen neqve tum, neqve statim ab ducta conjuge[4] ad Sclavoniam gubernandam accessit: qvia neqve Anno 1261. neqve seqventibus ad 1268. annis (tametsi Anno 1263. proprium Cancellarium,[5] ac fortasse reliqvos etiam magistratus habuerit) ullum exercitae ab eodem potestatis monumentum exstat; qvia item minore adhucdum aetate fuit, qvam qvae ad tractanda gubernacula idonea foret:[6] qvia demum eo ipso tempore, qvo Regina in Tininiensem Illyrici totius conventum, solemni jurejurando illarum gentium fidem filio obstrictura, venit, Clissiense praesidium, demessis Spalatensium frugibus turbas conciverat, praecipiti Reginae ira mox auctas: qvibus nondum exstinctis, uti tutum non erat, juvenem Principem tamqvam in euripo relinqvi, ita verissimilli-

mum, neqve reapse ad eorum regnorum gubernacula id temporis relictum fuisse Belam.

Porro Tininiensia illa comitia non solum qvo anno, sed etiam qva anni parte sint acta, e Thoma Archidiacono[7] haud difficulter intelligas. Illis, inqvit ille, diebus (cum Tininii Regina ageret) qvidam de custodibus Castri Clissiae tempore messis descendentes Salonam, coeperunt in aliqvibus locis diripere Spalatensium fruges. Qvod cum in civitate auditum fuisset, concurrerunt aliqvi — — — — juvenes — — — — et qvasi ad propulsandam injuriam violenter exierunt. Pervenientes ad ipsos coeperunt rixari cum eis: in qva rixa duo Vngari perempti sunt. Igitur ea anni cujuspiam parte, qva desecatur seges, conventus Tininii actus. Messis autem id loci fere exeunte Junio incipit, atqve ante mensis Julii exitum finit. Tininiensis igitur conventus sit exeunte Junio, aut ineunte Julio, hoc certe labente celabratus.

Narrationem coeptam laudatus scriptor sic proseqvitur: Qvod cum ad aures Reginae pervenisset, irata est valde, statimqve Tininiense deserens Castrum — — — ad sumendam de Spalatensibus vindictam properabat — — — et posuit se in Clissiae Castro. Inventus autem ibi est Rogerius Archiepiscopus, qvi ascendens ad eam nitebatur pro se, et civitate pacem, et gratiam impetrare. Et Cap. 51. Jam — de transitu Rogerii Archiepiscopi — — — — Praefuit (Ecclesiae Spalatensi) annis fere XVI. Ad ultimum podagrae langvore correptus toto pene biennio in doloris strato decumbens nonnisi alienis manibus poterat se movere. — — — Obiit autem XVIII. Kal. Maji Anno Domini 1266. Ad annum igitur aliqvem anno 1264. posteriorem revocare non licet Tininiensem Conventum. Cum enim Rogerius ultimis vitae annis fere duobus ita aeger fuerit, ut se, nisi aliena ope, ne commovere qvidem posset, necesse est, ut minimum fere biennio prius, qvam diuturno illo morbo affigeretur lecto, atqve adeo ut minimum Anno 1264. et Clissam, pro Spalatensibus Reginam deprecaturus, accesserit, et eodem anno, Regina praeside, comitia Tininii acta fuerint.

Tininiensia Comitia ultra Annum 1264. differri non posse, hactenus: modo eadem Anno 1264. reapse fuisse celebrata, ex his, qvae idem Thomas Archid.[8] de Spalatinis civibus ob patratam duorum Clissiensium praesidiariorum tempore Tininiensis conventus caedem, in carcerem, jubente Regina, datis, indeqve emissis narrat, ostendam. Captivi, inqvit, qvi per biennium fere in car-

cere non meritam luerunt poenam, liberati sunt. Hi vero Anno 1266. ad Pascha dimissi sunt.[9] Igitur Anno 1264. a qvo ad 1266. anni Pascha duorum fere annorum intervallum est, conventus, praesente Regina Maria, Tininii celebratus.

Anno 1266. compositis, qvas, ut nunc memoravi, Clissiensium praesidiariorum injuria, fervidum Spalatinae juventutis ingenium, Reginaeqve ira perturbarat, rebus, in Illyrico tranqvilla qvidem erant omnia, et in Diplomate, qvod eodem hoc anno civitas Zagrabiensis ab Rege XII. Kal. Januar. accepit, Bela junior Sclavoniae, et Croatiae Dux appellatur, eidemqve memoratae civitatis hospites ipsis Kal. Januar. ducentas pensas, qvae qvadraginta Marcas efficiant, jussi dependere:[10] puto nihilominus, hinc etiam certo effici nondum posse, has provincias eodem anno per ipsum Belam juniorem fuisse gubernatas. Eodem sane anno in Belae Regis Diplomate,[11] qvo Castrum Filek Mauritio Magistro Pincernarum contulit, Stephanum Belae Primogenitum et REGEM, et Sclavoniae DVCEM legimus. Qvum in medio regni nostri Albae coronato — — — carissimo filio nostro Stephano rege, et duce Sclavoniae pro tribunali sederemus. Ni haec fortasse ita interpretari qvis ausit, Regem Belam, utroqve filiorum praesente, qvorum alterius expressum sit, alterius his: Duce Sclavoniae, sat aperte significatum, pro tribunali sedisse. Qvamqvam, hac etiam loci hujus interpretatione admissa, haud recte efficitur, Illyricum Anno 1266. ab ipso Bela juvene administratum fuisse.

Qvo tandem anno Dalmatiam, Croatiamqve per se ipsum gubernandam Dux Bela susceperit, prodere videntur Ducis ejusdem litterae, qvae, Anno 1268. datae, Ducatus annum primum disserte exprimunt.[12] Labente Anno 1269. mortuum, certo novimus e Belae patris litteris XI. Kal. Januar. Anno 1269. Regni trigesimo qvarto, Zagrabiensi Episcopo datis, qvibus inter cetera Denariorum VII. exactionem, ad nuptialem Ducis Belae sumptum imperatam, neqve ab eo inde tempore intermissam, pro anima, ut ait, filii sui Ducis sustulit.[13] Qvia vero in tabulis PP. Praedicatorum Spalatensium[14] legimus: „In nomine Domini — — — Incarnationis ejusdem 1269. — — — Die XII. Kal. Jul. Temporibus Domini Belae Inclyti Sclavoniae Ducis — — — — conseqvitur, Belam Ducem aliqvo post vigesimum mensis Junii diem tempore Anni 1269. ex hac vita migrasse.

Adnotationes.

[1] Apud Belium Notit. Hung. pag. 118.

[2] Cl. Pray Annal. Reg. Hung. P. I. 314.

[3] Id. Ibid. pag. 309.

[4] Anno 1264. Vid. Cl. Pray ibid. pag. 318.

[5] E Dipl. Belae IV. dato VII. Januar. Anno 1263. Qvum nobilis vir M. Thobias de Bogud, Praepositus Zagrabiensis, carissimi filii nostri Bele Ducis tocius Sclavonie Cancelarius, dilectus, et fidelis noster — — — Apud Kerchel. Notit. Praelim. pag. 508.

[6] Thom. Archid. Hist. Salon. C. 50. „Domina Maria — — — descendit ab Vngaria per Pannoniae, et Croatiae partes — — — ex ea videlicet causa, qvia fidelitatem reqvirebat ab illis gentibus filio suo BELAE ADHVC IN PVERILI AETATE constituto, qvem super illas partes Ducem praefecerat.“ Bela junior, qvia eodem anno, qvo Regina Maria Tininium venit, Anno nempe 1264. uxorem duxit, ex ephebis jam excesserat: qvare Puerilis aetas apud Archidiaconum late accipienda.

[7] Hist. Salon. C. 50.

[8] Ibid. C. 51.

[9] Loc. cit.

[10] Ita — qvod praedicto Duci Belae Charissimo filio nostro qvadraginta Marcas solummodo in usuali moneta, cujus qvidem monetae ducentae Pensae praedictarum qvadraginta Marcarum valorem contingunt, in die Strenarum — — — per nuncios — — mittere, et solvere pro censu annuo teneantur — — — Apud Kerchel. Notit. Praelim. pag. 125.

[11] Apud Cl. Katona Hist. Crit. Reg. Hung. Tom. 6. pag. 519.

[12] Marcellovich in MS. De anno 1268. sunt litterae fol. 59. Belae Ducis Sclavoniae, qvibusdam — — — prope Vugram datae, Henrico Bano existente, DVCATVS ANNO PRIMO. Tum vero haec notat: „Fors numerat annum Primum, qvod, ut ait in alio Privilegio, qvo sententiam tulit pro Capitulo in lite, a filiis, et nepotibus Bratona Capitulo mota, tunc intraverat Ducatum, eum scilicet gubernaturus Eundem annum Ducatus primum legimus etiam in litteris, qvas inferius in Bano Henrico I. Adnot. 2 recitamus

[14] Idem Ibid. ad Ann. 1269. Ad finem hujus anni, nempe XI. Kal. Januar. Timotheus Episcopus Zagrabiensis acqvisivit amplum Privilegium a Bela Rege regni anno trigesimo qvarto. In eo in primis confirmat litteras Andreae Regis de Anno 1217. — — — Exactionem in VII. Denariis, qvam ad nuptias filii sui Belae inceperat, et postea continuaverat, penitus tollit. Privilegium sic finit: Ceterum cum in populis Ecclesiae temporibus retroactis nulla collecta fuerit, et nos tempore nuptiarum Charissimi filii nostri Belae Ducis ipsam collectam VII. Denariorum exigi fecissemus, et postmodum aliqvot annis recepissemus, tandem recurrentes ad conscientiam ob reverentiam S. Ladislai Regis, qvi est Fundator ipsius Ecclesiae, ET PRO REMEDIO ANIMAE CHARISSIMI FILII NOSTRI BELAE DVCIS (jam igitur obierat) ipsam collectam VII. Denariorum dicto Episcopo in populis Ecclesiae relaxamus. Datum per manus Magistri

Demetrii Albensis Ecclesiae Praepositi, aulae nostrae Vice-Cancellarii, dilecti et fidelis nostri. Anno Dominicae Incarnationis Millesimo ducentesimo sexagesimo nono. XI. Kal. Januar. Regni autem nostri anno XXXIV. Exstat in Transump. Capituli Albens. (908).

[15] Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 3. pag. 284.

Rolandus Tot. Sclav. Banus. 1262—1267.
Rex Bela IV.

De Rolando Totius Sclavoniae Bano Farlatus:[1] Anno 1262. Rolandus Banus Sclavoniae, Comes Spalatensis. Et rursus:[2] Magistratum hunc gessit ab Anno 1262. A Viro Dalmaticarum rerum longe peritissimo id temere, ac sine monumentis semel, iterumqve assertum non existimo. Tuto igitur asserenti credemus, et Rolandum regendis Illyrici provinciis Anno 1262. ab rege admotum dabimus. Tertius, qvo magistratum hunc gerebat, annus Tininiensibus comitiis, ac deinceps qvintus, qvo in gratiam regis Spalatenses recepti, maxime memorabiles. Qvae porro Tininiensis conventus agendi causa? qvi in offensionem regis Spalatenses incurrerint, ac subinde in ejus gratiam restituti sint? etsi paullo ante memoratum sit, hic tamen ipsis Thomae Archidiaconi[3] verbis exponam.

„Domina Maria Regina — — — descendit ab Vngaria per Pannoniae, et Croatiae partes — — — ex ea videlicet causa, qvia fidelitatem reqvirebat ab illis gentibus filio suo Belae — — — qvem supra illas gentes Ducem praefecerat. Venit ergo cum magno Principum, ac militum comitatu, et in Castro Tiniensi resedit. Ibiqve convocatis omnibus illarum regionum proceribus, habuit cum illis de praedicta causa colloqvium. Illis autem diebus contigit, qvidam de custodibus Castri Clissiae tempore messium descendentes Salonam coeperunt in aliqvibus locis diripere Spalatensium fruges. Qvod cum in civitate auditum fuisset, concurrerunt aliqvi indiscretae audaciae juvenes, non ex mandato civitatis, sed stultitiae calore succensi, qvasi ad propulsandam injuriam, et violentiam violenter exierunt. Pervenientes ad ipsos, coeperunt rixari cum eis, in qva rixa duo Vngari perempti sunt. Qvod cum ad aures Reginae pervenisset, irata, est valde, statimqve Tiniense deserens Castrum, turbulenta nimis, et minax ad sumendam de Spalatensibus vindictam totis viribus properabat: sed cum ipsi praesensissent, qvod Regina pessimum gestaret propositum, miserunt ad eam nuncios, supplicantes, et satisfactionem ad ipsius beneplaci-

tum offerentes, postulabant, ut non indignatione commota, sed placata, et pacifica ad fideles suos accedere dignaretur, cum facinus illud non ex deliberatione communi, sed casu contingente perpetratum fuisset, nec ad eorum culpam referendum — qvi pro defensione suarum rerum exierant, sed ad illorum potius neqvitiam imputandam, qvi aliena diripere satagebant. Sed ipsa nihil ad rationabilem nostrorum excusationem flectens animi sui rigorem venit, et posuit se in Clissiae Castro. — — — Erat autem cum ipsa exercitus magnus Vngarorum, Sclavorum, Cumanorum, qvibus praecepit arma capere, ad civitatem descendere, praedas animalium facere, domos incendere, vineas, et agros invadere. — — — Spalatenses vero videntes tam magnum sibi instare periculum, coeperunt — ad custodiam civitatis insistere, armis se, ac oppportunis obstaculis permunire, non foras qvidem egredientes, sed ferro armati prae moenibus excubantes. — — — Videns Regina, qvod nihil posset contra cives ex violentia proficere, ad versuta se contulit argumenta. Finxit enim se jam fore placatam, — — — responditqve benigne nunciis civitatis, qvod vellet de cetero cum eis ad pacis concordiam declinare. — — — Misitqve cum eis tres, vel qvatvor Comites, et triginta fere milites gladiis tantummodo circa femur dependentibus, — — praecepitqve secretius ipsis, ut blandis verbis cives seducerent, et eos extra muros, qvocunqve possent ingenio, provocarent, et, qvotqvot possent, caperent, et ad Castrum (Clissiae) traherent, alioqvin sine misericordia gladiis trucidarent. Venerunt autem nuncii cum gaudio, nunciantes Dominam jam esse placatam, bona fide svaserunt civibus, ut exirent, qvia dixerant Vngari, qvod nollent ingredi civitatem, ne forte aliqva seditio oriretur: sed exeant majores, ut cum eis pacis foedera roboremus. Crediderunt cives, verbis pacificis, et dolosis nullas insidias suspicantes pro eo, qvod Regina vultu sereno verba sua seria nunciis protulisset, exierunt nihil metuentes, videlicet judices, et consiliarii, et alii non pauci, veneruntqve per portam orientalem juxta locum Fratrum Praedicatorum sedentes cum eis, et verbis pacificis de concordia tractantes. Vngari mox dato signo insiluerunt, et extractis gladiis arripuerunt qvinqve de civibus — — — qvibusdam vulneratis — —. — Audiens autem Bela rex omne malum, qvod Regina Spalatensibus irrogaverat, valde indoluit, et protinus misit duos viros sapientes, et religiosos de Ordine Fratrum Minorum, qvi eam a saevitia sua compescerent, et ad Vngariam celeriter revocarent. Sed

ipsa in suo rigore perdurans, captos nobiles, ignobiliter, et inhumaniter ad castrum tractos in obscuro carcere fecit detrudi. At Spalatenses moestiores effecti, qvod de talibus fraudulentiis opportunam nescirent adhibere cautelam — — miserunt, et remiserunt ad eam suppliciter postulantes, ut nobiles, qvos absqve culpa capi fecerat, misericorditer relaxaret: sed ipsa nullatenus acqvievit. Verumtamen ut videbatur aliqvantum mitigata, dedit consilium, ut ad dominum Regem nuncios idoneos destinarent, spondens se apud ipsum efficaciter intercessuram. Tunc ipsos captivos de Castro Clissiae transferens ad Tininium, ibidem eos arctissimae custodiae mancipavit, et sic ipsa ad Vngariam est regressa. Spalatenses vero miserunt Thomam Archidiaconum, et Mariam cognomento Bonajunctam in Vngariam illico post Reginam, qvi venientes illuc, et data copia coram domini Regis praesentia constituti, ibidem residente Regina, cum legationis seriem, ut erat congruentius, perorassent, Regina, qvae se spoponderat pro captivorum liberatione apud Majestatem regiam intercedere — — — coepit Spalatenses accusare de multis. Rex autem nimis credulus verbis uxoris suae, respondit, qvod non acqviesceret petitioni Spalatensium, nisi darentur ei XXIV. obsides de melioribus civitatis. Archidiaconus autem allegans tenorem Privilegii, qvod ab antiqvis regibus civitas obtinuerat, de obsidibus dandis consentire nullatenus voluerunt, et sic infecto negotio — — sunt reversi. Post haec missus est Rolandus Banus tractare cum civibus, qvi — aperuit eis regale propositum qvod non aliter concives suos poterunt eripere, nisi traderentur ad regis custodiam ad minus XII. obsides. — — Videntes autem Spalatenses tali se necessitate constrictos, acqvieverunt regiae voluntati. Et cum Rex, et Regina descendissent — — et consedissent in oppido, qvod BIHICSIVM[4] appellatur, miserunt Spalatenses XII, pueros. — — Qvi venientes illuc die Sancto Paschae — assignaverunt pueros ad manus Regis, et Reginae — — pueros vero susceperunt alacri animo Rex, et Regina, pollicentes se benigne agere cum civibus, et qvod non diutius ipsos detineret. Et sic captivi, qvi per biennium fere in carcere non meritam luerunt poenam liberati sunt. Ita tempestas, Rolando Bano, Anniqve 1264. mense circiter Julio coorta, Anno 1266. ad Pascha[5] tandem sedata est.

Prioribus Anni 1267. mensibus Rolandum Illyrico adhuc praefuisse, ex ejusdem litteris in causa decimarum, qvas populus

de Selén Ecclesiae Zagrabiensi negarat, Zagrabiae anno nunc dicto Fer. III. post Dominicam Palmarum (teste Marcellovichio) datis, habemus compertum: at eodem anno ante mensis Septembris initium a dignitate Bani discessisse, e Traguriensibus Tabulis[6] in qvibus duntaxat Egregius Comes appellatur, conficio. In monumentis Annorum 1271. et 1272.[7] Rolandum Banum cum legeris, honoris duntaxat, non etiam potestatis, id temporis exercitae, causa ita appellatum puta.

Adnotationes.

[1] Iliyr. Sac. Tom. 3. pag. 7.

[2] Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 218.

[3] Hist. Salon. C. 50. seq.

[4] Biacsium Regem Belam IV. bis habuit hospitem, ac primum qvidem Anno 1262. sub jejunii verni principium, ut patet e Diplomate hic loci dato: „Bela — — — Qvod cum qvamdam terram Megericza (alias atiam Megyurecse, itemqve Vyskuz (dictam, jam dudum) ante annos XVII. Vid. in Dionys. Bano adnot. 5. Dipl. Comiti Hudinae datum) Comiti Hudinae propter praerogativam meritorum suorum contulissemus, qvamqvam eadem pro eo, qvod idem Comes solatio virilis sobolis destitutus, ipso sublato de medio ad manus nostras reduci jure dominii potuisset, attendentes tamen servitia, et delicias, qvibus nos, et nostros continue honoravit, et praesertim considerantes precum instantiam Ven. Patris Philippi Episcopi Zagrab. aulae nostrae Cancellarii, in Archiepiscopum Strigoniensem postulati, — — — duximus annuendum, ut Comes Gregorius, filius Grobesa, et fratres, et cognati Comitis Hudinae supra dicti eamdem perpetuo possideant. — — — Datum in Bihig Fer. III. post Dominicam Reminiscere. Anno D. 1262. Ex Collect. Marcell. Anno 1266. Bela iterum cum Maria conjuge, verno jejunio finiente, invisit Biacsium, diemqve Resurgentis Christi memoriae sacrum illic exegit. Vid. Thom. Archid. Cap. 51.

Ea in opinione fuere multi, ut Biacsium, Bihacsium, in Vnnae amnis complexu positum illud esse crederent, in qvo Croatiae Duces Tirpimirus, et Mucimirus in Ecclesiae Spalatensis commodum suas litteras (Vid. apud Luc. Lib. 2. Cap. 2.) ediderunt. Sed hos loci nomine, qvod unum videntur spectasse, in errorem inductos, e Mucimiri litteris, factoqve haud difficulter qvisqve perspiciet. Mucimirus enim litteras, qvas Biacii XXVIII. Septemb. Anno 892. signarat, altero mox die, delatus Spalatum. in Ara, Sanctiqve Domnii Sepulcro sua ipse manu deposuit. Anno DCCCXCII. — — — sub die IV. Kal. Octubrium — — — placuit mihi Muncimir Divino munere juvatus Croatorum Dux. — — — Seqventi autem die, qvae est Tertio Calendis Octobris veniens ego soepefatus Dux in civitatem Spalati ante Ssmorum dictorum altaria, — Privilegii paginulam manu propria — — — super Sacrosancti Domnii altario objeci, — — — Biacium igitur, Mucimiri (tuto addam etiam Tirpimiri) litteris adscriptum, Spalato tam prope abfuit, ut Mucimirus, soluto vigesima octava Septembris die

conventu, seqvente statim die Spalati adesse potuerit. Atqvi Vnnanum Biacsium, si etiam recta liceret progredi, Spalato dissitum sane est longius, qvam ut altera a dimisso conventu die Mucimirus pervenire Spalatum, horisqve matutinis et divinae rei interesse (tum enim a religiossimo Duce munus, qvod ferebat, oblatum cogitare fas est) et suae in DEVM, lociqve Praestites pietati paullulum indulgere, mox domum abiturus potuerit. Vnnanum igitur Biacsium esse non potest illud Biacsium, in qvo veteres Croatiae Duces conventus suos habuerunt, litterasqve, qvas habemus, signarunt.

Porro in Diplomate Andreae II. apud Farlat. Sac. Tom. 3. pag. 237. lego: Regale praedium — — — Byace, qvod Tragurinis, cum Dalmatiam honore Ducis obtinebat, male adjudicatum, Archiepiscopo Spalatensi Bernardo Anno 1207. jam Rex restituit. Tragurium, ut habet Itinerarium, Caesari Antonino adscriptum, P. M. XIII. Salonis aberat. Qvia vero Salonis, Traguriogve Regale hoc praedium Byace, seu Biachium erit interjectum, et Mucimirus hic acto, et, vigesima octava Septembris dimisso conventu, die mox altera Salonis adesse poterat, hoc prae Vnnano putandum est illud esse Biacsium, in qvo Croatarum Duces agere conventus, leges condere, exercere judicia, immunitates aliis, aliis praedia elargiri, tabulasqve, immunitatum, et donationum testes, sua, suorumqve procerum signare manu consveverunt. Mihi adeo Biacsium in Dalmatia aliud, aliud in Croatia mediterranea; illudqve inter Tragurium, et Salonas antiqvius, hoc recentius, atqve in Insula, qvam amnis Vnna efficit, fuisse situm, et Istvanfyus Hist. L. 27. communem errorem errasse, qvi hoc Vnnense Biacsium sepulcris Ducum (ni tamen vir ille Ducum nomen latius, pro majoribus nempe, clarioribus militaribus praefectis accepit) clarum scripserit.

Eorum par error, qvi Croatiae principem qvondam urbem, et caput fuisse Biacsium putant, ea iterum ratione adducti, qvod Croatiae Duces conventus suos Biacsii celebrarint. At praeterqvam qvod habendis conventibus Bani, Ducesqve et diem, et locum pro arbitrio constituebant; id genus item comitia jam Sibenici, nunc Tininii, alias Belgradi acta sunt; scimus, et Dalmaticum illud Biacsium et regale duntaxat praedium, et hoc Vnnense prius, qvam Bela IV. regnaret, aut non exstitisse, aut certe obscurius, qvam pro metropoli haberi ut posset, fuisse. Deinde, si cui, illi certe loco, in qvo aut Ducum, Regumqve, aut praecipuorum Magistratuum sedes fuit, metropoleos dandus est honos. Atqvi Croatae Reges Nonae (vid. Luc. de Reg. Dal. et Cr. Lib. 2. C. 15,) post autem, qvam Croatis Regibus successerunt Reges Hungari, Croatiae Duces. (Vid. Stephani Ducis litterarum verba apud Kerchel. Hist. Eccl. Zag. pag. 132.) Baniqve fere Zagrabiae residebant. Prius igitur Nona, deinceps Zagrabia, nullo autem tempore Biacsium erat Croatiae metropolis

Biacsium, qvod ad alterius illis discrimen a circumfluente Vnna Vnnense dixi, a Topographo Magni Regni Hungariae pag 220. descriptum habes. Id unum addo, duo illic virorum fuisse coenobia, testibus litteris ad Joann. Catzianerum datis, qvibus Marcus Plebanus; Fr. Thomas Prior; et Fr. Antonius Gvardianus subscripti. Vid. Kerchel. Not. Prael. pag. 349.

seq. Seculi Sexti decimi anno altero supra nonagesimum per Turcas occupatum Istvanfyus Hist. Lib. 27. sic- enarrat: „Hasanes Bosnensis — — comparatis copiis adulta inseqventis anni aestate Bihigium gravi obsidione cinxit. — — Illud eo tempore a Germano Praefecto Christophoro Lambergo custodiebatur cum qvadringentis utriusqve nationis militibus. — — Jam ab octo diebis moenia tormentis assidue qvassata hiatum dederant: sed qvi a propugnatoribus, si viri fuissent, ccspite, et materia ad diuturniorem defensionem obstrui potuisset: verum imbellis, et ante tempus metu perculsus Lambergus, nulla ulteriore mora expectata. cum Hasane de deditione pacisci decrevit. Itaqve missis internunciis et petita publica fide, facile transactum est, ut obsessi tradito oppido, incolumes dimitterentur. Per hunc modum urbecula illa opportuno, ac amoeno loco sita, — — ac multo — — sangvine veterum indigenarum a tot seculis fortiter conservata, Turcarum imperio, et potestati cessit.

Ad id, qvod hujus loci est, redeo. Ex me, qvi Biacium duplex, ut puto, ostenderim, et a Bela IV. Biacsii exsistente, acceptos Spalatensium obsides, Thomae Archidiaconi verbis memorarim, si qvaerat aliqvis: Biacsium, qvo obsides Spalatenses adducti, Dalmaticum fuit? an Vnnense? hoc posterius dicam. Neqve enim sive in Thoma Archidiacono, sive in alio qvopiam monumento vestigium ullum est, qvod Belam eo anno in Dalmatia fuisse prodat. Imo ex his Archidiaconi: „Cum Rex, et Regina — — consedissent IN OPPIDO, QVOD BIHICSIVM appellatur“: apparet satis, Biacsii, qvod ad Vnnam est (illud enim alterum praedium fuit, non oppidum) regem id temporis demoratum.

5 Vid. in Bela Duce de Tininiensis conventus anno, Rogerii obitu, ac Spalatensium captivorum dimissione qvae dicta.

6 Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 351. „In Nomine D. N. J C. Amen. Anno a Nativitate ejusdem Millesimo ducentesimo sexagesimo septimo Ind. X. Die Martis, 4. Septembris exeunte — — — Temporibus — — — Domini Rolandi Egregii Comitis“ — — — Cum ceteroqvin in monumentis Annorum 1266. ae 1267. Rolandi nomini non modo Sclavoniae Bani, sed etiam Illustris adscripta sint verba, ut videre est apud Farlat. Tom. 3. pag. 280.

7 In Ottocari Regis Bohem. litteris, qvas ex Raynaldo cl. Katona Hist. Cit. Tom. 6. pag. 546. recitat: „Ut convenientes cum Praelatis, et Baronibus Regni Hungariae Domino Paullo Ven. Episcopo Vesprimiensi; Aegydio summo Camerario: ROLANDO BANO; — — a praedicto rege Vngariae — cum pleno mandato destinatis tractare, ordinare, et diffinire possent omnia — — Datum. et actum Pragae Anno D. MCCLXXI. II. Id. Jul.

In Litteris etiam Stephani V. Ecclesiae Zagrabiensi datis legimus: Datum — — Anno Dominicae Incarnationis MCCLXXII. XV. Julii. — — — Joachimo Bano totius Sclavoniae: Matthaeo Vajvoda Transilvano, et Com. de Zovnuk, ROLANDO BANO PERPETVO. — — Ex Collect. Marcellov.

NB. De Rolando, hujusqve Successoribus haec Ritterus in sua Banologia: 1264. Rolandus Banus tot. Slavoniae; idem et anno 1265. Deme-

trius Csaky Anno 1266. Tot. Slav. Ban. Com. Zalad. Dionysine Com. de Polbana, et Pezet 1267. Tot. Slav. Banus. Rolandus Anno 1270. denuo Slavoniae Banatum assumit, arceqve Nagy-Kemlek donatur. Idem et anno 1272, qvo ipse Hungariae Palatinatum assumpsit. Nicolaus Anno 1272. Tot. Slav. Banus, Com. de Gvezka filius Stephani Bani, Joachimi frater. Sed praeterqvam, qvod Banorum duntaxat nomina, qvin monumenta, eorumqve verba, e qvibus lectores credant, Banorum nomina ad annos eisdem praefixos recte signata, adducat, Ritterus digessit. Anno 1266. ac 1267mi principio non Demetrium, aut Dionysium, sed Rolandum e Coenobii Reyneriani tabulis apud Farlat. Illyr. Sac. T, 3. descriptis liqvet: Annis iterum 1270. 1271. 1272. non Rolandum, ac Nicolaum, sed Joachimum, Henricum, Matthaeum fuisse Banos, paullo post patebit.

Henricus I. Sclav. Banus 1267–1275.
Rex Bela IV.
Bela III. Belae IV. Fil. Dux Sclav.
Rex Stephanus V., Rex Ladislaus IV.

Rolandum, qvi Anno 1267. die IV. Septembris duntaxat Egregius Comes (Spalatensis) legitur,[1] ante ejusdem anni mensem Septembrem a procuratione Illyrici discessisse, ajebam nuper: ejus autem in locum Henricum illico ab Rege Bela suffectum, opinari possum, non item demonstrare. Qvoad Annum 1268. Belae Ducis litterae[2] dubium omne sustulerunt. Illic enim Henricus Banus. Fortasse anno etiam hunc seqvente. Anno autem, qvo Bela IV. obiit,[3] qvia Matthaeum praeterea, ac Joachimum Banos[4] comperio, primae? an extremae anni ejus parti Henricum[5] adscribam? nescio. Qvia tamen 1271. anni principio idem Banus[6] legitur, forsan extrema prioris anni parte Joachimo successit. Nihilominus An. 1271. ultra duos, aut tres primos menses magistratum vix produxit.[7] Idem munus Anno iterum 1273. jam labente suscepit,[8] atqve ad 1275. anni mensem Aprilem gessit.[9]

Eodem prorsus tempore vixit Henricus, Comitis Ginsiensis nomine foris, domiqve notus.[10] Hunc vero ipsum ad annos nunc memoratos fuisse Sclavoniae Banum, mihi qvidem haec argumento sunt, qvod et eo ipso tempore, qvo Henricus Ginsiensis Comes ab Rege Stephano V. ad Ottocarum Bohemiae Regem defecisse, eiqve adhaesisse[11] proditur, Henricus Banus non fuit; et proximo anno post, qvam Ginsiensis Comes in gratiam cum Ladislao IV. rediit,[12] Sclavoniae Henricus praefuit: qvod et Henrico Ginsiensi Comiti Joannes, Nicolaus, et Henricus erant filii, latrociniis, perfidia, at-

qve in regem contumacia patris qvam simillimi; et Sclavoniae Bani, qvibus eadem et nomina erant, et vitia, patre Henrico Bano nati sunt.[13]

Adnotationes.

[1] Vid in Rolando Bano Adnot. 7.

[2] Bela DEI Gratia Dux totius Sclavoniae, Dalmatiae, et Croatiae — — — una cum dilectis, et fidelibus Baronibus nostris, videlicet HENRICO BANO, Dionysio Comite Zaladiensi, Judice Curiae nostrae, Magistro Raas Comite Dobicensi, et aliis nobilibus — — decrevimus ipsos — — deprehensos primitus, et damnatos in vitio calumniae manifestae tamqvam importunos calumniatores poena debita puniendos. Et licet secundum regni consvetudinem eerumdem calumniatorum nasi ferro candenti signari debuissent, tamen ad instantiam, et petitionem praedictorum Baronum nostrorum eis misericordiam facientes, duobus ex ipsis — — — abscindi fecimus crines suos. — — — Datum per manus Vener. Patris Nostri Ladislai Dei Gratia Episcopi Tininiensis. Anno Domini Millesimo ducentesimo sexagesimo octavo. Ducatus Nostri anno Primo. Ex Collect. Marcellov. Qvaedam, ad Comitatum de Dobica, hic memoratum, qvae pertinent, reperies apud Reverendiss. Koller T. 2. pag. 29. et 112.

[3] In MS. Marcellov. ad Annum 1270. invenio: In tabulis Ecclesiae Zagrabiensis notatum, Anno 1270. die XV. Maji Regem Belam IV. obiisse.

[4] De his vide inferius dicenda.

[5] Marcellovich enim ad Ann. 1270. haec solum notat. Petrus filius Rodolphi major villae Petna (fors: Petrina) cum civibus — — — coram Heinrico Bano promiserunt Timotheo Episcopo omnium rerum decimas. Addit: Littera Heinrici Bani fol. 14. Mallem litterarum mensem, diemqve notatum.

[6] Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 3. pag. 285. Anno Domini 1271. Indictione XIV. X. Januar. Regnante Domino Nostro Stephano Serenissimo Rege Hungariae. Temporibus — — — Inclyti Viri Bani Herrici Comitis — — —

[7] Mense namqve Septembri Joachimum Banum ostendemus.

[8] In Dipl. qvo Rex Ladislaus Comiti Laurentio de Scepusio possessionem oppidi Vjvár dedit, Henricus Banus de So, et Vazara. Diploma hoc autem Anno 1273. die 28. Martii datum. Apud Timon. Imag. Nov. Hung. Cap. 6. Apud Schmitt. Archiepisc. Strigon. pag. 135. seq.

At idem Henricus in ejusdem anni Diplom. qvod Comiti Simigiensi datum, Sclavoniae Banus. Datum Anno Domini 1273. — — — Rolando Palatino, Judice Cumanorum; Henrico Bano Tot. Sclav. — — — Apud Schmitth. Episc. Agrien. pag. 165. Hoc autem Laurentiano illo videtur posterius, qvod Banatum Sclavoniae Anno 1273. acceptum tempore non interrupto ad 1274. anni mensem circiter septimum ab Henrico gestum putem. Et certe Anni 1274. die Maji mensis ultima Henricum Banum in Ladislai litteris ad Marturinarum, et Denariorum per Sclavoniam collectores scriptis lego: Datum per manus Benedicti S. Strigon. Ecclesiae

Electi, ejusdemqve loci Comitis perpetui, aulae nostrae Vice-Cancellarii, et Praepositi Budens. dilecti, et fidelis nostri, anno Domini 1274. Pridie Kal. Jun. Indict. II. Regni autem nostri anno secundo. Vener. PP. Stephano Colocen. et Joanne Spalat. Archiep. Lamperto Agrien. Briccio Chanad. Job Qvinqve-Ecclesien. Philippo Vacien. aulae D. Reginae consortis nostrae charissimae Cancellario; Paulo Vesprim. aulae nostrae Cancellario; Timotheo Zagrabien. Lodomerio Varadien. Dionysio Jaurien. et Petro Transilvan. Ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Dionysio Palatino Com. de Oklich, et judice Cumanor. Nicolao Jud. curiae nostrae, Com. de Guetzke; Henrico Bano Tot. Sclav. — — — Ex collect. Marcellov.

Certe in Diplom. Anno 1274. ultima Maji scripto adhuc Henricus Sclav. Banus. Datum. — — — Anno Domini 1274. Prid. Calend. Junii — — — regni autem nostri anno Secundo — — — Dionysio Palatino — Henrico Bano Com. Tot. Sclav. Apud Kerchel. Hist. Eccl. Zagrab. pag. 91. Similis subscriptio ad eundem annum est apud Timon. Imag. Nov. Hung. Cap. 3.

Hoc tamen in munere annum non finiit. Nam eodem hoc anno mense Novembri Dionysium Banum postea videbimus.

[9] Anni 1275. primis mensibus Sclavoniae postremum praefuit. Diplomatis, qvod Ecclesia Budensis accepit, haec clausula: Datum — — — anno Domini MCCLXXV. septimo Idus Martii, regni autem nostri anno tertio. — — — Dionysio Palatino — — — Henrico Bano totius Sclavoniae — — — Apud Schmitth. Episc. Agriens. P. 1. pag. 192. Reliqva anni hujus parte Banos alios paullo inferius ostendemus.

[10] De hoc vide Cl. Pray Annal. Reg. Hung. P. I. pag. 354.

[11] Labente scilicet anno 1271. ut patet e tabulis pacis inter Stephanum, ac Ottocarum reges factae. Illae autem Pragae Anno 1271. II. Id Jul. Signatae, qvas vide apud Cl. Kat. H. Cr. T. 6. pag 546. seq.

[12] Anno 1272. Haec namqve Annal. Altahens. Post mortem Stephani — regis qvidam Comes Henricus de Guzzing, qvi ab eorum rege de Vngaria ejectus fuerat, et receptus a rege Bohemiae — — — in Hungariam est reversus, et reconciliatus Domino Ladislao — — — tunc in regem solemniter coronato.

[13] De his inferius redibit sermo.

Matthaeus Sclav. Banus 1270—1273.
Rex Bela IV.
Rex Ladislaus IV.

Mathaeum Rege Bela IV. fuisse postremum Sclavoniae Banum, ex ejusdem Mathaei litteris[1] efficio. Hae namqve Anno 1270. post Octavam Paschae Feria V. datae; Rex autem Bela mox mense Majo decessit e vita. Ab rege Stephano regendam Transilvaniam Matthaeus accepit,[2] unde per Ladislaum regem ad Sclavoniae praefecturam Anno 1272. exeunte revocatus[3] anni mox se-

*

qventis mense Februario provinciam Ottocari, qvi, vastata Hungariae parte, neqve per Ladislai legatos, neqve Papae Gregorii X. litteras[4] ad pacem adduci potuit, cum copiis ingressus est, injuriasqve, Hungaria qvas accepit, egregie ultus.[5] Anni ejusdem, qvo haec acta, aestate jam exacta de provincia Matthaeus decessit, Curiae Regiae Judex datus.[6]

Adnotationes.

[1] „Nos Matthaeus Banus Totius Sclavoniae — — — Datum Zagrabiae V. Feria proxima post Octavas Paschae. Anno ab Incarnatione Domini Millesimo ducentesimo septuagesimo.“ Apud Kerchel. Notit. Prael. pag. — Addit ibid. Kerchelichius: Fors exstat in Archivo Regni. Excellentiss. D. NICOLAVS SKERLECZ, qvi in hoc Matthaei Bani Diploma eruditissimam commentationem conscripsit, notat, exstare in Archivo Regni Fasciculo I. Num. II.

[2] Qvoad annum 1271. ipsius Matthaei testes litterae, qvarum hoc principium: Nos Matthaeus Vojavoda Transilv. Comes de Zovnuk — — — haec extrema: Datum Albe anno domini milesimo ducentesimo septuagesimo primo. Apud Cl. Kátona Hist. Crit. Tom. 6. pag. 573.

Anni 1272. plura exstant Diplomata, in qvibus rege Stephano Matthaeus, Vajvoda Transilvaniae. Nos e postremis unum laudabimus, qvod Farlatus Illyr Sac. T. V. pag. 375. descripsit. Hoc ita finit: Datum — — — anno dominicae incarnationis MCCLXXII. XV. Kal. Julii, — — — Joachimo, Bano totius Sclavoniae; Matthaeo Vajvoda Transilvano, et Comite de Zovnuk — — — —

[3] Hungariae Palatinorum auctor Palatino XIV. ad annum 1272. refert: In Authentico scripto Lectionis Archi-Capituli Strigoniensis nomine Sixti fundum Heten — — — eidem Archi-Capitulo anno MCCLXXII. cedentis sua nomina apposuerunt — — — Rolandus Palatinus, Banus Machoviensis, Judex Cumanorum; Matthaeus Banus Totius Sclavoniae; — — — Qvia vero Hungariae Palatinus rege Stephano postremus Moys; rege Ladislao IV. primus Rolandus fuit, laudatum authenticum scriptum Rege Ladislao confectum est: qvia item in regis Ladislai litteris, qvae anno 1272. in qvindenis S. Stephani ad Tragurinos scriptae sunt, Joachimus Banus nominatur, seqvitur, ab Ladislao rege postremorum 1272. anni mensium aliqvo Matthaeum Sclavoniae praefectum fuisse.

[4] Has vid. apud Cl. Katona Hist. Cr. Tom. 6. pag. 628. seq.

[5] Tria hic ostendenda: 1. Matthaeum Anno 1273. fuisse Sclavoniae Banum: 2. Eodem anno provincias Ottocari ab Hungaris populatus: 3. Expeditioni huic ceteros inter Duces Matthaeum interfuisse.

Horum autem primum exploratum facit Ladislai Diploma, qvo pagum quemdam Laurentio Comiti Soproniensi Anno Chr. 1273. Ladislaus donavit, cui Diplomati inter ceteros Barones Matthaeus tutius Sclavoniae Banus adscriptus. Apud Timon. Imag. Nov. Hung. Cap. 6.

Alterum e Chronic. Austriac. et Leob. liqvet, ubi ad annum 1273. Comani cum Vngaris Karinthiam infra unum mensem duabus vicibus intraverunt: omnia devastaverunt: multos occiderunt: etiam numero ad XX. millia hominum deduxerunt. Incursionis autem hujus initium expressit Hermannus, seu Stero Altah, apud Freher. Vngari, et Cumani praevenientes motum praedicti regis Bohemiae, post festum Purificationis qvasdam partes Austriae, Styriae, et Moraviae sub magna strage — — hominum intraverunt.

Postremum patet ex hoc Ladislai Diplomate: Ladislaus D. Gr. Hung. Dalm. — — — Rex ad universorum noticiam — — — volumus pervenire, qvod attendentes eximias fidelitates. — — — Oliverii, et Herbordi, filiorum Gregorii, — — — qve iidem nobis, et corone regie in diversis expedicionibus regni nostri, et specialiter in Teutonia sub Castro, Furustun nuncupato, cum MATTHAEO BANO, Comite Dionysio, et C. Joanne filio Henrici Bani — — — qvi de nostro mandato ibidem devastaciones committebant, — — — laudabiliter impenderunt, — — — Datum — — — anno dom. MCCLXXIII. regni autem nostri anno II. — — — Rolando Palatino; Henriro Bano totius Sclavonie: — — — Matthaeo Bano Judice curie — — — Apud Cl. Katona Hist. Crit. Tom. 6. pag. 636.

[6] Patet e Diplomatis nunc descripti snbscriptione. Ex anno autem regni secundo liqvet, lapso mense Augusto, qvo Ladislaus annum regni primum finiit, Diploma datum.

Joachimus Sclav. Banus 1270. 1272—1277.
Rex Stephanus V.
Rex Ladislaus IV.

Marcellovichius ad Annum Chr. MCCLXX. e tabulario Zagrabiensi litteras ab Henrico alias a Joachimo Sclavoniae Banis datas notavit. Petrus, inqvit, filius Rodolphi major villae de Petna cum civibus, qvos Timotheus Episcopus (Zagrabiensis) excommunicaverat, coram Heinrico Bano promiserunt omnium rerum decimas. (Littera Heinrici Bani fol. 14.) Et mox: Eodem anno Joachimus Banus confirmat sententiam Hodus Comitis Zagrabien. latam pro Timotheo Episcopo contra Abram Comitem de Maroucha — — — (Littera Bani fol. 41.) Qvia, vir ceteroqvin solertissimus, mensem, qvo Henricus suas, suas Joachimus litteras dederit, notare neglexit, controversum est, Joachimus Henrico? an Henricus Joachimo successerit? Ni fortasse ad tollendum hac in re dubium cuipiam satis videatur, qvod Henrici literae folio 14. Joachimi autem folio 41. inscriptae sunt. Mox, atqve patri successit Stephanus V. Matthaeo Joachimum surrogatum puto. Id tamen tem-

poris haud diu provinciam Joachimus obtinuit. Anni enim seqventis mense mox primo Henricus Banus.[1] Hic vero qvia eodem anno nempe 1271. ad Ottocarum Bohemum defecit, Joachimum Sclavoniae redditum Diploma docet, cujus haec ultima: Datum — — — Anno Domini 1271. XV. Kal. Julii — — — (Moys) Palatino — — — Aegydio magistro Tavernicorum nostrorum, et comite Posoniensi; Joachimo Bano totius Sclavoniae — — —[2] In hoc honoris gradu ad MCCLXXII. anni mensem circiter Julium[3] constitit: dehinc Tavernicorum Magister,[4] ac iterum Anno 1277. Sclavoniae Banus.[5]

Hunc Joachimum, etiam Iwachinum alibi,[6] alibi cognomento Pectari[7] scriptum invenies. Lucius eumdem Iwachinum, alias Joachimum dictum, Stephani Bribiriensis Comitis, Annoqve MCCLI. Sclavoniae Bani, Styriaeqve Capitanei filium scripsit.[8] Hoc tamen postremum Lucio ego non dedero. Pridem enim adverti, Stephanum III. Sclavoniae Banum, ac Styriae Capitaneum ex alia qvapiam, non Bribiriensium Comitum familia fuisse prognatum. Adde Joachimo Bano fuisse fratrem Banum Stephanum,[9] qvem, perduellionis reum, in gratiam Ladislaus IV. recepit, non modo possessionibus, qvas ante perduellionem seu hereditate, seu emptione obtinuerat, restitutis, et, qvas Joachimus frater regia donatione acceperat, benigne adjectis, sed etiam praeter annuum mille marcarum stipendium honore Curiae Regiae Judicis, Comitisqve Mosoniensis adjecto.[10] Atqvi Banum Stephanum, qvi Ivachini, seu Joachimi Bani frater fuerit, neqve apud Lucium, neqve apud Dufresnium reperies. Neqve igitur Iwachinus, Joachimus Banus e Bribiriensium Comitum domo fuit. Hoc itaqve do Lucio, Joachimum, Iwanichinum Stephano Bano patre natum, non item illud etiam Stephano Comite Bribiriensi, ac Bano natum.[11]

Adnotationes.

1 Vid. sup. in Henrico I. Adnot. 7.

2 Apud Cl. Katona Hist. Crit. Tom. 6: pag. 596. seq.

3 Nam die XIV. Junii in Archiv. Eccl. Nonens. haec exstant: In nomine Dei aeterni amen. Incarnationis ejus 1272. Indictione XV. 14, intrante Junii, regnante D. N. Stephano Serenissimo Rege Vngariae, tempore — — — Domini Joachini Pectari Bani Sclavoniae — — — Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 3. pag. 285. At postea Novembri Mense Dionysium fuisse Banum, suo loco demonstrabimus.

4 Constat e Diplomatibus, qvae Cl. Katona Hist. Crit. Tom. 6. ad Annum 1273. ac seq. inseruit.

[5] Marcellov. in MSS. Hoc anno (1271.) Ladislaus Rex donat Timotheo Episcopo (Zagrabiensi) et Capitulo terram WEK, filii Drolicb, Jobagionis Castri Zagrabiensis post ejus sine liberis decessum, misitqve ad statutionem — — — Martinum aulae regiae notarium cum testimonio Fratris Berinemus Praeceptoris Domus Templariorum S. Martini, qvi Manfredum Archidiaconum de Gvercse introduxit praesente homine JOACHIMI BANI SCLAVON. Diploma datum VIII. Id. Martii, per manus M. Demetrii Albens. Eccl. Praepositi, Capellani Pontificii, et aulae regiae Vice-Cancellarii. Mox addit: In Transump. Caroli. (116)

Templariorum Praeceptoratus, cujus hic mentio, erat in Bosjako, seu Bosjakovina, etiam Terra S. Martini olim dicta. Ex monumento autem laudato patet, hunc eumdem Templariorum Praeceptoratum fuisse locum, ut ajunt, testimonialem.

[7] Vid. Timon. Imag. Nov. Hung. Cap. 6.

[8] Vid. Sup. Adnot. 3.

[9] De Reg. Dalm. et Croat. In Tabula Genealogica Comitum Brebiriensium Subich.

[10] Stephanus Joachimi Bani frater cujus provinciae Banus fuerit, fortasse ostendit Ladislai Chuni Diploma 1273. datum, cui adscriptus Stephanus Banus de Rusznya, seu Russia. Apud Schmitth. Episc. P. 1. pag. 188.

[11] Ea de re exstat Dipl. Ladislai apud Cl. Katona Hist. Cr. Tom. 6. pag. 767. seq. Nos Ladislaus D. G. Rex Hungariae — — — Stephanum Banum, Stephani Bani filium, in nostram recepimus gratiam specialem, dando eidem, et conferendo Judicatum Curiae nostrae, et Comitatum Musuniensem — — — Promittimus, et ordinamus insuper eidem mille marcas pro stipendio annuali. Ceterum omnes possessiones suas, tam hereditarias, qvam emtitias ipsum Stephanum contingentes, et qvas ex collatione regia Joachimus Banus, frater ejusdem, tenuit, et possedit, — — — eidem Stephano Bano restituimus, et reddidimus pleno jure — — — Datum in Chanad in qvindenis Pentecostes. Anno Domini MCCLXXVIII.

[12] Vid. etiam, qvae infer. in Nicolao II. Bano dicentur. Adnot. 10.

Y. Episc. Tininiens. Banus Maritimus 1274.
Rex Ladislaus IV.

Qvem monogramma hoc designat, eum labente 1274. Tininiensem Episcopum, et Maritimum Banum in hoc monumento reperimus:[1] Anno 1274. Die Sabbati exeunte Julii XI. actum in Salona coram vobis Vener. Pat. D. Y. Episcope Tininien. et Bane Maritime. Ego Gervasius Archidiaconus Traguriensis procurator, et nuncius — — — — Qvod vero reapse nomen, hac littera designatum, habuerit, ne Farlatus qvidem, ab rerum Dalmaticarum monumentis ceteroqvin instructissimus, dicere potuit. Qvod seqvitur, conjecturam puta. Fortasse, cum Sibenicensis Clerus, populus-

qve jurisdictionem Ecclesiae Traguriensis aspernarentur, Columbanus Traguriensis Antistes ad auctoritatem regis confugit; rex autem, qvod in Henrici Sclavoniae Bani locum[2] neqvedum alium substituisset, aut potius Ecclesiastico in negotio Ecclesiastici Viri opera utendum judicasset, Y. Tininiensem Episcopum cum temporario duntaxat Maritimi Bani titulo in Dalmatiam misit. Ceteroqvin certe non video, qvas partes ea in controversia Tininiensis Episcopus habere potuisset. Et alioqvin neqve antea, neqve deinceps ulla Y. Maritimi Bani memoria.

Adnotationes.

[1] Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 254.

[2] Dionysium Anno 1274. mense Novembri Banum mox videbimus: hujus inter, ac Henrici Banatum fortasse interjectum aliqvid temporis, qvo Tininiensis Episcopus Maritimi Bani munere defungi potuerit.

Dionysius III. Tot. Sclav. Banus 1274.
Rex Ladislaus IV.

Bani Dionysii III. nomen duplices Regis Ladislai Chuni litterae ad nos propagarunt. Earum priores ad ipsum Dionysium Anno 1274. In crastino S. Andreae sub Castro Zolovnuk datae, qvibus praedium Tornava, Castro Zagrabiensi avulsum, Gerardo Medico ab se donatum significat, atqve in ejusdem possessionem Gerardum mitti praecipit.[1] Qvia vero eodem anno Prid. Kal. Jun. ut dictum alias, Henricus I. erat Sclavoniae Banus, hae autem Ladislai ad Dionysium litterae die XXIX. Novembris scriptae sunt, patet, posteriore Anni 1274. parte Dionysium Henrico subrogatum. Anno mox seqvente IX. Kal. April. aliae iterum ab Ladislao datae, qvibus praedii PER DIONYSIUM TUNC BANVM traditi probata donatio.[2] Adverte autem: Per Dionisyum tunc Banum. Igitur Anno 1275. Die 24. Martii, qvo scriptae litterae, Dionysius non erat Banus.. Sane. Nam alibi etiam notavimus, Anno 1275. Die IX. Martii Henricum I. fuisse Banum.

Hic Dionysius fortasse idem est, qvi Comes de Oklycs, eodemqve 1274. anno Hungariae Palatinus. Cum enim Rege Ladislao IV. creberrima fuerit mutatio magistratuum,[3] poterat idem Dionysius eodem labente anno Palatinus, et exeunte esse Sclavoniae Banus. Id tutius affirmavero, Dionysium qvondam Palatinum et praedia in Sclavonia Superiore possedisse, et habuisse filium Joan-

nem, Rege Andrea Veneto, Catharinae (erat haec Andreae III. mater, dicta Regina Senior) Pincernarum Magistrum, qvam in rem laudare possum litteras, qvae seqvuntur:[4] „Nos Nicolaus tocius Sclavonie, et Croacie Banus memorie commendantes tenore presencium, qvibus expedit, universis. Qvod in congregacione nostra generali de mandato — Principis Domini Stephani Dei Gracia totius Sclavoniae, Croacie, et Dalmacie Ducis,[5] domini nostri universis nobilibus, et aliis cujuscumqve conditionis, et status hominibus inter Dravam, et Zavam exsistentibus publica proclamacione facta — festi beati Georgii Martyris Zagrabie celebrata, Paulus, filius Mikecz, Nicolaus, et ceteri fratres sui — de Moraucha ad nostram, et nobilium prefatorum accedentes presentiam exhibuerunt nobis qvoddam privilegium magnifici viri domini Mikecz Bani confirmatorias qvasdam litteras privilegiales Johannis, filii Dionysii qvondam palatini, magistri pincenarum domine regine majoris et Comitis Vesprimiensis super collatione cujusdam terre sue in pertinentia Glaunicza exsistentis, Nezpessa vocate, cum terra, qvam prius Gregorius possidebat, Paullo, et Fabiano filio fratris sui in perpetuum facta confectum, petentes nos cum instancia humiliter, et devote, ut predictum privilegium cum collatione possessionis premisse ratum habentes nostris dignaremur litteris privilegialibus confirmare. Et qvia una cum universitate nobilium nobis in predicta congregatione adstancium prememoratum privilegium confirmatorium — emanatum fuisse, et collationem dicte possessionis per prememoratum Johannem, filium Dionysii, factam, veram esse cognovimus, ideo predictum privilegium de verbo ad verbum transcribi facientes nostris litteris privilegialibus duximus confirmandum, qvarum tenor talis est: Nos Mikecz Banus totius Sclavonie memoriae commendantes tenore presencium significamus, qvibus expedit, universis. Qvod Paulus, filius Mikecz, nobilis de Comitatu de Moraucha familiaris noster ad nostram accedens presenciam exhibuit nobis qvasdam litteras privilegiales magistri Johannis, filii Dionysii qvondam Palatini, magistri pincernarum domine regine majoris, et Comitis Vesprimiensis tenoris infrascripti, petens nos humiliter, et devote, ut easdem ratas habere, et nostris dignaremur litteris privilegialibus confirmare, qvarum tenor talis est: Nos Johannes, filius Dionysii qvondam Palatini, magister pincernarum domine regine majoris, et Comes Vesprimiensis. Ad universorum noticiam harum serie volumus pervenire litterarum pre-

sentibus, et futuris, qvibus presentes fuerint propalate — — — Ut autem hujus donationis modus, et — perpetua firmitate permaneat, ne cum mortalibus ad viam carnis universe transeuntibus — — — oblivione deleatur, paginam litterarum presencium concessimus munimine sigilli nostri roboratam. Datum anno Domini MCCXCV. — — — Nos igitur justis, et legitimis peticionibus ejusdem Pauli, filii Mikecz, familiaris nostri annuentes — — — prēdictas litteras privilegiales ejusdem magistri Johannis, filii Dionysii qvondam palatini, non abrasas, non cancellatas, nec in aliqva sui parte viciatas presentibus de verbo ad verbum insertas ratificamus, approbamus. — — — In cujus rei memoriam, perpetuamqve firmitatem presentes concessimus litteras nostras privilegiales sigili nostri munimine roboratas. Datum Zagrabie festo Sancti Gregorii PP. anno Domini MCCCXXXVI. In qvorum omnium premissorum stabilitatem presentibus nostrum sigillum authenticum duximus apponendum. Datum Zagrabie sexto die termini congregationis antedicte. Anno domini MCCCLIII. Erat qvidem Bela IV. Rege alter Dionysius Sclavoniae primum Banus, dein Hungariae qvoqve Palatinus; sed is fortasse remotior est, qvam ut ejus filius Joannes, cujus hoc monumentum est, credi possit.

Adnotationes.

[1] Marcellov. in MS. ad annum 1274. Hoc anno Ladislaus rex mandat Bano Dionysio, ut Gerardum medicum statuat in possessionem villae Tornava, qvam ei donaverat in praemium curationis suae a morbo: (fol. 55.) qvod et fecit Banus, et litteras rescripsit. (fol. 56.)

[2] Idem in MS. ad annum 1275. et addit monumenti numerum 829. qvo notatur in tabulario.

[3] Ita anni 1275. spatio Diónysium, Nicolaum, ac Petrum Hungariae Palatinos Diplomata exhibent.

[4] Ex Autographo penes Familiam Chegetek exsistente.

[5] Annum 1353. qvo descriptas litteras Nicolaus dedit, Stephanus Dux primum sui Ducatus annum in Diplomate Ecclesiae Zagrabiensi dato appellat: de qvo dicetur Seculo mox seqvente.

Joannes II. Sclav. Banus 1275—1276
et
Nicolaus II. Maritim. Banus 1275—1279.
Rex Ladislaus IV.

Seculi tertii decimi annus qvintus supra seqtuagesimum non modo certa qvatvor Banorum memoria, sed ex his duorum etiam,

qvi eodem prorsus tempore, qvod antea evenit nunqvam, fuere Bani, magistratu insignis est, idemqve cupienti definire tempus, qvo singuli munus adierint, eodemqve abierint; saneqvam molestus. Qvamvis enim hoc exploratum, anno nunc memorato Henricum, Joannem, Nicolaum, ac Thomam horum regnorum fuisse Banos; Joannem item, ac Nicolaum, ac illum qvidem Sclavoniae, hunc Maritimi, atqve etiam Croatiae, et Dalmatiae Bani titulo his regnis una (lapso saltem mense Augusto)[1] praefuisse; qvia tamen Martio, Aprili, Majoqve mensibus, qvibus Nicolaum in Dalmatia propter Spalatensium, Traguriuorumqve controversias versatum mox patebit, Henricum Sclavoniae Bani honorem gessisse, certum est, profecto dubitandum, an non Henricus, et Nicolaus habendi sint primi, qvi Croatiae, Dalmatiaeqve regna eodem tempore, et aeqva potestate gubernarint? Ac ego qvidem huic sententiae propiorem me confiteor: dicamus tamen licet, Joannem, ac Nicolaum adhuc esse primos omnium, qvos hactenus in Regum litteris junctos noverimus. Primum adeo Ladislai IV. Diploma est, cui duo hi Bani adscripti:[2] Datum Anno Domini millesimo ducentesimo, septuagesimo qvinto, regni autem nostri anno qvarto — — — Nicolao Palatino — — — Johanne Bano Sclavoniae; Nicolao Bano Maritimo — — — —

Porro Joannes in gubernanda Sclavonia 1275. anni aliqvot duntaxat menses exegit, Henrico Aprili mense, aut paullo tardius successor datus,[3] et mense circiter Novembri Albensi Comitatui, ut ego suspicor, ab regepraepositus.[4] Cuicui tamen muneri, munere Bani tantisper posito, admotus sit, illud certe diu non gessit, qvi, ut e Ladislai litteris mox adscribendis constabit, 1276. anni principio Sclavoniam denuo gubernarit. Praedium, Anno 1274. ab rege donatum, ante, qvam successorem Thomam in Banatu acciperet, Gerardo Medico Joannes Banus ademerat.[5] Ladislaus, a Gerardo appellatus. In Lobod in qvindenis Epiphaniae (Anno utiqve 1276. nam praecedentis anni primis mensibus, ut pridem ostendimus, Banus erat Henricus) primas; et, cum tergiversaretur Banus, Feria III. post Dominicam I. Qvadragesimae has alteras ad Joannem dedit:[6] Ladislaus D. G. Rex Hungariae. Dilecto, et fideli suo Joanni Bano totius Sclavoniae salutem, et gratiam plenam cum dilectione. Qvia omnem intentionem nostram cum omni desiderio adimpletis, omni vos affectu, et desiderio — — — proseqvimur cum favore. Unde cum in majoribus, et in maximis effecistis, in

minoribus, et in minimis pro nullius hominis consilio, vel suggestione denegetis etiam minimo ex nostris, maxime illi, cui curam totius corporis nostri commisimus, et qvi peritiam suam cum fidelitate freqventer exhibuit circa nostras aegritudines ingruentes, sicut plenius cognovistis: unde sicut vitam nostram vultis, et affectatis, ita per evidentiam operis ostendatis, terram — — — perdilecto Physico nostro Magistro Gerardo, alicujus suggestione, vel contradictione non obstante, restituentes; vel restitui facientes tali affectu, et desiderio, sicut vitam nostram Deo teste vobis charam praeservatam fore desideratis. Nam si secus faceretis, forte tempus esset, et locus, qvod pro nobis multis terris, et possessionibus non possetis aliqvatenus emendare. Nam nec qvisqvam melior medicus, qvam fidus amicus et dando retinentur amici. Nec consideretis necessitatem Castri, sicut qvidam vobis dicunt: sed necessitatem nostram praeponatis omnibus possessionibus, terris, auro, argento, qvae vobis super omnes, et super omnia respondebunt, si vivere poterimus dante Deo. Datum in Vaska Feria III. post Dominicam Invocabit. Posthac nullam Bani Joannis memoriam reperi.

Qvia vero fas est credere, Joannem hunc prius, qvam Banatum conscenderet, aliis perfunctum magistratibus, is forsan idem est, qvem Anno Chr. 1273. Banum de Machov primum, inde M. Tavernicorum, et Com. de Plis.[7] et Anno Chr. 1274. Comit. Soproniensem[8] legimus; qvia item Joannes Banus possessione, in qvam dono, edictoqve regio per Dionysium Banum missus est, movere non sit veritus, is fortasse Joannes est, cum paterna Henrici Ginsiensis Comitis in regem Stephanum, tum fraterna, suaqve in Andream Venetum perfidia multo notissimus.

Adnotationes.

[1] Nam Diploma, cui duo hi Bani inserti sunt, datum anno regni secundo, qvi nonnisi lapso mense Augusto coepit.

[2] Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 3. pag. 288.

[3] Henricus enim VII. Id Martii adhuc Banus: qvando autem reapse munus dimiserit, non constat.

[4] Cum enim in Diplomatis, qvod cl. Katona Hist. Crit. Tom. 6. pag. 682. laudat, clausula Banus Thomas, et Comes Albensis JOANKA leguntur, fortasse Joanka est Joannes, qvi priore anni parte erat Sclavoniae Banus.

[5] Qvia Diploma, cui Banus Thomas adscriptus, Anno 1275. secundo Non. Decemb. datum, necesse est, Joannes prius, qvam Banatu decederet, Gerardum possessione depulerit. Etsi enim idem Joannes dicto anno sub medium statim Decembris Sclavoniae fuisset redditus, inde tamen

usqve ad qvindenas Epiphaniae haec perfici vix potuissent, ut Gerardus et praedio privaretur, et regem adiret, et mox in Epiphaniae qvindenis regias litteras ad Banum impetraret.

[6] Ex Collect. Marcellov.

[7] Apud Schmitth. Episc. Agriens. P. 1. pag. 188. et cl. Katona Hist. Crit. Tom. 6. pag. 635. seq. Illud. tamen, in qvo Banus de Machov, Ladislai anno primo; in qvo autem Mag. Tavernic. et Comes de Plis Joannes scriptus, Ladislai anno secundo datum.

[8] In Diplomatibus annor. 1273. et 1274. pluribus Joannem Soproniensem, ac etiam Zaladiensem leges apud Cl. Katona Hist. Crit. Tom. 6.

Anno 1275. Nicolaum fuisse Banum, e dictis constat; e Curia autem regia translatum in Sclavoniam, indicio est Comitis de Gvezka[1] honos, qvem, Banus etiam cum esset, anno saltem primo retinuit. In Diplomate Regio Banus Maritimus exprimitur; ipse in suis ad regem Ladislaum litteris, qvas paullo inferius recitaturi sumus, Croatiae, et Dalmatiae Banum se scripsit. Primum, oppidoqve molestum negotium Dalmatia illi praebuit. Spalatenses Villam Ostroc, certosqve agros, qvos Tragurinis et Bela IV. dederat, et ipsi Spalatenses Anno 1244. adacti armis,[2] permiserant, amicis primum verbis, deinde ferro repetebant. Tragurienses, qvod Spalatensibus Sibenicenses aderant, arbitro Marte causa casuros se cum cernerent, nec damna, qvae ab utrisqve accipiebant, ferre amplius, cavereqve possent, regis Ladislai opem Anno 1274. implorarunt, de Comite Bribiriensi Paulo permultum qvesti. Ladislaus, praestare statim qvod potuit, fecit, litterisqve Spalatenses, ac Sibenicenses aliis, aliis Bribiriensem Comitem Paulum ab omni porro injuria abstinere; tertiis demum Tragurinos de suo patrocinio securos esse jussit. Litterarnm ad Tragurinos hoc exemplum:[2] „Ladislaus fidelibus suis — — — Trag. — — — Scire volumus fidelitatem vestram, qvod in brevi ad vos talem hominem destinamus, qvi vos tam a Paullo, qvi vicem gerit pro maritimo Bano, qvam a civibus Spalatensibus, et Sibenigh. ac aliis omnibus vos molestantibus defensabit; misimus etiam eis litteras, ut a molestationibus — — — vobis inferendis desistant penitus. — — — Datum Budae tertio die S. Laurentii Martyris.[3] Hae tamen litterae, qvi sperabatur, exitum haud sortitae, mutuaeqve, ac pene qvotidianae rapinae, caedesqve deinceps qvoqve patratae. Nicolaus, ut primum haec auctoribus certis comperit, in Dalmatiam profectus, de jure praedii Ostroc (id enim erat irarum, odiorumqve caput) se coram disce-

ptari voluit, tabulisqve, qvas utraqve pars suam in rem adduxerat, probe inspectis, secundum Tragurinos decrevit. Spalatenses, et societate Sibenicensium, et Comitis Bribiriensis Paulli, omniumqve pene nobilium favore, patrocinioqve subnixi, judicato intercesserunt, Tragurio, ni dictum praedium, agriqve tradantur, perniciem ultimam comminati. Et apparebat, ultra minas processuros. Banus, qvod sententiae aeqvitatem vi adversus paratam vim tueri non posset, Tragurinis auctor fuit, ut aemulorum postulatis concederent, dum ab rege, ad qvem procuratores mittere utriqve jussi, causa finiretur. Placet ipsas Nicolai litteras dare:[4] „Nicolaus tocius Croacie, et Dalmacie gracia regia banus — — — Qvum — relatione plurium ad meos auditus pervenerit, in partibus maritimis — — — inter civitatem Traguriensem, et personas, et cives spalatenses, et communitatem Sibenic — — — gveram, et dissensionem maximam fore ortam, prout honor Vestre Majestatis, et mee fidelitatis pertinet, illico ad ipsas partes maritimas accessi — — — —[4] Verum qvia Spalatenses, et Sybenzani nobilibus omnibus, et potencioribus Sclavonie sociati contra — civ. Trag. hostiliter processerunt, et non solum bona, sed eciam civitatem destruere conabantur, — — — prohibicionibus, et mandatis per me eis ex regia parte factis, ne contra predictam civitatem procederent, — vilipensis. Cumqve videretur ipsam civitatem ad destructionem — — — — esse totaliter precipitatam superbia, et potencia predictorum, et eis propter meam modicam societatem resistere non auderem, cum aliud non potuerim eis, ipsos Traguriense coegi ad predictas peticiones (ut possessione villae, agrorumqve decederent) admittendas, qvi licet inviti — meis preceptis — — — totaliter paruere; qve omnia Majestati Vestre, ut imposterum reprehendi non possim, cum non voluntarie, sed coactus fecerim, — — — — testifico, — — — ut Vestra Excellentia videri possit, qvod (qvid) facere debeat in predictis."

Traguriensium et, qvam passi sunt, jacturam, et, qva morem svadenti sibi gesserunt, promptitndinem alio beneficio Banus compensavit. Qvasdam terras Banus Stephanus, hujus Nicolai Bani pater, Tragurinis ademptas Clissiensi Castro adscripserat. Tragurienses, causae aeqvitate freti, interpellarunt Nicolaum, prolatis Belae III. et Stephani IV. regum litteris. Patebat, praeter fas, et aeqvum a Stephano Bano actum. Tragurienses igitur in possessionem restituti, dataeqve ea de re litterae:[5] Nos Nicolaus Banus

tocius Croacie, Dalmacie, et Comes de Gvczka — — — — Cum olim bone memorie pater noster Stephanus Banus tocius Sclavonie — — — subtraxisset communi, et hominibus de Tragurio qvasdam terras, et possessiones in confiniis Tragurii positas — — — qve terre subposite fuerant Castro Clissie per dictum patrem nostrum, et homines de Tragurio coram nobis proposuerunt, — — — easdem terras, et possessiones ad se pertinere — — — super hoc ostendentes privilegia a fel. memorie D. Rege Bela olim edita, et a Ser. rege Stefano confirmata, — — — predictas terras, et possessiones damus, relaxamus supradictis hominibus de Tragurio — — — constituentes in prestaldum Nob. Virum Radozlaum filium qvond. Com. Jacov de Breberio. — — — Datum ante Nonam in qvindenis Pentecost. an. D. 1275.[6]

Huic anno proximis duobus annis Nicolaum in munere Bani perstitisse qvo probem, monumentum habeo nullum: ad annum autem 1278. in adversariis EXCELLENTISS. D. NICOLAI SKERLECZ haec legi: „Nicolaus Banus in generali regni Sclavoniae Congregatione Anno 1278. habita volens de conditionibus libertatum Jobagionum Castri Zagrabiensis (Nobilium Campi Turopolja) informari — — — Et habeo prae manibus Nicolai Bani memorata de re litterarum apographum:[7] Nos Nicolaus Banus totius Sclavoniae significamus tenore praesentium, qvibus expedit, universis. Qvod cum feria III. proxima ante Ascensionem Domini Congregationem regni Sclavoniae Zagrabiae haberemus generalem, universi Jobagiones Castri Zagrabiensis ad nostram accedentes praesentiam in communi concilio praedicto conditiones libertatum ipsorum antiqvas nobis exposuerunt sub hac form a: — — — — Nos itaqve auditis, et intellectis libertatibus supradictis volentes plenius certificari, de iisdem universos nobiles regni, qvorum multitudo aderat copiosa, reqvisivimus, qvi unanimiter retulerunt, qvod iidem Jobagiones Castri a tempore, cujus memoria non exstat, in libertatibus praedictis permansissent. Unde nos per nobiles regni certificati de libertatibus supradictis, easdem, ne infuturum per qvempiam possint irritari, praesentihus duximus roborandas, in facti memoriam, et cautelam apliorem praesentes contulimus sigilli nostri munimine roboratas. Datum Zagrabiae in Ascensione Domini. Anno ab Incarnatione ejusdem MCCLXXIX. Ita qvidem meum apographum. At rescribendus est annus MCCLXXVIII. Nam in Extractu etiam Privilegiorum Campi ejusdem Turopolja inve-

nio: Sub Litt. N. Et illae (Ladislai Regis Privilegiales Anno 1279. datae) alias certas Nicolai Bani Privilegiales Anno 1278. datas comprehendunt. Videtur adeo Nicolaus, dum dissidia Dalmaticas inter civitates ferverent, collegam habuisse, atqve in Dalmatia fere constitisse; iisdem vero compositis[8] unus Sclavoniae Bani titulo regna haec administrasse. Id tamqvam compertum affirmo, Nicolaum, qvi Anno 1275. in Ladislai Diplomate scriptus Banus Maritimus, anno postea 1278. fuisse Banum Sclavoniae. Qvam enim certum est, Nicolaum anni 1278. Sclavoniae Banum, et Nicolaum anni 1275. Banum Maritimum eodem Stephano qvondam Sclavoniae Bano patre natum,[9] ita qvoqve videtur certum, Nicolaum, et illum Maritimum, et hunc Sclavoniae Banum, omnino eumdem fuisse.

Nicolaum, de qvo hactenus, e Bribiriensium Comitum domo prognatum, Lucius,[10] Farlatus,[11] ac Ritterus[12] volunt: mihi cum ex his, qvae adeundae Dalmatiae necessitatem Nicolao attulerunt, tum e benevolentiae signis, qvae idem Tragurinis exhibuit, secus existimandi argumentum nascitur. Nicolaus enim e Bribiriensibus Comitibus natus si fuisset, eum, ut adversus Spalatenses, a qvibus Bribirienses Comites fortissime stabant, Tragurinos tueretur, Ladislaus misisset? Nicolaus aut agnatorum sibi Comitum contumaciam accusasset,[13] aut Tragurinis, qvod per Patrem suum Stephanum (Bribiriensem, ut Lucio, ceterisqve illis placet) ademptum fuerat, reddidisset? Haec sane argumento sunt, neqve Nicolaum, neqve patrem Nicolai Stephanum ad Bribiriensium Comitum genus pertinere, atqve e Tabula Genealogica Comitum Bribiriensium, qvam Lucius suo libro de Regn. Dalm. et Croat. sub finem inseruit Ivachinum seu Joachimum, ac Nicolaum Banos omnino demendos.

Addendum hoc superat, hunc Nicolaum, qvia Bani Stephani III. erat filius, Banfium dictum, et nobilissimam Banfiorum de Lindva familiam ab eodem tamqvam capite propagatam.

Adnotationes.

[1] In Litteris Ladislai, prout descriptae sunt a Kerchelichio Hist. Eccl. Zagr. pag. 91. anno 1274. datis Com. Gveczkae; ipse tamen se scripsit Com. de Gvezka.

[2] Vid. in Dionysio II. Adnot. 6.

[3] Apud Luc. Mon. Trag. pag. 92.

[4] Ibid. pag. 96.

[5] Ibid. pag. 96. Posteriores has puto litteris ad regem datis. Cum enim tollendarum dissensionum causa in Dalmatiam Nicolaus venerit, hoc negotium omnium primum tractarit, est necesse.

[7] Addit Lucius: 14. April. sed suspicor, errasse virum.
[8] Ex Collect. Marcellov.
[9] Anno 1277. Die ultima Jun. Vid. Farl. Tom. 4. pag. 358.
[10] Nicolaus Banus Maritimus in litteris, qvas ab eodem Tragurinis datas hic descripsimus: Pater noster, inqvit, Stephanus Banus totius Sclavonie. Et Petrus Banus Nicolaum proximum antecessorem suum expressit Stephani Bani filium, de qvo infer. in Petro Bano. Censeo sane e Bano Stephano III. Joachimum, et Nicolaum Sclavoniae Banos, tertiumqve Stephanum Banum de Rusznia, ac subinde Jndicem Curiae ac Musuniensem Comitem natos. Vid. In Joachimo Bano Adnot. 10, 11.
[11] In Tab. Geneal. Com. Bribiriens.
[12] Illyr. S. T. 4. pag. 356.
[13] In Lib. MS. Banologia.

Thomas Tot. Sclav. Banus 1275.
Rex Ladislaus IV.

Anni MCCLXXV. extremo mense Sclavoniae Banum fuisse Thomam, ne, qvemadmodum majores nostri longissimo tempore ignorarunt, nos qvoqve ignoraremus, nobilissimo Hungaricarum rerum scriptori Prayo debemus. Hujus enim Viri industria hanc Diplomatis clausulam, a Thoma gestae in Illyrico dignitatis testem, nacti sumus:[1] „Datum per manus Ven. Viri M. Benedicti Sancte Strigoniensis Ecclesiae electi, ejusdem loci Comitis perpetui, prepositi Budensis, aule nostre Vice-Cancellarii, dil. et fid. nostri anno MCCLXXV. secundo non. Decembris, indic. tercia, regni anno qvarto — — — — Petro Palatino, Comite Sopron. et Judice Cuman. Thoma Bano tocius Sclavonie; Vgrino Wajvoda Transilvano, C. de Zonuk; Mattheo M. Tavarnicor. Stephano M. Dapif. C. Borsien. Petro M. Agaz. Rolando M. Tavarn. Domine regine Karissime consortis nostre, C. de Zana; Moys C. Simigien. Michaele C. Nitrien. Bagun C. Zalad. Joanka[2] Com. Alben. Eodem hoc anno Thomam prius, qvam foret, fuisse Curiae Regiae Judicem,[3] non dubito: seqvente autem anno Comitem Nitriensem[4] invenio. Anni 1276. mense mox primo Joannem Banum paullo ante ostendi.

Adnotationes.

[1] Apud. Cl. Katona Hist. Crit. Tom. 6. pag. 682.
[2] Vid. in Joanne Bano Adnot. 7.
[3] Apud Cl. Katona Tom. cit. pag. 676.
[4] Ibid. pag. 707.

Mauritius Maritim. Banus 1278.
Rex Ladislaus IV.

In his, qvi ab XI. Seculi principio ad Seculi XV. exitum a Spalatensibus ad regimen suae urbis delectos e Codice Borgetichiano Farlatus [1] descripsit, Maritimi Bani titulo Mauritium lego. Anno, inqvit, 1273. Comes Paullus de Birberio Comes Spalati usqve ad annum 1278. Mauritius Banus Maritimus, et Potestas. At neqve certam notam, ex qva intelligas, qvo anno Mauritius utroqve illo munere functus sit, adjunctam; neqve monumentum ullum, qvo nixus Mauritium in Banis ponam, Farlatus habet. Qvare, qvod hic auctor, ceteroqvin gravis, de Mauritio refert, id ego, ut nondum compertum, in medio relinqvo. Qvamqvam Comitis Bribiriensis Paulli, qvem in suis litteris[2] Rex Ladislaus Banum compellavit, ambitio, et potestas major, magisqve confirmata jam erat, qvam credi ut possit, Mauritio id temporis fuisse locum.

Adnotationes.

[1] Illyr. Sac. Tom. 3. pag. VI.
[2] Vid. Super in Nicolao II.

Andreas Stephani V. Fil. Dux Sclav.
Andreas Venet. Dux Sclav.
Rex Ladislaus IV.

Stephanus V. unum Ladislaum, dictum Chunum? an eum praeter Andream filium superstitem reliqverit? Hungaricorum scriptorum sententiae haud congruunt. Eorum, qvi Ladislao fratrem Andream adjungunt, verisimilior videtur opinio. In iis enim, qvas Rudolphus Caesar ad Ladislaum dedit, lego:[1] Inter cetera, qvorum crebra solicitudo nos afficit, illud inhaeret potentissime votis nostris, ut vos (Ladislaum) et Inclitum N. (alterum certe fratrem, eumqve, statim patebit, Andream) qvos ut carnem ex carne nostra — — — amplexu, sinuqve paterno fovendos sumpsimus, a tyrannide furibunda persecutoris iniqvi possimus eripere. In aliis item ad Proceres Hungariae scriptis,[2] ubi Andreas disserte expressus: Inclitos Ladislaum Regem Hungariae, et ANDREAM DVCEM SCLAVONIAE filios nostros charissimos sorte fatalitatis humanae PATERNIS ORBATOS SOLATIIS — — — gratis non desinitis praevenire servitiis. Andream autem, hic loci nominatum, eum

esse, qvi Venetus dictus Ladislao successit, opinari vix licet ea propter: Inclitos Ladislaum regem Hungariae, et Andream Ducem Sclavoniae — — — PATERNIS ORBATOS SOLATIIS — — — Andreas namqve Venetus non Rege Stephano V. sed Stephano, Andreae II. Posthumo, natus. Accedunt tertiae, et qvartae ejusdem Rudolphi litterae, qvarum prioribus Ladislaum affinitate sibi junctum: Qvum inter reges orbis, et Principes affinitatis foedera contrahuntur, majoris — inter eosdem affectionis unio debet merito suboriri;[3] postremis autem eum, cujus ratione affinitas juncta est, mortalitatem explesse, neqve tamen idcirco foedus, cum Ladislao qvod sanxit, dissolvendum scribit:[4] Licet dilectus nobis qvondam N. Illustris filiae nostrae sponsus — — cursu — — nimis praecipiti vitam transiverit, nostrae tamen societatis, et amicitiae vobiscum initae fundamentum immobile, dum vixerimus, permanebit. De Andrea Veneto, qvi fere decem annis tardius, qvam Ladislaus Chunus, obiit, haec accipi omnino non possunt. Necesse est igitur, Ladislaus IV. habuerit Andream fratrem, qvi et Caesaris Rudolphi filiae fuit sponsus, et ante Ladislaum Chunum obiit. Rudolphus vero, qvi non modo arctissimum foedus cum Ladislao icerit, sed eundem etiam, Andreamqve qvodammodo adoptarit, ac praeterea filiam Andreae desponderit, Andreas num Ladislai frater, Sclavoniaeqve Dux foret, ignorasse, dici an potest? Is vero disserte Andream Ladislai fratrem, et Sclavoniae Ducem expressit. Stephanus igitur V. Ladislaum Hungariae Regem, et Andream, Caesaris Rudolphi, si vixisset, futurum generum, ac Sclavoniae Ducem filios habuit.

Atqvi Andream qvoqve Venetum (mortuo utiqve Andrea, de qvo hactenus) fuisse Ducem Sclavoniae ex ejusdem litteris, alteris Anno 1278. VI. Kal. Junii;[5] alteris Anno 1294. V. Kal. Augusti[6] datis, certo constat. Rege igitur Ladislao IV. primum Andreas Ladislai hujus frater; postea Andreas Venetus erant Sclavoniae Duces.

Adnotationes.

[1] Vid. apud Cl. Katona Hist. Crit. Tom. 6. pag. 711.
[2] Ibid. pag. 712.
[3] Ibid. pag. 738.
[4] Ibid. pag. 739.
[5] Ibid. pag. 758. Earum litterar. hoc principium: Andreas D. G. Dux Tot. Sclav. Dalm. et Croat.
[6] Ibid. pag. 1113.

Petrus Tot. Sclav. Banus 1279.
Rex Ladislaus IV.

Petrum una Ritteri[1] auctoritate nixus, in Banorum numerum referre veriturus fuissem, ni, qvae nuper laudavi, EXCELLENT. D. SKERLECZ adversaria, Rittero utne diffiderem, effecissent: in his enim haec reperio: Anno 1279. In generali Regni Congregatione, sub Petro Bano, Privilegia Belae, ac Ladislai Regum, ac Nicolai, filii Stephani Bani, antecessoris nostri (ut dicit Petrus Banus) Comiti Pousa, et fratri ejus Magistro Gecse concessa acceptantur. Itaqvin anno 1279. (Ritterus[2] ad seqventem retulit) Petrum Sclavonia Banum habuerit, censeo minime dubitandum.

Adnotationes.

[1] In opere MS. Banologia.

[2] Ibid. Qvamqvam fieri potuit, ut aliqva anni 1280. parte eodem munere functus sit.

Nicolaus III. Tot. Sclav. Banus 1280.
Rex Ladislaus IV.

Anno MCCLXXX. Illyrici procuratio Nicolao, Henrici Comitis Ginsiensis (Gussingiensis o. ur.) filio, commissa. Cum enim Zagrabiensium Praesul Timotheus Anni 1281. Mense Martio, fere desinente, Nicolaum Banum, Joannem, ac Henricum, Henrici qvondam Sclavoniae Bani filios, qvod Ecclesiae bona spoliassent, debitas Episcopo decimas suos in usus avertissent, et Comitatum de Gersenche per vim occupassent, ab societate piorum excluserit;[1] necesse est, Nicolaus et eo, qvo per Episcopum sacro fulmine perculsus est, et praecedente etiam anno (neqve enim aut Nicolaus primis anni 1281. mensibus saltem frugum decimas, Episcopo ceteroqvin pendendas, usurpare potuit, aut Episcopus ad Ecclesiasticam illam poenam ante, qvam juris remedia neqvidqvam forent adhibita, descendisse credi potest) Sclavoniam Banus administrarit. Haec intra conjecturam. Id compertum, sententiam, qvam Timotheus in Banum, sociosqve tulit, a Lodomerio Strigoniensi Archi-Antistite non solum probatam, sed etiam in Hungaria promulgatam fuisse;[2] octavo autem post anno Christi 1299. a Gregorio Strigoniensi Electo Ecclesiae reconciliatum, e litteris Papae Bonifacii ad hunc Gregorium datis,[3] et Emerici Varadinensis Episcopi cum suo, tum Regis Andreae, et ceterorum Hungariae Antistitum, Baronumqve nomine

adversus Gregorium nunc memoratum facta ad Apostolicam Sedem appellatione[4] liqvet.

Qvem? qvove anno Banali in munere successorem Nicolaus hic acceperit? nescire me fateor: at Ritterus, Anno 1281. ab sacris per Episcopos, et per regem Ladislaum ab regenda Sclavonia amotum, nil dubitavit, apud qvem Nicolao Anno 1282. Stephanus; huic Anno 1288. Ratislaus, tertiumqve Rolandus; istis Henricus Anno 1289. successit. Ritterus[5] namqve sic habet.

1282. Stephanus Slav. Banus, Stephani Comitis filius. Hic possessionem Zvinyca pro qvinqvaginta Marcis de qvinqve pensis Denariorum Banalium a Farkassio filio Jurk, aulae suae familiari, et multas alias terras a Nobilibus generationis Rat, et aliis per Sclavoniam circa Vnnam coemit. Diu et ipse Banabatur. (Bani dignitatem gessit.) Ecclesiam Toplicensem (Topuszkensem hodie appellamus) ditavit. Erat Stephani Comitis filius, inter Vnnam, et Colapim multis possessionibus dives. Filios habuit Comitem Ladislavum, et Stephanum.

1288. Radislavus, frater Dionysii qvondam Bani, Comes de Glaas, Vrbaz, et Zana Totius Sclavoniae Banus.

Rolandus Banus.

1289. Ericus, alibi et Henricus.

Stephanum, hic Banis adscriptum, e Stephani III. Sclavoniae Bani (si qvidem, qvae loco hoc Ritterus memorat, vera sint) stirpe prognatum censeo. Possessiones enim Stephano Bano per Belam IV. donatas ad Vnnam, et Colapim fuisse sitas, ex ejusdem Belae litteris, in Bano Stephano III. recitatis, utrumqve liqvet. Stephanus igitur, qvem Banum Anno 1282. Ritterus adscripsit, ad avitas possessiones plures alias, eadem inter flumina positas, coemptasqve, adjecit.

Ceterum ego, qvamvis et Nicolaum Anno 1281. magistratu abiisse, et provinciam annis pluribus sine praeside permissam non fuisse, cum Rittero sentiam, de ceteris tamen illi nec assentior, nec etiam omnino dissentio. Ac primum qvidem, qvia Stephanum, ac reliqvos ita percenset, ut adferat nihil, ex qvo hic nominatos annis, ad qvos eorum magistratum refert, Sclavoniae fuisse praefectos, certo perspici possit; tum etiam qvia idem Ritterus plures, qui prioribus annis eum magistratum gesserunt, ad posteriores annos, aliorum magistratu certissime signatos,[6] retulit: tum deniqve, qvia qvosdam post etiam, qvam honori illo perfuncti sunt,[7]

ac interdum Banorum qvoqve filios, honoris paterni gratia, Banos appellatos invenio,[8] illi assentiri vereor. Qvia iterum, etsi e monumentis, in lucem adhuc prolatis, nullum ab Anno 1282 ad 1290. Banum noverim, propterea tamen, hos intra annos fuisse nullum, existimare non possum; ac praeterea, qvia eodem in monumento, in qvo Zvinicam a Stephano emptam Ritterus legit, fortasse ea sunt, qvae ab eodem lecta, sed praetermissa, Anno 1282. Stephanum, ac deinceps Radislavum, ac Henricum regenda Sclavoniae admotos, liqvido testentur, fidem illi omnem derogare non audeo.

Monumentum, e qvo Ritterus de Stephano haec accepit, in Zagrabiensi Episcopali tabulario repositum, non erro. Ad Episcopos enim cum Toplicensi Abbatia monumenta litteraria, ad eam pertinentia, transierunt. Cum eodem hoc Nicolao Bano qvid negotii fuerit Regi Andreae III. paullo post in Henrico II. Bano, Nicolai fratre, memorabitur.

Adnotationes.

[1] Marcellovich in MS. ad Ann. 1281. Festo Annunciationis id factum notat. Kerchelichius Hist. Eccl. Zagr. pag. — addit. Feria V. post Dominicam Oculi, seu post Dominicam III. Qvadragesimae.

[2] Eodem Anno 1281. Tertio die qvindenarum Resurrectionis Dominicae. Marcellov. Kerch. loc. cit.

[3] Vid. apud Katon. Tom. VI. pag. 1217. seq. Qvamqvam ibi alia causa praetexitur. Sed reapse nusqvam invenies, ante annum 1299. Nicolaum, ac fratres a qvoqvam alio reconciliatos.

[4] Vid. apud eumd. Tom. cit. pag. 1219. seq.

[5] In MS. Banolog.

[6] Vid. Sup. in Rolando Bano Adnot. 7. partem extremam.

[7] In tabulis pacificationis inter Ottocarum Bohemiae, et Stephanum V. Hungariae Reges Anno 1271. legitur Rolandus Banus, etsi tum non ille, sed Joachimus fuerit Sclavoniae Banus.

[8] Sic Seculo XV. Bani Pécs posteri dicti Pécsi-Bani.

Briccius Tot. Sclav. Banus 1290. Rex Andreas III.

Diplomatis, qvod e Regis Andreae III. primis unum est, utpote Anno 1290. XXIX. Julii filio Comitis Polyan datum, haec clausula: Datum per manus discreti viri M. Theodori Albensis Ecclesiae Praepositi, aulae nostrae vice-cancellarii, dil. et fid. nostri, anno Comini MCCXC. IV. Kal. Augusti — — — — regni autem nostri anno primo; — — — Matthaeo Palatino, et Judice Cumanorum; Briccio bano totius Sclavoniae; Rolando Vajvoda

Transilvano, et Comite de Zonuch; — — —[1] De Briccio adeo hoc unum adhuc compertum, eum ab Andrea III. ad gubernacula regni ut primum consedit, renunciatum Sclavoniae Banum.

Adnotationes.

[1] Apud Wagner Annal. Scepus. P. 1. pag. 112.

Henricus II. Tot. Slav. Banus 1291—1292.
Rex Andreas III.

Henricum, Henrici Comitis Ginsiensis filium, et Ivani, ac Nicolai, de qvo proxime ante Briccium, fratrem, in locum Briccii Anno 1291. consilio sane non bono Rex Andreas substituit,[1] Henricianae domus perfidiam seqvente anno expertus. Anno 1292. seu, qvae rege Ladislao in rempublicam irrepserant, coram emendaturus vitia, seu Caroli Martelli molitionibus facilius e propinqvo occursurus, ducta secum Fenenna conjuge,[2] Aprili fere lapso, Andreas in Sclavoniam venit,[3] omnibusqve, qvae opportuna videbantur, constitutis, reditum cum pararet, Henrici Bani, sociorumqve erupit perfidia. Palam in regem correpta arma: secum non sentientium direpta praediae;[4] supellex regia aegre servata; rex ipse detentus, nec, nisi obsidibus datis,[5] abire permissus. Et tamen videtur poenam, qvae tanto facinori debebatur, nullam Henricos persolvisse retinuisseqve dignitatem. Cum eo namqve Bano 1296. gravis erat controversia Michaeli Zagrabiensi Episcopo. Comitatum Gersenche, qvem Nicolaus, Henrici hujus frater, occuparat, posteaqve restituerat, per Joannem Zagrabiensem Antistitem Henrico traditum repetebat Michael. Uti praeter fas omne per Joannem abalienatum, ita reddendum etiam omnino constabat. Reddere tamen Banus abnuit. Qvocum res sibi esset, vidit Michael, hominiqve, apud qvem fas, nefasqve eodem essent loco, vim adhibendam ratus, manum, qvam reliqvis e praediis collegerat, armavit, eduxitqve. A qvo jus, fortuna etiam stetit. Henricus victus, Comitatusqve ad Episcopum rediit.[6] Eodem Anno, qvo Michaeli in Sclavonia cum Henrico negotium fuit, in Hungaria cum Ivano, et Nicolao, Henrici fratribus, ab Andrea, acceptis etiam ab Alberto socero subsidiis, depugnatum.[7] A veritate fortasse non abhorret, saluti, fortunisqve, qvae sibi cum fratribus communes erant, succurrisse Henricum, majoreqve virium parte, qvam ceteroqvin Episcopo objecturus fuisset, addicta fratribus, Michaeli succubuisse. Dehinc in

Sclavonia nulla Henrici Bani (qvem enim seqvente seculo daturi sumus nominis hujus Banum, illi cum Henrico Ginsiensi commune fuisse nihil, ostendemus) memoriam reperimus. Credo sane, et agente Michaele Episcopo, et perduellionis, rapinarum, homicidiorumqve sceleribus ita poscentibus, exauctoratum, nec multo post cum Ivano fratre, scelerumqve sociis, Lodomerii Strigoniensis Antistitis sententia, ab Ecclesiae corpore, ut merebatur, segregatum.[8] Sacro hoc anathemate ut solverentur, qvam inflictae ejus poenae causam apud Bonifacium Papam Ivanus assignarit?[9] eodem per Gregorium Strigoniensem Electum an soluti?[10] in his, qvi, reliqvis regni Proceribus legitima comitia in campo Rákos agentibus, ad Vesprimium congregati publicae obstabant paci,[11] Henricus an fuerit? qvas in Wenceslao primum, dein Ottone legendis regibus partes idem habuerit,[12] qvia, ut opinor, jam anno 1296. Banatu decesserat, exeqvi haud debeo. Ne tamen ea duntaxat, qvae prave facta sunt, recensere; qvod autem probe actum sit, praeterire voluisse videar, tot inter familiae Henricianae labes laude digna liberalitas, qvam Divi Francisci Seraphici sodales experti sunt. Hos enim Kaprenczam Anno 1299. Ivanus, ac Henricus induxerunt, atqve in domo, Ecclesiaqve ab se constructis collocarunt.[13]

Annus, qvo Banatum Henricus addiit, eventu, minime hic praetereundo, insignis fuit. Eo namqve (verba sunt Farlati)[14] Sacrosancta aedes Nazarena, in qva — — — Verbum caro factum est, inde usqve a Galilaea per ingentes terrarum, marisqve tractus haud dubio Angelorum ministerio in Dalmatiam translata, apud Tersactum oppidum prope a mari, nec longe a Flumine S. Viti in colle peramoeno, leniterqve acclivi consedit. Aedem vero illam, qvam hic loci ab nemine poni vidissent, stare tamen cernerent, Nazarethanam DEI parae domum esse, Oppidi Tersactensis Antistes et monitu coelesti didicit, et Nicolao Comiti de Frangepanibus, loci ejus domino, aperuit. Nicolaus, ne tam insolitum, inauditumqve miraculum plus admirationis, qvam fidei habiturum esset apud posteros, qvatvor — — — expertae fidei, ac probitatis viros, qvibus — loci Antistes adjunctus fuit, in Galilaeam misit, totam rem intentius inspecturos. Huc delati (qvae seqvuntur sunt Tursellini)[15] impensius reqvirentes, compererunt ex incolis — — — christianis, domum natalem B. Virginis inde paullo ante sublatam. — — — Cernunt, eisdem monstrantibus, aream, ubi sacrosancta domus steterat. Cernunt fundamenta recentia, sanctae

domus avulsae vestigia. Dimensi longitudinem, ac latitudinem areae, fundamentorumqve crassitiem, reperiunt, omnia cum translatae in Dalmatiam aedis, parietumqve mensuris, qvas ad id secum attulerant, prorsus congruere, tempus qvoqve augusti sacelli, illinc ablati, avectiqve in Illyricum, convenire. Ergo effusa cum laetitia et gratulatione domum revecti, Frangepanio — explorata renunciant. At placuit Deo, ut sacerrima haec domus Anno 1294. IV. Idus Decemb. eadem virtute, qva in Dalmatiam delata est, transferretur in Picenum, atqve in Lauretae matronae silva eo, qvo hodieqve est, loco poneretur. Utriusqve translationis hujus veritas qvibus rationibus affirmetur, apud Farlatum[16] leges.

Adnotationes.

[1] Legitur in Dipl. Anno 1291. Die 22. Februar. dato: Datum per manus viri discreti M. Theodori praepositi Albensis, aulae nostrae vicecancellarii, dil. et fid. nostri anno MCCXCI. octavo Kalend. Martii, regni autem nostri anno primo; — — — Nicolao Palatino, Comite Simig. Henrico Bano totius Sclavoniae; — — — Apud Cl. Katona Hist. Crit. Tom. 6. pag. 1059. seqq.

[2] In Dipl. qvod ab ead. Fenenna Theodoro Albensi Praeposito, et aulae regiae Vice-Cancellario datum. Fennena Dei Gratia Regina Hungariae — — — ea specialiter attendentes, qvae, cum in partibus Trans — Dravanis una cum domino nostro rege fuissemus, — idem Magister Theodorus Praepositus — — — — omnia bona, et specialiter vasa aurea, et argentea regalia, ac pretiosissima indumenta domini nostri regis, et nostra defensavit. — — — Anno Domini 1293. qvarto Idus Januarii. Ex Collect. Excellentiss. D. NICOLAI SKERLECZ, Descript. ex Archiv. Famil. Rumi.

[3] Patet Dipl. signato Zagrabiae: Datum Anno 1292. qvarto Kal. Junii. Apud Kerchel. Hist. Eccl. Zagr. pag. 94. Item e Diplomate et Fennenae paullo ante relato, et regis Andreae mox describendo. Haec enim qvia Anno 1293. Die X. Januarii data sunt, et regem, reginamqve in Sclavonia fuisse disserte memorant, palam est, Anno 1292. in Sclavonia eosdem fuisse.

[4] Marcellov. in MS. ad Annum 1299. Hoc, inqvit, anno coram Capitulo Csasmensi, et conventu Fratrum Praedicatorum Csasmensium Georgius Grobesa possessionem suam — juxta litteras Belae Regis Michaeli Episcopo Zagrabiensi cessit in refussionem damnorum, et injuriarum, maxime, dum HENRICO BANO CONTRA REGEM PROCEDENTI adhaerens supra villam Csasma sub vexillo Bani irruit. — — — Subjungit: Fassionalis littera est fol. 58.

[5] Docet hoc seqvens Diploma: „Andreas Dei Gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, — Bulgariaeqve Rex. Omnibus Christi fidelibus tam praesentibus, qvam futuris, praesentem paginam inspecturis, salutem in omnium Salvatore. Ad universo-

rum tam praesentium, qvam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire. Qvod Magister Theodorus Praepositus Albensis, aulae nostrae vicecancellarius, dilectus, et fidelis noster, ad nostram accedens praesentiam qvamdam terram — vocatam in Magna Insula existentem a nobis petivit sibi dari, — — — Nos itaqve consideratis fidelitatibus, et servitiis dicti Magistri Theodori, qvae longum esset suo modo enarrare, ea siqvidem specialiter attendentes, qvod, cum domino rege Ladislao fratre nostro infeliciter interempto, in regiminis solium, et regni gubernaculum successissemus, annuente clementia Salvatoris, jure, et ordine geniturae, et coronari apud Albam Regalem, prout moris est, corona, et diademate Sanctissimi regis Stephani voluissemus, et qvidam regiminis, et coronationis nostrae aemuli primitus insidias latenter, et demum in patulo, ne ipsa corona Sancti Regis, tempore coronationis nostrae, dari nobis possit, et ut nostri regiminis authoritas, et salutis exordium regnicolarum differretur, posuissent, idem Magister Theodorus Praepositus cum summo fidelitatis fervore subtiliter, et caute, et, ubi debuit, potenter, et viribus laborans, omni casui fortunae se exponens, ipsam coronam Sancti Stephani Regis nobis dedit, et statuit die, et tempore debito, ac placito coronationis nostrae. Postmodum autem cum qvedam confinia, et infinita castra regni nostri per Albertum Ducem Austriae, et Styriae tempore Ladislai regis occupata fuissent, et detenta, et ipsa castra, et jura regni nostri ad nostram amicabilem petitionem restituta non fuissent, et nos exercitum generalem postmodum pro repellendis injuriis regni nostri, ac recuperandis, et rehabendis occupatis indebite contra ipsum Ducem Albertum exercitum, in qvo felicem victoriam, volente domino, fuimus consecuti, movissemus generalem, dictus Magister Theodorus Praepositus suis laboribus non parcens, nec expensis sumptuosis, maximis aciebus militum, et infinita multitudine armatorum in ipso nostro exercitu laudabiliter placuit coram oculis nostrae majestatis. Ex cujus militia multa castra Ducis Austriae expugnata fuerunt, et per nos occupata. Demum cum IN PARTIBUS TRANS DRAVANIS FVISSEMVS, et idem Theodorus Praepositus ex nostro mandato cum nostro, et in suo descensu nos praecessisset, et post ipsius recessum PER VIOLENTAM DETENTIONEM QVORUMDAM BARONVM NOSTRORVM FVISSEMVS IMPEDITI, IDEM THEODORVS PRAEPOSITVS AB OMNI IRRVENTIVM TURBINE, ET FVRENTIVM ACIE OMNIA BONA NOSTRA, ET SPECIALITER VASA AUREA, ET ARGENTEA TAM REGALIA, QVAM REGINALIA, AC INDVMENTA NOSTRA, ET DOMINAE REGINAE CONSORTIS NOSTRAE CHARISSIMAE DEFENSAVIT, ET NOBIS REPORTAVIT INTEGRALITER UNIVERSA. CETERVM CVM IN IPSA DETENTIONE DIVTIVS VEXATI FVISSEMVS, AC DETENTI, IDEM THEODORVS PRAEPOSITVS VT NOS AB IPSA DETENTIONE ERIPERE POSSET, TRES NEPOTES SVOS, ET INSUPRA COMITEM LADISLAVM VNICVM FRATREM SVVM VTERINVM PRO OBSIDIBVS RELIQVIT, GRAVIBVS CATENIS CONSTRICTOS LOCO NOSTRI. Et licet — — — — — Datum per manus discreti viri Magistri Theodori Albensis Ecclesiae Praepositi, aulae nostrae vice-cancellarii — — — — Anno domini 1293. qvarto Idus Januarii,

regni autem nostri anno Tertio." Ex Collect. Excellentiss. D. NICOLAI SKERLECZ. Descript. ex Archiv. Famil. Rumi.

[6] Vide Kerchelich. Hist. Eccl. Zagr. pag. 96. seqq.

[7] In Dipl. qvod C. Paullo, filio Modáts, datum: Idem Paullus in diversis expeditionibus — — — — — specialiter tunc, qvum annotato exercitu nostro AD COERCENDAM MALITIAM JOANNIS FILII HENRICI, INFIDELIS NOSTRI IVISSEMVS, sub castro Kószegh, in expugnatione ejusdem Castri — — — — ac etiam sub castro Sümeghiensi, QVOD NICOLAVS, FILIVS EJVSDEM HENRICI CONTRA NOSTRAM DETINEBAT MAJESTATEM — — — exstitit sauciatus — — — — Apud Cl. Katona Hist. Crit. Tom. 6. pag. 1241. seq.

Ad subsidia, per Albertum Andreae submissa, tempusqve, qvo eadem submissa, adeoqve et annum, qvo res in Henrici fiilios gesta, qvod spectat, Vid. Cl. Katona Hist. Crit. Tom. cit. pag. 1152.

[8] Opinor id factum Anno 1296.

[9] Hanc scilicet adferebat, qvod ab obedientiam illi uni, qvi ab Romano Pontifice rex foret approbatus, praestandum coram Joanne Auximano Apostolicae Sedis Legato se obstrinxisset, et deinceps Andreae, qvem ab Romana Sede nesciisset approbatum, obedire detrectassent, ut e litteris Papae Bonifacii patet; qvas Cl. Katona Hist. Crit. Tom. 6. pag. 1217. exhibet: Electo Strigoniensi. Porrecta nobis ex parte nobilis viri Joannis, Comitis ferrei Castri, Jauriensis Dioecesis, nati qvondam Henrici Bani de Vngaria, petitio continebat, qvod, qvum ipse olim ven. fratri nostro Joanni Auximano tunc Episcopo, et in partibus illis apostolicae sedis nuncio, fidem, et devotionem, S. Romanae Ecclesiae debitam, observare cum reverentia promisisset, ita qvod nulli, tamqvam regi Vngariae, pareret, aut intenderet, seu obediret, nisi destinato, seu approbato a sede praedicta; qvia tamen obedientiam, et reverentiam Andreae, qvi rex Vngariae nominatur, ignorans, ipsius regimen per sedem approbatum eamdem, noluit exhibere, tam idem nobilis vir, qvam sui complices et fautores per bonae memoriae L. Archiepiscopum Strigoniensem, et Jauriensem, et Wesprimiensem Episcopos, ac alios suos suffraganeos fuerunt auctoritate ordinaria excommunicationis sententia innodati; qvare ex parte ipsius nobilis fuit nobis humiliter supplicatum, ut sibi, et eisdem complicibus, et fautoribus de absolutionis beneficio provideri misericorditer faceremus. Nos igitur ipsorum supplicationibus inclinati, discretioni tuae per apostolica scripta mandamus, qvatenus, si est ita, per te, vel per alium praefatos nobiles, complices et fautores a dicta excommunicationis sententia ad cautelam juxta Ecclesiae formam absolvas, injungens eorum cuilibet, qvod pro ipsorum salute tua discretio eis viderit injungendum. Datum Laterani IV. Id. Martii, Anno V.

[10] Mihi videntur haec certa: 1. Gregorium Strigoniensem Electum factiosis, qvorum in Numero Ivanum, Henricum, ceterosqve, ab Lodomerio excommunicatos, fuisse nemo dubitaverit, adhaesisse: 2. Gregorium minime latuisse, aliam longe, qvam qvae ab Ivano adducta erat, excommunicationis causam exstitisse: 3. Gregorium, qvamvis id nosset, Pontificiisqve in litteris haec forent: Mandamus, qvatenus si est ita, — — — praefatos nobi-

les — — — absolvas; absolvere attentasse. Haec autem ex appellationis adversus eumdem Gregorium Strigoniensem Electum mandato, et nomine — Andreae — — Regis Hungariae — — Archiepiscopi Colocensis — — Capituli ejusdem, et omnium aliorum Episcoporum — — — Baronum, atqve nobilium totius regni ad sedem Apostolicam factae verbis liqvere puto: Se receptans (Gregorius) apud infideles regni, praecisos, et excommunicatos a Canone, et Ecclesia, propter nefandissima, et exsecrabilia scelera, qvae in effractionibus Ecclesiarum Dei, oppressionibus pauperum, coedibus Clericorum, et laicorum, — — — et infinitis, ac horribilibus destructionibus, spoliationibus, et vastationibus, — — — miserabiliter perpetrarunt, eosdem pestilentes, et omni supplicio dignos confortans, — — — absolvens etiam eos passim, qvi ratione praemissarum iniqvitatum, ac aliorum infinitorum, nec dicendorum flagitiorum a canone, et a suis Dioecesanis sententiam excommunicationis incurrerunt, irreqvisito excommunicatore, nulla penitus satisfactione praemissa in salutis suae dispendium, contra canonicas sanctiones. — — — Vid. apud Cl. Katona Hist. Crit. Tomo 6. pag. 1219. seq.

[11] Vid. eumd. loc. cit.

[12] Turotz. Chron. P. 2. Cast 82. Joannes — et Henricus Banus, filii Henrici, — in praejudicium regis Andreae a Papa Bonifacio VIII. regem petierunt: id autem qvam ex animo, inde videas, qvod, etsi nossent, Carolum Robertum, Andrea mortuo, regem a Papa destinari, illi tamen eos inter, qvi Wenceslao studebant, fuerint censi: nam iterum Turotz. Chron. P. 2. C. 84. Henricus filius Henrici viri valde magnifici — — — in mense Julio versus Bohemiam processerunt ad regem Wenceslaum, ut regni susciperet gubernacula. Vela non multo post versa; ut denuo habet Thurotz. Cap. 87. „Filii Henrici, et qvidam alii nobiles Othonem, Ducem Bavariae, subintroducunt in regem Hungariae.

[13] P. Fr. Fortunatus Hueber Chron. Tripart. Ord. S. Franc. Seraphici pag. 724. seq. Ecclesiam DEI Matris sine labe conceptae honori, et pone hanc monasterium Anno Chr. 1299. ab Ivano, et Henrico Bano exstructum, atqve hoc labascens ab Elisabetha Regina Hungariae circa ann. 1380. instauratum tradit. Eodem loco idem memorat, post Secuii XVII. medium et Ecclesia, et domo cessisse religiosos, et hanc militares in usus occupatam, illam Paroecialem effectam, religiosis autem aream, qvam hodiernum monasterium, templumqve Divo Antonio Patavino sacrum occupat, assignatam, traditamqve.

[14] Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 94.

[15] Lauret. Hist. Lib. 1. C. 4.

[16] Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 95.

Catharina 1291.
Sclavoniae Dux, Partium Maritimar. Princeps.
Rex Andreas III.

Catharinam, Regis Andreae III. matrem, a filio invitatam Anno MCCXCI. sub mensis Septembris medium Jadram venisse,

profectamqve in Hungariam, ex his tabularii Traguriensis discimus:[1] Die XVIII. Septembris. Cum mater Regis Vngariae transitum facere intendit per Jadram ad Regem, mittatur galeotta communis — — — in qva vadant qvatvor de nobilioribus civitatis, et eidem per praedictos praesententur — — — — Eamdem vero Sclavoniae Ducis, Partiumqve Maritimarum Principis honore ab Rege filio decoratam fuisse, e Diplomate, qvo Banatus Maritimus Brebiriensi Comiti Paullo, fratribus, heredibusqve ab eodem Rege Andrea delatus est,[2] constat.

Adnotationes.

[1] Apud Lucium Monum. Tragur. 131.
[2] Diploma damus infer. in Paullo Bano.

* * *

Ad postremos Seculi tertii decimi annos Ritterus, Kerchelichiusqve qvos Banos commemorent, adferam, opinionemqve meam adjungam. Ritterus[1] sic habet:

1291. Albertinus Moresinus Banus Dalmatiae ab Andrea III. constitutus in Chronico Veneto legitur, cujus tamen memoriam in nullo patriae instrumento apud scriptorem fide dignum reperi.

1292. Nicolaus Tot. Sclav. Banus, Idem 1294.

1293. Paulus Banus, Comes Breberiensis, Georgius, et Mladinus, ejusdem Pauli fratres, ab Andrea III. Banatu maritimo in perpetuum donantur.

Eodem anno et Henricus Tot. Sclav. Banus. Archivum Keglevichianum.

1297. Albertus Dux Sclav. Ejus Cancellarius Michael Comes de Garich, Episcopus Zagrabiensis.

1299. Joannes, et Henricus fratres, filii Henrici qvondam Bani; Monasterii Capronczensis Fundatores.

Kerchelichius cum alibi, tum hic etiam Ritterianam penum depeculatus est qvidem, Demetrium tamen adjecit; qvibusdam item aliqva, qvae ignorasse apparet, adscripsit: ita enim ille:[2] Anno

1292. Nicolaus Banus Sclav. partium Andreae, qvi Henricum Banum trucidat, cujus (Henrici) filii Banatum Sclav. nomine Caroli sustinent, Capronczensis Monasterii Fundatores.

1293. Henricus Sclav. Banus. Archivum Keglevichianum.

1297. Albertus Dux Sclav. ab Andrea constitutus. De hoc

idem pag. 97. Albertus, qvi in Chronico Veneto Albertinus Moresinus legitur.

Joannes Banus Sclav. partium Caroli.

1299. Henricus Sclav. Banus partium Caroli.

Demetrius Sclav. Banus, fidelis Andreae: de qvo pag. 95. Nova in Andream conjuratio, Paulo Bano duce pro partibus Caroli declarato, Demetrio autem Csáky ab Andrea misso ad resistendum contumacibus.

Albertinum, et Albertum diversos, Sclavoniaeqve Banum priorem, alterum Ducem Ritterus; Kerchelichius Albertinum, et Albertum eumdem, Sclavoniaeqve non Banum, sed Ducem scribit. Horum scriptorum prior, Albertinum Banum in nullo patrio munumento ab se lectum fatetur; sed nullum etiam patrium monumentum vel ille, vel Kerchelichius laudat, qvod Albertum Sclavoniae Ducem ostendat. Opinione mea neqve Albertino, neqve Alberto sive in Ducibus, sive in Banis locus. (?)

Velim etiam advertat lector, a Kerchelichio, cui Albertinus, et Albertus idem est, eumdem hominem Regis Andreae III. et avanculum, et levirum, et socerum factum. Nam Regis avanculum Albertinum, Albertum Goritiensem Comitem fuisse socerum, inter scriptores convenit. Sed neqve Schönlebii, qvi Albertinum Regis Stephani avunculum scripsit, tacenda aberratio. Schönlebii[3] haec sunt: Baboneg II. Comitis de Wodicha — — — filios appellat Albertinus Dux Sclavoniae REGIS STEPHANI AVVNCVLVS, Comes de Posega — — fratres, cognatos, propinqvos. Cujus namqve Stephani? Stephani V. Hungariae Regis? Albertinum, qvi Theodori Lascaris filius, et Mariae, ex qva regem Stephanum V. rex Bela IV. suscepit, frater fuerit, nulla habet historia. Stephani, qvi post Andream II. humatum patrem natus est? Neqve rex hic fuit, neqve hujus avanculus, sed levir Albertinus fuit.

De Nicolao qvod Kerchelichius hic addit, qvam mihi novum, tam sublestum videri fateor. Nicolaus, inqvit, Banus — — — qvi Henricum Banum trucidat. Qvem enim Henricum? Banum id nominis primum? Belam Machoviensem Ducem a Bano Henrico I. caesum lego;[4] ipsum Henricum a qvoqvam caesum ego qvidem haud memini. Deinde Henricum Banum Banus Nicolaus II.? an Nicolaus III. occidit? Ab Nicolao II. id patratum, deficiente monumento asseretur. Ergo seqvitur, ab Nicolao III. Bano vel Henricum I. vel Henricum II. fuisse occisum, et Nicolaum aut parri-

cidam (erat enim Bani Henrici I. Comitis Ginsiensis filius) aut fratricidam (nam Banus Henricus II. eodem, qvo Banus Nicolaus III. patre natus est) exstitisse; qvod iterum ab nemine traditum.

Joannes iterum Anno 1297. cujus Caroli partium Banus? Caroli Martelli? Is jam Anno 1295. obiit. Caroli Roberti? Anno 1297. ejus causa nil adhuc in Hungaria motum. Et orator, qvi Joannem in litteris, qvibus illum, sociosqve Ecclesiae reeonciliari a Bonifacio petiit, sicut Comitem Ferrei Castri, et Henrici qvondam Bani filium scripsit,[5] non fuisset etiam scripturus Banum, Banus ille aliqvo anno si fuisset? Dabo tamen, Joannem, ac Henricum Anno 1299. aliqvod Caroli Roberti studium prae se tulisse, sed eorum alterutrum partium Caroli seu hoc, seu qvopiam priore anno fuisse Banum, inficiabor.

Tandem Demetrium Banum ab Rege Andrea Carolinae factioni oppositum, Kerchelichius unde sumpserit, haud qvidem invenio, vix tamen errabo, si putem, Demetrium tam parum, qvam Joannem Comitem Ginsiensem Sclavoniae Banis adnumerandum.

Adnotationes.

[1] In MS. Banolog.
[2] Hist. Eccl. Zagrab. pag. 99.
[3] In Rosa Vrsina. §. 4. pag. 24.
[4] Apud Freber. Tom. 1. pag. 558.
[5] Ad preces oratoris Anno 1299. IV. Id Mart. rescripsit Bonifacius: Electo Strigoniensi. Porrecta nobis ex parte nobilis viri Joannis Comitis Ferrei Castri, — — — nati qvondam Henrici Bani de Vngaria petitio continebat — — — Haec autem de Joannis Magistratu, ac natalibus sicut ex Oratoris libello esse accepta, certum est, ita dubitari non potest, Joannem etiam Banum a Pontifice exprimendum fuisse, si Banum illum aut esse, aut fuisse orator scripsisset.

Ladislaus Tot. Sclav. Banus 1301—1308.
Rex Andreas III.

Tametsi postea, qvam Ivani Ginsiensis, eiqve adhaerentium perfidia Anno 1296. castigata est,[1] Henricum II. sceleris fraterni participem, Banatu Sclavoniae fuisse motum, videatur vero simile, deficientibus tamen monumentis, ad Annum usqve MCCC. atqve ad hunc Ladislaum proferre nullum possumus, cui (nisi fortasse huic eidem Ladislao) post exauctoratum Anno 1296. Henricum regenda Sclavonia ab rege mandata foret. Anno autem MCCC. Ladislaum Sclavoniae Banum Diploma, qvod Paulo, filio Modáts,

datum nuper laudavimus, ita exhibet:[2] „Interveniente consilio, consensu, et assensu honorandorum patrum, dominorum Joannis, dei gratia, archiepiscopi Colocensis, aulae nostrae Cancellarii; Petri Transilv. Andreae Agrien. Theodori Jaurien. Haab. Vacien. Emerici Varadien. Ecclesiarum Episcoporum; Dominici Magistri Tavernicorum nostrorum; Ladislai Bani totius Sclavoniae; — — — — Diplomati, verba sunt Cl. Katona, adscriptus est annus MCCCI. X. Kal. Septembris, Regni XI. Sed certum est, errorem in Anno Christi cubare; nec enim Andream ad XXIII. Augusti Anni MCCCI. provixisse, pluribus testimoniis ostendemus. — — — Qvare censeo, numeros illos male trajectos, ac ita rescribendos: Anno Dom. MCCC. IX. Kal. Septembris: qvod etiam ex adscripto regni XI. anno colligitur."

Eodem prorsus anno, ac mense, qvo Diploma hoc prodiit, „Dominus Carolus, nepos Caroli Regis Siciliae, per mare cum galeis Spalatum applicuit; ubi per mensem, vel fere duos stetit. Egrediensqve de civitate Spalatensi in comitatu Pauli Bani versus Vngariam ad usurpandum regnum praedictum de manu regis Andreae; venit Zagrabiam, et ibi in manibus Magistri Vgrini traditur."[3] Ab hoc Caroli in Slavoniam adventu Ladislaus, retento munere, an in Slavonia restiterit? an in Hungariam, atqve ad regem Andream se receperit? conjectura ipsa est difficilis. Etsi enim Ladislaum Anni 1300. Banum, suspicari fortasse liceat, illum esse Ladislaum, qvi in Pestinensium Anni 1308. Comitiorum actis[4] Banus (non qvia eo tempore, qvo acta illa comitia, Banus fuerit, sed qvia prius eo munere functus sit) legitur; Caroliqve in partibus stetisse observatur; qvia tamen Gregorium Strigoniensem Electum, ac Vgrinum, conflatae adversus Andream factionis Duces, in Slavonia id temporis versatos constat,[5] ac praeterea exstat nihil, qvo Ladislaus Banus ab Andreae fide recessisse, venientiqve Carolo qvam mox adhaesisse, aut in Slavonia, qvae Banalis sunt muneris, post adventum Caroli exercuisse comprobetur, malim credere, eumdem, appropinqvante Carolo, excessisse e Slavonia, posteaqve, qvam Andreas excessit e vita, ad eorum partes, qvi Carolum seqvebantur, transiisse. Qvid tamen si in maxima illa regni perturbatione, atqve ad id usqve tempus inaudita procerum multorum licentia, Andreae ingratiis, Henricus II. pro Bano se gessit; Ladislaum autem Rex qvidem renunciavit Banum, hic tamen Slavoniam, qvam insidebant factiosi, neqve adiit, neqve gubernavit?

Duos autem, qvibus et Ladislai nomen, et ea vel majorum suorum, vel sua fuere merita, ut ad Banalem dignitatem proveherentur, id temporis floruisse invenio; Ladislaum nempe Stephani, olim Slavoniae Bani, Styriaeqve Capitanei, e Nicolao II. Slavoniae Bano nepotem;[6] et Ladislaum Theodori, Albensis primum Praepositi, et Aulae Regiae Vice-Cancellarii, dein Jaurinensis Episcopi, fratrem:[7] qvibus, nescio, an non addendus ille, tertius, qvi apud Kerchelichium[8] e monumentis Rajtsanianis de genere Ratold, et in laudatis Anni 1308. Pestinensium Comitiorum actis[9] Banus de Ratold invenitur.

Adnotationes.

[1] Vid. qvae diximus in Henrico II.

[2] Apud Cl. Katona Hist. Crit. Tom. 6. pag. 1240. seq.

[3] Madius Cap. 3.

[4] Vid. apud Péterfy. Concil. P. 1. pag. 145.

[5] In litteris appellationis ad Sedem Apostolicam factae: „Qvia in personam, seu praesentiam ipsius Electi (Gregorii) in longinqvis, videlicet in qvodam Castro nefandissimo APVD S. CRVCEM IN PARTIBVS ULTRA — DRAVANIS — — — agentem adire minime potuissem, — — — — Apud Cl. Kat Tom. cit. pag. 1219. seq.

[6] De hoc seqvens monumentum: Capitulum Zagrabiensis Ecclesiae Omnibus Christi fidelibus praesens scriptum inspecturis salutem in omnium Salvatore. Ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire, qvod nobilis Vir Comes LADISLAVS FILIVS NICOLAI QVONDAM BANI ad nostram personaliter accedens praesentiam exhibuit nobis qvoddam privilegium Belae qvondam Regis Hungariae Serenissimi, petens a nobis cum instantia ipsum privilegium transcribi, et nostro sigillo consignari. Nos itaqve ipsius justis, et honestis petitionibus annuentes, qvod dictum privilegium invenimus non abrasum, non abolitum, non cancellatum, neqve in aliqva sui parte vitiatum de verbo ad verbum transcribi fecimus, et — — — Bela Dei Gratia — — — Anno Domini 1251. (vid. descriptum in Stephano III. Bano) Datum et actum in Vigilia beati Jacobi Apostoli. Anno Domini 1295. Ex Collect. Marcellov. Hoc Belae Regis Diploma, a Capitulo Zagrabiensi Anno 1295. Mense Julio transumptum, est illud ipsum, ut nunc monui, qvod Bano Stephano III. datum: in eodem per Capitulum Zagrabiense transumpto Ladislaus Nicolai Bani filius exprimitur: hic vero Nicolaus a Bano Nicolao II. qvem Bano Stephano III. jam alias natum contendimus, alius esse non potest. Nam Banus Nicolaus I. et longinqvior est, qvam ut Ladislaus, hic memoratus, eo natus credi possit, et idem Diplomate, qvod a Bela IV. datum, prior est: Nicolaus autem III. Henricum Ginsiensem, non item Banum Stephanum III. patrem habuit. Ladislaus igitur, qvem Zagrabiense transumptum exprimit, erat Bani Nicolai II. filius, et Bani Stephani III. nepos.

[7] Vid. Super. Andreae III. Diploma in Henrico II. Adnot. 5. e in qvo sub finem leges Ladislaum Theodori fratrem.

[8] Hist. Eccl. Zagrab. pag. 335.

[9] Apud Peterf. Concil. P. 1. pag. 145.

Paulus Banus Croat. Dominus Bosnae.
Rex Ladislaus IV.
Rex Andreas III.
Rex Carolus Robert.

Unum aliqvem e Romana Sulpiciorum gente olim commigrasse in Croatiam, atqve a Croatis, Sulpicii nomine patrium in morem detorto, SVBICH illum, posterosqve appellatos, qvam vetus et constans est opinio, tam ejus familiae ad Croatas translatae et incertus princeps, et tempus incompertum. Neqve enim eorum, qvi hac apud Croatas familia sati sunt, ullius nomen ad eum Marmognam usqve, qvi Seculi XII. anno secundo cum aliis XI. gentis totius nomine ad Regem Colomanum adiit,[1] adhuc novimus. Qvia vero, ut gens SVLPICIA, sive, ut Croatae detorserunt, SVBICHIA, non solum Croatica familia, sed etiam in principibus Croatiae familiis jam undecimo finiente seculo censeretur, diuturniore aliqva apud Croatas commoratione opus fuit, fortasse seculo labente decimo hujus Marmognae avus demigravit Roma, fixoqve apud Croatas domicilio eam procreavit, qvo patre memoratus Marmogna natus est. Hoc certius, Subichios, qvemadmodum axioma primum de Lyka habuerunt, ita in Supania Lykae primum consedisse, propagasseqve stirpem, qvae postea opibus, gestis magistratibus, ac bellica prae primis gloria ceteras Croatiae familias longe antecessit. Id vero e Belae IV. Diplomate sat liqvet, vel Marmognae ipsi, vel certe Stephano I. Subich de Lyka, et Jacobo, Bribinae, ac Budislavo fratribus a qvopiam Hungariae Regum, qvi Regem Andream II. praecesserunt, Brebiriensem dynastiam fuisse datam,[2] dictosqve propterea Comites a Brebirio; qvo nomine ipsi, eorumqve posteri ad seculi decimi qvarti medium, hinc[3] autem Comitum a ZRINIO appellatione floruerunt. Stephani I. ac fratrum filii (erat hi Stephanus II. Jacobus II. Gregorius, Daniel, et Obradus)[4] qva fuerint in Belam IV. fide, Diploma explicat:[5] „Ad haec, cum tempus persecutionis Tartarorum qvalitas temporis, et negotii ad partes maritimas nos expulisset, — — — — nosqve fideles no-

stri ut devoti sedulo receptantes, universa, qvae habebant, ad nostrum exposuerunt praeceptum, et mandatum, suas personas contra insultus Tartaricos, et alios diversos fortunae casus multipliciter exponendo; qvosdam, qvi in ipso eventu se erigere, et extollere contra nos intendebant, commendabiliter represserunt.“ Jacobus II. et Daniel proles aut nullas susceperunt, aut extulerunt: Gregorii, et Obradi stirps in nepote primo defecit: Stephanus II. longissime genus propagavit, seculi modo labentis anno qvinto in Balthasare demum extinctum.

Hic itaqve Stephanus II. Joannem, Paulum, Georgium, ac Mladinum filios[6] genuit, majorem subinde potentiam, qvam e re communi foret consecutos. Hos inter ipsos Georgius, ac prae primis Paulus eminuerunt; qvorum is Tragurii, Sibenici, et Almissi Comes fuit;[7] hic autem eodem pene tempore, qvo Spalati Comes lectus est,[8] Bani Maritimi, ut qvidem puto, implendam vicem,[9] deinceps autem Banatum ipsum accepit, et parum moderate exercuit pleraqve omnia ad arbitrium, libidinemqve agere; dissensiones, odiaqve inter finitimas Dalmatiae Civitates sin serere, alere certe magis, qvam exstingvere;[10] a qvibus aut laesum se crederet, aut speraret lucrum, armis etiam (civitatibus milite, sumptuqve imperato)[11] perseqvi solitus, Rege Ladislao rerum omnium negligente potius, qvam ignaro. Ab hujus regis interitu potestas Pauli non modo non imminuta, sed etiam aucta est. Nam Andreas III. multum veritus, utne Dalmatia, Croatiaqve ad Caroli Martelli partes accederet, Brebiriensium Comitum, qvorum nomen id loci erat maximum, voluntates insigni qvopiam beneficio sibi devincturus, Banatum Maritimum Paulo, ac fratribus, eorumqve heredibus contulit, datis, qvae seqvuntur, regiis litteris:[12] „Andreas — — — Nos — — — Banatum Maritimum cum omnibus juribus, utilitatibus, reditibus, et proventibus Banalibus — — — eis (Paulo, et fratribus) et eorum heredibus — — — contulimus jure perpetuitatis, et perpetui dominii sub — conditionibus, et qvod Majestatem nostram, Dominamqve Serenissimam — DEI Gratia Ducissam totius Sclavoniae, et Maritimarum Partium Principissam Charissimam Matrem recognoscent. — — — Datum Anno Domini 1293. Regiae nihilominus huic gratiam sane parvam Paulus retulit. Qvamvis enim Carolo Martello, nihil non agenti, ut Dalmatiae civitates sibi adjungeret,[13] haud faverit, post tamen Carolum Robertum et

venientem complexus est, et in Slavonia expectatum, Zagrabiam deduxit.[14]

Banatum Bosnae idem obtinuit, atqve ad filium Mladinum transmisit. Eum tamen qvo anno, qvave ratione consecutus sit, qvaero. Lucius[15] ad annum 1281. confert, et, qvia ab Elisabethae (Ladislai Chuni mater fuit) obitu Bosnam adeptum Paulum asserit, fortasse satis indicat, id regis gratia assecutum. At hoc saltem, Paulum Anno 1281. Banatu Bosnae potitum, falsum esse est necesse, qvia Elisabetham, Ladislai matrem, seculi tertii decimi anno qvarto supra octuagesimum adhuc vixisse[16] sit verum. Qvamqvam ipse Lucius[17] alibi ad Caroli Roberti tempus Banatum Bosnensem Pauli revocat. Thuuroz, inqvit, — — — Cap. 65. Bosnam ab Vngaris Ramam vocari scribit. Hanc Bani, sive Duces rexere: nam Culini Bani meminit Innocentius III. Ninoslavi Archidiaconus Spalatensis. Bela frater Stephani IV. dein Elisabetha qvoqve mater Ladislavi Chuni regum Vngariae Ducatus titulo habuerunt; sed, eodem Ladislavo occiso, dum de Corona Vngarica disceptabatur, Stephanus Rex Rasciae occupavit, qvam deinde PAVLLVS BANVS DALM. ET CROAT. CAROLO REGI VNG. RECVPERAVIT, Baniqve titulo ipse, et filius ejus Mladinus habuit. Id minime incertum, eum (saltem postea, qvam Mladinum filium Bosnae Banum dixit:[18] Bosnae Domini appellatione[19] usum, tantumqve sibi arrogasse, ut privilegia, qvod regiae potestatis est, largiretur, et ab regibus data confirmaret.[20] Ejus operum extremum hoc fuit, ut Hungariae Jadra se redderet.[21] Anni 1321. Mense Majo decessit.[22]

Adnotationes.

[1] Vid. infer. in Tabula Geneal. Adnot. 1.

[2] Haec enim in Dipl. Belae IV. Comitatum Breberien. — — — a PROGENITORIBVS NOSTRIS eis liberaliter datum — collatum, ac inclitae recordationis Patris nostri privilegio roboratum — — — duximus confirmandum — — Apud Luc. De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 4. Cap. 9. Progenitores autem Belae IV. erant Bela III. et sic porro. Ab eorum igitur aliqvo Bribiriensis Comitatus Subichiis datus.

[3] Vid. infer. in Tab. Geneal. Adnot. 19.

[4] Vid. Ibid. Adnot. 2.

[5] Apud Luc. De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 4. C. 9.

[6] Ivachinum, seu Joachimum, et Nicolaum II. Banos Lucius, et pleriqve omnes Subichiorum familiae adscripserunt: nos Stephanum III. Banum, hujusqve filios Joachimum, et Nicolaum II. eidem familiae detrahendos pridem ostendimus.

[7] Vid. in Tab. Geneal. Adnot.

[8] Anno 1273. usqve ad ann. 1278. Farlat. Illyr. Sac. Tom. 3. pag. 7.

[9] Nam Rex Ladislaus in litteris ad Tragurinos: Qvia propter gverrarum discrimina ad partes illas accedere neqvimus, — — — scire volumus fidelitatem vestram, qvod in brevi ad vos talem hominem destinamus, qvi vos tam a PAVLO, QVI VICEM GERIT PRO MARITIMO BANO, qvam a civib. Spalaten. et Sibenigh. — — — — defensabit; — — — Datum Budae tertio die S. Laurentii M. Apud Lucium Monum. Tragur. pag. 92. In litteris tamen eodem prorsus tempore, et loco ad Paulum scriptis, Banum ipsum appellat: Ladislaus Paulo Bano Salutem, et gratiam. Apud eumd. loc. cit.

[10] Vid. qvae in Nicolao II. de controversiis Spalatensium, et Traguriensium diximus.

[11] Apud Luc. Monum. Tragur. pag. 116. Anno Domini 1284. Die XVI. Octob. litterae missae — — — per Banum Paulum, et Georgium, et Mladenum Comitem, ut homines de Tragurio mittant sexaginta pedites — — — contra infideles suae majestatis. Item ad annum 1285. Die Dominico XV. Aprilis Nob. Vir. Comes Stipsa filius Nanisse nuncius — Egregii Viri D. Pauli, et parte dicti D. Bani praecepit Potestati, et Communi Trag. ut exercitum deberent facere cum ipso Bano contra homines de Spaleto infideles regi Hungariae — — — alioqvin ipse D. Banus habebit ipsos Traguriensee pro infedelibus. Idem autem Lucius Mon. Trag. pag. 118. scribit: Comites Breberienses declarabant rebelles, qvi ipsorum voluntati, jussisqve non obtemperarent.

[12] Apud Luc. Mon. Trag. pag. 63. ad calçem operis.

[13] Vid. Luc. De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 4. C. 10. pag. 186. seqq. Edit. Amstel.

[14] Anno 1300. Vid. Madium Cap. 3.

[15] Monum. Tragur. pag. 115.

[16] Anno enim 1283. Die XI. Novembris datis litteris Verötzenses decimas, qvas occuparat; Episcopo Zagrabiensi restituit, qvas litteras Rex filius cum seqvente anno VII. Idus Junii confirmasset, nusqvam matris suae tamqvam mortuae meminit.

[17] De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 5. Cap. 3.

[18] Mladinus Pauli Bani filius in litteris, qvibus mercaturae in Croatia, et Bosnia exercendae civibus Spalatensibus potestatem Anno 1302. pridie Pentecostes tribuit, hoc usus titulo: Nos Mladinus Banus Bozniensis; sub finem haec addit: Qvia sigillum nostrum BANALE nondum erat paratum, praesentes antiqvo nostro sigillo fecimus sigillari. Datum in Hocucha in crastino Pentecostes sub anno Domini 1302. Apud Luc. De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 4. Cap. 13. Ex qva sigilli Banalis nondum parati circumstantia, ut reor, patet, eodem anno, qvo id privilegium Spalatinis datum, nec multo ante, qvam datum est, Mladinum a patre declaratum esse Bosnae Banum. Qvid si autem eodem etiam anno Paulus Bosnam obtinuit?

[19] Privilegii Anno 1307. Die 4. Januar. Arbensibus dati hoc initium: Paulus Banus Croatorum, et Dominus Bosnae. Idem titulus in coronationis Carolinae instrumento eidem tributus: Ven. in Christo. P. Fr. P. Archiepiscopo Spalatensi pro Paulo Bano Croatorum, et Bosnae domino. Apud Cl. Kat. Hist. Crit. Tom. 7. pag. 173. seqq. In Lypsanotheca Ecclesiae Jadrensis: Paulus Banus Croatorum, ac TOTIVS BOSNAE DOMINVS hoc fecit fieri. — — — — Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 85.

[20] Vid. Privil. Arbensib. datum apud. Luc. De Regn. Dalm. et Croat. Sib. 4. C. 13.

[21] Vid. Luc. De Reg. Dalm. et Croat. Lib. 4. C. 12.

[22] Madius Cap. 6. et Jadrensium a Venetis defectionem, et Pauli Bani obitum sic exseqvitur; Anno Domini MCCCXI. mense Martii civitas Jadra a dominio Venetorum fuit rebellata, subjicens se dominio Pauli Bani, et suorum filiorum; et anno seqventi mense Maji Paulus Banus Nobilis Croatorum obiit ad Christum, et Mladinus ejus filius in Banum ordinatus.

TABULA GENEALOG. Comitum SVBICH primum de Lika; postea BREBERIO; demum a ZRINIO nuncupatorum.

Com. MARMOGNA de Genere SVBICH 1.

Stephanus I. — Jacobus I. — Bribina — Budislavus I. 2.

Jacobus II. Stephanus II. 3. — Radoslaus — Gregorius 4. Daniel. Stephanus. — Obradus.

Georgius I. 5. Stanislava 6. Mladin. I. 7. Paulus I. 8. Conj. I. Vrsula 9. Conj. 2. N. 10. — Marcus 11. — fors. Buysenus 12.

Joannes 13. Conj. Catharina. — Georg. II. 14. Mlad. II. 15. Gregor. II. Paul. II. 16. — Nr. 17. — Budislav II. 18.

Georg. III. Mladin. III. 19. Conj. Lelca. Paul. III. Helena 20. — Georg. IV. 21.

Mladin. IV. 22. et Cathar. — Paulus IV. 23. Elisabetha.

Petrus I. 24. Nicolaus I.

Paulus V. Petrus II. 25. Georgius V.

Helena, Bernardus, Margaretha, Nicol. II. 26. Conj. Joanna Torqvata.

Joann. 27. Michael. 28. Nicol. III. 29. Conj. 1. Cath. Frangep. Conj. 2. Eva Rosenberg.

Joann, Nicol. IV. Georgius VI. 30. Christophorus, et Filiae VII.

Nicol. V. Susanna. 31. Georg. VII. 32.

Nicol. VI. 33. — Petrus III. 34. Conj. Catharina Frangep.

Adamus 35. Cathar. — Balthasar. 36. Helena. 37.

Adnotationes ad Genealogiam Subichiorum.

1. Unus e XII. qvos Croatae Maritimi Anno Chr. MCII. ad Regem Colomanum miserunt nuncios. Antiqva nota ad Thomae Spalatensis Historiam Salonitanam adjecta: „Croates — audita legatione D. Regis inito consilio omnes insimul acceptaverunt, et miserunt XII. Nobiles sapientiores de XII. tribubus Crovatiae, videlicet — — — — Comitem MARMOGNAM de genere SVBITHORUM.“

2. Diploma, qvo Rex Bela IV. Comitibus Stephano, Jacobo, Gregorio, Danieli, Obrado, ac nepotibus Brebiriensem Comitatum, horum majoribus per Reges antecessores suos datum, confirmavit, Comitum modo memoratorum parentes Stephanum, Bribinam, et Budislavum exprimit: Fideles nostri Stipcho (Stephanus) Comes, et Jacov (Jacobus) FILII STEPHANI; Gregorius et Daniel Filii BRIBIGNE Comitis; et Obrad, nec non et nepotes ejus, Filii videlicet Comitis BVDISLAVI, nobiles de BERBERIO — — — Apud Luc. De Regn. Dalm. et Croat. Lib. 4. Cap. 9. Atqve haec erat causa, cur eosdem, Stephanum, Bribinam, ac Budislavum, filios Marmognae tribuerem. — Radoslavum e Jacobo natum in litteris Bani Nicolai II. Anno 1275. datis lego: Constituentes in prestaldum Nob. Virum Radozlaum filium qvondam Com. Jacov de Breberio — — Vide Sup. in Nicolao II.

3. Hic plerisqve videtur esse ille Stephanus, qvi Rege Bela IV. erat Banus Sclavoniae, et Styriae Capitaneus. Vid. Banos Stephanum III. et Nicolaum II.

4. Comes Spalati Annis 1227. 1228. 1230. 1232. ac duobus seqventibus. Vid. Farlat. Illyr. Sac. Tom. 3. pag. 6. De eodem haec Thomas Archid. Hist. Salonit. C. 33. Illis temporibus, mortuo Comite Petro, Spalatenses praefecerunt sibi in Comitem Nob. Virum Gregorium. Breberiensem. Hic erat vir potens, et dives, et in administrandis rebus satis circumspectus, et strenuus; valde siqvidem fortunae prosperitas in prolis foecunditate (unius tamen filii Marci nomen ad memoriam posterorum transmissum) et in omni rerum felicitate sibi arriserat, nec erat in tota provincia Chroatiae, qvi tanta potentiae praerogativa polleret. — — — Paulo tamen inferius, ac praesertim C. 28. aliter eum pingit, ut patebit ex his, qvae ex eodem recitabimus Adnot. 12. Cur autem Stephano I. Stephanum, et Jacobum; Bribinae Gregorium, ac Danielem; Budislavo Obradum filios adscribam, patet ratio ex Adnot. 2.

Stephanum deniqve fuisse Gregorii, Danielisqve fratrem, et Anno 1229. Tragurii Comitem patet e tabulis Coenobii Ss. Cosmae et Damiani eo anno confectis, in qvibus haec: Stephano de Berberio Com. Tragurii procuratore. — — — Et sub finem: Suprasciptis — annotentur, qvod

Comes S. (Stephanus) nomine suo, et nomine fratris sui Gregorii Comitis Spalat. — — — promisit. Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 2. pag. 257.

5. Comes Sibenici, et Almissi. Comitatu Traguriensi, qvem Anno 1285. erat consecutus, VIII. Kal. April. Anno 1287. sponte se abdicavit. Vid. Farlat. Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 360. seq. De eodem Lucius De Reg. Dalm. et Croat. L. 4. C. 13. Gregorius ejus frater (Georgius Pauli Bani frater) Comitatus omnium fere civitatum maritimarum tenens, Comes Maritimus dictus fuit.

6. Paulo I. Brebiriensi Comiti, Bano Croatiae, ac Bosnae Domino fuisse sororem Stanislavam, et eamdem in coenobio, qvod in Scardonensi suburbio sub S. Elisabethae, Regis Andreae II. filiae, titulo, patrocinioqve erat constructum, sacras inter virgines Deo se devovisse, haec Scardonensis monumenti testantur: Item iidem Viri Nobiles obligaverunt se in perpetuum facere conducere monasterio S. Elisabeth, ubi degit D. STANISLAVA SOROR dicti D. PAVLI BANI — — — Datum Scardonae — — — Anno Nat. 1284. Indict. 2. Pontif. Bened. PP. die XI. men. Februar. Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 16. Idem loc. cit. ex Indictione, et Pontificatu Benedicti monet Annum 1304. esse rescribendum: priore autem pagina notat, idem Coenobium a Stanislava fuisse conditum.

7. Anno 1276. Com. Tragurii. Vid. Farl. Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 18. pag. 358 Ab anno dein 1282. ad ann. 1303. Comes Spalati. Vid. eumd. Tom. 3. pag. 7. Mladinum I. fuisse Pauli I. fratrem, ac Stephani II. filium, docent Spalatenses tabulae: Anno 1294. — — — prima Septembris Regnante D. N. Andrea Serenissimo Rege Vngariae Tempore — — — illustris Viri D. MLADENI, D. STEPRONIS (Stepconis, Stephani, intellige: filium) de Birberio Comitis — — — Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 3. pag. 294.

8. In Stephani V. Diplomate, Ecclesiae Nonensi Anno 1272. VIII. Kal. Jul. dato, leges qvidem: Paulo Bano Comite Biachiensi, apud Farl. Illyr. Sac. Tom 3. pag. 286. Vereor tamen, ne ille Paulus alius sit a Paulo Brebiriensi, et corrigendum sit: Comite Bachiensi. At Paulus I. Com. de Brebirio Anno 1273. ac seqq. Comes Spalati. Vid. Farl. Tom. 3. pag. 6. Anno 1274. ad obitum usqve Banus Croatiae; Anno 1302. ut suspicor, Banus Bosnae.

9. Vrsulam Bani Pauli I. conjugem exhibet Scardinense monumentum, Adnot. 6. laudatum: Iidem cives et communitas Scardonae vendiderunt dicto D. Paulo, et CONSORTI SVAE VRSAE BANISSAE — — — — — id est: Ursulae Banissae. Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 16, Haec Scardonae prope Sanctae Elisabethae coenobium, eam qvoqve ob causam, qvod in eodem soror conjugis sui Pauli Stanislava, abdicatis seculi rebus, degeret, sibi charissimum, Ecclesiam S. Joannis struxit, domiciliumqve, PP. Franciscanis tradendum, inchoavit, a Mladino filio postea perfectum, memoratisqve Patribus traditum. Exstant ea de re Joannis XXII. Papae litterae: Petitio vestra — — continebat, qvod dilectus filius nob. Vir Banus Maladinus — — — conventum Fratrum vestri Ordinis in Ecclesia S. Joannis Dioec. Scardonnensis, qvam qvondam legitima

tunc uxor qvondam Pauli Bani, dicti Bani Maladini uxor (corr. mater) ad hoc ipsum cum qvibusdam aedificiis Ecclesiae praedictae adjunctis aedificare curavit, cupit habere. — — Datum Avenione 12. Cal. Jul.anno 3. id est: anno Chr. 1319. Apud Farlat. Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 17.

10. Vrsulam fuisse Bani Pauli I. conjugem, ex Adnot. priore constat. Atqvi e Traguriensibus tabulis etiam constat, Anno 1289. ab eodem Paulo uxorem ductam: in his enim haec lego: Die 23. (Augusti) armetur una galeota PRO NVPTIIS BANI. Apud Luc. Monum. Tragur. pag. 131. Igitur constat etiam, et Vrsulam marito Paulo praemortuam, et ab hoc ductam alteram.

11. Postea, qvam Domaldus tertium, seu Anno Chr. 1237. Comitatu Spalatensi depulsus est, Comes Spalati. De Marco Thom. Archid. C. 33. Ejecerunt Gregorium (hujus Marci patrem) de Comitatu, et fecerunt Comitem Domaldum, qvi erat inimicus ejus (Gregorii) capitalis; rursus, ejecto Domaldo, fecerunt Comitem Marcum filium Gregorii. De Gregorio Marci patre vid. sup. Adnot. 4.

12. Thom. Archid. C. 28. Per id ferme tempus (Anno 1221.) Spalatenses ejecerunt Domaldum de Comitatu (qvem ab anno 1209. tenebat: vid. Farl. Illyr. Sac. Tom. 3. pag. 6.) et fecerunt sibi Comitem qvemdam Nob. virum de Lyca, nomine Buysenum — — — (Hic postea anno 1224. vel superiore finiente a cognato suo Gregorio Brebiriensi (de qvo Adnot. 4.) caesus. Idem iterum C. 29. Post haec — ingens bellum exortum est inter Gregorium Comitem Brebiriensem, et Buysenum Comitem Spalati; manebat autem Buysenus in Svonigrado — — — Erant autem AMBO VNA STIRPE (una familia, non etiam parte) PROGENITI: qvodam namqve tempore Buysenus cum exercitu suo erat circa Berberium diffusus, eratqve Gregorius intra suum praesidium (Breberiense scilicet Castrum) undiqve coarctatus, — — — Gregorius, qvi nimis erat callidus, et astutus, positis insidiis valde diluculo — — — repente irruit in castra Buiseni, — — — ipsumqve Buisenum ceperunt vivum, et cum ante Gregorium adductus fuisset, — — — Gregorius accepto ense transfodit eum. Erat igitur e Brebiriensium Comitum familia Buysenus. Erant enim ambo (Buysenus, et Gregorius, de qvo Adnot. 3.) una stirpe progeniti. Idem tamen qvem patrem habuerit, non ita liqvet. Qvia tamen in Belae IV. Diplomate, qvod iterato laudavimus, haec habentur: Et Obrad, nec non et nepotes ejus, filii videlicet Comitis Budislavi nobilis de Berberio: fortasse haud temere tribui potest Obrado filius Buysenus, cujus, anno 1224. ut memoravimus, caesi filius Budislavus II. in Dipl. scriptus Obradi nepos, Budislavi I. pronepos.

13. Hunc e Canonico matrimonii cum Catharina Mladini IV. sorore, a qva gradu consangvinitatis qvarto distabat, contrahendi impedimento per Papam Benedictum XII. relaxato eruit Farlatus Illyr. T.4. pag. 18.

14. Anno 1292. Almissi, et Maritimarum civitatum Comes; Anno 1303. ac seq. Dalmatiae Comitis titulo usus. Vid. Luc. de Reg. Dalm. et Croat. L. 4. C. 14. Farlat. Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 18. A Neliptio Tininiensi Comite Anno 1324. captus. Vid. Madium Cap. 23. Obiit Anno Chr. 1332.

15. Superstite adhuc patre Paulo I. Bani Bosnensis; ab morte patris hoc usus titulo: Mladinus Croatorum Banus, Comes Jadrae, Princeps Dalmatiae, et Secundus Bosnensis Banus. Anno 1314. pro se, ac Georgio et Paulo fratribus, ac suis, fratrumqve nepotibus Venetam Nobilitatem adeptus. Anno 1322 ab Rege Carolo I. captus. Vid. Luc. de Reg. Dalm. et Croat. L. 4. C. 13. Monum. Trag. pag. 149. Madium Cap. 17. 18. 19.

16. A Castro Ostrovicza, qvod obtinebat, dictus Comes Ostroviczae. Vid. Tabulas foederis Venetos inter, et Croatiae Comites Anno 1343. facti, apud Luc. de Reg. Dalm. et Croat Lib. 4. C. 14. Anno 1315. Comes Tragurii. Vid. Farl. Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 371. Anno 1322. adversus fratrem Mladinum II. cum Traguriensibus se junxit. Ejus rei tabulas Vid. apud Luc. de Reg. Dalm. et Croat. Lib. 4. C. 14. ubi haec: Anno 1322 — — — 24. April. — — — Hoc est pactum confoederationis promiss. initum, et firmatum inter egregium virum D. Paulum Comitem filium bonae memoriae D. Pauli Bani Croatorum.

17. Hujus nomen intercidit, sacrilego facinore ad memoriam posterorum transmisso. Eodem anno, inqvit Madius Cap. 26. Paulinus Episcopus Scardonensis a filio Marci de Birberio fuit mortuus gladio. Anno 1328 patratum scelus tradit Madius: at Farlatus Illyr. Sac. T. 4. pag. 18. ad Annum 1322. revocat. Hic idem loc. cit. censet, Marcum illum, cujus filius Paulinum Episcopum occidit, fuisse Mladini II. fratrem. Qvia tamen neqve Farlatus, neqve alius qvisqvam Marci, qvi Mladini II. frater fuerit, meminit, ego Marcum, ex qvo ille homicida natus sit, Gregorii, de qvo Adnot. 4. non item Pauli I. filium esse puto.

18. Vide Adnot. 12.

19. Comes Clissiae, Almissi, et Scardonae, ut patet ex ejus Epitaphio apud Farlat. Illyr. Sac. T. 4. pag. 380. descripto. Parenti Georgio II. Anno 1332. successit. A Neliptio Tininiensi Comite Anno 1333. obsessus Clissiae. Vid. Luc. de Reg. Dalmat. et Croat. L. 4. C. 14. Obiit anno 1348. Tragurii. Vid. Farl. Illyr. Sac. T. 4. pag. 380.

20. Helena, Georgii II. filia, et Mladini III. soror, Anno 1338. Clissiae sacris ritibus per Lampridium Episcopum Traguriensem adhibitis, cum Vladislavo, Stephani Bosnensis fratre, matrimonio juncta. Lampridio, qvi nuptias cum homine aut haereseos, aut schismatis labe infecto, ac Insuper Helenam tertio cognationis gradu attingente citra Romani Pontificis conscientiam solenni precatione conjunxerit, vitio datum. Farl. Illyr. Sac. Tom. 4. pag. 377. seq. Ex hoc matrimonio natus est Twartkus, qvi anno aetatis altero ac vicesimo succedens patruo Stephano Principatum summa moderatione rexit, matris, singularis prudentiae foeminae, consiliis adjutus. Du Fresne de Famil. Dalmat. pag. 120. Edit. Posoniens. Idem Twartkus, annuente Hungariae Rege Ludovico I. Bosnae Regis titulum sumpsit, solenni apparatu in Metropolitano Milescevienzis Monasterii templo Anno Chr. 1366. regia corona incinctus, et Stephanus Myrces nuncupatus.

21. Comes de Busaan, et Ostrovicza. Ab Rege Ludovico I. cui Castrum Ostrovicza tradidit, ZRINIVM Castrum, in hodierno Banali confinio situm, cum pluribus aliis Castellis Anno Chr. 1347. accepit, et ab

eodem hoc Castro Comitum a ZRINIO axioma ad posteros omnes transmissit.

22. Scardonae Comes. Hujus soror Catharina Anno 1337. Joanni (Bani Pauli I. erat frater) in matrimonium data. Vid. sup. Adnot. 13.

23. Anno Chr. 1414. Obiit. Sorror Elisabetha Comiti Corbaviensi Thomae nupsit.

24. Du Fresnii de Familiis Dalmaticis Editor Posoniensis pag. 237. memorat, a Petro praeclaram de Turcis victoriam Anno Chr. 1416. reportatam.

25. Anno 1493. in conflictu Modrussiensi occubuit. Vid. eumd. loc. cit.

26. Vid. eumd. loc. cit.

27. Anno 1451. Ad Episcopi Zagrabiensis castellum Vinodol glande plumbea interfectus. Vid. Istvanf. Hist. Lib. 14. in fine.

28. Anno 1526. in proelio Mohatsiensi occubuit.

29. Anno 1542. Banus Dalm. Croat. Sclav. et Prioratus Auranae Gubernator. Anno 1557. Mag. Tavernicorum. Anno 1566. cum bis mille qvingentis adversus integrum Solimani exercitum propugnato Szigetho in suprema eruptione VII. Id Septembr. gloriosam mortem oppetiit. Vid. Istvanf. Hist. L. 20. et plurib. locis.

30. Anno 1567. Tavernicorum Regalium Magister.

31. Joanni Lenkovich nupta.

32. Agazonum Regalium Magister, et Regnor. Dalm. Croat. et Sclav. Banus. Annos natus 28. Posonii decessit.

33. Anno 1649. Dalm. Croat. et Sclav. Banus. Anno 1665. in venatione ab apro interfectus. De hoc consule Wagnerum in Historia Leopoldi I. et Tyrnaviensem Banorum seriem.

34. Anno 1666. Dalm. Croat. Sclav. Banus. Wolfgangi Christophori Comitis de Frangepanibus, S. C. R. Majestatis Camerarii, et Croaticorum, Maritimorumqve Confiniorum Generalis Capitanei, ac Vrsulae, natae Inkoffer, filiam Catharinam, ut patet ex ejusdem Comitis Wolfgangi testamento, cujus apographum habeo. Ex hoc matrimonio Helena filia, et Balthasar filius nati. Petrus Anno 1671 die 30. Aprilis Neapoli Austriae gladio percussus obiit, uxoris suae fratrem Franciscum, qvi aetatis annum tertium supra vigesimum (qvod iterum e laudato testamento constat) non multo ante inierat, infelicitatis socium nactus. In hoc Francisco Austriacis in terris Comitum de Frangepanibus stirps defecit. Etsi enim ille matrimonio fuerit illigatus, habueritqve praeterea Casparem alia ex matre, et Georgium germanum fratrem, utrumqve, cum ipse esset qvadrimus, et honore centuriatus insignes, et nobilissimarum e Comitum Forgács familia virginum sponsos; omnes tamen, ac fratres qvidem ante Franciscum, relicto herede nullo, decesserunt. Ipsa Frangepanici testamenti verba dabo: — — — — Sunt autem mihi tres filii, unus qvidem natu major Gasparus Sacr. Caesareae, atqve Reginae Majestatis in Praesidio Ogulin Supremus, ac certorum Eqvitum Carolostadiensium Capitaneus, alter vero Georgius, similiter ejusdem Caesareae, Regiaeqve Majestatis Capitaneus, uterqve jam sponsus Illustrium Domicellarum Virginum, ex Illustrissima Forgacsiorum

familia oriundarum. Tertius autem Franciscus — — — vix qvintum ingressus annum. — — — — dicti filii mei — — — Generosae, ac Magnificae Dominae Comitissae Catharinae Frangepanae, Consorti Illustrissimi Domini Comitis Petri a Zrinio filiae meae, sorori autem ipsorum charissimae — — — exolvere teneantur. — — — De maternis vero bonis filiorum et filiae meorum sic constituo, ut ante omnia filio meo charissimo Gasparo — — — numerentur, — — — qvos — — — Ego a priore consorte mea charissima, matre vero praedicti Gaspari perceperam — — — Actum in arce mea Brisecz, Dominica Passionis, die videlicet 28. Martii, anno reparatae Salutis post Millesimum Sexcentesimum Qvadragesimo Nono.

35. Apud Kerchelichium Not. Praelim. pag. 396. Adamum hoc usum titulo leges: Comes Adamus perpetuus a Zrinio, Sacratissimae Caesareae, Regiaeqve Majestatis Consiliarius, Camerarius, Comitatuum Szaladiensis et Simigiensis Supremus Comes; Praesidii Legrad, totiusqve Insulae Muraköz Supremus, ac Hereditarius Capitaneus, Agazonum Regalium per Hungariam Magister, ac Legionis Caprarianae Vice-Colonellus. Hinc vero intelligas, Adamum, qvi uno, ac viginti annis patruo Petro superstes fuerit, floueritqve et gratia apud Principem, et honoribus, non solum cum patruo non sensisse, sed etiam sceleris, cujus nomine damnatus est Petrus, nulla vel levissima suspicione aspersum fuisse. Anno 1691. in pugna ad Salankamensum Octobri mense pugnata occubuit, ut habet in Hist. Leopodi M. P. 2. pag. 185. Inter mortuos, inqvit, fuere. — — — Göttingius Comes Beckianae, Serenius Caprarianae Pro-tribuni. — — — Titulus, qvem superius dedi, Legionisqve Caprarianae Pro-tribunatus a Wagnero expressus, hunc Serenium fuisse Adamum Zrinium; illud autem, qvod Wagnerus, qvi ad Petrum usqve capitis damnatum Zrinii nomen curate norat exprimere, Zrinii loco Serenium hic scripserit, haud levem Wagneri neqvitiam probat.

36. Zriniae gentis ultimus Graecensi in carcere mortuus Anno Christi 1705.

37. Francisco Rakoczio, ex qvo Franciscum filium, dictum juniorem, genuit, prius, dein Emerico Tököly, (Vid. Wagner Hist. Leopoldi M. P. I. pag. 562. seq.) nupta; demum Constantinopoli mortua, tumuloqve in Ecclesia PP. Societatis JESV illata. Wagner loc. cit. pag. 188. Catharinam Nicolai Zrinii filiam, ac Petri a Zrinio neptem Rakoczio Francisco nupsisse scribit; addit tamen: Helenam alii Petri Zrinii filiam volunt, id qvod etiam certum.

II.

U koju godinu pada darovna listina Trpimirova,

od

Ivana Kukuljevića Sakcinskoga.

U pisanju povjestnice u obće neima pravilnijega vodioca, nego što je Chronologia; jer sva djela i sve zgode ljudske dobivaju stoprv onda pravu istoričku vriednost, kad im znadu točno opredieliti vrieme u koje se dogodiše. S toga neima veće muke za istorika, nego kojekakve, inače za istoriju veoma važne i zanimive zgode i dogadjaje, koje nam bez označenja vremena pobilježiše stari pisci, ljetopisi, listine itd. kritično i znanstveno onako sporedati, kako da čitatelj nemože ni posumnjati, da se je ovo ili ono uprav u isto doba dogodilo, kako to budikoj pisac uztvrdi.

Na ovaku veliku potežkoću nagaziše i oni dosadanji historici, koji nam priobćiše i razjasniti se trudiše najstariju do sad poznatu listinu Hrvatah i svih Slovjenah, kojom hrvatski veliki župan ili knez Trpimir, darova nadbiskupiji spljetskoj crkvu sv. Jurja u Putali, kod koje bijaše on sagradio i monastir, dodavši zajedno splietskoj crkvi njeka poveća zemljišta sa svojimi kmetovi i njihovimi ženami i s desetinom ili godišnjim onim dankom, kojega od prihoda okolice kliške davati crkvi splietskoj, opredieli jur predšastnik Trpimirov Mislav.

Ova znamenita darovnica priobćena, ponajprije u Luciju (De Regno Dalm. et Croat. Lib. II. c. 2.) zatiem u Farlatu Illyr. Sac. T. III. p. 51., a napokon po meni u Jura Regni Croatiae T. I. p. 3. s popravci iz rukopisa crkve splietske (Donationes Principum Ecclesiae Spalat.), počimlje ovako:

„In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Regnante in Italia piissimo Lothario Francorum rege, per Indictionem XV. sub

die IV. nonas Martii." I ovo je uprav glavno, što se u toj listini govori o vremenu kada je pisana.

Prvi i glavni kažiput vremena jest dakle u toj listini indikcia i spominjanje vladanja u Italiji kao kralja lombardskoga Lotara franačkoga, sina cara Ludovika I. ili pobožnoga.

Indikciju XV. koja se u listini spominje, tumačio je jur Lucio prvi pogrešno, tvrdeći, da za vrieme vladanja kralja i kasnije cara Lotara I. rečena indikcija pada na godine 838 i 853.[1] dočim u istinu pada na godine 822., 837 i 852.; pošto Lotar[2] u svemu, što u Bavarskoj, što u Italiji, što u Franciji vladaše od god. 817. do 855. Pogrešku Lucijevu glede Indikcije izpravio je jur učeni velezasluženi Farlati, dokazavši dosta valjano, da u pitanju stavljena darovnica samo godine 837. izdana biti mogaše. Ovo mnienje sliedjahu svi skoro kasniji pisci, koji spominjahu Trpimirovu listinu, a medju njimi takodjer veleučeni Asseman, Mikoczi i Šafarik.

Mnogozaslužni Dümmler, koji još godine 1853. u svojoj razpravi: Ueber die südöstlichen Marken des fränkischen Reiches (pag. 32.) takodjer sliedjaše misao Farlatijevu glede god. 837. promieni iza njekoliko godinah ovo mnienje, te uztvrdi u svom djelu: Ueber die älteste Geschichte der Slaven in Dalmatien (pag. 43.) da Trpimirova darovnica pada u godinu 852. Dümlerovu izreku poprimi i naš Akademik Dr. Rački u svojoj ocjeni starijih izvora za hrvatsku i srbsku povjest ł. 73.; prem da je još god. 1857. u vieku i djelovanju sv. Cyrilla i Methoda (l. 43.) sliedio i on mnienje Farlatijevo. Dümlerovu i Račkijevu izreku počeše zatiem sliediti svi naši mladji Istorici.

Imamo dakle ponajprije u pretres uzeti mnienje i priobćene razloge rečenih dvajuh posliednjih, veoma cienjenih istorikah.

Dümmler, govoreći u gore spomenutom djelu (älteste Geschichte von Dalmatien str. 43.) o Mojslavu, pripovjeda, kako je ovaj god. 839. načinio mir s mletačkim duždem Petrom Tradonikom, pri sv. Martinu na otoku Cresu (?); pozivajući se glede toga podatka na ljetopis mletački Ivana Djakona. Iz toga izvadja D.

[1] U ove dvie godine pada Indikcija I.

[2] Rodio se god. 795. Postao kraljem bavarskim god. 814. Dobio naslov carski god. 817. Primio kraljevstvo Italije ili Lombardije god. 822. Postao carem 840. Imenovao kraljem Italije sina Ludovika g. 843. Umro 28. Rujna 855.

da Mojslavov nasljednik Trpimir nemogaše izdati listinu godine 837. već ju je morao izdati kasnije, i to g. 852. u koju takodjer indikcija XV. pada. Nemože se pako ni taj slučaj uztvrditi, nastavlja D. da je Mojslav g. 836. s mletačkim duždem Tradonikom ugovorio mir, jer u Trpimirovoj listini spominje ovaj, da je sagradio monastir, kojega nemogaše sagraditi u vrieme njekoliko mjesecah.

Dr. Rački kaže pako u svojoj „ocjeni starijih izvora“ ovo: „Za opredieljenje dobe ovoj darovnici imamo ovdje dva podatka, t. j. kraljevanje Lothara I. i indikciju. Lothar bio je krunjen u Rimu na uzkrs, to jest: 5. Travnja 823. kano suvladalac s otcem Ljudevitom. On je izza mnogih razmirica s otcem († 840) i s bratjom, ugovorom iz Verduna mjeseca kolovoza 843, gdje se država Karla velikoga podielila u troje, uz sriednju Franciju dobio i dio Italije. On je zatim vladao skoro do svoje smrti, dne 28. ili 29. Rujna 845. U ovo doba od krunjenja Lothara I. do njegove smrti t. j. od g. 823 do 855. dolazi tri put „Indictio XV.“ naime godine 823. g. 837 i 852. Nu ova darovnica nije mogla biti izdata ni godine 823. ni god. 837., jer Trpimir u njoj spominje predšastnika svoga kneza Mislava; ovaj pako živio je još god. 839., jer ove godine mletački dužda Petar Tradonico utanači s njim ugovor mira kod sv. Martina na otoku Cresu. (?) S druge strane one godine težko bi bilo stavljeno ime Lotara na čelo povelje. Darovnica dakle imala biti pisana 3. Ožujka g. 852., a ne kako Lucio misljaše god. 838. koje godine bila je indictio I., ili pako kako drugi misle, pomenute godine 837. (pozivajući se na moja Jura). A da tko i progovori godini ugovora Mojslavova, nebi se ipak odlučio za godinu 837. već iz toga razloga, što nadpis: Regnante in Italia piissimo Lothario Francorum rege, nemože biti preporan tek izza verdunske diobe.“

Glavno stanovište na kojem osnovaše Dümmler i Rački svoje mnienje glede god. 852. stoji dakle na podatku crpljenom iz ljetopisa Ivana Djakona, ili tako zvana Ivana Zagornina.[3]

---

[3] Tako ga imenuje mletačko izdanje od g. 1765. kad je ovaj ljetopis izašao prvikrat na svietlo pod sliedećim naslovom. „Chronicon Venetum omnium quae circumferuntur vetustissimum et Johanni Sagornino vulgo tributam, E. MSS. Codice Apostoli Zeno — cum MSS. Codicibus Vaticanis collatum in lucem profert H, Fr. Zanetti Al. F.

14

Neda se tajiti, da je ljetopis Ivanov doista ne samo najstariji, nego i najvažniji medju mnogobrojnimi ljetopisi mletačkimi, i da se s toga kasniji mladji ljetopisci, a medju njimi i Dandulo, glede starijih podatakah povjestnice mletačke, sliepo njega držaše. Ali zato može se i Ivanu Djakonu, kao skoro svim starim ljetopiscem prigovoriti, da se Chronologije nije baš točno držao, dapače da mnogim starijim važnim činom i zgodam, godinu ili točno opredieliti znao nije, ili ju sasvim izpustio. Tako n. pr. nespominje on kada je Ivan Participat, predšastnik dužde Petra Tradonika, stupio prvi i drugikrat na stolicu duždevu, nu govori, da je isti Ivan sedam godinah vladao. — Zatim nastavlja: „Cui successit quidam nobilissimus Petrus nomine, qui Joannem suum filium consortem in honore habere voluit. Istenam qve (da li Ivan ili Petar?) tercio sui ducatus anno Sclavoniam bellicosis navibus expugnaturam adivit. Sed ubi ad locum qui vocatur sancti Martini Curtis perveniret pacem cum illorum principe Musclavo, (Chron. Sagornini Mursclavo) nomine firmavit".[4] Istom početkom XIV. vieka naznači Ivan Dandolo u svom ml. ljetopisu godinu 836. u kojoj imao je Petar Tradonico nastupiti vladu, a tri godine kasnije, na ime 839 utanačiti ugovor s Mojslavom, kojega Dandolov ljetopis, priobćen u Muratoru (T. XII.) Octosclavus, a u rukopisu ambrozijanskom Muysclavus nazivlje.

Budući da izza Dandola svi skoro bolji mletački pisci nastupljenje vlade Petra Tradonika staviše takodjer u god. 836. to ćemo i mi njih sliediti, prem da inače vrieme vladanja mletačkih duždevah, sve do X. vieka, još uvjek točno opredieljeno nije.

Nu da vidimo što govore ini mletački ljetopisi i istorici o godini utanačenja mira Petra Tradonika s Hrvati i o imenu tadašnjega vladara ovieh.

Rukopisni ljetopis poznat pod imenom Cronaca Caroldo od g. 697 do 1156. s produženjem do 1282. veli o Petru Tradoniku: „Nel terzo anno del Ducato suo navigò con potente armata in Dalmatia contro Schiavoni — et nel locho di S. Martin di Corte virilmente combatendo con un loro Prencipe, passò al Isole di Narentani. All'hora fù renovata la pace con Drovaso (drugi prepis Drosaico) Giudice loro (Ivan Zagornin ima Drosaico

[4] Pertz. Mon. Germ. T. VII. p. 17. Chronicon Venetum Joh. Sagornini p. 35.

Marianorum judice. Dand. Marianorum Duce) se ben pocho fosse servata."

Drugi rukopisni ljetopis mletački od g. 421—1443. (u Marciani MSS. Ital. Class. VII. Cod. 45.) veli: „Corando li anni del Sig. 836. el comenza entro li Narentani e i Venetiani a crescer una grandissima scisma el qual Dose (Giovanni Partizipiato) con el so seno .... con i Narentani et lo fe pacifica et bona pase."

Treći rukopisni ljetopis mletački čuvan u Vatikanu, stavlja pod pogriešnom g. 812. sliedeće: „Pietro Tradomenego era doxe, quando Zaratini (Narantani) cercavano turbar Venetiani —. Unde Veneziani cum loro stuolo sa frontorono a san Martin cintis (curtis) e presono grande quantita malmenandoli, de che segui cum lor principe Nui, ma loro felle."

Četvrti rukopisni ljetopis ml. od god. 421 do 1498. čuvan u Marciani pod MSS. Ital. Class. VII. Cod. LVIII. navadja za vrieme Petra Tradonica pod g. 838 ovo: „Volendo qvesto Doxe raffrenar l' insolentia de Schiavi, li qvali esercitavano l' arte piratica, navico contra quelli con potente armata, con la quale comparendo in Dalmatia ne altro operando, firmata la pace con Muys principe loro, ritorno a disarmare."

Peti rukopisni ljetopis ml. nazvan Agostini od god. 421. do 1570. u Marciani Class. VII. Cod. I. govori o duždi Ivanu Partizipatu (829—836). „In suo tempo nascetè gran discordia fra Venetiani e quelli di Narenta et lui con suo savio modo li pacifico."

Šesti rukopisni ljetopis ml. nazvan Cronaea Savina od god. 804—1470. spominje za vrieme Petra Tradonika pod g. 836. ovo: „Li Narentani infestarono il Mar et dannificàvano Venetiani et quelli del Imperator di Constantinopoli, dove chè il Dose fece un armada de 60 navigli, Capitano Zuane suo fiol, el qual s' affrontò con li nemici e riportò vittoria." To isto navadja sedmi rukopisni ljetopis od god. 412 do 1702. (U Marciani) pod godinom 837.

Ljetopis tiskani Laurentia de Monacis (pisan oko g. 1414.) spominje o ugovoru mira, utanačenom s duždom Petrom Tradonikom ovo: „Petrus Tradonico dux fracta pace Johanni Participatio decessori suo propter mercatores captos et interfectos, cum exercitu in Dalmatiam navigans, in loco, cui nomen est Sanctus Martinus Curtis pacem cum Miri sclavo illorum Principe firmat et ad Narentinas transiens insulas cum Drosarco Marianorum judice foedus renovavit."

*

Marko Antonio Sabellico istorik mletački XV. vieka, kaže o Petru Tradoniku. „In hostes Narentanos aliquot expeditiones fecisse dicitur; sed eas ipsas parum prospere.“

Kritički Le Bret govori u svojoj Staatsgeschichte der Republik Venedig I. pag. 164. o višerečenom utanačenju mira, ovako: „Der Doge (Tradonico) segelte zuerst gegen Croatien und landete an einer mit Mauern umgebenen Stadt, welche die venetianischen Schriftsteller St. Martin nennen. Den Fürsten derselbigen Gegend heissen einige Mins (Mius), andere Tamislav, andere Mirislav und noch andere Mursclav. Der slawische Fürst — erneuerte mit dem Tradonicus den Frieden.“

Najnoviji i najobširniji mletački istorici Capelleti i Romanin, govoreći takodjer o utanačenju mira medju duždem Tradonikom i Hrvati, imenuju vladara hrvatskoga Mursclao i Miroslao, ali ni jedan ni drugi nenavadja godine, kada je mir utanačen.

Iz svih ovih navedenih podatakah vidimo dakle: da počamši od najstarijega ljetopisca mletačkoga Ivana Zagornina, sve do najnovijega istorika Romanina, razlicita mnienja vladahu i glede godine, kada je Petar Tradoniko kod sela ili dvorca sv. Martina (Curtis, Corte, a ne otoka Cresa, kako gg. Dümmler i Rački hoće) s Hrvati utanačio mir, i glede imena hrvatskoga vladara s kojim je vodjen rat i učinjen ugovor mira. U obće težko je oslanjati se na istoričke podatke mletačkih starih pisacah, koji su poput ljetopisacah inih narodah, kojekakove bajke napisali, što i veoma kritički Romanin u svojoj „Storia documentata di Venezia“ I. p. 188. uprav za dobu dužde Petra Tradonika priznaje, kad veli: „In generale qvesto periodo della storia veneziana e ancora alterato dalla favola e dalla esagerazione.“

Medjutim ustanovljeno je u mletačkoj povjestnici, da je Petar Tradoniko duždevao od g. 836 do 864. U ovo vrieme pada dakle svakako mir utanačen kod grada sv. Martina, a može se uzeti uprav godina prva duždevanja Petrova, naime g. 836. za koju se jur oštroumni Asseman odlučio: „Pax illa cum Mislavo a Venetis confirmata, ad Annum primum Petri Ducis, Christi 836. est omnino retrahenda, contra qvam Dandulus tradit, qui firmatam illam pacem Petri Ducis Anno tertio, Christi 839. consignavit.“ (Asseman Kalend. Eccl. univ. P. IV. R p. 229.) Nu mletački pisci raznoga su mnienja i glede imena vladara hrvatskoga, s kim je taj mir utanačen. Jedni ga zovu Mujom i Mujslavom ili

Mojslavom, koje ime je isto s Mislavom predšastnikom Trpimirovim, imenovanim u ovoj darovnici. Drugi ga imenuju Murslavom i Miroslavom, koj bijaše po sviedočanstvu Konstantina porfinorodnoga unuk Trpimirov, nu takodjer vladar hrvatski izza svoga otca Kresimira, a nakon 4 godišnje vlade ubijen od Pribine bana.

Iz mletačkih ljetopisah znamo takodjer, da je jur oko god. 860., a svakako godine 864. vladao u Hrvatskoj ratoborni Domogoj, kojega njeki ljetopisi spominju dapače jur g. 854. Ako se dakle caru Konstantinu povjeruje, da je izza Trpimira vladao doista njegov sin Kresimir (Krasimer), a izza ovoga sin mu Miroslav, to bi onda ovoj posliednjoj dvojici ostalo za vladanje samo osam godinah, kad bi naime prihvatili mnienje, da je Trpimir izdao svoju darovnicu g. 852. A mogao je Trpimir izza vremena podane darovnice još koju godinu poživiti, te se onda broj godinah njegova sina i unuka još znatno obaliti ima. A i Trpimirova vladavina, koja po sviedočanstvu Konstantina znamenita bijaše, budući da se u doba njegovo i njegova predšastnika vlast i snaga hrvatskih vladarah znatno poveća, spala bi na veoma maleni broj godinah, kad bi istom oko g. 850. vladu poprimio bio. Sve ovo nuka nas dakle prihvatiti mnienje, da je darovnica Trpimirova svakako prije godine 852., a mir medju duždem Petrom i Hrvati kod sv. Martina za vrieme Mojslava g. 836. utanačen, ako li je pako kasnije, to onda pada u vrieme vladavine Miroslava od g. 855 do 859., ili najkasnije od 859 do 864.

Što Dümmler tvrdi, da Trpimir, kad bi iza Mojslava g. 837 stupio bio na stolicu vladara hrvatskoga, nebi bio mogao kazati, da je dogradio monastir, jer se taj u kratko vrieme od njekoliko mjeseca sagraditi nije mogao, tomu je lahko doskočiti time, da je Trpimir i prije, nego li je zasjeo rečenu stolicu vladarsku, mogao graditi ne samo upitni, nego i više monastirah i crkavah, a neznamo da li bi se potanko moglo naznačiti, koliko su u ono doba silni vladari trebali vremena, da sagrade koj monastir, budući da se tada nisu gradili monastiri za krotke i pobožne redovnike onim velikoliepjem i ogromnoštju, kojom ih gradiše u kasnije vrieme raširenja i bogatstva njekih redovah kršćanskih.

Važniji je drugi razlog Dr. Račkoga, kojega osniva, kako gore vidismo, na kraljevanju Lotara I. Opetujemo ponajprije

uvodne rieči darovnice: „Regnante in Italia piissimo Lothario Francorum rege.“ Na ovaj nadpis primećuje Dr. Rački, „da nemože biti preporan tek izza verdunske diobe (843), te već iz toga razloga nebi se odlučio za g. 837.“

Na koliko razumiemo ove rieči, misli Dr. R. da je tekar iza diobe verdunske, Lotar mogao se pravedno nazivati kraljem Italije, ili da prije diobe verdunske, nebijaše ine diobe medju sinovi Ludovika cara, a unuci Karla velikoga; što uprav s povjestnicom u velikom protuslovju stoji, jer još za života Ludovikova djeliše se njegova, najprije tri, zatiem četiri sina, višekrat; i to prvikrat g. 817. mjeseca Srpnja na cašanskom (ahenjanskom) saboru, na kom je Lotar imenovan sucarem, a njegova braća Pipin i Ludovik, jedan kraljem Akvitanije, drugi kraljem bavarskim. Druga dioba sliedjaše opet u Cahu god. 831. Kad je Lotar jur vladao Italiom, te iz nova istu kraljevinu u dio dobio. Treća dioba preduzeta bi opet u Cahenu g. 837. na korist najmladjega sina cara Ludovika, a Lotarova polubrata, Karla plešivoga. Četvrta dioba učinjena bi odmah zatiem g. 838. po smrti Pipina, brata Lotarova. Peta dioba sliedjaše g. 839. u Vormi. Napokon bijaše medju braćom šesta dioba iza smrti njihova otca cara Ludovika (20. Srpnja 840.) u Verdunu, mjeseca Kolovoza g. 843. Kod svih tih diobah, osim god. 817. pade Lotaru u dio kraljevstvo Italije uz većih ili manjih djelovah carstva franačkoga.

Naročito pako dobi Lotar u dio kraljevstvo Italije ili Lombardije od svoga otca Ludovika godine 822. od koje godine počamši brojio je u napried i vrieme svoga talijanskoga kraljevanja u svih, ili po samom sebi, ili kao sucar, s otcem Ludovikom zajedno izdanih listinah i poveljah, prem da se je kao car i kao kralj Italije istom g. 823. dne 5. Travnja u Rimu kruniti dao.

U Italiji vladao je Lotar faktično kao kralj do g. 840. t. j. do godine smrti svoga otca, kada poprimi kao najstariji sin Ludovika I. carsko žezlo svoga otca, te se od toga vremena nije nikada više ni vratio u Italiju;[5] prem da je pri diobi verdunskoj Italiju u svoj dio opet uzeo, ali skoro zatiem kraljem Italije svoga sina Ludovika imenovao, kojega bijaše jur Lotarov otac g.

---

[5] Gl. Dümmler Geschichte des Ostfränkischen Reiches. I. p. 196. „Wie er denn seit dem J. 840 nie wieder nach Italien zurückgekehrt ist.“ To isto kaže i Romanin Storia documentatu di Venezia P. I. p. 352. „Anno 840. dopo di che più non venne in Italia.“

839. opredielio kraljem Italije ili Lombardije,[6] i kojega dne 15. Lipnja g. 844. papa Sergio II. u Rimu za kralja Longobardah okruni.[7]

Nastaje sada pitanje, kad bi darovnica Trpimirova doista izdana bila g. 852. kojim razlogom mogao bi bio tajnik Trpimirov Martin, koji napisa istu darovnicu s priznanjem mnogih svietskih i svećeničkih sviedokah, na čelu listine uztvrditi, da je u Italiji u ono doba kraljevao Lotar? dočim je ovaj kao nasliednik carskoga prestolja svoga otca jur g. 840. ostavio za uvjek Italiju, predavši kraljestvo Lombardsko svomu sinu Ludoviku, koj bijaše, kako rekosmo, g. 844. u Rimu velikom svečanoštju i korunjen za kralja Lombardije ili Italije, a g. 850. i sucarem proglašen, te kao car dne 6. Travnja iste godine u Rimu po papi Leonu IV. opetovano korunjen.

Nemože se ni to pomisliti, da Hrvati u Dalmaciji za toli važne promiene i zgode, što se sbiše počamši od g. 840. u Italiji, doznali nisu, pošto medju Italijom i Dalmacijom jur u najstarije doba obćenje raznovrstno i neprekidno obstojaše.

S toga razloga, da tko i progovori temeljito proti godini 837. nebi ipak pristati mogao, da je Trpimirova darovnica g. 852. dapače ni izza godine 844. izdana, pošto u ono doba nitko tvrditi nemogaše, da u Italiji kraljeva jedino najpobožniji kralj Franakah Lotar, pošto je u istinu vladao njegov sin Ludovik, niti bi bio mogao zašutiti carski naslov tadašnjega pravoga cara franačkoga.

Nu još preostaje jedna veoma važna okolnost, na koju pri razsudjivanju darovnice Trpimirove neobratiše pozornost gg. Dümmler i Rački, to jest, da se u rečenoj darovnici imenuje i nadbiskup splietski Petar, komu je uprav po Trpimiru dar učinjen. Ovoga osoba ima dakle cieli čvor sumnjah još više razriešiti i dosadašnju tminu posve razbistriti.

Po sviedočanstvu rimskih katalogah od solinskih nadbiskupah, zatiem domaćih solinskih imenikah i Farlatova djela „Illyricum Sacrum“ bijahu do g. 840. poznata tri nadbiskupa spljetska pod ime-

[6] Po sviedočanstvu Prudencija u „Annales Bertiniani“ uztvrdi sám Ludovik sin Lotarov g. 856. da je Italiju darežljivoštju svoga djeda Ludovika zadobio. „Italiam largitate avi Hludovici Imperatoris — assecutum.“ To isto potvrdjuje Andrija od Bergame (Pertz Mon. Germ. III. p. 234. c. 10) kad veli: „Habuit Lotharius filium Hludovicum nomine, cui avius suus Hludovicus Italiam concessit.“

[7] Böhmer. Regesta Chronol. — Dipl. Karolorum. Frankf. 1833. p. 61.

nom Petra — i to: Petar I. oko g. 680. do 700. Petar II. od g. 774 do 800. i Petar III. od g. 830. do 840. O ovoga posliednjega nasljedniku Justinu I. govori i Toma naddjakon spljetski, da je sjedio na stolici nadbiskupskoj g. 840., a katalog rimski dodaje, da je sjedio od god. 840 do 860. Sve do Petra IV. koji je zasjeo stolicu spljetsku stoprv g. 892. neima više traga nijednomu Petru u redu nadbiskupah splietskih.

Pošto se dakle iz darovnice Trpimirove znade, da je Trpimir vladao za vrieme Lotara kralja Italije, i pošto se zna, da je bio nasliednik Mislavu, koj utanači mir s duždem Petrom Tradonikom oko god. 836. i pošto napokon darovnica sama govori i o nadbiskupu Petru, pod kojim se jedino Petar III. razumievati ima, jer samo ovaj dolazi pod ovim imenom medju nadbiskupi spljetskimi od g. 830—892. a sjedjaše na stolici nadbiskupskoj od godine 830—840. to iz toga naravno sliedi, da Trpimir darovanje istomu učiniti mogaše samo izza g. 836 do 840. Nu budući da u ovo vrieme imenovana u darovnici Indikcija XV. pada samo na godinu 837., to ima i darovnica Trpimirova svakako u ovu godinu pasti, jer godine 852. niti je Lotar više vladao u Italiji kao kralj Lombardije, niti je nadbiskup Petar III. u životu bio, niti je po svoj prilici Trpimir sjedio više na vladarskoj stolici hrvatskoj, nego njegov sin Kresimir, ili ako uzmemo da je Domogoj stupio na hrvatsku vladu jur oko godine 854. to bi onda g. 852. vladarom bio mogao biti Miroslav, sin Kresimirov, a unuk Trpimirov.[8] Prem da će biti vierojatnije, da je Domogoj stoprv oko godine 860. nastupio vladu hrvatsku.

---

[8] Const. Porph. De Administrando Imperio C. XXXI.

II.

ODGOVORI.

1.

Odgovor
na njekoja pitanja družtva za jugosl. poviestnicu i starine,

od

Antuna Bogetića,

bogoslova u Djakovom.

U kutu gdje se Bigj i Bosut stiću, nalazi se brežuljak, koji je nanešen od ljudskih rukuh. Na njem se nalaze tri vrsti cigle, rimske 16" duge, tako i široke, zatim iz srednjega vieka, koje su manje od sadašnjih, a napokon slične sadašnjim.

Jedni nazivlju to mjesto „Gradac" a drugi „Crni grad", zauzimlje prostor do sedam ralih utvrdjen sa tri obkopa. O njem narod pripovjeda, da je prastar, da su u njem velika vlastela prebivala a napokon isti banovi, čemu za svjedočanstvo navadjaju njihove zemlje, a osobito današnju šumu „banov dol", — u kojoj se tragovi nalaze, da je njekoč obradjivana bila. Još vele, da je tu pri prvom turskom nasrtaju njeka knjeginja prebivala, koja je grad od dušmanah hrabro branila.

Turski se tabor stavi na „Crkvište" nedaleko od grada, a vezir poruči knjeginji, da mu na konak u tabor dodje, a on da će joj grad u miru ostaviti i što još više, pod svoju močnu zaštitu uzeti. Ova upotrebi tu njegovu ponudu za lukavost i obeća mu doći, samo da on sve vatre po taboru potrne, a pod svojim šatorom ostavi. On to učini, a ona sama opali topove, podruši orah pod kojim je vezirov šator bio, koji svojom težinom potuče sve, što je u šatoru živilo skupa sa vezirom. Turci bez vodje povratiše se sramotno natrag, te se neusudiše, dok je ova junakinja živila, ikad na taj grad udariti.

Po nje smrti koja je naskoro sliedila, udare velikom silom na grad, poklem dugog obsjedanja predobe ga, i nje kosti, koje su u obiteljskoj grobnici počivale, skupa s ostalimi izgore i pepeo

na vjetar bace; a grad opet poprave i tamo se jedan beg nastani, o kom vele, da je bio šurja Hassan-age-vinkovačkog.

Jošt puno koješta o ovom gradu pripoviedaju, koje da nebudem obširan izpuštjam. Na naročitu želju pripravan sam i to opisat. Na otom gradu ima i sada tvrdih zidinah, koje se jedva budakom rušiti mogu. Sviet je tražeć blago, kojeg vele, da se u neizmiernoj množini u njem nalazi, mnogo rupah na zidu izprobijao. I meni je pošlo za rukom malo u ote ruševine zaviriti, jer sam u rujnu 1869. u družtvu sa dva gospodina, takodjer na jednom mjestu zid probio. Mi smo sbilja zid probili na jednom mjestu, koji je travom i dračjem pokriven bio, te baš udarimo na ugao zida — u temelju nadjemo lonac pun pepela i kostiuh ljudskih, nješto kano ribicu ili je od kosti ili je od ruba ili možebit okamenjena, nisam mogao prosuditi; ja sam ju iste godine u naš Nar. Muz. poslao. Osim toga nadjeno je koje kakovih razbijenih posudah, malih kipovah od zemlje i kamena, jedan je komad naličio janječoj glavi, i to sam vani ostavio, jer sam mislio, da nije vriedno u Nar. Muz. slati radi malovriedne tvari iz koje su sačinjene. (Šteta. Ur.) Dalje njekoliko koračajah bio je njeki kamen, koji je naličio grobnoj ploči. Nemogu pravo naznačiti godinu, jer sam djete bio, kad se dogodilo; nu mogao bi iz župskog zapisnika točno sve navesti. To za izvjestno znadem, da su došla tri Turčina i tvrdili, da se na otom gradu njekog njihovog svetca grob nalazi. Komisija s njimi izadje na gradac, a oni brojeći koračaje i pazeći na sunce, dovedu ju uprav na otaj kamen. Zatim zaprose komisiju, da bi im se dozvolilo njihovomu svetcu djamiju sagraditi; nu budu odbijeni, jer je grob na crkvenom zemljištu, jedva 200 koraćaja od župne crkve.

Oko grada se puno kojekakovih stvarih nalazi: najznamenitije su silne ljudske kosti, koje no se mal ne oko cielog grada nalaze. To posviedočiti može g. nadporučnik i mjernik F. I. brods. pukov. Ovaj gradeć cestu od Šamca k Vinkovcem morade njeki brežuljak onkraj Bigja spram gradca izravnati, te istom što je 1½ stopu zemlje skinuo, naidje na ljudske kosti, koje su na tri tavana ukopane, naime: tavan kosti pa pod njima kreč, nad otim opet kosti pak kreč, a tako i treči tavan. On tvrdi, da su kosti ogromne dužine i debljine. On je čitavu okostnicu sastavio bio, koja je preko 7′ dugačka bila. Tom prigodom našlo se je različitih mangur i jedne naušnice iz žice, kojih se kov pravo opre-

dieliti nemože, dosta umjetno spletene i neobične velečine. Sve su si oni zadržali, koji su našli, naime koji su drum gradili.

Toga pako što je našao naušnice, zabilježio si je navedeni vriedni gospodin i sječam se, da mi je rekao, da je iz 6. satnije sela Babinegrede. Kraj ceste su jedva 2′ duboki jarkovi, a iz njih malo gdje nevire ljudske kosti, pa kad malo naglo kiša padne, izmetne na stotine manjih izprebijenih kostih.

U istom mjestu ima i moja sestra kuću, pa kad ju je gradila, izkopano je više tovara ljudskih kosti osobito u podrumu; pak što više našlo se je razna oružja, ponajviše mačeva, dapače našla su se dva neoštećena, od kojih je moj pokojni šurjak dao dva velika noža skovati. Kovač koji je kovao, rekao je, da nije još nikad tako dobroga nada na nakovnju imao. Tom zgodom nadjen je pun lončić srebernih mangurah, koje su manje i tanje od novčića. S jedne je strane bl. dj. Marija ili sv. Josip sa Isusom; ima i nadpis, koji nisam mogao sasma pročitat, samo sam njekoliko skračeni reči razumijo, n. pr. rex hung. u ostalom jednu sam takovu našao sačuvanu med mojimi dječjimi igračkami i poslao Nar. Muz. gdje mislim da su pročitati mogli, jer nije pismo oštećeno već samo zamrljano bilo. Ali što je najviše razmatranja vriedno to su glave, koje skoro sve imaju zdrave, biele i dosta velike zube, a velike su kano uborak! Goljenice su tako dugačke, da same one najvišjem čovjeku do pojasa dopiru. Njeki graničar I. K. kopao je zemlju da sobu nasipa, pak veli da je našao goljenicu, koju primjeriv na sebe do pojasa mu dosizaše; a taj je najveći čovjek u selu! On je tom prigodom našao i srebreni prsten na malom prstu jedne okostnice, o kojoj misli da je ženska bila, jer je i oko glave pužiće i još njekakove nakite imala, pak taj je prsten za njegov kažiprst prostran bio. Hotio sam ga prikupiti, al ga je on baš prošle godine idué u crkvu na stubah izgubio. Ote su okostnice kraj vode na desnoj obali Bigja ukopane bile i to jedno drugomu glave nuz noge, noge uz vodu, a glave nuz vodu i tako paralelno s vodom. U istoj okolici skoro u istoj daljini po prilici od 1 austr. milje nalaze se još četiri zapuštjena utvrdjenja, jedno medju Vinkovci i Rokovci na Bosutu, od kojeg je njekoliko koračaja zidina, naime ruševina više naliku crkvi, kojoj se vide sva četiri zida i o kojoj se već više pisalo, s toga mislim da je suvišno da o njoj sborim. Nedaleko oko te zidine pripoviedaju Rokovčani, da se pod raznimi vinogradi mnoge podzemne prostorije

nalaze. Druga je Prkovci kraj Bigja, na njem se crkva seoska nalazi. Treće utvrdjenje nalazi se u kutu, gdje se Berava i Bosut stiču, i zove se „Presovac“. Četvrta kraj ceste, koja vodi kroz šumu iz Bošnjaka u Ottok, na izvoru vode Spačve zvanom Virovi i nazivlje se „Gradina“. Medju Rokovci i Vinkovci osobito kraj Bosuta, kako su mi mnogi pripoviedali, nalaze se mnogi podzemni zidani svodovi. Tako mi je g. nadporučnik F. I. pripoviedao, da je prigodom vojne vježbe kod groblja rakovačkog, gdje se je obkopati morao, pogodio na svod, kojeg je nakon dva sata težkom mukom probio. Ima na više mjesta Selišta, Crkvîšta, koje za sad izpuštjam, samo ću to još spomenuti, da u selu Cernoj njeki zidar M. posjeduje plemičku povelju, ali ju riedko komu da čitat.

Još nješto o Andrijevci, mom rodnom mjestu. Tamo se je uspomena slavnih vremenah dublje uvriežila i u narodnih pripoviedkah bolje sačuvala, i to tako čisto, da izim imenah, koje gdje i gdje miešaju sa imeni iz novije dobe, golu povjestnicu pripoviedaju, koja se sasma sa kritičnom historijom slaže.

Ja ću samo mimogred spomenuti onu točku historičku, kad su kraljice Marija i Jelisava u Zagreb pošle. Po prilici ovako pripoviedaju: Vozile se dvie kraljice u pratnji Nikole Gorjana i mnogih magjarskih velikašah sa silnim blagom, da naše vodje podmite i pomire, jer su bile krive, što su našega kralja izpotaje smaknule. Ali našim junakom najviše do poštenja stalo, dočekaju te nevjernice, pratnju im stranom posjeku, stranom zarobe, a iste kraljice uhvate i u „Novigrad“ zatvore, gdje je mati kraljice poginula. Tu točno opisuju mjesto, gdje su ih naši napali, naime:

Med Kozarom i med Vražjombarom.

Med Gorjanom i Gardunom gradom. . . . Doista i dan danas se kroz šumu kao ravnalo drum nalazi, koga nazivlju Gorjanov put. Uviek je čist, ni dračje po njem, a kamoli drvetje, neraste. Vele da je taj drum proklet i samo se vile po njem šetju. Kraj puta su njive bile, što svjedoče slogovi, po kojima je sada stogodišnje hrastje. Ja sam s desne strane brojio i nabrojio 175 slogovah. Vele da su kosti dušmanske u baru bačene i odatle dobila ime Vražjabara. Naši su pako junaci častno sahranjeni u 3 groba, koje sam prošlih praznikah mjerio, svaki je 5° dug, a 3° širok; na jednom se nalazi ogroman i prastar hrast, mnogo deblji od inog hrastja u šumi. Tu vele da su plemići sahranjeni, jer se oni radi plemenite krvi nisu smjeli sa prostaci sahranjivati. Kroz Vražju-

baru teče potok, koji se zove Duboka voda. Na tom potoku po prilici 200 koračaja od navedenih triuh spomenika je most, a narod ga nazivlje Dubokom čuprijom, te pripovieda, da je izpod toga mosta jednom zgodom krv do koljena tekla.

Ja se dobro sjećam, da sam kao djete u šumu dolazio, i u Dubokom potoku kosti nalazio, a moj bi mi pokojni otac branio te kosti u ruke uzimati, jer kao ljudske kosti mogli bi me začarati i naškoditi. Kod Kozare kopao je moj stric bunar, pa u dubljini od dva hvata nadje kamen nalik na doljnac žrvanjski, ali buduć je odveć izdubljen, nemože se rabiti; zato ga je na djermu svezao, da bude težja. Okolo Kozare su selišta i stara sela.

U istoj Andrijevačkoj okolici na protivnoj t. j. južnoj strani sela izorali su dva graničara P. B. i M. M. starinu sličnu crtalu iz kova, koji je jako zvonkao, samo pocrnio, al čim se postruže, pokaže se sjaj bielo-žutkast. Buduć je ta starina sasvim na crtalo nalik a ogromna, petput veća kao sadanje crtalo, te važe do 25 funta, to narod veli da je crtalo Kraljevića Marka, i tvrdi da se tu dogodilo, što se u pjesmi kod nas rado pjeva: „Marko ore careve drumove itd.“

Jednu milju od Duboke čuprije preko koje i cesta, koju sada Novim drumom nazivlju, vodi upravo pod „Gardun grad.“ Smješno, što sam kao djete bivši u Garčinu u učioni selu brods. puk. doživio. Bilo nas je ondi iz raznih selah iz okolice djece u učioni, pa kad je proljetje svanulo, odemo u skupu 1. svibanj slaviti; a kud je najshodnije, već k sv. Petru ili pod Gardun grad. Zamoriv se, sjednemo malo na uzplanak izpod grada. Tek što pogled na razvaline bacismo, stade njekoji pjevati, drugi nuz pjevače gudit, treći pripoviedat o slavi toga grada. Što se sve tamo izpjevalo i izpripoviedalo nepamtim potanko, samo to mogu reći, da mi je taj dan najmiliji u životu bio, i da se tako krasno pjevalo i pripovjedalo, da sam od uzhitjenja plakati i klicati morao.

Nu usred veselja malo nebi gorke žalosti. Zavadiše se Brdjani, koji su većinom iztoč. vjeroizp. iz Klokočevika, Vrhovine i Nov. Topolja sa rim. kat. zvanim Bobanom, Garčinčanom, Sapčanom i Star. Topoljčanom; prvi nedadoše zadnjim pravo, da se je taj grad zvao Gardun, već tvrdiše, da se je zvao „Garra“. — Tu posta tako žestoka svadja, da se djeca mal nepočupaše, te da nebi blage uspomeno učitelja, bilo bi svašta; ovaj dade obadvima

strankam pravo, tvrdeć: da su se gradovi po njihovimi vlasteli nazivljali, koji su više imena imali.[1]

Puno se o njem bajke pripovieda, koje radi obširnosti izpuštjam. — Moji mi je djed, koji je prije 13 god. umro, a preminuo je u 96 godini pripovjedao, da je upamtio taj grad u malo boljem stanju, veleć naime: da zidovi za onda nisu bili tako porušeni, a u dvoru je bila dosta liepa crkvica sv. Petra, u kojoj je kao diete sv. misu slušao. — Potliem se je sve to sve više rušilo, sad se vidu razvaline dračjem zarastle, a pod ruševinama je kapela sa slikom sv. Petra sazidana iz cigle i kamena iste ruševine. —

[1] Ovdje imam napomenuti, da je medju otima učenici i mladićah od 15—16 god. starih bilo; jer se to kod nas često dogadja, da trivialke u krajini donle pohadja, dok neprispije za satničnu pisarnu, iz koje za godinu dvie stupi u vojnike.

2.

Odgovor na pitanja družt. jugosl. poviest. i starine,

od

Janislava Kr. Šverljuge.

Rieka, 31. ožujka 1871.

Ima već tomu tri godine dana, odkad se bavim onimi pitanji, što ih u trećem broju „Branika“ uvrstiste, a stranom se i sada bavim. Ovimi malimi bilježci mislio sam se okrenuti na jugosl. Akademiju, što sam joj i obećao prigodom, kad joj poslah šačicu narodnih primorskih riečî; nu sada kad od Vas stigoše rečena pitanja, rado ću se k Vam okrenuti. Sbirka bajoslovja, narodnih običaja i gdjekoji starinski napisi, osobito o Hreljin-gradu pak i o Trsatu, te i pučko pripoviedanje o ovih gradinah već su mi u rukuh, samo ih treba u njeki sklad dovesti, te bi Vam što god odma po uskrsnih praznicih poslati mogao.

I.

Ko što je svemu slovinskomu narodu, tako je i hrvatskim Primorcem Božić i božićni blagdani najveća svečanost i najradostniji dan, što ih bog u cieloj godini osvanuti čini. Božiću

se već mjesec dan prije veseli staro i mlado, stog nit vrli domaćina takav neće biti, a da se nebi spremao i kuću si obskrbio, da mu družina Badnjak veselo dočekati može.

Već dva, tri dana prije Badnjaka ili na primorsku „Vilije božje“, viditi ćeš na stotine seljanah, što gradom vrve, da si po mogućnosti nakupuju, čega će na Badnjak i Božić trebati. Kupuju se svieće, najobičnije „kružak ili svitak“, te nijednog seljaka, pa bio kako mu drago siromašan, nećeš vidjeti, koj si nebi po jednog takovog nabavio, a zatim će si kupiti ostalo što mu za hranu i drugo koješta služi.

Osvane napokon i Badnjak. Taj dan u jutro nesmije nitko ništa okusiti, pa ni sama djeca. Osobito ako bi tko kavu s mliekom ili možda golo mlieko kušao, taj bi bio pred očima prostog seljanina pravi poganin. Postiti dakle svatko mora.

Oko devetog od prilike sata, služi se u gdjekojih mjestih misa za sve vierne mrtve, a tu — komu može biti — ide na misu. Po dovršenoj misi ide svatko svojoj kući, da založi dvie, tri osušene smokve i čašicu rakije: jer se dan podosta već odmakao, a tad kamo mu volja, slabo bo se danas radi. Djevojke, one će si dati truda, te će napraviti i nakititi božično drvo, ili kako ga one zovu: „kitu“, koji ćemo izraz i mi ovdje pridržati.

Malo prije podneva, pa bilo i poslje podne, nije kasno, nose nevjeste svekrvam, ako skupa nestanuju, kolače i to ogromne kolače! Nevjeste rekoh svekrvam, kćerke materam, a zaručnice zaročnikovim roditeljem, na to im ovi dar darom odvraćaju, a to bivaju ponajviše: smokve, orasi, liešnjaci itd. da tim doma djecu nagrade. Gdjegdje nose kolače na Stjepanje, a babe na to odvraćaju lunice (kruh domaći, pečen poput gradskih takozvanih „pinkah“).

Po podne snaže gospodarice kuće i dvorišta, da Hrista u čistu dočekaju, a gospodar unese u kuću „Badnjaka“ te ga postave za oganj, poškropiv ga ujedno blagoslovljenom vodom. Badnjak ili Božićnjak jest ovelik panj, bez kojega nijedna kuća nesmije biti, tko takova nebi imao, taj ga uzajmi il si ga kupi. Zašto? vidit ćemo kasnije.

U večer mora, a i želi svatko biti kod kuće. Večere prije no se zviezde pokažu na nebu neima, a to zato, jer će djeca, koja se nisu danas ničim omrsila, zviezde brojiti. Čudan vam je ovdje kod nas običaj: i diete, koje nije danas ništa okusilo, toliko će

gnjezda, ili po našu toliko će „nazalj“ naći, koliko neodahnuv, zviezdah nabroji. Žalostan dokaz praznovierju našeg naroda, a još žalostniji, kako se ptice ovdje u Primorju zatiru. Ele pravedne su tužbe krilatoga roda, što ih u svoj skupštini proti nečovječtvu ljudskomu iztaknuo!

Već je zamračilo, a gospodar unese večeru i pozdravi ukućane raznim načinom; al prije nego će se jesti, mora se pripraviti crnoga vina i bieloga kruha, te napiti Badnjaku ili Božićnjaku, o kojem već prije spomenuh. Napija se po prilici ovako: „Božićnjače, ja tebe napijam crnim vinom, bielim kruhom, a ti mene s dobrim letom i t. d.“ onda mu ulije nješto vina i malo kruha, česa se nesmije nitko pod živu glavu niti taknuti; na iste se mačke pazi, da nebi kojom nesrećom barem do drugoga dana kruh odnesle. Sada se večera; ali ipak prije nego će se što jesti, mora svatko po jedan češanj pojesti; nu nesmije se ga ni nožem ni noktima taknuti, već se ponajviše zubî olupi. Tko takav češanj pojede, tomu nemože kroz cielo ljeto, do drugoga Božića, niti vještica, niti mora, ma ništa naškoditi, a to podupire sliedeća bajka:

Išla su njegda zajedno dva čovjeka. Putem jedan od njih — tko zna kakva mu je potreba došla? — stupi u kraj i nješto zaostane. Drug mu se više putih ogledao, što je da mu druga nema? Nu misleći, da ide za njim, mirno stupaše napried. Kad al' eto ti jada! Hodeć ovaj mirno i obaziruć se, da li ga sliedi prijatelj, sukobi se s vješticami. Ove da će na njega, al na jednom, kao gromom ošinute, odbježe govoreć: bježmo, bježmo, češanj je na Badnji jeo. I tako ove odoše, ništa mu zla neučiniv. Sad naidju na onog drugog, koji bje zaostao. Onaj nije htjeo na Badnji češnja nit kušati, zato one na njega, dok ga svega neizlamaju i neizprekidaju, ostaviv ga polu živa. Dodje jadnik njekako kući, al nemože ni rieči da progovori. Lieka ni pomoći nebje mu nigdje, dok nakon njekoliko danah neizdahne, radi tvrdoglavosti, što nehtje češnja jesti; usuprot onaj drug njegov što je jeo češanj, čitav prodje. Toliko o tomu.

Kad se dakle svaki češnja okusio, večera se. Djevojke tada donesu svoju kitu narešenu jabukami i narančami te ju ubodu u pogaču. Na kitu je običaj gdje gdje od svake jestvine ponješto, a to služi, kako kažu, proti raznim bolestim. Da dvigneš obrus, vidio bi na stolu i češalj i brus, mužki ćemer i drugo koješta. Češalj zato, da si nebi od vlasih koje s glave oskube, vještice svieće

pravile i ljudem boljma škodile; a na one vlase i onu glavu, što bje očešana češljem, koj je na Badnji stol krasio, nemaju nikakve vlasti. Zatim kad češalj posudi susjedu ili drugom komu izvan kuće, može si čovjek dobaviti nežita, al onim češljem od Badnjaka, toga nećeš dobiti. Nežit je njekakva bol na glavi, grieh je što se sada nesiećam, kako biva ta bol prouzročena, nu po mojem mnenju će to biti ostanak krivovierstva Bogomila, za kojeg svjedoči mnogo drugih pričah i pjesamah kod hrvatskih Primoracah. — Brus takav rabi za križanje otečenih noguh ili ma kojega uda tiela, a najviše za tako zvanu „rašapilu“.

Kod večere nesmije se nitko stola dotaknuti; jer tko se stola takne, taj će dobiti lišaje ili čiraje, a do toga je našemu seljaku mnogo, marljiv kako je, u duši bi se i u tielu izigrizao, kad bi ga onakva bolest u radnji prečila.

Kada se povečera, onda se djeci diele lešnjaci, orasi itd., čim se igraju, dok nepozaspu. Odrasli poslje večere još po koju čašicu a onda udare u pjesme, najviše dakako pobožne, te tako veselo čekaju rodjenje Hristovo. — Iz kuće neizlazi nitko, dok se zvona neoglase; jer su taj večer sve sablasti razvezane i imaju vlast na svakoga.

Kada se dakle zvonovi oko desetoga sata na jutrnju oglase, onda se može svakamo: Hristovo se rodjenje naviešćuje, a pred tim sablasti bježe. Komu je volje, taj na jutrnju, koja se samo u njekojih mjestih služi, a gdje ove neima, tu se čeka na polnoćku, Onda ti odasvud vrvi čeljad u crkvu, a svatko nosi sobom luč, (luč iztesan od srca jelinih kitâ, kog ovdje nazivlju „šmrgom“) ili požalu, da kada iz daljine gledaš, misliš, da se čine bakljade, slične onim, što se prigodom velikih svečanostih po gradovih čine. Mladići nose sobom pištolje s prahom, kojih prasku tisuće putah čuješ prije no polnoćka nastupi. Po gradovih i njekojih njim obližnjih selih nesmije se pucati; jer se s nesmotrenosti, pače s nenavisti, tamo više putih nesreća dogodila; zato ćeš ondje i vidjeti po tri, četiri oružnika, gdje paze, da nebi tko pištolj pokazao. No na našeg odaljenog, miroljubivog seljana nepazi se; jer on šta takova jošte nigda nepočini.

Misa je započela, podizanje prošlo, a pjesan: „U sve vrieme godišća“ iz stotine glasovah zaori, koja ti tako milozvučno u ušima odjekuje, kao da se je za nju mjesec danah pripravljalo.

*

Po dovršenoj polnoćki ide se kući. Požale se opet zapale, pištolje zarogobore a svjetina zapjeva, pa se tako sve u miru i božjem blagosovu kući poteže. Mnogom je po uru i više daleko, al ga to ništa nesmeta, ta sablasti su i strašila zauzdana. Po putu mora svatko štogod uzeti, te sobom kući donieti, bilo drvo ili što mu drago, a to da bude cielo ljeto marljiv, da cielo ljeto za kuću radi i u nju donaša.

Došavši kući, najprije stupa u nju domaćica a za njom domaćina, koga gdje gdje pšenicom pospu. Domaćica zato prva unutra stupa, da se budu kroz cielo ljeto legle mjesto janjaca, janjice; mjesto bikov, junice itd. — Sad se već mogu jesti mrsne jestvine, jerbo je najmanje druga ura po ponoći. Koji ima, taj će založiti a navadno na današnji dan, malo kome manjka. Po tom ide, komu se hoće spavati; a komu je volja probdije cielu noć, što je *kod* seljaka veoma dično. Svieća svieti, oganj gori, a onaj, što bdije na razni si način prikraćuje vrieme.

Najmilije mu je, ako ima kostanje, njim po ognju prevraćati, nu pjevati nesmije, da neprobudi spavajuće. Jutro u pet satih, zvoni na zornicu, a bditelj onoga, koj mu se preporučio, budi, da ide s njim na zornicu.

Evo nam dakle i Božića. Taj dan nesmije se ići od kuće do kuće, niti isti rodjaci se nepohadjaju. Posudit što kome na Božić, oslobodi Bože, sva bi sreća za onim iz kuće izčezla. Tko na Božić prvi u kuću dodje, po njem računaju sreću ol nesreću. Ako dodje prosjak, ma i zadnji, onda je ona obitelj propala; dodje li žena, u kući bit će sve naopako, i one žene nemogu viditi do zla boga, pače što je još gore, svaku takovu drže za višću (vešću, vješticu). Dodje li pak mužkarac, obitelj sretna i presretna i zato takav neode bez počašćenja. Taj dan dakle odlučuje kob za cielu godinu, nu ipak se nečasti kako „Badnji“.

Drugi dan osvane „Stjepanje“. Na misi se blagosivlje ječam (jamčik) i sol, a po podne podižu se odasvud k o l e d v a č i. Ovi polaze samo one kuće, gdje ima djevojakah. Skoro zaboravih napomenuti, da u njekojih mjestih u Vinodolu one kolače, s kojimi smo se na Badnji zabavljali, danas donašaju, a one koje donesu, pozivaju se na objed. Danas se i rodbina pohadja, osobito stari prijatelji, koji kad dodju, najprije zapitaju: kolik vam je Božićnjak? (onaj panj za ognjem) a onda nad njim po koju kapljicu iztruse.

Napomenusmo nješto o koledvačih. Ovi polaze od kuće do kuće, te zapjevaju:

Došli smo vas pohoditi
Dobre glase navistiti.

Zatim odpjevaju po koju pjesmu, najobičnija je ona poznata od sv. Stjepana, ili pak sljedeća:

Rosna, rosna košutice!
Kadi si se narosila?
Doli, doli po dunbravi,[1]
Kadi raste zlatna žica,
Zlatna žica, podvezica.[2]
Odtrgnimo jednu žicu,
Pak je nosmo zlatarćiću
Da nam skuje ključe od grada,
Da vidimo čaj' va gradu.
Va gradu je devet bratac,
Med njimi je jedna sestra.
Med sobom se spominali:
Komu li te sestru dati.
Ote suncu al misecu?
Bolje j' suncu leh misecu,
Sunce će ju sagrijati,
Misec će joj svekar biti,
A Danica svekrvica,
Predhodnica jetrvica,
A vlašici diverići,
A črvići svitarići,
A mravići vodarići.
Sinu božji budi hvaljen
I s Marijom navik. Amen.

Kada to svrše, zapjevaju:

Dajte nam, dajte,
Leg nas neodagnajte.
Ča će te nam dati?
Nemoremo stati
Pred vašimi vrati.
Sníg nam do koljena,
Voda do ramena;
Postol nam je šupalj,
Voda nam gre nutar.
Dajte nam, dajte!
Ako nam nedate,

[1] Mjesto „dubravi“.

[2] Podveznica, podvezača od „podvezati“ vez, kojim žene blače vežu.

Zet ćemo vam gospodara.
Svitlu krunu ovog stana;
Pak ćemo se s njim igrati,
Kako kavran s prepelicom,
A divojka s jabučicom.

Kada im se štogod udieli, tad opet počmu:

Zahvalimo na tem daru
Našem dobru gospodaru.
Mi smo na tem svi „kuntenti“
Bog napuni vaše brenti
Suha zlata i pinezi,
Da bi stâli[1] kako knezi
A još bolje lego[2] knezi,
Ač su knezi prez pinezi.

Tako idu od kuće, dok se nezamrači, a darovi su im svagdje jednaki: srednji kolači, jabuke, orasi i smokve, a gdje tog nedobe, tu im još bolje tri, četiri dvogroške dodju. Večer kad diele, svačesa se dogodi, a često se i potuku; blažena čuturica i um pomješa. Tako nam prodje i Stjepanje.

Za Ivanje nemam ništa napomenuti, a mladenci prodju po seljački; jer nema blagdana, ide svatko za svojim poslom, no to je vriedno spomenuti, da u gdjekojih mjestih u jutro djecu, prije no se ustanu „šibaju“, da tim jača i čvršća budu. Ako je već Božićnjak panj odgorio, odname se od ognja, pak se onda svako jutro k ognju pritakne tako, da se sav nažge, onda opet izvadi te pusti nek se sam ugasi, i to biva do sv. trih kraljah.

Medjuto dodje i „nova godina“. Na ovaj dan je običaj čestitati; ali kod seljaka toga neima, samo djeca idu s jabukami od kuće do kuće prositi „dobru ruku“ (Xenium), tu dobiju po novčić i to onaj, koj daruje mora ga u jabuku zabosti. Odrasli dolaze takodjer na dobru ruku, al ne po novčiće, neg na čašicu rakije i dvie tri dobre smokve. To biva tako: prijatelj dodje k prijatelju, pak najprije traži od njega dobru ruku, a tekar onda, kad mu se ona udieli, zahvali domačini, il domaćici po prilici ovako: „Da biš i k letu i mnogo let na zdravju, u manjem grihu, a u većoj milosti božjoj.“ Gospodar će na to: „Amen“ ili „Bože daj i ti s nami, a umrlim daj Bog pokoj vječni.“

---

[1] stati-živiti.
[2] lego-nego.

Po podne na novu godinu, idu koledvati djevojke. Počmu kao i mužkarci, a zatim: „Narodil se je kralj nebeski“ ili sljedeću narodnu:

Zrasla mi je narančica,
Na naranči jabučica,
Nju mi goji divojčica.
(Na dobro vam mlado ljeto došlo.)
Mimo pasa mlad na konju:
Daj mi mlada jabučicu.
„Borme nedam mlad junače.“
(Na dobro vam mlado ljeto došlo.)
„Nis je za te odgojila,
„Ni od sunca zakrivala
„Ni od bure začuvala.“
(Na dobro vam mlado ljeto došlo.)
„S hladnom vodom zalivala.“
Ako nam je vi nedaste,
Zet ćemo vam gospodara.
(Na dobro vam mlado ljeto došlo.)
S njim ćemo se poigrati
Kako kragulj s prepelicom,
A mlad junak s divojčicom.
(Na dobro vam mlado ljeto došlo.)

Pjesma, istina malo nenaravna; jer nema u sebi pravog veza, al podpuniju nisam ju mogao dobiti.

Završe takodjer kako i mužkarci, te odu dalje. U to dodju i sv. tri kralja (bogojavljenje).

Đan pred Bogojavljenjem na Vodokrstje u svakom se mjestu blagosivlje voda, pa čim se odblagoslovi, onaj jošte večer, ide damaćin ili domaćica okropiti pridvorje i štale i blago. U jutro na dan trih kraljah, metne se opet Božićnjak panj k ognju, da se nažge, a onda se napuni više posudah vodom, što je sinoć blagosovljena, zatim se Božićnjak razsieče na komade i po komad se metne u svaku posudu. Onda pokropi najprije domaćica svu svoju obitelj, a tad šalje kropiti njive, vinograde, pašnjake i t. d. Tko ide kropiti, nesmije po starom običaju ništa jesti, dok posao nesvrši, a ni ukućani nesmiju se ničim omrsiti, dok nisu blagosovljene vode se napili. Prigodom kropljenja mora se i njekakva molitvica moliti, al to ostaje tajnom. Komade Božićnjaka zato nose u njive i vinograde, jer se svestrano misli, da će ona njiva, onaj vinograd ili pašnjak bolje roditi. Valjda u zamjenu za ono, što mu

na Badnji daju; zato i jesu one rieči: „Ja te napijam crnim vinom, belim kruhom, a ti mene dobrim letom!“

Evo ti dakle, mili čitalče! popisanih starih navadah, što se ih drevni hrvatski Primorac kao svetog pisma drži. Da je još mnogo toga u običaju, čega nisam ja mogao a možda, ni prilike imao popisati, o tom neimaš dvojiti. Ja sam ipak gledao i nastojao, da što viernije zabilježim ono, što je naše, a odstranim što nam tudji vjetar pred pragove dopuhao. Ti medjuto, primorski sine, ako nenadješ ovdje štogod, što misliš, da je vriedno spomena: tad se lati pera, biti će vjeruj drago i onomu, koji je ovo pisao i družtvu za koje je pisao. Više očiuh više vidi!

3.

Odgovor na pitanja družt. jugosl. poviest. i starine,

od

Danile Medića.

У Новом-Саду дне 5. вељаче 1871.

Добио сам ових дана Ваша „питања“ тичући се југословенске повестнице и старина; ја сам показао ту ствар господину Дру J. Суботићу и он ми је дао налог, да је уврстим у „Народ“ код кога сам ја сарадник. Опростите што ово није могло прије бити уврштено у лист. Ја се надам, да ће послије ући и у „Заставу.“ А највише се радујем томе, што Вам и ја на нека питања могу поуздано одговорити.

У личкој пуковнији, гђе сам ја провео моје дјетинство, има у Добросељачкој кумпанији село Дољани (оно вам мора бити познато) код њега се налази шумом покрито брдо „Калањуша“ у којој се налази једна велика градина; ту се сад оре, и говорили су да су у земљи налазили различитих новаца и оружја. Ја сам одтуда још као дјете отишао (у 1850 г.) и незнам јели што после тога нађено.

Даље мало од села Дољани тече река Уна, и преко ње има у „турској“ једна стара кула; њезино је име „Кулина.“ Народ је зове с тим именом, јер се налази на луци Бега Кулиновића. Неки је зову и „Херман“, но то је име ређе чути. Ја сам се једанпут као дјете заинтересовао знати, од куда то име „Херман“ и један

ми је стари гуслар казао, да је пре 40—50 година био у Мартинуброду (тако се зове место гђе су млини) неки мајор Хрман или Херман, који му приповједа да су ону кулину зидали његови прадједови, и то још у 9—10 веку (?). Неки опет говоре, да је то био дворац Кулен-капетана, но ово последње неможе бити истина јер то место није за то природом создано, да би у њем (изван љета) могао седити Кулен-Бан!

Но да то није Hermann Grof Celjski, који је основао манастир „Ljeposavu“ у нашем родном Загорју? (Tako je. Ur.)

Ако се изволите за тим заинтересовати, лако ће те доћи до сврхе, јер стјене те развалине стоје још и сад; она је сва из цигле.

Близо тога мјеста налази се православни манастир тако исто руина, ја сам на зиду видио намалјане иконе, којима су Турци ножем очи избадали. Ту говоре да је било и „свето тјело“ па да је од туда побјегло. Куда? . . . Ово се мјесто налази на ушћу рјечице Умца у Уну, први тече из босански планина, а Уна извире из Сухаје у србској компанији, 4 часа од села Дољани.

Даље ми је приповједао мој отац, да је један пут нашао једну плочу на којој је био грчки надпис; и то је нећe у Турској страни. Ја сам се одмах пожурио да напишем о томе моме отцу, но не добих још одговора, па се бојим, да се није догодило нешто изванредног!

Осим овог има још једна голубњача (јама без дна), она је код куће Миљушеве како се иде из Дољани у Мартин-Брод. Ја сам гледао како чобани (пастири) отискивају у њу камење и чује се тутњевина по неколико минута. У тој јами легу се голубови, и на сваки хитац камена излети по цело јато голубова. Разумије се да се ту свашта говори о тој бездани.

Ако би Вас моји одговори заинтересовали, ја сам готов и још неке ствари саобштити, и држим за највећу част, да Вам и ја могу по мојој малој сили бити користан.

Пре него савршим ово писмо морам наспоменути и градину у Бјелају код Госпића, како исто и ону код Удбине у којој говоре, да је живио Будалина Тале.

Пресвијетли! немојте никога више питати о „Вилах“, јер ја сам читао у „Суботићеву Цветнику“ Ваш чланак о њима, и свак тко оно прочита, држаће Ваша даља питања за шалу „с

Ваше стране“, јер ни један гуслар, сабирач народних умотворина незна толико „о вилама“, колико Ви.

4.

Odgovor na pitanja družtva za jugosl. poviest. i starine,

od

Jurja Humara, župnika.

Bral sim v 10. listu „Novic“, da bi družtvo rado za jugoslovansko povestnico tudi iz slovenskih krajev kaj starin zvedilo. Tukaj jih nekaj priobčim, ako bo družtvu po volji.

Moj rojstni kraj so Vodice nad Kamnikom v Mekinjski fari na Gorenskim, in tukaj pripoveduje ljudstvo več od divjih mož, kakor:

1. Bila je terda zima, vse je bilo pod snegom, sneg pa zmerznjen. V obližji je bil divji mož in hodil je na neki rob vpit in govorit: Kmet bob sej, kmet bob sej, zdaj je ura za to. Vbogal je kmet, ali bob se je ves v spodni rozor zatočil, ker njiva je bila v bregu. Šel je divji mož, bob pobere in poje. Pa vse eno je na njivi bob zrastil in bil roden in polu, da še nikdar ne tako.

2. Zaljubila se je divja deklica v mladenča kmeta, hodila je k njemu po noči spat. Kite las je imela tako velike in dolge, da so ji od postelje do tal visile. Skoz to je dobil kmet eno štreno preje. Rekla mu je naj le zmiraj klopčiće vije in nikolj naj ne reče, da bi vendar kaj kmalu štreno zmotal. Če nebo tega rekel, zmiraj bo štrena tekla in klopčičev si bo navil, kolikor bo le hotel: Neki lenuhast hlapec se je pa neveličal štreno viti, in je rekel. O da bi vendar te štrene enkrat en konec bilo. Preje je bilo kmalo konec in klopčičev ni mogel več viti.

3. Vlovili so bili divjiga moža in vprašali so ga, zakaj in v kako korist je ježica v jedru oreha; kajti divji možje imajo veči modrost in znanje memo navadnih ljudi. In rekli so mu, če jim to pove, ga bodo izpustili. Ali tega jim ne hotel povedati, rekel je, da raji vmerje, ko to pové; za veliko, veliko korist pa da je ta ježica.

4. Hodile so divje žene proso plet navadnim ljudem, toda nikdar v drušino žensk; če so ženske na tem kraji plele so bile divje žene na unim kraji. Ko so jim jesti prinesle, so divje žene le šle jest, če so ženske navadne na uni konec njive šle plet.

5. Na planinah nad Kamnikom je en kraj, ki se pravi: Pri grobeh divjih mož ali pa pri divjih grobeh. Ker pa tam ni persti več, ko eno ped globoke, so pest, da so merliča pokrili na-nj nanesli. Odkopal sim bil jaz en grob, mislil sim, da kakovo lončeno posodo notri najdem, pa je nisim našel. Pri grobeh je tudi berlog suh in prostoren.

6. Bila je nekdaj v našim kraji strašno huda kuga:, pomorila je vse ljudi, samo na Kranjskim na Rakovim zemljišču je ostal pri življenji en moški. Rekel je: Ali je še kje kaka živa duša! Zaukuri ogenj, da se dim na kvisko vali, da bi ga kdo živih vidil, da se z tem naznani. Na Štajerskim na Špehovim zemljišču je ostala ena sama ženska pri življenji in ko dim zagleda, tudi ogenj zakuri. Moški in ženska, ko eden druziga dim zagledata, gresta eden proti drugimu in si kličeta, tako dolgo, de se snideta in od teh dveh se je bil spet v našim kraji svet zaredil.

7. Turki so hodili po našim kraji. Na gojzdi je neka žena Turka z loparjem pobila, ko je ravno kruh pekla in zdaj se pravi tisti kraj: Na turkovcu. V Luči na Štajerskim so Turki konjem seno na veliki oltar pokladali.

8. V Cermošnjicah sta dva tabra, Novi-taber in Stari-taber, in v obeh tabrih so imeli ljudje poslopje z prav veliko shramb, in vsaki posestnik je imel svojo shrambo v poslopji. Tam so hranili žito i oblačilo. Ob nedeljah so šli vsak v svoj hram se preobleči, da so v cerkev šli. Še pred nekoliko leti, so o priložnosti v obeh krajih v ogle zgorelo pšenico izkopali. Pogorela je tudi v Starim-Tabru cerkvica sv. Lenarda.

9. Kjer zdaj mesto Kamnik stoji, je bilo nekdaj veliko in globoko jezero. Nad jezerom sta bila dva gradova, na Križki gori veliki grad, zdaj Stari-grad imenovan, ki so ga same razvaline. Spodaj na robu ob jezeru je bil Mali-grad. Ribištvo sta imela oba grajščaka, na zadnje je pa Staro-grajščak Malo-gradškimu branil ribe loviti, zato mu je iz sovraštva rob prekopal in jezero je steklo. To se je zgodilo ob 3 popoldan, za to še zmiraj v Nevljah ob 3 popoldan z malim zvonom v spomin te prigodbe zvoni.

10. Na verhu Stare-Oseljce 6 ur nad Loko proti Idriji je tudi en tabor, pravijo šance. Na verhu gore je z nasipom ograjeni kraj v brambo zoper Benečane.

11. V Šent-Lenardski fari pri Sostrim, poldrugo uro pod Ljubljano, je podružnica sv. Urha v Zavoglim. Tam je zvunaj v cerkveni zid kamen vzidan z čerkami: COPONIAE CETERTIAE druge čerke je zob časa razdjal, da ni moč nobene besede vkup spraviti.

12. Ravno v tej fari v Zadrovi so pred nekimi leti na njivi izorali kamnito podobo veliko, ko vsaki odraščen človek. Podoba je zdaj vzidana v hišno steno zvunaj, in ima dolgo oblačilo do tal, rob suknje pri podobi ali na podobi je z kožuhovino obšit od brade do tal; podoba je bradast mož kakih 45 let starost naznanjajoč.

13. V Kamniku na Šutni so hotli farnu cerkev zidati, brali so v ta namen dnarje, in pridejo k gospeji na Mali-grad v boga ime prosit. Gospa je imela edino kči, ki jo je močno ljubila in nič ni dala. Rekla je, moja kči bo na dnarjih sedela. Bog spremeni hči v kačo in kača se vsede na sode dnarjev in vse vkup se pogrezne v zemljo. Rešil bi to gospodično, ko bi jo kdo, ko se prikaže z tremi leskovimi šibami vdaril z vsake en krat. Srečen kdor jo reši; kača se bo spreménila v lepo gospodično, bogata bo tudi in v zakon bo ž-njim stopila.

Prikazovala se je bila več krat ta kača in neki mladeneč, bi jo bil kmalo rešil, vdaril jo je bil že dvakrat. Pa mu je rekla: Ko me pervi krat vdariš, bom hudo strašna, v drugič boš mislil, da te bom požerla, ko me vtretjič vdariš, dobim človeško podobo. Vdaril jo je mladeneč dvakrat, v tretjič ne, je zbežal. Rekla je: Srečen bi bil ti in jaz, da me še vtretjič vdariš. Preden bom rešena, bo to: Tica bo prinesla jelkino seme v kriško goro, iz semena bo zrasla jelka ali hoja, iz nje bodo dilje, iz dilj zibelj in oni mladeneč se bo v oni zibeljki zibal, ki bo mene rešil. Gospod dekan so spoznali iz tega, da to ne more kmalu biti, in so jo panali na toliko in toliko let, da ne bo izvan pečin hodila in ljudi nadlegovala; kajti pred ni dala ljudem mirù. Pa gotovo so je gospod dekan na veliko let panali, še zdaj je ni nič viditi, ne glave ne repa od zaklete kače.

14. *P. S.* Nalazi se kod nas kraj, ki se zove: Pri firštovi mizi. To ime je kraj dobil, ker je Zagrebački škof tamo obedval,

ko je pred Turkom bežal; ta kraj je v Bistrici 3 ure nad Kamnikom.

V Cermošnjicah 22. Jul. 1871.

Jurij Humar, župnik

5.

Odgovor na pitanje družtva za jugosl. poviest. i starine

od

Dr. Praunšpergera.

Nescio qua natale solum dulcedine
cunctos detinet?
Nec immemores vinit esse sui!

Da mene kao rodjena Samoborca, te pod samoborskim gradom do 16—18 godinah živuća, opis ovoga veoma zanima, nećete se čuditi. Čitajući Vaš (urednika Arkiv.) opis razvalinah rečena grada, — mogu Vam iz vjerojatnih izvorah sljedeće opazke doprinieti. —

Da je grad Samobor u tri doba zidan, može se svatko kroz Autopsiu osvjedočiti. — Gornja stran najbližja do brda, Tepec zvana, jest najstarija, zatim srednja, gdje je prostrano dvorišće i gdje se svod (Gewölbe) ili bolta iz samoga sedra nalazi, kasnije. Najkasnije pako (valjda od Ottokara) dolnja sgrada podignuta. Boja i Constructia njezinih zidinah, kao i to, da je nad velikim vratima golema kamenita kugla sazidana, nekaže velike starine — na suprot oblik i boja najgornjih zidinah — sviedok je velike starodavnosti i primitivne constructie.

Moja baba, koja akoprem nije u Samoboru rodjena, nu od kad se je udala tamo živila, te god. 1809. više od 80 god. imajuća umrla, često je spominjala, kako i koliko puta bijaše ona pod Genovezi u gradu vesela i plesala. Kako su pako Genovezi u posjed grada Samobora dospjeli, to iztraživati je briga poviestničarah, iz njezinih ustah sam često sljedeće čuo: Jedan lahkoumni grof Erdödy, valjda iz ciglog domoljubja — po Italiji putujući, stigao je u Genuu; ovdje da se ponešto odmorivši od svojih znanstvenih iztraživanjah, tako se je nesretno igrao — da prisiljen bijaše graščinu Samobor založiti jednomu genueskom

družtvu na 32 godine. Vjerovnici genueski, dali su gospočinu kroz svoje ljude upravljati, — odkuda je lahko zaključiti, da se je tuj po staro hrvatski živilo.

Moj materinski djed Saić, nepoznavši i netraživši druge zabave, van vesela družtva i lova — prisustvovao je često takovom družtvu kod upravitelja genuezkog sa suprugom i kćerjom, mojom materom.

Zadnji upravitelj grada bio njeki Stuščić, — kojega sam ja kao sudca samoborskog poznavao i dosta puta ex officio ruku poljubio. Za njegova upraviteljstva, bila je i moja mati više puta kod ručka u gradu, te nam je često kazala prozore, koji su uprav na našu kuću gledali, i sobe gdje se ona zabavljala.

Kad je Kipach Kulmericu uzeo, te zidanice (njegdašnji dolnji provisorski stan i arešte) za svoje stanovanje prilagoditi dao, dao je trgati krov i drvo za novu zgradu upotrebljavati, — za onda sam bio djak na sveučilištu samoborskom i Herović, koji i danas živi, moj učitelj, — dakle okolo 8—10 godine star — sada imam 77 godinah — indi grad samoborski je sasvim zapušćen prije 64 godine.

Iz povjestničkog obzira zaslužuje samoborski grad njeku pozornost. 1. Poznato je svim starijim Samoborcem (per traditionem) da je podigatelj istoga grada takvoga namieravao na protivnom brdu prama zapadu Hajdovčak nazvanom, ober Filipana, kud se u Palačnik ide, podići, jer se i danas sliedi takova diela na rečenom vrhu nalaze; — kao Kupi kamenja, jama sa vodom, setincem zarašćena, gdje mnogo zmijah imade, — što je mene kao dječarca odmah od onde odteralo. Žao mi je, da kasnije taj brežuljak nikad posjetio nisam. Samoborci nazivlju ovaj brežuljak Hajdovčak, jer kažu: da su tu Hajdovčaki (Židovi, Tartari?) stanovali, u kojem mnienju su tim većma utvrdjeni, što su pastiri okolo 1807 ili 8. u jednom starom grabru zarašćene novce našli, kad je stablo iz vana do šupline dogorelo. Ovih novacah je bilo do jedan saitlek. Novci su iz fina srebra svi jednaki, veliki kao naši sekseri, nešto deblji, sa sasvim izvrstnim napisom: „Constantin“. Ja sam dva imao, te sam je muzeu predao.

Za onda je bio u Samoboru veliki sudac Krištof Blažeković, te si je ostale novce suo modo adnectirao! —

2. U okolici iste brdine, našao je moj brat po lovu hodajuć, dva morska okamenjena puža — i ovi se u muzeu nalaze.

3. Znamenito jest, da su muževi, koji su godine 1500 svoje rudno mjesto tako žestoko branili — kao Mišić, Glasić — njihovi potomci još dan današnji, kao odlične obitelji u Samoboru i okolici živu.

Mišić jest jedina prosta plemička obitelj živuća u samoborskoj gori. Što je stim znatnije, jer se u tom selu Slani dol nazvanom, koje selo samo iz trih kućah sastoji, još dvi neplemićke porodice nalaze Levak zvane, koje su uviek plemske povlasti; buduć pako, da se nemogaše spojiti sa plemići križevačkimi, Levak aliter Valjak — do god. 1848. ostali saičianski kmeti i sada su neplemići. Mišićeve donatie: Vrhovska ves, Hrastina i Zavrtnjak bile su za moje pameti u posjedu Saičianskom.

I porodica Noršić ima još u Samoboru — nu kao neznatni purgarinci! Nije li to Nemesis!? —

4. U znak, da je grad Samobor dosta okršaja imao, služe polag moga mnienja sljedeće okolnosti: Pregradje pod gradom napram zapadu, od nekoliko kućah, zovese Taborec. Brdine pako uprav naproti gradu, pram severu — zovuse Stražnik. Te i krugla nad kapijom zazidana, nešta znači.

U blizini podrtinah grada nikad nisam zapamtio niti vrane, niti orla, van pastolku (Falco tinunculus, Steinröthl, Turdus saxatilis (auch Einsamerspatz).

Od grada Lipovca koga lično poznam — iz pripoviedanja ništa neznam; van šta mi je stari seljak Grga Kirin često napominjao: kako je on zadnju vilu u sliki krasne djevojke, belo obučenu, razsutimi kosami na podrtinah sjedeću i plačuću vidio — te odkad je ona izniknula — zla su vremena nastala! —

Isti mi je kazao nad Hamovci na Greguričovom bregu špilju, gdje su vile prebivale, te njihovo okamenjeno pokućtvo, kao šalice, lončiće, svetnjake itd. To su stalactili? — Ja kao dječarac od okolo 10 godinah sve sam tako i pripoznao. Kasnije tamo nikad bio nisam. Nu čuo sam, da je ta špilja skoro sasvim od Tropfsteina sada izpunjena.

6.

Odgovor na pitanje družtva za jugosl. poviest. i starine

od

J. B.

Židovske kuće u Žumberku.

Imade tomu preko dvie sto godinah, odkada je narod uskočki, nemogav više podnašati mukah od strane divljih Turakah, svoje staro sjelo ostavio i u današnji se Žumberak preselio, da se tude, ako ničesa više — barem mise i božjega blagoslova naužije. Podosta dugo prebiva dakle taj narod u Hrvatskoj, ali se ipak sve do dana današnjega nenadje nijedna duša, koja bi o njem i njegovih posebnostih pobliže nam štogod obielodanila. Nesmijemo misliti, da niti taj narod neima nikakovih posebnostih. Imade dosta — ali nisu dosad pregledane i svietu opisane. Medju ostale posebnosti i starine — koje taj narod posieduje, spadaju i tako zvane židovske kuće, koje jošte dan danas veliku rolu kod toga naroda igraju. Hoteći pako o tih kućah štogod priobćiti, obazrieti nam se je malko u prošlost.

Svemu svietu poznato je, kako je njekada polumjesečina po Evropi biesnila, a častni krst biesnoći toj uklanjati se morao. Niti je čovjek bio siguran na svom, niti na tudjem — riečju niti kuhan niti pečen. Mnogokrat morade on ognjište, kuću i kućište pradiedovah svojih ostaviti, pa onda, nenašav nigdje u nikoga pomoći, u zabitne gore i šuplje pečine sa svojim milim i dragim — ženom i djecom — bježati, te tako se sudbini toj otimati. I naš narod — premda nije nikada jarmu divljači ote sasma podlegao i kroz viekove čvrstim bedemom proti navalam nesreće rečene stajao, pretrpi toga silu božju. I od naše krvi podade se jedan dio u sviet, nemogav kugi, koja mu je po domovini biesnila — kuće i kućišta prevraćala, odoljeti, da potraži gdje god utočište; no kamo i na koju stran? Bježeći amo tomo — uputi se napokon u kršovite one gore, štono se spajaju s julskimi alpami, a dočimlju Plješivicom. Tude dakle smiesti se ista i napravi si podzemne stanove — tako zvane židovske kuće, koje se do najnovije dobe dobro uzdržaše. Da nijedan židov nije nikada u njih obitavao — to je sigurno i nedvojbeno, — ali opet nije niti izraz bez razloga. Ja ostavljam drugomu da to razglablje — ja si ovdje preduzeh

predočiti kratku crticu o tih kućah, gdje i kako leže i što se sve o njih pripovieda. —

Žumberčani razdieljeni su u dvije satnije, jedanaestu naime i dvanaestu; i spadaju pod Karlovački štop. Kuće židovske leže u sredini dvanaeste satnije i to na povisoku berdašcu. S dolnje strane istih spustja se strma šuma k podnožju briega, a s gornje razlieže se budinjačko [1]) ili zelenkovo [2]) polje. Kućah nije moći tako dugo opaziti, dok čovjek upravo pred nje nedodje. Izkopane su na koncu briega, koji naliči na sedlenicu. Kako se daleko te kuće izpod zemlje protežu — nezna se, no dade se misliti, na jedan dobar kamenohit. Tverde dapače njeki, da se protežu i na puščani hitac. Tvrdjenje pako svoje osnivaju na tom, što je pred njekoliko pao godinah jarac u njeki ponor, koji po njihovu mnenju s kućami u spojenju stoji, i nakon poduljeg vremena izpod zemlje na židovska vrata van izišao. Da se pako te kuće i dalje izpod zemlje protežu, svjedoči i to, što se, kada čovjek iznad njih ide, stope tutnjom odzivlju. Židovske kuće nisu kako se k njim dodje zidom obkoljene, dapače nalazi se isti samo na jednoj strani. Pred njimi je iskopana jamurina, koja sačinjava predvorje. Na lievu ruku, kako se unutra stupi, načinjena je bolta; a pod boltom u jednom kutiću leži znetva, koja je po mom mnienju stanovnikom zdencem morala biti. No narod pripovieda, da su u njoj stanovali s početka nečisti dusi, a poslje odlazka židovah, da su se u kuće preselili. Znetva ota obstoji jošte i sad neoštetjena, i mora podosta duboka biti; jer kada čovjek baci unutra kamen, to ti zvoni, kao da bi sa stranah bili kotlovi obješeni, pa da kamen od jednoga do drugoga skače. Malo dalje od znetve leži opet u gornjem kutiću nješto nalik na kôlo vožno s raznimi bojami, izmedju kojih se ponajbolje dade žuta razpoznati. Iz toga kola znade kad i kad njekakva čadjava tekućina kapati. — Uz boltu spojen je

---

[1]) Jedni ga zovu tako po selu Budinjak.

[2]) Zelenko zove se kamen, na kom su židovi blagouali i u kom su novce držali. Kamen otaj stoji jošte i dan danas na sriedi rečeuoga polja. Vagnuti će moći do 10 centih. U sriedi js izduben na pedalj duboko — jedno dva u dugulj — a pedalj opet u šir. Izvadili su ga pred jedno 20 godinah pastiri. Pod njim je bilo načinjeno od zida kao šte se danas običaje po grobovih dielati; ali neumne ruke razbacaše sve amo tamo. tako da se danas od svega toga ništa nepoznade, do gole jame, u kojoj je taj kamen stajao.

zid rečenih kućah. Lice im je od čvrsta kamena iztesano. Ulaz u nje visok je do preko pol hvata od podnožja zida. On je četverouglast i podosta prostran. Kamenje od koga je napravljen, liepo je iztesano. Nad ulazom leži samo za jedno 3—4 lakta dimnjak. No taj nenaliči običnim današnjim; jer nije niti četverouglast, niti se diže u vis, već je okrugao, i u stieni kao izvrtan; a širok je tako, da bi čovječja glava lahko unutra išla. Nad dimnjakom imade jošte za pol hvata zida, a onda nanešena je zemlja. Prve dvije sobice u kojih sam sám bio, su četveronglaste, kao što će bez dvojbe i ostale biti. Prva je podpuni quadrat. Visoka je do jedno 3 lakta, a tako isto široka i duga. Druga je bila malko prostranija. Ulaz iz prve u drugu, tako je velik kao i od prve. Iz prve sobice vode vrata jednako u drugu. Prve dvije sobice nisu izgladjene. Sva je prilika da će i ostale takove biti; premda narod tvrdi, da su i ostale, i to počam od pete, sve liepo izmazane bile. Imade jošte ljudih, koji su u petoj sobici bili, pa pripovjedaju da sù sve čiste i jošte u dobru stanju; no da li se stvar tako imade, to je sada već prekasno o tom se osviedoćiti, budući da se je druga sobica pred jedno dvie godine srušila. Buduć dakle, da se tim dalnje opisivanje kućah otih prekida, preći ćemo na to, da čujemo, što ljudi o njih pripovjedaju.

Kuće židovske sazidali su jošte u stara vremena židovi. Židovah otih bilo je, vele, samo pet. I ovi imali su jednoga starca s dugom sivom bradom za vodju. Dugo su krali oni blago po paši, i nosili pod zemlju; no da bi samo golo blago, još- još-, nego uz oto i jedno- i dvogodišnju diecu: „vile vas odjahale.“ — Dugo se je to sbijalo i ponavljalo, dok se napokon majke — nemogav diečice svoje preboljeti, nezagovore, da će sazidati kapelicu na čast svetoj nedjelji. — Bila istina, nebila, kapelica se je bila podigla nad rečenim ponorom. Danas neobstoji ista doduše, ali da je stajala, sviedoči nam temelj okružnoga zida, žrtvenika i vratah. Kapelice dakle nestade tečajem vremena; no mjesto na kom je stajala, nazivlju: „svetom nedjelom.“ — Ostavši indi zagovoru vierne, dadu majke kapelicu zidati; a zidanjem, vele, izadje svietlo na vidjelo. Po noći naime dolazili su židovi i srušili sve, što se je po danu sazidalo. Krivnja padala je na nečiste duhe. Da se pak za stalno saznade, jesu li dusi lii što drugoga, naredjeni budu stražari, da zid čuvaju. Stojeći već više satih, opaze oko pô noći,

kako se od židovskih kućah njetko približuje. Približiv se malo bolje k njim opaze da su ljudi. Došavši židovi do zida, prisloni se odmah bradaš uza zid, i počme ga rušiti; na što stražaui priskoće, i vodja im starca zapita: „Što i odkuda ste vi? Židovi izpod zemlje, odgovori starac. Pa što tražite odje? — Ono bez čega nemožemo biti. A što je to, bez česa vi nemožete obstati. Osveta. Uz to prišaptne njeki izmedju stražarah: pitajte ga, nerušeli možda naš zid.“ — Vodja odmah: „Jeli istina, da vi rušite, što mi po danu sazidjemo? Jest. A zašto to? — Zato; jer nas mrzi krst, a zagluša zvono. A zašto nam jošte blago i djecu kradete? Blago; jer neimamo druge hraue, a djecu, da se iz nje krvi nasitimo. A što ćete s krvlju? Treba našim ženam; jer nemogu dotle roditi, dok se nenapiju krstjanske krvi. Na to vodja: „vežte momci, pa šnjimi na sud.“ Na sudu obećaju židovi, da će od sada biti na miru, samo da ih neka odpuste. Sudac ih odpusti, a oni otidju pod zemlju. Zidanje se nastavi, i kapelica bude za njeko vrieme gotova. Kad je prviput zvono zazvonjelo, zagluša židove pod zemljom, i oni poberu sve svoje, pa ostave kuće za uvieke. Kad su izpod zemlje izašli, saberu se kod zelenka i najedu zadnji put. Odlazeći zakopaju ga u zemlju, okrenuv izdubljenu stran odozdo, i prokunu ne samo polje već i njega, veleć: „polje naše! nerodilo više nikada ničim do cernjušine i brezine; sunćane topline nikada neoćutilo; a blagoslova božjega nikada neokusilo; a ti zelenko! leži u zemljici crnoj sakriven, da neslužiš kletom krstu za ništa. Do sada smo mi oko tebe kolo igrali, ad od sada neka vuci oko tebe viju.“ —

Pripovjest ova živi jako u narodu žumbèrskom. Uspomena na te kuće neće nikada sasma izumrieti, zato bo se matere brinu. Kada im se djeca zaplaču, one: „u mir djeco, židovske su kuće bliz.“ Tako dakle razprostire se tradicija od dana do dana, od ustih do ustih. Miesto židovah, vele, da sada vragovi u kućah stanuju i to odmah već u šestoj kućici; i da nesmije nitko u nutra, već koza ili jarac; jerbo su tobože oni njihova plemena. — Polje budinjačko nerodi danas ničim do brezine i cernjušine, bilo radi židovskoga prokletstva ili ne. Danas služi za pašnjake i soldačko vježbalište. Na više miestah na istom opaziti je moći jamah, kojih nije narav stvorila, već ljudska ruka ponapravljala. A kad koga o njih upitaš, veli svatko, da su ih židovi izkopali. Oko zelenka, vele, da Vile igraju svoje kolo, osobito u očidan većega svetka;

a copernice sastaju se svaki dan o zdravoj Mariji i vrebaju na vinare. — Time se svršuje pripovjest.

7.

Odgovor na pitanja družt. jugosl. poviest. i starine,

od

Gaspara Križnika čevlara u Motniku.

Slavno društvo za povestnico Jugoslavensko!

Nu tukej pošlem spisek navad, pripovedki, (ker one *le za* motniško spadajo ali za unega ko bo zgodovino trga pisal) in poslednič pa letopisni pregled motniških zgodeh.

Za spisek ne zahtevam nikakeršne nagrade.

Slavnemu društvu pa zelo izrokovam, dabi me sprejelo med woje ude in mi upravila in ustop naznanilo.

Motniška trška pismohramba.

Motniška tržka pismohramba hrani deset (10) preveligi, najstare od 1423. Če društvo blagovoli tukajšnim učitelu Frani Sajoviću primerno nagrado, da prepiše imenvana pisma, naj mi naznani ali pa kar naravnost njemu.

Odgovor na oprašanja Slavnemu društvu za povestnico Jugoslavensko, podajam sledeće stvari.

Navade.

Vraže prazne čarovne vere so zgini le zmed ljudstva ki jeh je propodila kristjanska omika zmed vsega mladega ljuda; smem reči: de o petih letih ne bo nečveč nobeniga babjoverca in vražovika med ljudmi. Imajo pa nektere lepe navade kitukej na kratko načrtane sledijo: Isti čas kad zazvoni na sveti večer, načno luč, koj prineso v sobo, ki sveti celo noć, in pa kruh (ke ga ta dan še tako revna družina speče). U kot za mizo shrane kluč od kušte, pelina in pšeničnih otrobov, in to se ponavla na novo-leto in svetih treh kraljev. K poslednim že poprtnik speko. Na tre kralje dobi družina veliki kos od vsakega hleba, pa tudi žiwina kot blagoslovlen kruh; pelin in otrobe pa hranijo in oteletenim kravam kot zdravilo dajo. Na šent Janžovo gredo posli proč, za

popotnico dobe hleb kruha. Na tepešnevo ali nedožnih otrok, eniga drujga z pestmi tepò reko: Denes je tepešen dan, otroci pa koji zjutroj gredò šibami, da ljudi na posteli dobe, med pretepom reko: rešte se, rešte se, rešte se! potem kak dar dobe, gredo svojim potem. O božiću še za nektere crkve koledniki koledje jo z repekam za klobukom. Kad čez ramo vhišo stopi reče: Vam se priporočim daklem bi hotli kaj davati Motniškem Kolednikom sv. Jurja; ko od pridelkov ali vdenarjeh dobi, reče: Bog vam povrni in sv. Juri, grè mojo pòt. Na Antonovo nedelo, prosenca, katera je za sv. Antonom najbliži; no i Motničanke iz Zjalapeč zglavami botajo, de bi se pred pustom ne pomožile. Mali pust je včetertok; pred velikem zvečer skuhajo kako svinsko čelust de je žene malo spomina. — Na velikega pa je celi den na peč očverkova potica, de je vzame kader se komu ljubi, berači jo berò. S večer se skuha svinska čelust, štrukle, kaša in pa na zebel pečen kroh; pa trgu, pa uganjajo mnoge burke, zlasti nevestam in ženinam. — Drugi po pustu v šajtergi ali melem vozu sem ktjer vozi, upado fantića in dari zanj dobiva „se vè, de za se“ — Pa gresta po dva prosita za jajce s prošno. Mi smo stari markaroni, lepo prosimo za jeno skreglo jaja. — Na večer pa napravijo kamelo a na torni podobi, in jo podperejo trije možki, drugi pa vodijo jo, binglajo, pokajo, ukajo in vrežijo, pred hišami se stavijo in pojo če dale. Vsi pustni norci so po žensko opravleni. Na pepelnico pa pusta skanduhtam pokoplejo. — Na sred postno sredo se pominajo na babo žaganje; tudi gospodine kaj boljega skuhajo, pri kosili otroka dražijo de more kosilo pustiti in na vrh kozalca se na glavo postaviti, de jo vidi, ko jo žagajo. Na gregorjevo se tiči ženijo in otroke dražijo de je za vsakem grmom štrukel. — Na veliki četertek gospodine, kako zelenavo na pr. kropive, za večerjo skuhajo. Ko se na veliko saboto zvonovi odvežejo, brž se eni lete na tekočo vodo omivat; de tisto leto ne bo bolezen tistiga človeka prijela. — Na Kresovo, posteljo po tleh iz praprota po sobah, hramih, svislih in živini, na homcih zažgo grmade kakor jih tudi krese imenujejo. Po trgu so pred nekimi deklete katero zapele zvečer. —O seh svetih peko pnešce iz mesi, ki jih bogim pri cerkvi dajo, pa domači in ajdove ženice. — Pred sv. Martinom (Dovorin) v nedelo fantje mošt popijajo in ga za vino krstijo. Na večer pred Martinovim se za večerjo kaj boljega skuha.

Pripovedke o Motniku.

Prvi naselniki so prišli v Motnik: Polotevi, Sajovic, in Glavac, s časam ustanovijo mnoga obrtništva, kakor usnarijo ko je imelo od vladarjov potrjene pravice, te listne se sedaj hranijo. — Na izhodnim koncu so bile fužine in pa žehlarija; še sedaj se kaže niva za fužinom — Pri popravlanju mlina so najdli mnoga kovašška orudja. Kar pričajo delavci in pripovedko poresno čujejo. — Po troju je bil Kamnit tlak a velika povoden ga je podsula — 1550. Ko so ta mali zvon ulivali na fareškem verti, je začlo blaga mankati. — Enkrat je bila kuga ali pa pomor v Motniku de so čez sred Motnika trg pregradili, v spodnem so vsi razen eniga pomrli, in po vrtih so ih pokopavali — skoz plot so spodričano duhovnik sv. sakramentem prividvali. -- Dvanejst možev je obluhilo sv. Boštjana dan praznovati in njemu na čast oltar v farni crkvi pastavijo.

Za prirodopis.

Nahajajo se školke pri Vrbici v žagi pod Smolnikom med apnenkam in ilovalnim okamninam, to je kamenje iž samih majhnih živalic — Pod Tenkom pa med laporjam polži, kakoršni še sedaj v okolici se nahajajo, in jih rabijo ludi za na mize. Tudi iz tukajšnih premogovih jam se mrsikatera znamenita okamnina dobi; kar je dunajska geologiška družba v svojih letnikih priobčila in en spis tudi posebej natisniti dala z naslovom: „Ueber zwei neue Farne aus dem Sotzka Schichten von Möttnig in Krain; von Dionys Stur. 1870. Prav na tanko in učeno gospod pisatel opisuje dve rastline in spodobami razjasni.

O grašini.

Ko so grad zidali so tlačani iz Hrovaškega in drugod s živino celi teden tako delali de jim je poginla, in de so o rabotah na ramah volovskè kože domu nesli. — Potlej so na tlaki vodo v grad nosili in svinam jedlako, de se je začel prigovor: grašinskiga petelina ni dobro šlišati. — Tedej ni čudo ko je Motniški grad gorel, in so tlačni na Šimončevi Loki za bajar orali, grašinski pa služabnik vikal: grad gori! grad gori! tlačani tebi nič, meni nič, orodje natle pometali in domom otišli (1756.) Potlej popravi go-

spod grad, pa ni bilo sreče. Neko nedelo o postù, ko so ljudje pri sluzbi boži bili, se odere severna stran zida strašnim ropotom. Na to gospoda popuste stanovanje v gradu 1771. Se bere v starih pismih posestnica grada: Ana Marija Banderin stanojoča v Ljubljani 1798. Ponuja ta gospa kmetom se odkopiti, ker tudi nezamudijo ž nom se pogodili za 8000. gl. ker toliki zneseh jem je bilo sila težavno zmagati: ko les nič ureden nibil, živina po ceni, in drugej ni bilo denanarjev dobiti; ko teržani motniški jem jih posodijo; dva kmeta moreta iz kmeti. — Ti kmetje pa so imali druge podložnike, tiste ko so se naravnost od Banderinke odkupili, ali pa zemljiše brez kozni in tlake; imenvani so se še mogli od kmetovskih gospodov odkupiti če so hotili de jih niso iz domovja in zemljiš pregnali.

O polžu.

Motniški polž je zelo sloveči, tuje i Motničane ž nimi dražijo; k je imajo prikleneniga. — Motničani pa pravijo o njegovi moči in kaj dobriga in hudiga je včinil, pravijo tujcam. Na Lačici so ga klali, potlej pa dobro godlo skuhali in pa taren ali stolp pokervarili, ko je še sedaj rudeč. V Žavcu je pa terg razmeknil, de je tako lepo široko po njemu; v Celi je pa mestne vrate ven vergel, še sedaj jih nimajo. Na Tehari je pa vsako hišo pod en hrast postavil, kakor še sedaj stoje. Druga pa v Motniku so ga imeli zmerom pri pramgeri prikleneniga, in tedej ko so ga klali je bilo toliko kervi de je na Ločico pritekla, in so žno turen pofarbali ko je še sadaj rodeč. Luka Bervar sedajni župan si je kupil škatlo polno majhnih polžev. Ko ga tujič hote videti ga župan vrudeči kapi z dvema dečkami imata goroče sveče vrokah z poljam gostom v šalivi časti prinese, in pa zraven trške privilegi ko pravice polža.

O prostosti.

Motničani do Francozskih bojev niso bili vojaščini podverženi; kedor tujcev je v Motniku zavetja iskal, ga tuji lovci niso smeli prejeti v Motniku: te važne Prevelegije pa so se na škodo zgodovini zgubile; neki učeni profesor je blizo rekel: De so Motničani v Celskih boji že zaslužili imenovano prostost, morebit bo prihodnost kaj odkrila.

Davek so kar neposredno na okrog v Cele pošilali in zemlišno knigo lestno imeli. Enkrat morebit v vreme Francosko so bile oblasti še celo slovenske, kar mi priča listek iz knige stergan, kar tukej za izgled postavim: Travnek pod Jeselnikom. Antona Majača N. o. 11. mejač Matija Kajbić.

O cerkvah.

Proti severi visoko na hribu „Kropivnica“ imenvanem, na temu hribu je stala nekdej cerkvica sv. trem kraljem posvečena; se še kaže kraj kamenje kje je stala: In čez ta hrib v sever zahod je područnica sv. Nikolaja, niki je bila ajdovski tempel, imenuje se „Bela“ blizo izvora studenček „Bevšca“ je okolioa zelo v skritem kraju pod visokim hribam Šavnicam. Okolici so hišna imena: Jamar, Reberšk, Ljubljano, Slopnik, Pikel, Kokole, Srebotnik, Podbregar, Jernač, Hodmar, Klemen, Krevel in Brinovc.

Kapela v Motniku pri župni crkvi je bila neki prej sozidana ko župna ali farna in neki je bila grašinska.

Malo od župne crkve proti jugu pod gradom je bila Kalvarija ali pasianske postaje, sedaj je le sv. razpelo.

Cerkve so zidane z velikim altarjam proti jutri obokane brez kakiga sloga ometniga; pokopališe je krog župne crkve ohzidano.

O junak, v motniškem gradu.

V motniškem gradu je živel pred 200 letmi gospod kô je iz hlapam in drugim tovaršam na Tursko na rob hodil; blizo nekiga boja na Turskem ponudi hlapec gospodu svojiga kojna, češ je bolji krotak ko gospodov; gospodov je ljuti in turčin. Ko se boj začne, vmakne turčin s hlapom med turke; oni (Turki) prej mahnejo po njem in ga iz sablam izsekajo. — Ko gospod domu srečom pride, ko je hlapec življenje za njega dal; za ranjcega večne maše ustanovi v motniški župnici ali farni cerkvi.

Tukaj podajem letopisne črtice motniškiga trga kar sem do sedaj najdel; onemu ko bo pisal obširno kroniko motniškiga trga.

1247. — Komard iz Motnika je posedel motniški grad in je bil dedna hiša motniških gospodov; imenovali so ga: „Turn-motnik.“ (Thürn Möttnig's) Schönleben.

1252. — Leopold od Šarfenberg, je bil zagotovil: Hahold Najdeku svoje pravice, kar jih ima v Motniku; če njemu 40. mark Kostajnovške velave o sv. Jurju gotovo plaća. (Klun. Archiv für Krain,) pod imenvano letno.

1360. — Gerlah iz Motnika je posedel grad; motniški posestniki so s časama izmrli: grad je padel cesarju, on ga je pa gg. Gallenu zastavil (Schönleben).

1423. — Na cveten petek dovoli Motničanom vsako nedelo tržen dan; in s temi pozdigne Motnik med trge: Ernest železni Vajvod: Štirski Kranski in Austrijanski in trgu podari grb vojaka z mečem v desni roki, v levi pa široko sikero, najbolji je podoben serbskem vitezom: Kar je poterdil cesar Friderik IV. in Maks I. (Motniška prevelegija).

1456. — Celska ustajna vojna mahne na Kranjsko, si gradov, trgov in mest podvrč; obvernuli so jih motničani in drugi Sloveni dobro sprejmili; de jih niso kaz ztuhinsko dolino spustili; ampak so mogli po dolgem švinku skuz Kraino iti; ko so jih tudi ondatni kmetje dobro spremili. V ozvedenih krogih se meni de so isti čas si Motničani priborili vojaško prostost, ki jim jo je cesar podelil‘ de jim vojakov ni bilo treba dajati, še ko so vojake lovili, ko je beguna v Motnik pribejžal, ga tuji lovci ni so smeli prejeti, domaći so mu pa prizanesli. Po tej stvari nima motniška pismohramba nobeniga pisma, ali prevelegije, de bi se mogel najno operati: to je le toliko kar stari ljudje povejo, ko so še sami videli: ko je neki tuji beguna zavetja v Motniku iskal, tuji lovci ga primo; al trški pisar, mu kaže prevelegijo o vojški prostosti motniškiga trga, pri priči so ga mogli spustiti. Toliko od te stvari.

1506. — 4 Oktobra že zgorej omeneni Maks I. Rimsko-nemački cesar potrdi Motničanom stare trške pravice (Motnik prevelegi).

1529. — Markt Mottnik ima trški pečatni napis.

1536. — 4. Oktobra je Ferdinand I. Rimsko-nemački cesar vzel motničanom stare pravice ko so jih podelili Ernest železni in Friderik IV.

1550. — mali zvon ima napis: LINCHART GIESSER HAT MIGH GOSEN JAR 15—50. Pravijo de so ga v Motniku vlivali na župniškem vrtu, ko so ga ulivali je zvonari gradiva mankalo, začno klicati: K dor ima kaj srebernih novcev naj jih prinese in v mudu strese; grašinske in Poletočove dekleta jih prineso v birtahih.

1564. 14. Julija je po cesarjovim dovolejni: Hans Halenbergar- od Jurja Gallena trg in grad za se kupil za 200 gl. (Schönleben. Terstenjak).

1576. — 7. Junija so zgorej imenvano pravico kupili dediči Pankraca Saurarja. (Schönleben. Terstenjak)

1597. — 22. Marc Ferdinand II. podeli Motničanom stare pravice ko jim je Ernest železni podelil, Maks I. pa odpravil 1536. Samo de so potlej v četertek tržišče obiskali. (Motniška privel.) Ko pa ni bilo obiskavčov, je s časom tržišče opešalo: pravi narodna povedka.

1612. — V Motnik se je duhovnija začela; prej je bil Motnik pod v Ransko.

1613. — 16. Febervarjo je Avstrijanski in štirski nadvajvoda dva sejma dozvolil Motničanom; perviga na dan sv. Antona, drujga na treto nedelo o postu. (Motniška prevelegija).

1624. — Valvazor Zofija, vdova Adama Apfaltern-a; jo od g. Gregorja Savrer kupila motniški grad. (Schönleben)

1640. — 9. Avgusto, cesar Ferdinand II. da novo prevelegijo motniškim usnarjam, ko so jem bile stare pri nekem pogoru zgorele: de smejo z usnom po sejmih, in crkvenih zhodih tržiti in njihovo ime pohvaleno. (prevelegija v usnarski pismohrambi)

1641. — to letnico ima usnarski pečat.

1665. — Juri Zigmvnd Apfaltern zagotovi mali Kropivšek pašo v bevskim pašniku. (Iz županove pismohrambe)

1710. — 9. Decembra umrje Juri Zigmund Apfaltern star 74. let v motniškem gradu; kar priča napis na levi strani župne cirkve.

1721. — je v Motniku 12. hiš pogorelo, piše „Romar slovenski za leto 1858. Kar poveda tudi narod motniške okolice.

1724. — to letnico znosi grušt župne crkve.

1736. — 5. April umrje Regina rojena Sidona sopruga Jurja Zigmunda Apfalterna ki sta bila poročena v Kamniku, kar povedajo odolblene črke na levi strani župne crkve.

1747. — so menda proti Motniku zagred napravili kar pričajo letnice v pod boje urezane; prej je bil vstran crkve ko so še v Banski duhovni tukaj božjo službo služili.

1753. je grad pogorel in raspadel. — 29. malitraven da Celska komesija motni škem usnarjam zagotovilo de smejo iz usnom po sejmih, doma in crkvenih obhodih tržiti. (usnarska pismohramba).

1762. — 11. rožnik, cesark k. okrog celski povabi celske usnarje k prejis kavi; za to ko so Jurjù Sajeviću motničanu v Braslovcih na sejmu balo usna svojevolno vzeli ko nebi imel pravice žnim tržiti. (usnarska pismohramba.

1762. — 16. rožnika; na prošno motniških usnarjev prepove c. k. okrog Celski, de kedar nima usnarskih pravic, in deleža do „Just" ali confta, ne sme z usnom tržiti. (usnarska pismohramba).

1762. 29. gruden, c. k. okrog Celski naznani: Jurju Sajovicu; de mu morajo celski usnari v Braslovcih vzeto usne nazaj dati, in stroške poverniti. (usnarska pismohramba)

1763. — 21. proseni, Matija Kaj bič je zastran prodaje usna roblen: kar je tudi motniška colnija pričala od 8. grudna. 1762. de je on od dveh kož colnijo plačal. (usnarsko pismo)

1775. — 20. malitraven. Ana, Marija Banderinka rojena Škerlih se bere stanojoča v Ljubljani, ko posestnica motniške grašine in podložnikov. (iz privatne pismohrambe)

1784. — 25. vinotok, c. k. okrog objavi de morejo le usnari z nsnom tržiti. (usnarska pismohramba)

1794. — so prangar pred Tomporu (je kršno ime) postavili; za imenitnost so imeli Motničani ko je imel Magistrat svojehodno oblast in so bili vojaščine prosti.

1798. — 9. sušca; Gorjanci: Sreboten vrh, Kropivnica, Belve, Brezovca, Bela in drugi grašinski podložniki; se odkupijo gosposkiga podložništva od Ane, Marije Banderin-ke za 8000 gl. Tem odkuplenim kme tom pa so ostali drugi podložniki ali sušni (Servitus, kupno pismo).

1800. — motniški usnari napravijo zapisno knigo v vanjo vpišejo zapopadek usnarskih pismov in društvene pravila ki se glase

a. 27. grudna je društvena rajtenga in ta dan more vsak maister 10 kr. v blagajnicu uložiti;

b. brez dovolenja usnarjev, posebno viših majstrov, ne sme nobeden imenvanoga rokodelstva na svojo roko začet delati;

c. če bi ta obrtnija kake skupne stroške imela more vsak majster svoj del obožiti, če ne zgubi pravico do rokodelstva;

b. če starič sinu na tujo hišo pravice (just) odstupijo; zgubi hiša staršev do usnarske obrtnije.

Pravila majstri z križem poterdijo;

Društvo so imenvali: „Conft.“

1804. — 24. prosenca. — Lucija Šupin dednica Ane Marije Banderinke poterdi storjeno pogodbo v sled kupniga pisma storjenga 9. marca 1798. Kmetom ali gorjanom in de so plačali znesek 8000 gl. Še se spominam kako se stari ljudje pravili, de jim je bilo sila težav tolik znesek plačati; ker les nič vreden ni bil; živina po ceni; žito tudi ni bilo drago. — Dva kmeta moreta iz kmeti iti.

1809. — o početku mesca rožnika. — Prihodijo Francosi v Motnik, in mejo pridrugaćijo i Motnik se prej k Štajari štel (spadal) oni ga pa pridružijo k Kranskem. Motniške gorjance ko so prej k Štajeri spadali pridružijo Kranskem.

Oni Mèrijè ali veliko županijo v Motniku ustanove, Špitalič, Sredna vas, Nevle in Tuhin so spadali vto občino. Jožef Korošić Tržan v Motnik je bil „Mèr.“

1809. — Markova in Barločova hiša pogorila.

1810. — na sv. Lucije dan — Miha Debelaka župnika 33. letniga in dobroga; na župnem počivališču zagrebejo v hladno zemljo.

1819. — so začeli novo cesto iz Kamnika skuz Motnik na Lečico delati 500 prelazov je neki bilo od Kamnika do Motnika.

1826. — je posledna lajta na gradu pogorela, od te mal ni nobedem na gradu stanoval.

1828. — huda dolga zima. — Volk je šel zadnič skuz Motniški trg.

1831. — so Motničanom orgle prvikrat v župni crkvi zapele — Aleks Janežić iz Zaloga jih je bil naredil. Premog so vte okolice začele iskat.

1833. — je bila motniška duhovnija od Labodske k Ljubljanski škofiji pridružena.

1834. — suho leto, Smolnik, hrib je pogorel.

1834. — 17. Septembra. — Mateuž Križnik kupi od kmetov motniški grad.

1836. — Motniku je 10 ljudi za kolero umrlo.

1842. — Motniku so lepo duhovniško stanvajne pozidali.

1846. — in 1847. so Motničani lepe nove darilnike v župno crkev napravili.

8.

Odgovor na pitanje družtva za jugosl. poviest. i starine

od

Josipa Potepana Škerljeva.

Kmeta u Zemonu kod slovenske Bistrice.

Se boste nemalo začudili meni, ker sem priprosti kmetčki fant se prederznil, nekoliko, po svoji moči, ob kratkem popisati: pa prosim da mi nebi za zlo vzeli, ker je dosti pomankljivosti. —

Pri nas je ona gora, ki se kliče sv. Ahac; na tem verhu al gori, se vidje razvaline od cerkve, na jugo-strani je mala luknja ki je večna voda gori, ki nikol je ne zmanjka (pravijo da ima ta voda čudno lastnost; ljudje hod'je po njo in jo zabjo kadar gosenice na zelje gredo, pa ž njo poškropjo in se pozgube; pa za oči, da pomaga.) Niže proti jugo pod goro sv. A. je znati od grobov al brežuljkov z zemlje nasutih, nekteri so manji, nekteri pa veći, pa nihče ne vé kaj je notri. Od teh brežuljkov je tudi zid znati čez hribe od južne strani naprej daleč, pravijo, da na rimsko drži, nekteri pravijo pa, da je bila Turska meja.

Poldrugo uro naprej v gore, od svetga Ahaca se kliče ona gora Milanje, o ti gori pravijo ljude, da so zakladi od roparjev spravljeni; enkrat se je primerilo, da je en mož iz Bistrice hodil po temu hribu al gori, in naletel na prav velik kamen, ki je bilo nanj v rezano: „srečen bo tisti, kdo me oberne,“ ta mož dene zemlje na čerke, pa teče domu po ljudi; te im da dobro plačilo, da naj gredo ž njim na Milanje, kamen obernuti; ko obernejo kamen je bilo na uno stran: „do zdaj sem se solnčil na uno stran; od zdaj se bom pa na to.“ —

Pri fari v Ternovem so bile dve umetno rezane klopi zgorej iz streho, (zdaj so v Bisterški cerki), na njih so cvetlice zrez-

ljane in na verhu pa cesarski orel, na orlu pa letnica 1686. zdalej na steni pa te čerke: (A. M.) (I. D. P. N. S T.) pa na druzmi $\frac{\text{TVS}}{\text{FBS}}$ (·M· A·) Obedva sta enaka.

V naši vali al okrožji je petero razvalin od starih gradov; ena je v Ternovim, ena v Bistrici, ena v Jablanci ena na Bobni v Koćanih, ena pri nas na Zemonu; od nobene nevem jaz znamenitih stvari poročiti, razun od Bistriške je eno pismo na meškolić (pergament) v nemškim jeziku pisano; pravjo da je ena vdova bila dala grajščino v najem, in da je od tiste stvari to pismo, a umetno je narejeno, jaz sem ga pred 10 leti vidil pa vendar ne vem za gotovo kaj je notri, al je tisto zgorej rečeno, al je kaj druzga. — Blizo naše vasi sp. Zemona, je en homec, z imenom Gradišće, gori na temu homcu je revan, dolga je okoli 230, široka pa okoli 190 korakov, z dvema nasipi obdana; po revni se pride na tisti prostor ki pravja da je bil grad, pa od grada ni dosti znati, zakaj kmetje so vse bili v njive spreobernili i kamnje v stran spravili, okoli gradišća je še zdaj zidovje cvinjer imenovano, sprav dobro mavto zidano, na dva sežnja visoko pa vse v zemlji zasuto, v mes cvinjerem je dolgosti okoli 300 širokih 370 korakov. Pravjo da je okoli dvanajstiga stoletja ga bila strela užgala, i res se vidi kamnje gorelo. Zdolej so vinogradi, pred 20 leti ko so za vinograde kopali, so našli razne starine, kakor perstene, posode, od loncev i kozic, čez palec debele črepine, in prav debele noge od kozic, verčke, male skledice s prav fine ilovice, velike ploše, prstene na njih napisi, pod plošami oglje i dve ležerni (lampi) tudi z napisi, tud perstene, ležerne mislim da so v Ljubljanskem muzeji. Se je dobila kovačka žlindra (okujna), kosti prav dosti na kupih i tudi pod kamnjom zasutih, dnjari broncasti (enga imam jaz, še dobro je poznati podobe na njem, ako bi ga zahtevali ga pošljem?) mesingast perstan, (tega imam), zlate uhare, prstene koravde, (te imam 2 zerni), noži, bodalca na obe strani ostra, votko (za plug) več svitku kakor jih ženske rabjo za na glavi nositi iz volne še cele, lonce z ogljem napolnjene i tudi kosti polne pokrite s kufrastem pokrovom, od čevljov podplat prav debel, od kola plotišće široko, prevertano i mozek še notri, žernu al mali mlinski kamen, pa še več drugih stvari, te gori naštete stvari so se dobile skoro vse pol sežnja globoko, to se je dobilo, kakor sem zgorej rekel, še pred 20 leti (ko mene

ni še bilo na sveti) pa nobeden ni nič spravljal, pa žali Bog se je skoraj v se pogubilo; napis se ni tudi noben ohranil — škoda!

V nekem drugim kraju, blizo ene razvaline, od ene cerkve je en kmet oral, pa je zadel na nekaj, ta kriči: stojte! stojte! bačva je, dnarji so! — kadar so skopali, pa je bl'o žerno (mlin) pod žernom pa nekaj og'ja.

Od „Mlečnice,“ pri nas pravijo da je „kompare (boter), „kumpareti“ slamo kral, pa da se je na poti premislil, in jo nazaj nesel; zato da so dva sleda.

O Vilah pravijo, da so ljudem pravile kdaj naj ktero reč seje; in včasi so pomagale ktero delo delati, p. pleti merne. Za jesti da so imele najraje žgancem mleko.

Nekmu kmetu da so repo hodile ruvati, pa jih neki dan dobil, pa jih je začel strašiti, one so ga pa presilile, da naj jih pusti, in da mu je ne bo nič manj in mu so rekle, da kadar bo rekel, „bodi krej“ pa je ne bo več; naj je vozi, da jo si je tolko napeljal da ni vedel kam ž njo; pa je rekel „bodi krej“ in ni je bilo več.

Nek mi drug'mi da so hodile tudi repo ruvati, ke jih dobi, jih začne gordo preklinjati; po tem so ušle in so mu rekle da ne bojo nikoli več prišle; in tudi repe da ne bo imel več na tistih njivah; pa pravjo da repa se ne oklije več na tistih njivah.

O Vukodlaku, pravijo, da se rodi v oblačilu, pa da, če ga ne rešijo, da je vukodlak. Pa da mu morejo tistga oblačila pod ramo en koščck všivati, al pa žlico v usta dati da je gloje; tako da ga rešijo. Pa kadar umre, da ga mor ejo v trugo na zobe polo žiti; al pa mu denejo nov cvek (žebelj) pod jezik.

Čez praznike da se ne sme gnoj pustiti na njivi, da se ne podorje, pravja, da vukodlak za njem leži in čaka krotnika, s tistmi šibami, ki jih pustija ti drugi orači na njivah, pa da ga z njimi preteplje.

Pravijo, da je neki berač prišel v neko vas, pa da ga niso teli nobeden prenočiti; pa da je šel pred cerkev spati, pa da je prišel o 11 uri k njemu vukodlak, pa da ga je prašal; da kaj tukaj dela; berač pove da ga ni nihče hotel pod otreho vzeti. Vukodlak reče, pojdi z meno, ta gre, vukodlak pobere 3 kamne na pokopališu; ko pridejo do perve hiše, verže en kamen čez krov, pa se oglasi pes, pravi: tukaj ne bo nič; pojva naprej, pridesta do druge hiše, verže drugi kamen, pa se oglasi kokoš, pa reče: tukaj

ne bo tudi nič; pa gresta naprej, do tretje hiše, in verže kamen pa se ni nič oglasilo; tukej bo reče vukodlak, pa stopista v hišo, znetita ogenj, kotel da je visel nad ognjem da ga je bila družina zvečer zabila znet doli, zato da je šel v tistu hišku. Berač se greje vukodlak gre v sobo pa prinese gospodarjevo kri (ta kri da se kliče „prlogova") in je verže v kotel kuhati, ko se skuha, zname proč; pa začne jesti, berać ni tel jesti tega, ta ga sili da naj jè; pa berač vzame in se dela da ję, pa je stavi v nedrije. Ko sta vse opravila začne vukodlak, glej ako bi gospodar dobil od teh pen ki so v prepeli al pa, saj toliko kakor za nokti ostane, bi ozdravil. Potem zakopasta ogenj in gresta nazaj. Drugo jutro, gre berač v tisto hišo, pa čuje že zunaj, jokati se, stopi v hišo pa praša da zakaj jokajo, ti povejo, da jim je gospodar na naglim obolel, da se ne gane. Ta prosi da ako sme k bolnemu, mu dovolijo, gre k njemu in mu da nekaj tiste krvi, in pa da je naglo ozdravil. Potem da so Vukodlada odkopali pa da se je v grobi režal in djal beraču: da bi bil vedel da ćeš ti povedat, bi te bil sesul kakor sončji prah. Pa pravjo, da ako ne dobi kotla nad ognjem, da pojde tako brez kuhati, pa predno gre v jamo; da verže iž sebe kri, in iz zemljo založi. —

Enkrat da je jezdil neki popotnik čez gozd, pa sreća 4 vuke eden da je bil čotast, da je imel gerlj (črnjava jelova) v nogi, pa popotnik stopi iz konja in zname vuku gerlj z noge, vuk gre veselo za nim. Pa čez nekaj let, se je primerilo da je tisti človek prišel v neko vas, pa ko gre memo neke hiše, pa pride gospodar ven, pa vidi popotnega človeka, ga pogleda, pa gre k njemu, in se začudi, da ga vidi tukaj svojega rešitelja; popotnik praša da kako njega on pozna, uni reče, od takrat ko si mi gerlj znel iz noge. Ta pravi, jaz sem znel gerlj vuku ne vam; še vas nisem nikoli videl. „Meni, meni prav meni" in pravi na dalje' ako ne bi bil ti meni znel grlja znoge, bi bili uni vukovi mene v morili. In ga je v hišo popeljal in pogostil. Pravijo da ako so 4 vukovi da so vukodlaki; če jih je več al manj da niso. —

Neki gospodar da je bil silno žalosten proti večeru, njegov hlapec ga praša da kaj mu je, da je tako žalosten; gospodar pravi zato ker se bojim tega večera, ki bo prišel moj sovražnik me smertit. Ti bi me pa lahko rešil. Ko se bova pod orehom borila, boš ti na strani stal z enim kolcom, in boš ga v „nic" enkrat vdaril, in on te bo prosil, da ga daj še enkrat, pa ne smeš, zakaj

drugi vdarç bi meni veljal. Ko pride večer, se gospodar spremeni, v rdoćga vola, njegov sovražnik pa v černiga. Pủdosta pod oreh, pa se začnesta bosti, pa je začel ta črni zmagvati, pa pride hlapec, ga vdari v „nic“, vol se zverne in zarjovi, pa ga prosi da naj ga še enkrat. Gospodar se zdaj nazaj spremeni, pa reče hlapcu: češ čut kako mojmi sovrožniki že zvoni. Daj stopi na levo mojo nogo, in pogledi čez desno ramo; in je čul ki mu je v deveti deželi zvonilo.

O Podlegaju al „Vuorku“ pravjo, da je podoben malmu osliću, in da se rije pod noge, da naj ga zajezdi; pa, da če bi ga zajezdil, dab' začel tako hitro rasti pa da bi gori do zvezd zrasel, a človek bil bi v silnem strahu. Pa če bi bil kteri tako; da more moliti litanije matere božje, drugači da ni v stanji z njega zlesti. V časi da zanese strašno daleč v kake pušćave, kjer ni živa duša še tam bila. Da ga silno muči, da zraste visoko pa ga spusti na tla pa spet vstreže itd.

Da je v Labini (v Istri) nekdaj baron poslal enga človeka s enim listom (takrat ni bilo še pošt) da naj ga nese v Gorico (od Labina do Gorice da je bolj od tri dni hoda) ta človek gre zvečer o 8 uri, ko stri nekaj pota, se mu približa en majhen oslić in mu podlega da naj ga zajezdi. Ta ga zajezdi, in gresta silo berž; Ta vidi da ni to osel, sname podveze s nog, in mu naredi brzdo, pa ga obrzda, zakaj ga je tel prej v drugi kraj že nesti. Ko pridesta v Gorico, zroči pismo; gospod ga praša: kda je sišel od domi? pravi: nicoj o 8 uri. „Kaj te je hudič prinesel al kaj,“ ta mu pove kako je, in prosi, da naj ga hitro nazaj odpravi. Gospod mu da drugi list, ta se poslovi in gre odveže osla in gresta; o 10 uri sta bila v Labinu. Ko ga zagleda baron, se jezi nanj, in pravi „ča nisi još šal,“ ta mu da list in mu pove kako je popotval.

Neki naš vašćan, da je šel po noči s ene druge vasi; pa ko da je prišel na én naš pašnik „podiglo“ imenvan; pa se mu približa en mali osel, in se mu meša vse pred nogami; pa ko ga ni tel zajezditi, se mu je silil pa v mes noge; ta se mu brani in kliče na pomoć. Ko tako pridrča do domi, pa krići svoje materi: mati dajte mi „kordo“ da vurka prederem. Do praga je šel za njim.

Neki drugi da ni smel iti nikdar po noči v podiglo, da ga nebi čakal; v druzmi kraji pa ne. Drugi pa pravijo, da večkrat kaj vidjo, postavim, gospodski klobuk da se na glavi vrti, al deklico priti

z luknje, al konjika in svinjara ki je celo čedo svinj prignal ven, in jih za človekom spustil. V Podiglo so namreč kopali pred 15 leti, črno zemljo (premag) in jo vozili v Reko na železno fabriko. Ko so kopali, so dobili kakor les, gobe, listje od breskve in mandelna, kosti, smrekovo in bukovo seme; in od nekih kukcov perote prav svetle. Kopali so globoko 10—18 sežnjev. Eno uro od Bistrice v vasi Zarečje, se dobi tudi taka zemlja; pa še bolj z lesom zmešana.

O Mraku, pravjo da je pervi naj huji; pa da se prikazuje v raznih podobah: v podobi velike žene al moža, s truhlenem obrazom, velikih kop, in tudi gorečih kop. Pa pravjo da ako tiste kope človeka pretarejo, da nima smrti ne zdravja. Otrokom da škodi najraje mrak, da ga v caši vzame in odnese prav daleč. Obleko morejo tudi pred soncom spraviti otročjo, zakaj da tudi obleki da škodi. Nekteri ko mislijo, da jim je otrok mračen, kadijo zneko travo „mračnico“ imenvano. Ta trava rumeno cvete; perje ima rožmarinu podobno. —

Vrok, pravjo, da pride od tega, da ako mati svojga otroka odstavi, pa zopet nazaj zadoji; da pride slabih oči. Da ako tak človek prej vidi druzga ko uni njega, je vročen človek, al pa živina. Pade doli, se trese, mu sline vrejo, oči obrača itd.

Tudi pravjo, da ako človek na tešće meso v praznik jé, da tudi škodi drugmu, ako ga prej vidi ko uni njega, da je uni jako nesrečen, al pa vročen.

Pa ako se primeri da je kda vročen, da je treba s klobukom ga v nic zbrisat trikrat okoli sebe. Če sreča tacga človeka slabih oči, mora hitro na nohte od rok in nog pogledati; al pa sebe včipniti, pa da mu ne škodi. —

O Torkih, da se ne sme presti, pravijo. Neka žena da je vtorek prela; ko je sprela da pride „Torka,“ k njej in je pravi: daj kuhej štrene, ti bom pomagala; ta pravi, da nima kotla, Torka ji reče da naj se zaposodi. Žena gre k sosedu po kotel; in je pove sosedi, da ji bo pomagala neka ptuja žena. Soseda je pa vedla da je to Torka, in ji reće: Kad prideš do praga, zakriči: ljude Božji, sve gore gorijo in torkini otroci še najbolj (torkini otroci, dajo struh lad; kakor se po noči sveti) pa je Torka tekla ven; una pa vrata hitro zaperla. Potem je pa Torka nazaj prišla in ji rekla: Srečna si ti, da si tako zakričala, če ne, bi bila tudi tebe skuhala ko štrene v kotlu. —

O Škrateljnu da so ga imeli, pravjo, pri nas v neki hiše, pa da jim je nosil žito, dnar in več druzih stvari. Neki večer da ga je en človek vidil, da je nesel čenico, da je bil plav žarek za njim. Nek večer da so šli neki fanti od vrta plot za ogenj pobrat, ko pridejo na vrt, čujejo da nehto stoče: „teži, teži, devet poloniku raži. Ti se prestrašijo in zbežijo, pa za sobo čujejo tako muziko da je bilo kaj. — Nekoga dne da je gospodinja kuhala, „štruklje,“ in da mu je enga pustila, in spravila v peč, pa da pride z polja sin, in pojè štrukelj. Ko pride škratelj domu, pogleda v peć in vidi da ni nič, pa zakriči: „Juri ći je muj štrukelj,“ in celi dan nadlega zanj. Ko gre Juri spat, se po noći zbudi pa pogleda gori in vidi da ni več strehe nad sabo, in vidi da so vse zvezde nad njim. Vstane, gre van, gleda okoli, se prestraši, ko vidi da vsa živina je odrta, in razvešena po drevju; tam da je visela glava, tu koža, tam meso. In tako dolgo dokler ni drugi štrukelj dobil. Neki drugi pa da je bil en večer vrgel eno drvo v enga črnga mačka; v polej po noći, da se začne hiša tresti, in da je pogledal kaj je to, pa da je bila vsa hiša razvežena, da je tudi zvezde gledal in videl svojo živino po orehu vso za repe razvešeno. — Nekega dne da so vzeli enga krojača za šivati, ko ta vreže sukno da je nekaj kosev del pod prt, na mizi. Gospodar da reče Škrateljnu; da naj mu prinese tako, kakor je pod prtam. To zve krojač, pa zname sukno, in dene pa trnje pod prt. Ko pride zjutraj šivat, pa je bila polna hiša trnja, da ni mogel notri; pa praša, zakaj ste tako naložili, „a čemo kruh peć, bo za ogenj.

O ptiču pavčiču (stržek) pravjo, da se ne zleže brez železne traven da njegov'ga gnjezda ini nobeden ne vidi;; razun, če da je na drevu nad vodo da ga vidi v vodi. Ta železna trava, da lepo diši, in da ima tako veliko moč do železa, da ako konj stopi na njo da potkev ostane, pa da če so še tako vrata zakovana in zaklenjena, da se odprejo če se dotakne ž njo, vse železo da odpusti. Tudi zaklad da bi vzdignil ž njo. Neki človek, da jo je bil dobil, pa da jo je poskušal, da je ž njo krajcar prerezal. Ta da je šel zaklad ž njo odkleniti, pa da je Škratelj rekel: s to travo ne boš nič vpravil zato, ker je že rabila. —

(O zvezdah) Od Voza pravjo, da je na njem sveti Martin peljal drva iz gozda pa da je prišel vuk in se zaletel v vola, pa mu vola zaklal, in šje prelomil, zato da stoji šje na stran; pa da je

*

vuka vpregel k volu, da mu je mogel peljati drva, pa vuk da je vlekel v gozd, vol pa iz gozda. —

O Palcah in Lahih: pravjo da so lahi turkam ajdovsko deklico v krali pa da so djali turki: dajmo se za lahi spalcami. Zato da so lahi naprej, palce pa zad. —

O kači mi je pravil neki fant iz „Verhnike“ (pri Ljubljani). On pravi, da je pri njih en verh z imenom „Terk“ al „Špica.“ Na temu verhu da je bil nekdaj grad, z imenom „Bela“. V gradu da je prebival jako skop grajšćak. Nekega dne da pride en berač ga milošne prosit, grajšak pravi da ni še nikoli dal nobenemu beraču nič; tudi njemu da neda nič. Berač gre žalosten proč; ko berač odide, so se začeli oblaki kopičiti nad grajšcino, je začelo se bliskat in grmeti, in je vdarla strela v grad, in ga užgala, pa da je tako pcgorel da ni kamen na kamenu ostal. A grajšak da se je pa v kačo spremenil. In da se prikaže ravno ob tistem času v sakih 7 let kača s človeško glavo na dan. Neki gospod da je bil prišel na lov pod ta hrib, ko pride blizo enga izvirka, pri zvirku je luknja, ondi je tudi ona velika škalja, mizi podobna. Stopi na to škaljo in se okoli ozre; pa zagleda iz luknje priti silno veliko kačo, z glavo človeku podobno. (Ta gospod je imel silno veselje na kače streljati) on pomeri s pušo da bi jo vbil, pa se mu začne roka tresti, se prestraši in zbeži. Na Gorenskem da pride ravno ta kača z ene jame tudi ven.

O Ajdih pravjo: da so bili silno veliki, da ako je človeka dobil da ga je v žep v taknil. Kada so naše gradišće zidali da so si od sv. Ahca kamnje in bate podajali. In da je bila ena ajdovska deklica tolika, da je na sv. Ahcu sedela in si 2 dobri uri (v nekem jazu) daleč noge vmivala. —

Zastran šege in navade, ne morem nič posebniga pisati, zakaj vse se je spreobrnilo. — Pred nekaj leti, ko so začeli košnjo v Mlakah; so šli vsi en dan, a ženske so se pa v praznično obleko oblekle, namreč v belo ćitjo pa plav predpas (fertoh), na glavo in za vrat pa rudeče robce (fačole). Da jih je bilo prav lepo viditi, tako v narodnih barvah slovenskih; a zdaj pa ni duha ne sluha od te nošnje. Od kar se tujšćina širi, lepe domaće nošnje zginjajo žalostno.

V Dolenjah, v Čićih, ako kteri se k terimi zameri, in tudi v druzih vaseh so si obetali skozi celo leto, da, „se ćemo vidit na Anino“ (na svete Ane je „opasilo“ al crkveno žegnanje) Na tisto

nedeljo se zajdejo iz vse okolice, tisti ki so si obljubili, in tudi drugi. Grejo navadno v krčmu, pa se napijejo. Pa se vname preper ti ki so si obljubili, se začnejo s punjami pa še z noži, včasi da je kateri na smert obležal. Pa zdaj ni već tako, so opustili to navado, so se sploh po Čićih omikali, da niso već tako sirovi kakor so bili nekdaj, so prav pridni ljude.

Na viljo božjo nekteri imajo to vražo, da skupej jedo 3 osobe in na novo leto, in na sv. tri kralje, pa kruh da ne režejo, da ga lomijo in tiste mervice skerbno poberejo in shranijo. Da jih rabjo za „natroho." Postavim, da ako mu na redi, da mu će srce zgoreti, da si s temi mervami odela, če vrže tistih merv na žrjavico, pa da njega srce peče.

Še velike takih drobtin, bi se dalo nabrati, al s časom; pri priložnostih. Ako ga k terga prašam, pravi: „ne vem jaz tega," a kadar se začne pripovedavat kaka stvar, pa se domisli in pove.

Naj končam za zdaj. Jaz se nebi bil oglasil, zakaj jaz nisem sposoben, ker sem priprosti kmetski fant, ne učen, skoraj samo-uk; pa me je en moj prijatelj nagovoril, da naj poskusim; pa prosim ako ni prav, da bi mi naznanili, da bom po svoji moči razjasnil. Veselilo me bo ako bi Vam mogel o čim vstreči. *)

10.

Odgovor na pitanja družtva za jugosl. poviest. i starine,

od

Radoslava Lopašića.

U mjestu Vinici na Kranjskoj nad Kupom, koje leži na suprot mjesta Pribanjci, kotara Severinskog, nadjeno je opetovano starinah rimskih, novacah, orudeljah i kamenitih spomenikah, koji su opisani u raznih tečajih ljubljanskih Mittheilungah i u Radičevoj Geschichte Krain's. U jednakoj liniji od Vinice prama Bosiljevu pod briegom Drušcem ima tragovah starinske taracane ceste, za koju tamo ljudi kažu, da je rimska bila, i da je vodila u Modruše. U Bosiljevu ne samo da je prastari grad, nego i visoko na brdu mjesto Gradišče sa starom crkvom, jedno pol sata od Bosi-

---

*) Dao Bog da bi se u našem narodu više takih seljakah i kmetovah našlo, koji bi umjeli slične odgovore na znanstvena pitanja napisati. Op. Ur.

ljeva prama ogulinskoj krajini, pri selu Sersini, nalazi se usried griča veliki humak nanešene zemlje, na kojem se izara potrtih zemljenih posudah (kruglicah) sa svakojakimi nakiti, koralami, bodeži i sjekirami kamenitimi. Iz svega se vidi, da je bilo tu pokopalište u staro rimsko ili predrimsko, svakako pako pogansko doba, i da su tu pepeli mrtvacah u zemljenih posteljah sahranjeni, Jednu kamenitu sjekiru sa izdubljenim uhom našao je prije šest godinah seljak Miho Barčić, a njeki drugi Josip Barčić našao je na istom mjestu buzdovan, kojega je prodao grofu Albertu Nugentu za 25 fl. Nalazi se tu takodjer mnogo kremena. Narod pripovieda o tom humku „Krč“ zvanom, da je jednom počelo kopati na njem šest ljudih, i odmah da je počela krvava kiša padati, uslied čega su prestali. Za humak kažu, da su ga njegda Turci nabacali. Dvie ure udaljeno od Bosiljeva pokraj medje severinskog kotara, kod mjesta Troš Marije, kod potoka Ribnjaka na jednoj oranici izkapaju se još ljepše posude mrtvačke, i svakojaki nakiti. Župnik u Trošmariji mi je više komadah od posudah pokazao, ali posude su sve tako krhke, da se ili slomljene iz zemlje izvade, ili pako čim se osuše, lahko razpadnu. *)

Kod Lešća (toplicah) ima traga rimskoj njeke vrsti kupelji, na mjestu zvanom Čatrnja; tu se pri kopanju našao trag kupalištnog basena sa cievi, kuda se voda spuštala. U novije doba nadjeni su pri Lešću u selu Radočajih opetovano stari novci, i to prvi put mljetački iz XII. vieka a drugi put rimski; svi su posljedni predani Dr. Dražiću, da jih dade nar. muzeju, što on do sada učinio nije. U Radočajih nadjen je g. 1861 i velik zlatan prsten rimski sa crvenim kamenom, na kojem je urezana slika geniusa, kako upaljuje bakljom vatru na žrtveniku. Ovaj je prsten svojina sadašnjeg župnika Skargatića. Prieko rieke Dobre u Generalskom stolu nadjeno je takodjer starinah rimskih, a u crkvici njegda Župnoj u Erdelju, upravo naprotiv kupalištu Lešću, uzidan je kamen sa rimskim napisom, kojega nisam mogao pročitati. Pri Generalskom stolu, jedno četvrt sata u šumi, imade podrtinah od njekojega grada „Janjač“ zvanog; ja mislim da je to njegdašnji frankopanski grad Janjač, Janušia zvan, koj se još u listinah XVI. vieka spominje.

*) Kod izkapanja ne valja stvari od pečene zemlje odmah vaditi, nego oprezno drvom ili rukom okopati, pa ostaviti njeko vrieme na svom mjestu, dok se dobro izsuše. Op. Ur.

Pri sv. Petru na Mrežnici bilo je bez dvojbe njekada znatno rimsko mjesto. Hicinger prispodabljajuć Itinerarium Antoninov s Tobulom Peutingerovom zaključuje, da je rimsko mjesto Arupium ležalo kod Karlovca ili Ogulina (38 miljah daleko od Senja prama Romuli, a Avendo pri Modrušam. Pošto pri Karlovcu i Ogulinu neima traga rimskih starinah, to je Arupium možebiti ležao pri sv. Petru (Mlaki), gdje se nalazi spomenikah kamenitih, opekah, zidovah i novacah rimskih. Pri ovom Arupiumu (Arucia) dielile su se ceste, izmedju kojih jedna je išla u Dalmaciju, a druga prieko Bilbilisa (Repišće mjesta pri Okiću?) u Romulu.

Bivši opetovano kod sv. Petra, opazio sam sljedeće spomenike. U zvoniku crkvenom nalazi se uzidan kamen sa tri izrezana doprsnà čovječja lika bez napisa. Izvan svetilišta visoko u zidu crkve uzidan je kamen četverouglast, predstavljući jednoga čovjeka bacajućeg obruč (diskus). U zidu kolnice župnikove, pokraj štale, dva su okrnjena kamena, predstavljajući svaki od njih rimske vojnike ili liktore. Jošte imade u selu kod jednog seljaka jedan liepi četverouglasti kamen, a u svih zidovah ima u obće traga kamenju, koje je već prije rabilo za stare zidove. Rimskih novacah čestokrat se nalazi, a takovih imade dosta i sadašnji župnik Bučar, ili jih je možebit već nar. muzeju odaslao. Mrežnica ili Mlaka navodi se već g. 1334. kao župa u Kotaru Megjurečje po Ivanu arcidjakonu. Frankopani imali su ovdje u XVI. vieku svoj kaštel Mlaku. Kasnije bili su tu vlasteli Herendići. Knjiga mrtvih započeta je tu g. 1662. glagoljski pod župnikom popom Mik. Sršićem.

Ja mislim, da je iz rimske dobe i kameni sarkofag, nalazeći se polag ceste Karoline u Vodenoj drazi; takovih sarkofagah ima i prieko Dobre pri selu Mračinu u šumi.

U Vukovoj gorici, u crkvi na briegu, uzidan je lik poprsni dvijuh osobah; možebit da su kakovi poganski kumiri, kojim su se na brdu klanjali prije uvedenja krstjanstva.

11.

Na pitanje Društva za Jugoslav. povjestnicu, i starine

od

Mije Pivčevića u Poljicah, u Gatu.

Podpisani u Dalmaciji, što i koliko doznaje, predlaga dio jedan:

1. Trojama, u docu kod Šarića kuće, po kojoj more se odati polak dana unutra, ma svitilom, na istoj su vrata jedna kako na kući, Danas živući čovik, jednom odaje kroza nju, namirio se na jednu vodu, kako guštirna, pak više nikada nije mogao se namiriti na rečenu vodu, i tako se govori da je tude veliko blago.

2. Pratnja pećina, u Lišnici kod Rodića kuće, nalazilo se je blaga u istoj, i govori se da je veliko blago u njoj, malo više iste je grad turski zvan Zvonigrad, i nalaze se stare jaspre i sada, govori se da ima tude od zlata sinija.

3. Gradina, kod kuće Pocrnjića, da se je nalazilo blago u istoj.

3. Na gradu, pećina kod kuće Roguljića, govori se da je i tu blago.

5. Prčigrad, kod Gospe usrijane, kopano blago i nalazio se bilig istoga.

6. Paklena ruda u docu na tri mista otvorena, i mnogi živući pomogli se, pak upravitelj umri, sada stoji otvorena.

7. U Lišnici trave svake vrste svita da se more najći, govori se da je bila božur trava u njoj, da ga je doniti žudiji, da bi mnogo bijo darovan, ali pak se nemore ubrati, zašto da su zmije okolo njega strahovite bile, i božur crljeni — i srčenik koji prisica matrun.

8. Napoljanica, grobi starinskih strahoviti, pokriveni pločam debelih pedalj, a svrhu ploče kamen lipo ugladjen, nebi ga privalilo 100 ljudi, i suviše grebinah starinskih na mnogo mista.

9. Planina Mosor, u Poljicih strahovito krševita, o kojoj se pripovida da su mnoge rude od srebra i zlata, da je kralj Deklicijan solinski u istomu Mosoru od ruda činio srebro i zlato, pak da su zavaljene rude u vrime nemira od boja, sad nitko netraži.

10. U Gatih, Gradac planina, na vrh iste pokopališće staro rimsko, mnogo groblje i kod istog zastava zgradje jedne kuće. I govori se od starine, gdi je gradac granica, oćur glavica, živa

voda vodica, gospe Duba, da je blago nebrojeno. Čovik stojeći na jedno misto more se razgovarati na sva četiri mista imenovana. Oćur glavica jest jedna velika gomila da je nebi pribralo ljudih 1000, a voda Vodica iza nje na zapad okolo 1000 klafteri, da je bijo Manastir samostan zvan Lipoglava, gdi se danas nahode zidine s klakom i crljenicom utvrdjene — Kod crkve župničke na jednom grebu je usičena zvizda i polumesec.

Na broju 9. od planine i njezine rude, jesam po pismu i po besida dozno, gdi je baš pravo misto od rude, — ma bi se hotilo potrošiti more biti koju 1000 for.

11. Ima kod mene munite jaspre od starih kralja, a to od rama 1080 komada. Ima jedan nožić na kom su se zagrlila dva ljubeća se, a jednomu glava opala. Mauricijo adjunto Deklicijana prida Mauriciju kralju malo prija rečenu munitu. Ja bi proda.

12. Od Vištica imam jedan libar, svrhu koje stvari moglo bi se mnogo govorit. Još bi ja moga ukazati drugih stvari od vas pitane na iljade, ma neznam zašto ću govoriti.

11.

Odgovor na pitanja družt. jugosl. poviest. i starine,

od

Josipa Mamuzića bogoslova u Temešvaru.

Na vaš poziv hrbar sam u nekoliko redaka vam javiti, šta sam u moje ditinstvo medju moji rodovi ćuvo i upamtio.

„Bunjevac.“ — Nikoji govore, da ovo ime zato ima, što je došao u Bačku iz Dalmacije preko nike „Bune“ vode al di je ta voda, to neznam. Niki pako da u turski rat medju ritovi se sakrivali, i po tuštaji se zabunili. A Srblji vele, da se uvik bunili i otud dopalo njim ime „Bunjevac.“ — Ja sam nuz prvo. —

„Palić.“ — Naši stari su govorili da je tamo bila kad god paša, saz tri bunara, i voda prije 90 godina iz bunara izvrla i Subačani danas imadu „Palič.“ —

Današnji dan mož vidit u fratarskoj bašči u Subotici kamenja i zidine. Kažu da je u doba militiae tamo bijo grad, i od Sučič familie bili su kapetani. — Govore da su fratri u tursko vrieme iz Segedina i Subačanima pridikovali. —

Običaj je na velik petak se kupat prije zore u voku, da taj neće bit šugav; na taj dan prija sunca sa svojom kosom kadit zube, pa neće ga bolit priko cile godine. —

Na cvitnu nedilju se umivaju u zelenom žitu i u friškoj vodi da neće bit pigavi, već mladikasti (fiatalok). —

Ko udari koga na badnji dan, taj će imat na onim mistu gdi ga udare — čir (kelés, daganat). — Na veče sv. Toma dana, na prozor meću bielog luka. Govore da onda neće ući veštice (kojih za cilo nema).

„Repata zvizda" velik rat. „Vlašćici" od Jakova dana višlje se ukazivaju. U veče mož vidit na jugu tri zvizde u ovom

```
      *                                   *
stanju *  i zovu se sv. Petra štap, dalje * * *  sv. Petra križ. —
      *                                   *
```

„Mliečni put" govore, kum od kuma krao slame, pa ostade trag. Kad sunce pomrčava: da će bit trešnje zemlje.

„Grom" je vatren i voden; prvi pali, i posli sedam godina može se nać na tim mistu, ako kopa, jedan šiljast kamen. „Duga" da je onda kiše, i žabe padaju iz nje. Zeleno lice žito, rumeno vino slidi: — kad dica vide dùgu, onda pivaju:

„Ko nevidje dugu,
Nevidla ga majka;
Do Petrovog danka." —

„Otce i materice:" — na te dane dica dobivaju, — koji pak padaju na III. i IV. dominiku u advent, dica dobivaju kao što kažu iz milosti oca i matere, novaca, oraha, jabuka. Šta ostavljajù za Božić.

„Bukara:" Na prvi danak Božića dica od podne nose po rodovih bocu vina, i štogod jela, šta su oni spravljali. Kud odnesu tamo uliju mu u čašu vina, i metnu jedan novac, cvancik jel drugo, i kad popije, taj novac je njegov. Podje li kući od njevog vina mu naliju bocu i jela za ponet dadu.

Na badnje veče ima „badnjače" to je panj koji gori, da se na velik god ne pravi vatra, več da ima uvik gotove vatre. Na bȁdnjači se žeže „svićica" koju unosi „položaj" to jest „gost": ričma: čestitamo vam porodjenje Isusovo, i okreće se saz svićicom. A domaćin žitom iz šake ga sipa, koje stoji na lipom tanjiru, jel u lončiću. Posli večere položaj iliti gost pije saz domaćinom čašu vina, i u istoj ostavi malo vina, kojim trne svićicu; i govore,

na koga onda ide dim, taj će nove godine umriti. To je lipo gledat, kako onda dica u miru su, samo da na nji ne ide dim.

Dalje ima „božičnak“: to je nakićen kolač, koji priko svetaca na astalu stoji i kojeg na novu godinu položaj iliti gost siče, običajno metnu u sridu jedan novac koji je položajev.

Na „tri kralja“ svetom vodom svu kuću škrope, i još i tavan; takodjer nose i na njive. —

Kad ide teški oblak, stariji kleknu prid njeg i mole se, da ji bog sačuva od zla; muzge pod oblakom kažu da je rep aždajin; a aždaja od zmije postane, kojoj ima trideset godina.

Oni dalje govore, kad zvizda leti po nebu, da onda težak rob je pobegao iz tamnice. Kad kokoš (što je ridko vrlo) kukurikne, onda će se u kući trevit mrtac; takodjer kad na božić jel uskrs na križ popucaju kolači. — Kad kèr urla, biti će vatre. — Kad soja (bagolj. Eule) prileti kuču jel dvor, i onda kažu biće smrti, i zato se zove mrtvačka ptica. —

Malo dite, koje nekršteno se zakopa, govore da se svake sedme godine dreči, dok se kogod ne nadje, pa ga pokrsti. — Kad mrtvaca zakopaju, u sobi ostane svića goreć, a na astal metnu kruva i soli, kažu da će mu duša jisti doć.

Dalje, ko prije Gjurgjeva uvati lepura (pille, der Schmetterling) tog one godine neće vatat groznica. A ko bielog uvati, taj će vrlo srećan biti. —

„Bunjevci svatove vrlo gazdački odpravljaju, koje drže tri četri dana, i evo ovako. Dvie žene od djuvegine (momak koji se oće ženit) kući nose na momkovu jaranicu „rakiju“ šta stoji od dvi bočice finog likera nakićena, nekoliko dukata, siroti cvancika, i svilene marame. Ako divojka podje za momka, onda rakiju kod nje ostavu, i posli niekoliko dana u „ruke je uzimaju“ devojke piju s veseljem, kad i pogodba stoji, šta će „svekar“ (momkov otac) pravit devojci „čurdiju, armar, sanduk“ i koliko novaca joj će dat na opravu. Momak na „ris“ (Erbe) još ni nemisli; stim prsten minja. Ovo kad se dogodi posli navištenja drže se svatovi. Goste kupe „mastalunčie“ na konjima spantlikama nakićeni. S vienčanja novu mladu još odnesu njezinoj kući i prid veče je vode po dvadcset i više kola jedno za drugima više, a mastalunčije igru na konjima nuz kola, a „svirac“ i tamburaši na koli. Jedan od mastalunčia na konju prid mladu nosi malo dite, i dade joj u krilo, (da i ona uzima dice) i ona dade dar sip, jabuku zadivenim

cvancikom itd. — Kad mladu momkovoj kući dovedu, na vrata metnu korto jel škip s vodom, i priko njeg voze se (prilazu) i ko pridje mora novac bacit, i to je mladino. . . Onda se drži večera, crveno se vino pije, jede paprikaš, sarma (kupusom rezano meso) pogače, listiće, torte i pirinč (Reis) saz pilečjim mesom, šta ako nema u svatovi onda ništa nije bilo, a ako je to bilo, svašta je bilo, dakle „pirinč" je narodno jilo"

Drugi dan u jutro, nova mlada s kim se god nadje, sve ljubi u obraz, dar daje dicama i rodovima: košulju, maramu jel peškir (Handtuch) itd. i svekra umije, očešlja i oblači, i čižme tare (čisti).

Sad pak još molim veleštovano gospoda! da me u nekoliko pitanja prosviltite. — Kod stari Slavjana t. j. kod naši jugoslavjana u pogansko vrime jel je bila poligamia? Jer jedan mi profesor potvrdjuje, da osim Nimaca, i poziva se na Tacitusa; dalje osim Magjara, poziva se na rič „felesèg"; svi narodi su imali polygamiu i dikoje još polyanariu. — Da kod naši stari je bila, pozivlje se na „Mènmarota" slavjanskog vezira, kojeg Magjari su zato zvali iliti prdačili „Mèn" jel je više žena imao. Nije baš, al ja nemam ni takog da posvidočim da nije bila; i baš ako je bila, ne škodi ništa, bila je i kod Rimljana, Grka itd. (Tako jest, ali što se toga Mènmocrota tiče, nezna o njemu kritična povjest ništa, a najmanje to, da je bio slovjenski vladaoc. Op. Ur.)

Dalje di su u koj strani horvatske ove planine (brigovi) Suečnik, (valjda Snežnik?) Učka, Velebit; i gdi je Kastva vàroš? (Sve u našem hrvatskom i istarskom primorju.) Ur.

